

॥ शिवमयम् ॥

कामिकागमः

उत्तरभागः

K A M I K A G A M A M
(UTTARA BHAGAM)

दक्षिणभारतार्चकसंघसंचालकैः

श्री चे. स्वामिनाथशिवाचार्यैः

प्रकाशितः

दक्षिणभारतार्चकसंघः

24, बद्रैयन वीथी, मद्रास

(रिजिस्टर्ड 39-1950 मद्रपुरी)

1988

॥ शिवमयम् ॥

कामिकागमः

उत्तरभागः

१५.६. १९८३

दक्षिणभारतार्चकसंघसंस्थापकः

श्री चे. स्वामिनाथशिवाचार्यः

प्रकाशितः

दक्षिणभारतार्चकसंघः

२४, ब्रह्मेयन रोधी, मद्रास

(रिजिस्टर्ड ८९-१९६० मद्रासी)

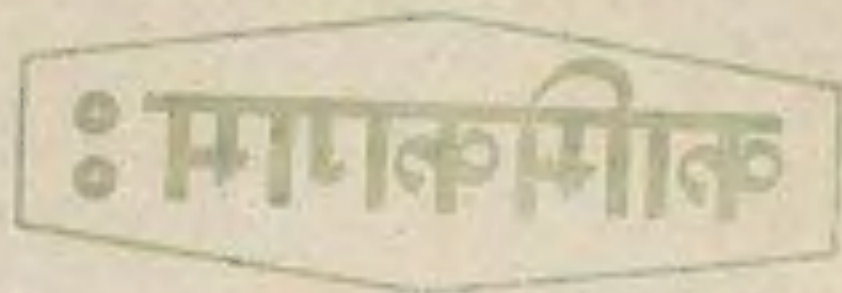
१९८६

© Copy Right—1988

The South Indian Archakar Association

24, Badrian Street,

Madras-600 001.

सागकमीक

Price Rs. 60/-

संस्कृत-सामान्य-शिक्षण-संस्थान-द्वारा-
संस्कृत-सामान्य-शिक्षण-संस्थान-द्वारा-
संस्कृत-सामान्य-शिक्षण-संस्थान-द्वारा-
संस्कृत-सामान्य-शिक्षण-संस्थान-द्वारा-

संस्कृत-सामान्य-शिक्षण-संस्थान-द्वारा-

संस्कृत-सामान्य-शिक्षण-संस्थान-द्वारा-

(संस्कृत-सामान्य-शिक्षण-संस्थान-द्वारा-)

१९८८

Published by:

S. Ekambara Gurukkal, M.A.,

24, Badrian Street,

Madras-600 001.

Printed at Rathnam Press, 41, Badrian Street, Madras-600 001.

SIVA SRI C. SWAMINATHA ŚIVĀCĀRYA

PREFACE

The first part of the Kāmika which is best known as Pūrvakāmika was published in Devanāgarī script in 1975. The second part which is well known as Uttarakāmika has now been published. Pūrvakāmika contains 75 chapters. The first one deals with the enumeration of the Śaivāgama texts and their extant, the second with formation of mantra-s. Chapters three to eight deal with the daily rites in Temples. Nine to sixty-one deal with the architecture. Sixty-two to seventy-five deal with the consecration ceremonies.

Pūrvakāmika in the introductory verses, gives contents of Pūrva and Uttara Kāmika. Relating to Pūrvakāmika contents of all seventy-five chapters are found; but relating to Uttarakāmika contents of ninety chapters only are indicated. Probably verses giving contents of eight other chapters are omitted in manuscripts used for the edition. However 98 chapters are available in Uttarakāmika. Chapters 1 to 7 deal with special daily rites relating to Temples; chapters 8 to 19 explain occasional rites; chapters 20 to 29 deal with the Śaiva personal sanctifying ceremonies from birth to death during life time and also after death (pūrva-apara-saupekṣā); chapters 30 and 31 deal with expiation ceremonies; chapters 32 and 34 deal with renovation and consecration ceremonies of temples; chapter 33 deals with six magical rites (ṣaṭkarma); chapters 35 to 71 explain consecration ceremonies pertaining to the different forms of Śiva and his retinue; chapters 72 to 82 explain temple rites performed for some special purposes; chapters 83 to 98 deal with the rites pertaining to sixteen kinds of special gifts (ṣoḍaśamahādāna). An analysis of these chapters is given in the Sanskrit introduction.

As per definition available in Texts, each āgama contains four sections (pāda) namely jñāna (philosophy), kriyā (ritual), yoga, and caryā (daily conduct or conventions of the particular schools). In the published portion of Kāmika, in pūrva and uttara, the matter dealt with relates mostly to the ritual part (Kriyā). Perhaps the matter dealt with in chapters 20 to 29 in the Uttarakāmika may be pertaining to the section caryā.

Manuscripts containing 19 chapters of the Jñāna-pāda and one chapter of yogapāda of Kamikāgama are available, but this portion is not yet published. Manuscripts containing caryā-pāda are so far not available, but as indicated before, chapters 20 to 29 of Uttarakāmika may be a portion of caryāpāda. According to the statement (paṭala 1, śl. 16-17) found in the jñānapāda of Kamika, Kriyā, caryā and Yoga pāda-s were explained by Śiva before jñāna-pāda.

Kāmika and Kāraṇa are the main āgama-s considered as authority at present by all the priests in Tamilnadu Temples. After great effort Śiva Śrī C. Svaminatha Śivācārya has now published the Kāmikāgama in two parts. Unfortunately he passed away on 15-9-1986. May the goddess and Lord Śiva grant him liberation as he was publishing texts which are very useful for temple worship.

N. R. BHATT,
Head of Sanskrit Department,
French Institute of Indology,
PONDICHERRY.

ततः शुद्धेः शैवोक्तैः केवलैर्नैवेद्यमनुष्ठानं, केवलैर्नैवेद्यमनुष्ठानं मध्यमं, केवलैर्नैवेद्यमनुष्ठानममममिति यजनविषये त्रैविध्यप्रतिपादनम् । ततः शैवमन्त्राणां प्राशस्त्यवयवम् । तत्र बीजमन्त्रसमुद्भूता रुद्राध्यायादयः । अतो रुद्राध्यायादिस्थाने बीजमन्त्रं विनियोजयेदित्युच्यते । ततः पूर्वोक्तो यजनप्रकारः पूर्वोक्तके दक्षिणास्यके कौबेरास्यके इत्येकैक-सकल-मुखसकलविषयेषु समान एव द्युतुतवा पश्चिमद्वारहर्ष्ये कर्तव्यो विशेषः प्रतिपाद्यते । तत्र द्वाराभिमुख्येन देवस्योर्ध्व-मुखकल्पने, मनोमन्या देवस्य नामे वा दक्षिणे वा स्थापने, देव्या द्विहस्तैकमुत्तान्वितत्वं, तथा गर्भावरणविशेषावरणगणेशावरण-कोकेशावरणाश्रावरणविषये कर्तव्यस्य विशेषस्य प्रतिपादनं, देवामे वृषभ-शूल-भजस्थान-गोपुराणां कल्पनं, परिवारार्चने विशेषप्रतिपादनम्, ईशानदेशे यष्टेष्टस्थानकल्पनं, माथ्ये क्षिप्रशालानकल्पनमित्यादिविधेयाः प्रदर्शिताः । अन्तेऽन्यसर्वे पूर्वद्वारार्चनेन समानमित्युक्तम् । एवं प्रथमपटलार्चसंग्रहः ।

द्वितीये पटले दक्षिणद्वारार्चनविधिः प्रोच्यते । तत्र प्रथमं दक्षिणद्वारार्चनम् उत्तमोत्तममध्यमाधमत्वेन प्रकारप्रयोजनम् । प्रतिभा दक्षिणास्याः नेदुत्तमोत्तमपूजा कर्तव्या । मुखक्षिप्रं दक्षिणास्यं चेन्मध्यमा पूजा विधेया । क्षिप्रं दक्षिणास्यं यदि भवति, तत्राचमा पूजा कर्तव्येति पूजायां प्रकारत्रयं सूचितम् । प्रतिभासु मध्ये वृषभपूर्वदेव्यास्यत्वेन यजनमतिशोभनमित्यभिधीयते । पश्चिमभिमुखं क्षिप्रं, वृषभस्य वेरं च भेष्टमिति कथ्यते । अथ्यकं क्षिप्रं शोकदं, व्यक्तं वेरं मृतिदायकं, मित्रं मुखक्षिप्रं भुक्तिमुक्तिपदमिति यजनफलं निरूप्यते ।

आचार्यः शौचाचमनस्नानसंभोपासनानि कृत्वा, दक्षिणद्वारामित्य शिवाध्यैहस्तो द्वारमस्त्रेण संप्रोक्ष्य द्वारपानार्चये-दित्युक्त्वा द्वारदेवतार्चनप्रकारोऽभिधीयते ।

ततो दक्षिणास्यकक्षिप्रविषयेऽर्चनप्रकारो निरूप्यते । तत्र गर्भावरणविशेषावरणगणेशावरणकोकेशावरणाश्रावरण-पूजाविषये विशेषः प्रतिपाद्यते । अत्र वरुणो विक्रमाः प्रदर्शिताः । वृषभवकिपीठम्बादीनां दक्षिणदिशि स्थाने कल्पनीयम् । अन्यसर्वे प्राग्भूतविधेयमित्युच्यते ।

ततो दक्षिणद्वारार्चनविषये वेरार्चनप्रकारः संमहेणाभिधीयते इति प्रतिज्ञा । तत्र कोहजे, शैलजे, मृन्मये, पातुजे, रत्नजे, क्षिप्रहीने शिलाविषये च मूलक्षिप्रवत्पूजा कर्तव्या । रत्नजे कोहजे पक्वमृन्मये च वेरे वेरशोभनमिहविषये विधेयम् । यदा वेरं संपूर्णं भवति, तदा वस्त्रसंभोजनं कर्तव्यम् । पुण्यदिग्गते स्नपनं कर्तव्यमित्यादिविधेयाः प्रतिपाद्यन्ते । वेरार्चनविषये आसनकल्पने विद्यादेहकल्पने च विधेयो विशेषोऽभिधीयते । ततः प्रतिमानां विषये विशेषेण कथ्यन्मासः समाख्यात इति सूच्यते । प्रतिमाक्षणाकक्षायां ध्यानं कर्तव्यमित्युच्यते । तत आवाहन-स्वादन-संनिधान-निरोधनेषु विषयेऽनुष्ठानो विशेषः प्रतिपाद्यते । तथा पाञ्चाचमनार्थप्रदानविषये च कर्तव्यो विशेषश्च कथ्यते । तत्र पाद्यादिविषये प्रोक्तसर्वद्रव्यसंयुक्तं भेष्टम्, पक्व-द्रव्यहीनं मध्यमं, द्रव्यद्वयहीनं कन्यसं, द्रव्यत्रयहीनं नीचमिति चोक्तम् । गन्धपुष्पधूपदीपनेत्रेयान्मुलानि सूक्ष्मस्त्रेण दातव्यानि । यथाकाळं वकिहोमनिर्योत्सवमृत्तानि विधेयानीति च सूच्यते । तत उत्तमोत्तममध्यमाधमपूजासु विषये काळः प्रतिपाद्यते । क्षिप्रविषये प्रतिभाविषये च कर्षणादिप्रतिष्ठान्तं सर्वं कर्म, तथा संवत्सरसंवत्सरविशारोहणमासाभेनाङ्कुरार्पणनिर्योत्सवार्पणार्पण-तन्त्रेऽस्तिन्यामप्रतिपादितं तथा सर्वं समालोच्य विधेयम् । अनेनैव प्रकारेण यथान्यायं सम्पन्नानीक्ष्य देविकोत्तमेन सौम्यवप्रेषुपायं कर्तव्यमित्युच्यते । अन्ते च देवस्य देवस्य इत्यां दिशि मुखं भवति तस्य देवस्य सा विद् प्राचीति निश्चिता । उद्ग्राहपथ दिक्षो दिग्भेदिभिः कल्प्या इत्यभिहितम् । एवं द्वितीयपटलार्चसंग्रहः ।

तृतीये पटले सकलार्चनविधिरुच्यते । सकलार्चनं सर्वाभीष्टफलकामित्युच्यते । आचार्यः शौचाचमनस्नान-संभोपासनतर्पणानि कृत्वा, मासात् प्रविश्य, पादौ प्रक्षाल्याचम्य भस्मधारणं कुर्यादित्युच्यते । तत आत्मशुद्धिविषये कर्तव्याः क्रिया निरूप्यन्ते । तत्र करन्वासपूर्वकमात्मनः शिवे योजनं, भूतशुद्धिरात्मनः शैवतनुकल्पनप्रकार इत्येते विषयाः प्रतिपाद्यन्ते । तत्र करन्वासविषये विशेषस्तथा कलान्वासविषये कर्तव्य एकत्रिंशत्कलान्वासस्य सूचितः । ततः स्थानशुद्धिद्रव्यशुद्धि-मन्त्रशुद्धिप्रकाराः संक्षेपेण निरूप्यन्ते । ततो द्वारापूजा, वेरशुद्धिप्रकाराभिमोच्यते । तदनन्तरमासनकल्पनप्रकारस्तत्र मूर्तिकल्पनप्रकारश्च निरूप्यते । तत्र विद्यादेहकल्पनप्रकारो विशेषेण प्रतिपाद्यते । 'सदाशिवो गहेशो रुद्रश्चेति त्रिधा शिवदेहः प्रोक्तः । अथमेव विद्यादेह इति व्यपदिश्यते । शिवस्य समवायिनी भिमका शक्तिः सदाशिवतनुर्गता । गहेश्वरी मूर्तिः सौम्यस्वरूपिणी । या रौद्रा मूर्तिः सा उग्रस्वरूपिणी । 'प्रजा, विष्णुः, रुद्रः, गहेशः, सदाशिवः' एते काश्चनदेवा इत्युच्यन्ते । सदाशिवदेहसिद्धयर्थमष्टत्रिंशत्कलान्वासः कर्तव्यत्वेन मत्तः । रुद्रेश्वरोः शरीरसिद्धयर्थमेकत्रिंशत्कलान्वासः कर्तव्य इत्यादिविधेयाः विद्यादेहविषये प्रतिपाद्यन्ते । अष्टत्रिंशत्कलान्वासः प्राक् प्रतिपादित इत्युक्त्वा, एकत्रिंशत्कलान्वासप्रकारो वर्ण्यते । ततः सदाशिवगहेशरुद्रमूर्त्यादीनां स्थानविषयः प्रतिपाद्यते । एवं कलान्तकगणमादिमूर्तीनां ध्यानविषयश्च प्रोच्यते । ततः पूर्वोक्ताना-मावाहनप्रकारः संक्षेपेण सूच्यते । ततः स्थापनादिकं तथा पाद्यादिकं गन्धपुष्पधूपदीपनेत्रेयं च सर्वं क्षिप्रार्चनोक्तप्रकारेणमिति सूच्यते । ततः पञ्चावरणार्चनमथवा चतुस्त्रिंशद्देवावरणोपिष्टावरणार्चनं प्रागुक्तविधेयमिरावरणार्चनप्रकारः सूचितः । ततः स्वतन्त्राकमे परिवारमुते षड्भिः समाचरेत् । अत्र दशो निर्योत्सवो वापि कर्तव्यः । अत्रामुक्तं शुद्धनृणादिकं सर्वं क्षिप्रार्चनोक्त वस्तुवैद्यम् । शुद्धनृत्वं विना सर्वं कर्माणि वा विधेयमित्यत्र विकल्प उक्तः । नटेकस्य पक्षेवादी नीराजनविधिभिधेय इति सूच्यते । उत्सव-स्नपन-द्वन्द्वारोपण-पवित्रारोहण-कृषिकादीप-मस्तोरसव-मासोरसव-नवनेत्रेयकर्म-प्रायश्चित्त-जीर्णोद्धारकर्माणि देवस्य कर्तव्यत्वेन विहितानि सर्वाण्यपि देव्या अपि विधेयानीति सूचितम् । देवीविषये पूर्वकल्पनीसंयुक्ते आपादेऽ-धिनीमासे च पूरकर्म कर्तव्यमित्युच्यते । एवं सकलार्चनविषये क्रियाकलापो निरूपितः । गहेश्वरविषये गौरी तथा सदाशिव-विषये मनोमनी च तत्तन्मन्त्रेण शक्तिरत्नं पूजयेत् । गौरीविषये पञ्चविंशतिकलान्वासेन मूर्तिकल्पनं कर्तव्यमिति सूच्यते । एवं तृतीयपटलार्चसंग्रहः ।

चतुर्थे पटले स्नपनविधिरुच्यते । तत्र प्रथमं जहन्मादितिचिपु विदुःशमनसंकनादिकाकविशेषेषु, तथा दुर्मिक्षे, भूमिकम्पादितुर्निमित्ते, उग्रमार्थादिरोगपीडने, अवग्रहे च संकाले तद्दोषनिवृत्त्यर्थं, तथा प्रतिष्ठान्ते, उत्सवान्ते, निर्ये, नैमित्तिके, काव्ये च शंकरस्य स्नपनं विधेयमिति स्नपननिमित्तकथनम् । तत्र स्नपनमनेकविधमित्युच्यते । महास्नपनकर्मण्यादौ अङ्कुरार्पणं कर्तव्यमिति सूच्यते । ततो मण्डपविमानं तत्संस्कारश्च वर्ण्यते । ततः सूत्रन्वासपुरःसरं पञ्चकलश--नवकलश--पञ्चविंशतिकलश--एकोनपञ्चाशत्कलशस्नपनेषु कलशस्थापनविधिर्निरूप्यते । अत्र पञ्चकलशस्नपनात्पश्चात्त्येकैकावरणस्माद्विषयककलशेन एकोन-पञ्चाशत्कलशस्नपनान्तं कलशस्थापनप्रकारो निरूप्यते इति सूच्यते ।

ततोऽष्टोत्तरशतस्नपनविषये प्रथमप्रकारोऽभिधीयते । तत्र द्वाराष्टकमावरणत्रयं च कल्पनीयमित्युच्यते ।

ततोऽष्टाधिकसहस्रस्नपनविधौ प्रथमप्रकारो निरूप्यते । तत्र सूत्रन्वासपुरःसरं चतुरमे मण्डले चत्वारिंशद्भूराः कल्पनीयाः । तत्र प्रतिष्ठां पञ्चविंशतिकलशाः स्थापनीया इत्युच्यते ।

ततोऽष्टोत्तरशतस्नपनविषये द्वितीयप्रकारः प्रतिपाद्यते । अत्र चत्वारि द्वाराणि कल्पनीयानि, मध्ये पञ्चविंशति-कलशाः, कोणेषु एकविंशतिकलशाश्च स्थाप्या इति कलशस्थापनप्रकारः कथितः ।

ततो मेरीताङ्गविधिरुच्यते । तत्र मेरीताङ्गं यथाविधि राज्ञी कर्तव्यमिति सूच्यते । मेरीताङ्गप्रकारः, तत्काले विनियोज्यानां रागतालादीनां कथनमित्यादिविषया निरूप्यन्ते ।

तत उरसवो मेरीताङ्गपूर्वो ध्वजारोहणपूर्वोऽङ्कुरार्पणपूर्व इति त्रिविधो मयतीत्युक्त्वा, तत्प्रकारत्रयेऽपि विधेयाः क्रियविशेषाः प्रतिपाद्यन्ते ।

ततो यागशालानिर्माणप्रकारः, तत्र वेदिकाकल्पनप्रकारः, यागशालायां सिद्धिविधौ नान्यतरं विधेयः संस्कारः, वेदिकायां स्थाण्डिलकल्पनप्रकारः, तत्र कुम्भस्थापनप्रकारः, मङ्गलाष्टकदशायुधनिवेशनप्रकार इत्यादिविषयाः कथ्यन्ते ।

ततः प्रतिस्तरविधिभिधीयते । तत्र सुवस्त्राणं, अग्राधारपात्रे रक्षासूत्रन्यासप्रकारः, देवदेव्योः प्रतिस्तरन्यासे विशेषनिरूपणं, मिष्टुदशायुधदीनां सुवस्त्रन्यासप्रकार इत्येते विषयाः समग्रं प्रतिपाद्यन्ते ।

ततो यागशालास्य पूर्वोक्तदिने वा तीर्थार्थेऽङ्कुरार्पणं कर्तव्यमिति तीर्थार्थकर्मणः सूचनं क्रियते ।

ततो यागशालायां विधेयः पूजाविधिः, होमविधिश्च प्रतिपाद्यते । ततो होमान्ते तदादौ वा इतिदिनविधिः सूचितः ।

ततो होमविध्यन्ते बलिदानं कर्तव्यमित्युक्त्वा बलिदानविधिः समग्रं निरूप्यते । तत्र नवाहोरात्रविषये, द्वादशाहोरात्रविषये च दिनदेवाणां बलिदद्याणां विधिश्च निरूपणं दृश्यते । अन्ते सायंवातर्षेण दद्यादिति बलिदानकालनिरूपणं दृश्यते ।

अन्तरं 'बलिदानान्ते बलिकाले वा वेद्याया कर्तव्या' इत्युक्त्वा वेद्यायाप्रकारो विशेषतया निरूप्यते । तत्र बाहनकर्मो वेद्याया इत्यादिविषयाः प्रतिपाद्यन्ते । अन्ते च प्रतिदिनसुरतवकालेऽहिं राज्ञी च वेद्याया विधेयमुक्तम् । यानान्ते देवाय स्तवनमकथ्य कर्तव्यमित्युच्यते । युगमायां विशेषेण स्तवनं कर्तव्यमिति सूच्यते । ततो रथारोहणविषये विशेष प्रतिपाद्यते । आगत्य ले कर्पाविसंभवे कर्तव्यस्य प्रायश्चित्तस्य विधिर्निरूप्यते । ततः 'तीर्थार्थः पूरे पञ्चमे दिने चतुर्थे दिने वा तैलमध्यमाचरेत्' इत्युक्त्वा तैलमध्यमाविधिः कथ्यते । पश्चात् तीर्थार्थं पूर्वदिनमे कर्तव्या नटेशमणविधिः प्रतिपाद्यते । तत आचार्यवृत्तये विधेया यात्रादानविधिर्निरूप्यते । अत्र आचार्येणियथोक्तदशनेऽध्यागतिप्राप्तिसूच्यते । ततस्तीर्थोत्सवविधिः प्रतिपाद्यते । अनन्तरं पुनोत्सवविधिरुच्यते । ततः 'समुद्रादौ महाबले महासीधे प्रकृतं वाम' इत्युक्त्वा महातीर्थार्थः प्रतिपाद्यते । ततो अग्राधारोहणविधिः प्रतिपाद्यते । तत अङ्कुरार्पणे, ध्वजारोहणे, यागाभिषासने, होमारभ्ये, वृत्तमृग्यवे, तर्पणे, शुद्धस्तवनकाले आचार्ये कर्त्ता वस्त्रदेवाङ्कुरीयकैः पूजयेदित्युच्यते । तत आचार्यैरक्षिणाविषये भेटारभ्यमकथ्यतकमो निरूप्यते । ततो भक्तोत्सवविधिः प्रदर्श्यते । ततः संवत्सरोत्सवकाले यदा मासोत्सवो भवेत्तदा मासोत्सवविधिकरणप्रकारः संक्षेपेण प्रतिपाद्यते । तत एकाहोत्सवविधिर्निरूप्यते । तत्रैकाहोत्सवः कर्तुं न्यासात् पञ्चमहालेषु कर्तव्य इत्युक्त्वा पञ्चमहालाः प्रदर्श्यन्ते । ततो वायुपूजाविधिः प्रतिपाद्यते । तत्र प्रतिशतमुद्योज्यानि पत्राणि रक्षानि च निर्दिश्यन्ते । ततो 'वारपूजाकाले वारोत्सवमाचरेत्' इत्युक्त्वा वारोत्सवविषये विधेयो विशेषः कथ्यते । ततः सामान्यत उरसवविषये 'स्वजे ध्वजो नेष्टः, वृषपञ्चमः कर्तव्यः' इत्यादिना त्रिवारसवे ध्वजारोहणे कृतेऽन्यदेवानां ध्वजारोहणं न कर्तव्यमित्यादि कर्तव्याकर्तव्यप्रतिपादकरा विशेषविषयः प्रतिपाद्यन्ते । ततोऽहिमन्त्राभिषागमे वस्तरः 'सौः चान्द्रः' इति द्विधा प्रोक्तः । तत्र सौरः भेटः, चान्द्रो मध्यमः, सावनकुयो वस्त्रमेदोऽयम इत्युच्यते । तत उरसवविषये पञ्चानन्तरेण क्रियाकलापः प्रतिपाद्यते । अन्ते ध्वजस्थापनं द्वादशव्यासनान्ते कर्तव्यम् । आर्णादिदोषसंभवे ध्वजान्तरं निवेशयेदित्युक्तम् । एवं पञ्चपदार्थसंग्रहः ।

सप्तमे पटले नीराजनविधिरुच्यते । तत्र प्रथमं नीराजनस्य कालनिरूपणम् । ततो नीराजनदीपवात्रस्यापनार्थे गौरीगुहेऽर्पणद्वये स्तवनमण्डपे महानसे वा स्थाण्डिलं, मण्डलं वा कृत्वा तत्रास्त्रमन्त्रेण प्रोक्षयेदित्युच्यते । ततो नीराजनार्थे बलिपात्रोक्ततर्पणे दीपाधारतडितानि पात्राणि विधेयानीत्युक्त्वा तस्यात्रलक्षणपद्यानादिनिरूपणम् । ततो मण्डले, प्रतिनाम्न, विविध नृत्यमूर्तिविषये च दीपाधारेषु निक्षेप्याणां द्रव्याणां प्रतिपादनम् । दीपवात्रदेशानिरूपणम् । दीपवात्रेषु निक्षेप्याणां द्रव्याणां परमाणनिरूपणम् । नीराजनकरणप्रकारप्रतिपादनम् । ततो मन्त्रना तिलकधारणविधिरुच्यते । ततो भस्मदानविधिः प्रतिपाद्यते । ततः सज्जालानि निज्वालाणि च पात्राण्याहृत्य पठयेत् वृषमन्त्रे गोपुरान्तिके वृषमूले वा निक्षेपयेदित्युच्यते । नीराजनपयुक्तानि द्रव्याणि गुरवे दद्यादववा तेनैव ध्वजना ददेदित्युच्यते । अन्ते राज्ञोऽभिषेककाकादौ, आचार्याभिषेकेऽपि नीराजने विधेयमित्युक्त्वा तन्नीराजनविधौ विशेषप्रकारोऽभिधीयते । एवं सप्तमपटलार्थसंग्रहः ।

अष्टमे पटले कृत्तिकाशसे दीपारोपणविधिभिधीयते । तत्र प्रथमं दीपारोपणकालनिर्णयप्रकारो निरूप्यते । तदर्थं नक्षत्रविधिनिर्णयप्रकारो वर्ण्यते । ततोऽङ्कुरार्पणं कुर्वादित्युच्यते । दीपारोपणस्य पूर्वशुद्धिवासनं कर्तव्यमित्युक्तम् । तत्र दीपदण्डस्थापनयोग्यस्थाननिरूपणम् । ततो दीपदण्डयोग्यवृक्षानिरूपणं, दीपदण्डे कीलयाजनप्रकारः, तत्र कीलपराण कीलसंख्याकथनं, पात्रधारणार्थं प्रति कीलं चक्रयोऽममकारवर्णनं, प्रतिचक्रं दीपिकायाजनप्रकारनिरूपणं, दीपिकामंशयकथनं, दीपदण्डे अट्टिः कुप्यैर्नामिकेकदलादिभिर्गच्छादने कार्यमित्यादिविषया अभिधीयन्ते । ततो दीपदण्डे वस्त्रजपमे दण्डराजमसिद्धये द्वारद्वारविषये कस्तूर-अनुकस्तूर-उपकस्तूरपत्राकारवर्णनम् । दीपदण्डस्थापनविषये मालाभाराद्याभेदो वर्ण्यते । ततो दीपारोपणं प्रासादे कुत्र कुत्र कर्तव्यमिति तत्तत्स्थानानां नञ्जा निर्देशः । अत्र प्रासादिविषयि अट्टिर्गोरोपणं कर्तव्यमिति सूच्यते । ततः 'पूयेषु विधासने कर्तव्यम्' इति पूर्वं सूचितस्याभिषासकर्मणः प्रतिपादनम् । आभिषासे दीपदण्डस्थापनं, तन्मूले वेदवस्त्रनमस्कारः, सिद्धिविधौ पूर्वकं तत्र कर्तव्यमन्त्रकारनिरूपणं, तत्र विधेयस्य होमविधेः प्रतिपादनमित्यादिविषया निरूप्यन्ते । ततोऽभिषासानन्तरं द्वितीयादिवमे चतुर्दिक्षु विद्युषु च कुट्टानि कर्त्तव्यानीत्युक्त्वा कुट्टारनमस्कारवर्णनम् । ततो मन्दीमूले रिवाचरे सायंकाले दीपदण्डं स्थाप्य, तत्र वस्त्रपुष्पवेष्टाम् । ततः कुट्टेषु, स्थाण्डिलेषु, कुण्डेषु वा विद्युः सटोरेण सह होमं कुर्यादित्युक्त्वा, तत्र विधेयस्य होमविधेः प्रतिपादनम् । पुनोद्विप्रदानान्ते सर्वाङ्गोपनीकृत्य पात्रे स्थापनम् । ततः सर्वाङ्गधारसंयुक्तं नानावस्त्रपुष्पसंयुक्तं वेद्यायापुनः पुनः दीपदण्डे मूर्गादिपादपर्यन्तं दीपारोपणप्रकारो निरूप्यते । अत्र वेद्याया विनापि दीपारोपण विधेयमितः पञ्चान्तरं सूच्यते । तत्र दीपारोपणकर्तुः परिवारकस्य दक्षिकेन वस्त्रार्थः पूजा कर्तव्येयुच्यते । ततो ज्यातिर्किञ्चननुसृत्य पूर्वदक्षिणकुट्टानां दादो विधेय इत्युच्यते । अत्र कुट्टार्थं विनान्वारकमे समाचरेदिति पञ्चान्तरं च सूच्यते । ततस्तोत्राभासामे देवं दीपदण्डपरस्मिन् कारयित्वा तस्यैव शिखरपूर्वकमास्थानमण्डपं नयेत् । ततः प्रासादादिषु सर्वत्र दीपारोपणं विधेयम् । ततः परिवेष्टकयेन देवं स्वस्थाने प्रपयेत् । तत्र वेदे लिङ्गे च स्तवने कारयेत्तवेति विष्णोऽभिधीयते । ततो नारिकेलकलान्वितं पृथुकं देवाय निवेदयेदिति दीपारोपणविधौ क्रियाकलापः प्रादर्शितः । इमां दीपारोपणक्रियाङ्कुरार्पणं विनापि कारयेदिति चोक्तम् । तत आचार्यादिभ्यो वक्षिणादानप्रकारः कथ्यते । इदं दीपारोपणं राजगृहे प्रायादौ च कर्तव्यम् । रोगनिवृत्तये गोशालायां च दीपारोपणकर्म कर्तव्यमित्युच्यते । अन्ते च दीपारोपणकालविषये नक्षत्रातिनिर्णयप्रकारः कथ्यते । एवं सप्तमपटलार्थसंग्रहः ।

नवमे पटले मार्गशीर्षमासे पुष्पमासे च कर्तव्यो विशेषपूजाविधिः कथ्यते । तत्र प्रथमं मार्गशीर्षमासे आर्द्रानक्षत्रमुक्ते दिने देवस्य चतुर्नानसमन्वितं स्तवनमकथना केवलस्तवने वा कारयित्वा, विशेषेण तन्वाचरेदमन्त्रकथ्यं, नानागानसमन्वितं ग्रामप्रदक्षिणं नैस्वा देवं भाव प्रवेष्टयेत् । अथवा राज्ञी दिवापि वा बलिहोमाभ्यां सह सर्वाङ्गधारसंयुक्तं वेदमक्षिणं

नीत्वा, पूर्णोत्सवेन सह तीर्थोत्सवं कारयित्वा देवमाकलयन् नयेदित्युच्यते । ततस्तत्र सार्वकाले विधेयो होलरोहविधिः प्रतिपाद्यते । तत्र होलाचरणप्रकारः, होलायां देवतायजनं च दृश्यते । ततो होलायां फलकोर्ध्वं शिवं, वामे देवी, मध्यमे सेनानी चरोहयेत् । तत्र नानागतनृत्यवाद्यसमोपेतं हरं संतोषयेदिति च होलसंविधिर्निरूप्यते । ततो होलरोहणनिर्दम्बस्त्रिजगति काले कुर्वात् । पत्न्यहं वा कुर्वादिति पक्षान्तरमपि सूच्यते । वेगरोहणं विना केवलहोलाचरणमात्रमपीदमिति चोक्तम् । पत्न्यहो होलायां देवेशस्यावाहनं कृत्वा तत्साक्षिभ्यं ध्येयम् । एवं होलरोहणविधिप्रतिपादनं दृश्यते । मार्गसंज्ञमासे ममानक्षत्रे शम्भोर्देव्याश्च विशेषेण घृतसमन्वितं पायसं दापयेदित्युच्यते ।

पुष्यमासे पुष्यनक्षत्रे क्षौद्रविधेयं महाहविर्निवेदनं, नैवेद्यान्ते वेत्तात्रा च कर्तव्येति पुष्यमासपूजाविधिः प्रदर्शितः । एवं नवपटलार्थसंग्रहः ।

दशमे पटले माघमासे कर्तव्यो घृतकम्बलपूजाविधिरभिधीयते । तत्रादौ माघमासे मघानक्षत्रे घृतकम्बलं कुर्वादिति कालनिर्देशः । ततो घृतमपादनं, तत्संस्कारश्च दृश्यते । ततः पञ्चगव्यपञ्चमूर्तिविशेषजननं विशेषपूजा च विधाय होमं च कुर्वादित्युत्तरा तत्र कर्तव्यो होमविधिः प्रतिपाद्यते । ततः प्रातर्मध्यह्ने च पूर्ववत्स्नपनसमन्वितं चरोहयन् च कृत्वा, सर्वाङ्गकासंयुतं धामपदक्षिणपूर्वकं पूर्वमङ्कुरस्य घृतस्य लिङ्गे पठन्तं सर्वत्र लेपनं कर्तव्यम् । ततो गन्धार्घ्यैर्वित्वा कम्बलेन वेष्टयेत् । ततस्तान्मृगममन्वितं हविर्निवेदयेत् । ततः संध्यान्तरे परेष्टुर्वा कम्बलं विवर्ज्य पूर्ववत् पूजयेत् । मघासंमव-माकाद्या दक्षिणादानं विधेयम् । एतदकर्माङ्कुरार्पणपूर्वकमथवा तद्वहितं वा कुर्वादिति सूच्यते । एवं दशमपटलार्थसंग्रहः ।

एकादशे पटले माघमासे विधेयः शिवरात्रिपूजाविधिरुच्यते । तत्रादौ शिवरात्रिसमाचारणफलनिरूपणम् । ततो 'माघमासे शुक्लपक्षचतुर्दशीरात्रिः शिवरात्रिः, तस्यमेव शिवारत्रे शिवलिङ्गविषये शिवरात्रिपूजा कर्तव्या' इति कालनिर्देशः । ततः पूर्वोद्दिष्टं कृतस्नानोपवासेन साधकेन अथवा पूजा कर्तव्येत्यभिधारितिरूपणम् । ततो रात्रौ चतुर्षु थामेषु पूजाविधिः प्रतिपाद्यते । तत्र प्रथमे थामे पायसाङ्गं, द्वितीये थामे कृसरङ्गं, तृतीये थामे गौशङ्गं, चतुर्थे थामे शुद्धाङ्गं च निवेदयेदिति निवेदनप्रकारः कथ्यते । ततः पूजान्ते विधेयस्य होमविधेः प्रतिपादनम् । स्वयं कर्तुं न शक्येदन्त्येन वा स्वाभ्यै मन्त्राचरणं कर्तव्यमिति च सूच्यते ।

ततो रात्रौ आगरणं कृत्वा मघाते कृतनित्यकियो विधिपूर्वकं देवस्य स्नपनं कृत्वा मघार्पणपूर्वकं पूजां कुर्वात् । तत्र विद्युच्छाटय विना दक्षिणादानं कर्तव्यम् । तथा लिङ्गिनी, शिवभक्तानां, मन्त्रजानामतिथीनां च यथाशक्ति पूजा कर्तव्या । ततः साधकः पूजां सम्पन्नं यथाविधि समाप्य, स्वगृहं गत्वा, मन्त्रुक्तैः साकं मघावापारणां समाचरेदिति शिवरात्रिपूजाविधौ क्रियाकलापः प्रादर्शितः । एवं एकादशपटलार्थसंग्रहः ।

द्वादशे पटले कार्तिगुप्तमासे कर्तव्यो गन्धपूजाविधिः दृश्यते । तत्रादौ कार्तिगुप्तमासे दशरथगुप्तीनक्षत्रयुक्ते दिने गन्धपूजा कर्तव्येति कालनिरूपणम् । ततो विशेषस्नपनविशेषपूजाममन्वितं गन्धपूजाविधिरनुष्ठेय इत्युच्यते । ततश्चन्द्रनक्षत्रे, तत्र योजनीयानामगुरुशुक्रशुभशुक्लशुभ्रतीर्णां गन्धद्रव्याणां च प्रमाणजननम् । घृतकम्बलविधुक्तयोगेण होमो विधेयः । लिङ्गं पीठं च सर्वत्र गन्धलेपनं कर्तव्यम् । कम्बलत्रेष्टनं दिनान्यसर्वमपि कर्म घृतकम्बलविधुक्तवर्मेना विधेयमिति सूचनम् । सर्वेषु रागसंभवेषु ततोऽपातसुखकादुतेषु दृश्यमानेष्वभिचारकृतदोषेषु च पूर्वोक्तयोगनिवृत्त्यर्थे, वाञ्छितास्तये च गन्धपूजाविधिरनुष्ठेय इति गन्धपूजाविधिकं निरूप्यते । एवं द्वादशपटलार्थसंग्रहः ।

त्रयोदशे पटले चैत्रमासे कर्तव्यो दमनपूजाविधिः प्रतिपाद्यते । तत्र प्रथमं दमनविटपावतारकथाप्रतिपादनपूर्वकं ताम्रमाकलनिरूपणम् । ततो दमनाहरणप्रकारकथनम् । ततः सार्वकाले विधेयोऽधिवासविधिः, प्रातराचरणीयविधिश्च वर्ण्यते । अथ पवित्रारोपणविधानक्रमेण शिवमर्चयेदित्यनुष्ठानक्रमः सूच्यते । अन्ते च 'भगवन्तिरिक्तं वा हीनं वा यन्मया कृतं वामागर्धर्मं संपूर्णमस्तु' इति प्रार्थनीयमित्युच्यते । दमनपूजाविध्याचरणानन्तरं परितोषकरं गुरुपूजनं, दीक्षितानां तृप्तिं च कुर्वादिति कथ्यते । गृहस्थो ब्रह्मचारी वा य एवं विधिमाचरति, तस्य चैत्रमासपूजाकपादिकलसिद्धिः स्यादित्यभिधीयते । एवं त्रयोदशपटलार्थसंग्रहः ।

चतुर्दशे पटले चैत्रमासे विधेयो वसन्तोत्सवविधिरभिधीयते । तत्रादौ 'चैत्रमासे वसन्तोत्सवः कर्तव्यः, स वैद्यः' इति वसन्तोत्सवफलं सूच्यते । अत्र पूर्वोक्तः कौतुकवन्धनं विधेयमिति सूचितम् । ततो मन्दीभूते दिवाकरे पस्विपक्रमं कृत्वा सर्वाङ्गकारसमोपेतं देवं धामपदक्षिणपूर्वकमुत्थानजननं नयेदित्युक्तोत्थानजननकारवर्णनं प्रतिपाद्यते । तत उग्रानवने विधेय-श्रीवासप्रकारस्य निरूपणम् । तत्र सेवार्थं वसन्तः कुसुमायुधश्च समागताविति मत्वा समोः पूजा कर्तव्येत्युत्तरं तत्पूजाप्रकारो वर्ण्यते । ततो नृत्यवाद्यसमोपेतोर्दिव्यगानैः काकं व्यपोह्य देवमालयं नीत्वा, स्नपनं कृत्वा विशेषेण पूजां कुर्वादिति वसन्तोत्सवे क्रियाकलापोऽभिधीयते । अतस्वकर्तुः सर्वकामावाप्तिः स्यादित्युक्तवचनं चोक्तम् । एवं चतुर्दशपटलार्थसंग्रहः ।

पञ्चदशे पटले वैशाखमासे कर्तव्यः शीतकुम्भविधिः कथ्यते । वैशाखमासे विद्याखानक्षत्रयुक्ते दिने शीतकुम्भविधिः कर्तव्य इति कालो निरूपितः । ततोऽवग्रहे धामदाहादिके चतुष्पादोगसंभवे उग्रमार्गादिसंभवे तद्दोषापनुत्तये, तथोपातसूचकेषु सर्वेष्वद्भुतेषु च सर्वारिष्टनिवृत्तये, पायश्चित्तादिविषये च शीतकुम्भविधिरनुष्ठेय इति चोक्तम् । ततो किङ्गमूर्धनि त्रिपादी विन्यसेदित्युक्त्वा त्रिपादीकरणप्रकारस्तत्र देवतान्मासादिप्रकारश्च कथ्यते । ततः प्रधानकुम्भोपकुम्भयोः प्रमाणलक्षणादिनिरूपणम् । तत्र पृष्ठे सुषिरसंयुक्तं हेयनालसमन्वितं प्रधानकुम्भं स्थण्डिले निवेशयेत् । तदमे पृष्ठस्त्रिपदीनमुपकुम्भं दक्षिण-भागो विन्यसेदिति प्रधानकुम्भोपकुम्भयोर्मासप्रकारो न्यरूपि । ततः प्रधानकुम्भे उपकुम्भे च कर्तव्यः क्रियाविशेषः प्रतिपाद्यते । ततः शीतकुम्भविद्यानुष्ठेयो होमविधिः, अपविधिश्च प्रतिपाद्यते । होमकाले गोस्तनेभ्यो विशेषतः क्षीरं पातयेदित्युच्यते । ततोऽभिषेकप्रकारनिरूपणम् । अभिषेकानन्तरं विधेयस्य नैवेद्यविधेर्निरूपणम् । नानावाद्ययोगैः जयशब्दैः स्तोत्रैर्नर्तनविशेषैश्च देवं संतोषयेदित्युच्यते । यावता कालेन कारुक्षिकं फलं सिध्यति तायकालं प्रत्यहमेवं देवं पूजयेदित्युच्यते । ततः प्रथमेऽङ्गि कर्तव्यो विशेषप्रकारो वर्ण्यते । अन्ते सप्ताहं द्विसप्ताहं त्रिसप्ताहमेकमासं द्विमासं त्रिमासं वा विधिमेवं समाचरेदित्युच्यते । तत आचार्यादीनां दक्षिणादानप्रकारः, तेषां भोजनार्थं व्यञ्जनान्वितसङ्कुलदानप्रकारश्च कथ्यते । प्रत्यहं भक्तानां, योगिनां, शीमानां भजनानां भोजनं कारयितव्यमित्युच्यते । एवं पञ्चदशपटलार्थसंग्रहः ।

षोडशे पटले ज्येष्ठमासे कर्तव्यः फलपूजाविधिरुच्यते । ज्येष्ठमासि मूलनक्षत्रयुक्ते दिने फलपूजा कर्तव्येति कालनिरूपणम् । पञ्चासृतसमन्वितं विशेषस्नपनं विधाय धामसन्निवेशेन सह विशेषपूजां कृत्वा, समिदाज्यासङ्गैः सह विशेषहोमं च विधाय, नानाफलसमायुक्तैर्दध्यैः पूर्णाहुतिं कुर्वात् । ततः पीठादिलिङ्गमूर्धान्तं फलैः पूरयेत् । ततः पूर्वं वस्त्राभ्यां लिङ्गं पीठं च वेष्टयेत् । संध्यान्तरे परे बाह्वि फलानि बर्हिषयेत् । फलपूजाक्रियासमाप्तौ देशिकाय वस्त्रकाञ्चनेः पूजां कुर्वादिति फलपूजाविधौ क्रियाकलापः प्रादर्शितः । अन्ते फलपूजाविधानेन कर्तुरभीष्टसिद्धिः क्षीमे भवेदिति फलश्रुतिर्दृश्यते । एवं षोडशपटलार्थसंग्रहः ।

अष्टादशे पटले आचमनासे विधेयः पवित्रारोपणविधिरभिधीयते । तत्रादौ संवत्सरकृतस्य दुरितस्य विनाशार्थं करणीयं पवित्रकर्म प्रतिपाद्यत इति प्रतिज्ञा । ततः पवित्रकर्मकरणे देशिकक्षावकपुत्रकसमभिनां दोषः स्थादिति प्रतिपादनम् । ततो वाक्यमनःकायस्वापारभितारपठनात् त्रायते तस्मादेतत्पवित्रकमिति पवित्रशब्दार्थवर्जनम् । ततः पवित्रारोपणकर्मणः अकनिरूपणम् । पवित्रनिष्पादनाय सूत्रसंवादतत्प्रकारकथनम् । पवित्रकरणप्रकारस्तत्राभिदेवताप्रतिपादनम् । स्थावस्तुच-
क्रियाद्यनुसारेण सूत्रसंख्यानिरूपणम् । मन्थिकरानप्रकारकथनम् । रक्तचन्दनादिभिः सूत्ररञ्जनप्रकारवर्जनम् । तान्त्रिक-
बह्वसूत्राख्यनाम्-बाहुमाख्यपवित्राणां रचनाप्रकारसूचनम् । ततः सुदक्षिणविषये, पृथगे, तथापरागविषये, अण्डेशक्षेत्र-
पालयोर्विषये च दातव्यस्य पवित्रस्य प्रतिपादनम् । ततो लोकपालेषु क्षेत्रनेम्यां च प्रदक्षिणमेकसूत्रं देवमिदमुच्यते । ततो
आगन्तव्य-वृक्षस्थान-मासाद-अनकाभयान् सर्वान्कुम्भांश्च त्रिभुस्तूजेन वेष्टयेदित्युक्तम् । ततः पवित्रारोपणदिनात्पूर्वेषुः कर्तव्य-
स्त्राविशालविधेः प्रतिपादनम् । तत्र पथं मण्डपविधिप्रदर्शनम् । मण्डपे वेदिङ्काकुण्डकस्नानप्रकारकथनम् । तत्र मण्डपे
पश्चिमभागे मण्डकं कुर्वात् । प्राचि पवित्रे विन्यत्रंदित्युक्तम् । ततो मण्डपपूजाविधेः, पूजानन्तरं विधेर्वत्त होमविधेश्च
प्रतिपादनम् । ऋणाकविधिनिरूपणम् । दन्तकाष्ठादिमृगज्जागामविवासापकारकथनम् । ततोऽभिशासे पवित्रविषये विधेवानां
वेरकाराणां निरूपणम् । तत्र संपातहोमविधिप्रदर्शनम् । ततो मान्वादीनां गन्धपवित्रारोपणप्रकारनिरूपणम् । शिवाय
चामन्त्रणपवित्रारोपणप्रकारकथनम् । तत्रामन्त्रणमन्त्रप्रदर्शनम् । लोकपालानां तद्वस्त्राणां क्षेत्रपालस्य चामन्त्रणपवित्रदान-
विधिनिरूपणम् । सिद्धान्तपुस्तके स्वगुरौ च पवित्रदानप्रकारकथनम् । ततो गुरुर्वागभासो निःसृत्य, समाचम्य,
पद्मगन्धप्राक्ष्णनादिकं कृत्वा चम्य शिवमनुस्मरन्स्वेदिरविविवासनविधौ क्रियाकलापः प्रादक्षि । ततः परेषुः कर्तव्यस्य
पवित्रारोपणविधेः प्रदर्शनम् । तत्र प्रथममाचार्यः प्रातः कृतस्नानसंन्यासन्नादिको देवेशारपवित्रारोपणरोप्य अण्डेशार्थं
तानीशमण्डले पात्रे निक्षिपेत् । ततो तथाविधि विशेषस्तपनोपेतं शिवं यजेत् । अथानन्तरमभिचार्यं समाचरेत् । पूर्वाहुत्यनन्तरं
भानये नन्दादिभ्यश्च पवित्रं दत्त्वा, ततः क्रमेण व्रह्मणे कुम्भवर्धनोभ्यां च पवित्रं दद्यात् । ततः स्वमूर्तौ गुरुभूक्तौ च पवित्रं
दद्यादित्युच्यते । ततो भगवते शिवाय मन्त्रतत्कर्मपूर्तये प्रार्थनाप्रकारो निरूप्यते । तत्रात्मतत्त्वविपवित्रत्रयारोपणविधिरुच्यते ।
ततश्चतुर्द्विद्वयेकमासाधेमासं वा सप्ताहं पञ्चाहं च वाक्यैकाहपारकथनान्तमेकमुत्पादितिनियमं यथासत्तनुष्टेयमित्युच्यते ।
मतायावन्मिदं यावत्सूत्रावरोहणं कर्तव्यमिति सूच्यते । अनन्तरं पतुर्बपवित्रदानप्रकारो निरूप्यते । ततो अतसमर्पणविधिरुच्यते ।
ततः पवित्रारोपणविधिः प्रतिपाद्यते । एवं पवित्रारोपणविधौ क्रियाकलापः प्रादक्षि । एवमष्टादशपटलार्थेष्टमहः ।

ततः शतं सहस्रं वा गुरुवा शिवमन्त्रेण पूर्वाहुतिः कर्तव्येति होमविधेः परिसमाप्तिर्दृश्यते । ततः परं विचक्षण-
 शैलकारगुप्तः शिवपूजने, होमविधौ, अष्टमन्त्रे, मन्त्रश्रवणे च योग्यो भवति । ॥ मानवो रौद्रे परं प्रमोक्षि । स एव निर्वाण-
 दीक्षावामविकारी भवेदिति मुच्यते । जन्ते च य आचार्योऽप्रवन्दना दीक्षाविधानप्रकारेण शुद्धस्व दीक्षां करोति, स शुद्धतमामोक्षी-
 रगुक्त्व । परं विष्णुपटवार्थमहः ।

सौक्तिक - वैदिक - जम्बूद्वीप - अतिमार्ग - सिद्धान्तानां क्रमेण ब्रह्मविष्णुशिवसदासिवाख्याः पञ्च कारणेश्वराः पञ्चर इत्युच्यते । ततो नाम सर्वेष्वप्यमं, वामाद् दक्षिणमुत्तमं, दक्षिणाद् कोकं मेष्टं, कोकाद् महाकोकं मेष्टं, महाकोकात् पूर्वान्नायं मेष्टं, पूर्वान्नायात् सिद्धान्तं दत्तमो भवतीति सिद्धान्तस्योद्घाटता प्रतिपाद्यते । अत्र सिद्धान्ताख्यं ज्ञानं नेति शब्दप्रतिशब्द इत्युच्यते । ततः सिद्धान्तो वेदसारः, सिद्धान्तविहिताचारो वेदिकाचारः । इत्युच्यते । वैदिककर्मक्षेत्रकर्मजोराचरणविषये व्यवस्थानिरूपणम् । ततः कामिकादि-वायुस्मृत्यानामष्टाविंशत्यागमानां शिवाक्षस्यप्रतिपादनम् । तत्र पूर्वकामिके तुत्रावतारपटले 'कामिकं पादयुगम्' इत्युच्यते । अत्र तु कामिकमूर्ध्वमकुटमित्युच्यते । अहिमन्त्रिवये विशेषपरिहारो वक्तव्य इति मुनीनां प्रार्थना । तत्र सृष्टिसंहारमेवेन भोगमोक्ष-सिद्धयर्थं ज्ञानदेहो व्याप्त्येवेन द्विषा वर्जितस्तथो न विशेष इतीश्वरेण समानानुबन्धनम् । ततो मनुजैरार्पकं वाक्यं, मुनिभिर्देविकं वाक्यं, तथा देवैर्ब्रह्मणो वाक्यं, ब्रह्मणा विष्णुवाक्यं, विष्णुना शिववाक्यं च वाचितुं न सम्भवत इत्युच्यते । ततः कामिकादिवायुस्मृत्यानामष्टाविंशत्यागमानामीशादिपञ्चदशप्रतिपादनम् । सोपमेदमष्टाविंशतितन्त्रं यो वेति गुरुः, स गुरुः शिव एव भवेदित्युच्यते । ततो विशिष्टगुरुकारण्ये कार्ये हीनगुरोर्नामिकारः । हीनाराख्ये तु विशिष्टरमाभिकारोऽस्तीत्युच्यते । विशिष्टगुरोर्मैरपादौ गुर्वन्तरनिवेशनं युक्तम् । विशिष्ट विद्यमाने दृष्टादन्यगुरोर्निवेशने तदती दानिः संभवत् । तेन राजराष्ट्रयोर्मोक्षस्य कर्तुः कारयितुश्च महान्दोषो भवेदित्युच्यते । लोकप्रख्यातविद्याय गुरवे दत्तमप्यवि द्रव्य एवो यतः सौख्यं च बहुधा कुरुते । तद्विद्वानमुत्तमोत्तमं भवति । तेन गुरुदत्तमाहर्त, स पापी नराचमो विशेषः । स सर्वलोकवर्षिकृतो भवेदित्युच्यते । एवं चतुर्विंशपटलार्थसंग्रहः ।

पञ्चविंशे पटले गोत्रनिर्णयविधिरभिधीयते । तत्रादौ गोत्राणि सङ्ख्याभ्युत्थान्यनुवृत्तानि च विद्यन्ते । तत्र महतां गोत्राणां संख्योनपञ्चाशदेव भवतीत्युच्यते । ततः कौक्षिक - काश्यप - भारद्वाज - गौतम - जज्ञि - बसिष्ठ - जगत्थ - जमदग्नि - भार्गव - जज्ञिः सोऽनुश्चेत्येकादश मुनयो मुखस्थेन परिगण्यन्ते । ततो मुनयः शिवसृष्टिसमोपेतास्तद्विधर्मिता इति द्विविधा भवन्ति । तत्र शिवसृष्टिसमोपेताः पञ्चदशत्रेपु दीक्षिताः । कौक्षिकाद्याः मुनयः सर्वे सर्वत्र दीक्षिता एव । एषां गोत्रं न दीक्ष्वा सिद्धं किं तु जातिसिद्धमित्युच्यते । ततः क्षत्रिणां वैश्यानां च गोत्रभाचार्यैश्च वा मुनिप्रमुक्तं वा भवेदिति विद्वत्समोच्यते । इदमेव तु गोत्रं नेवेति गोत्रविधौ मतमित्यभिधीयते । ततो जातिसिद्धं गोत्रं विदाद्विषये विद्वत्समैः परिहार्यमित्युक्तम् । ततो गोत्रविषये 'प्रधाना मुनयश्चादौ कथ्यन्ते' इत्युक्त्वा एकोनपञ्चाशन्मुनिनामानि परिगण्यन्ते । तत एतेषां परिगणितमुनीनां गणाः प्रवरश्च यथाक्रमं प्रतिपाद्यन्ते । तत्र परिगणनप्रसारे निर्दिष्टनाम्नां गणप्रवरविवरणप्रसारे निर्दिष्टनाम्नां च केषुचित्स्थलेषु स्थानान्मो दृश्यते । तत्रोदाहरणार्थं किञ्चित्प्रदर्शयते । 'शैक्षाः' इति परिगणितनाम्नो विवरणस्थले 'शैक्षाः' इति स्वत्वात्तेन निर्देशो विद्यते । तत्र 'शैक्षाः' साधुरिति भाति । एवं 'मुद्गलाः, क्वचिताः' इति परिगणनस्थले निर्दिष्टयोर्विवरणस्थले 'मुद्गलाः क्वचयः' इति निर्देशो विद्यते । तत्रापि पूर्वमपि 'मुद्गलाः क्वचयः' इत्येव मुक्ताविति भाति । एवं 'भार्गवाः' इति परिगणनस्थले निर्दिष्टस्य 'गौतमाः' इति विवरणस्थले निर्देशविषये निश्चयसाधकं प्रमाणं न दृश्यते । ततः क्षत्रिणां वैश्यानां च गोत्रप्रवरविनिर्णय इत्युच्यते । अत्र क्षत्रिवैश्यानामाचार्यप्रसारे वेति विद्वत्समोच्यते । विषयोऽयं षट्कारण्येऽपि सूचितः । ततः समानगोत्रप्रवरान्पञ्चाशत् संख्यमवाचरेत् । समानगोत्रप्रवरां कन्यां च कदापि वृणुयात् । प्रवादत उक्ता येद्वगिनीकन्यासुखा तां परिरक्षेत् । विवाहदोषज्ञान्त्वर्थं चान्दायनं मतं चरेत् । ततस्तथा सप्त प्रमादेन संयोगादिविषये विधेयस्य प्रायश्चित्तविधेर्निरूपणम् । तदुद्भूताः पुत्राः सर्वे न द्विजा इत्युच्यते । तत्पुत्रपौत्रसंयोगेऽपि विधेयः प्रायश्चित्तविषयः कथ्यन्ते । एवं पञ्चविंशपटलस्थसंप्रहः ।

पट्टिपठितमे पटले लक्ष्मिभेकविहितम् । तत्र प्रथमे चन्द्रवदसारकोटिना दीक्षितानामकाकस्युनाशकनाशु-
रादीन्मन्त्रेण पुनरीकृतमन्त्रेण सताभिषेकं वक्ष्यामीति प्रतिज्ञा । उत्तरायणकाले शुक्लपक्षे सुतिथौ शुभवारे शुभरुग्गुण-
विशिष्टमिषेकः कर्तव्य इति काको निरूप्यते । ततो मण्डपे कूटे प्रयागा वा शुद्धदेशेऽभिषेकं कुर्यादित्युक्त्वा मण्डपविधान-
प्रकारकथनम् । ततो विप्रादिचतुर्वर्णादवा अनुकोमोद्भवास्तत्पञ्चाशिसमुद्भूताः स्त्रियः, विशेषतो भूपत्न्यः सामन्ता राजानोऽपाम्ना-
राजपुत्रीहिता इत्येतेषां स्त्रियस्य सताभिषेकयोग्या इति कथ्यन्ते । सर्वकक्षजनहितः पञ्चाङ्गभूषणोपेतः सिवविग्रो देविकोऽभिषेक-
माचरेदित्युच्यते । अभिषेकदिनात्पूर्वरात्रे यजमानस्य उत्तरायणस्य कौतुकवन्धनं कर्तव्यमित्युच्यते । तत्र भूपतिविषये
समाप्तपरम्यो बह्व्यो यदि भवन्ति, तासां सर्वांस्तमपि कौतुकवन्धनं विधेयमिति सूच्यते । तद्वान् पयः पीरहा क्रम्यकादिप्रदितायां
जम्बकायां यजमान एकाकी दक्षिणपस्तकः स्वपेदित्युच्यते । ततः संस्कृते मण्डपे सूत्रपातकथनपूर्वकं मण्डलविधानप्रकार उच्यते ।
ततो मण्डलमध्ये कुम्भस्थापनाय रथजिह्वकल्पनाप्रकारः, शिवकुम्भवर्धनयोर्बाह्वकलशानां च प्रथमकथनं, तेषु सूत्रवेदनप्रकार
इत्येते विषयाः योज्यन्ते । ततः शिवकुम्भादिपूजे नादेशागमः प्रशस्तमित्युक्त्वा तत्र योजनीयानि मन्त्रद्वयानि निरूप्यन्ते ।
ततोऽष्टोत्तरशतकलशस्थापनप्रकारस्तत्र देवतान्यासप्रकारो द्वायन्यासप्रकारस्तेषां पूजाविधिर्य उच्यन्ते । तत्र मध्ये कुम्भे सर्वाङ्ग-
शान्तं शिवं वक्ष्यामि मनोन्मनी च पूजयेत् । यदि यजमानो बहुपत्नीकस्तदा बह्व्या वर्धन्यः स्युः । तासु सर्वास्तु च मनोन्मनीमेव
पूजयेदिति विशेषः सूचितः । एवमष्टोत्तरशतकलशानां विषये रुद्राणां नामाचार्ये पूजयेदिति शोकम् । किं तु प्रथमावरणे
वराहविद्येधराः पूज्या इति सूचकमिदितम् । ततो यजमानो दीक्षितश्चैव पुनर्दीक्षा कर्तव्या । नो चेत्तत्काले तं दीक्षयेदिति
सूच्यते । ततो मण्डले कर्तव्यो होमविधिः प्रतिपाद्यते । तत्र होमान्तं एवं क्रमेण होमं कृत्वा रात्रिशेषं वपुषा गुरुचनोऽ-
दीक्षितानां विषये प्रधानाग्नौ दीक्षा समाचरेदित्युक्त्वा दीक्षाप्रकारः संक्षेपेण उच्यते । तत्र पञ्चाक्षरेभ्यं दीक्षा कर्तव्येति
सूच्यते । ततो यजमानस्याभिषेकप्रकारो उच्यते । तत्र राज्ञामभिषेके सहस्रवारावटेन हेमेन रात्रतेन वा प्राग्नेत्याभिषेकं
कर्तव्यम् । अन्येषां सर्वेषामपि सतवारावटेन हेमेन रात्रतेन प्राग्नेत्याभिषेकं विधेयमित्युच्यते । ततोऽभिषेकानन्तरकरणीव-
निरिभिधीयते । ततोऽभिषेकं भार्यया युतं सर्वाङ्गकारसंयुक्तं भद्रासने स्थापयित्वा, चान्दानि, मधुरात्रं, सवस्त्रां गौ च
वर्जयेत् । ततो वन्धुभिः पूजितं हृष्टं गेयवाद्यमन्वितं त्रिविधादावारोप्य, प्रागप्रस्थितं कारयित्वा, गृहद्वारे कक्षद्वारे
स्थापयित्वा, उत्तरादौ क्षीरेज्जैष्ठ्यं प्रसाधय, राजनीजलकारया दोषेन च तद्विनाशिः स्त्रीभिस्तत्र प्रदक्षिणत्रयं कारयित्वा, पाशुके
भारोप्य स्वगृहं प्रवेशयेदित्यादिकविधिशेषः सताभिषेकविधौ प्रतिपादितः । ततोऽभिषेकविषयेऽष्टोत्तरशतकलशस्थापनपुरः-
सारं क्रियमाणोऽयमभिषेकक्रमः भेदः । एकोनपञ्चाशत्कक्षैरथवा पञ्चविंशतिकक्षैर्नवभिः पञ्चभिरेकेन वाभिषेकं कुर्यादिति
पञ्चान्तराणि च सूच्यन्ते । ततो गुरोर्मूर्तिपानां आपिनां शतोत्थानां मन्त्रानां च दक्षिणादानप्रकारोऽभिधीयते । ततः
सताभिषेककाले प्रतिपाद्यन्ते । एवं पट्टिपटकार्यसंग्रहः ।

सप्तविंशतितमे पटले दीक्षितानामन्येष्टिविधि वक्ष्यामिति प्रतिज्ञा । ततो दीक्षितेषु निम्नादिचतुर्वर्णा अनुक्रमेण व्यव-
 हृतिः । शत्राणि आचार्यसाम्यकपुत्रकसमयिन इति चतुर्विधा वर्तन्ते । एतेषां सर्वेषामन्येष्टिर्दीक्षितः कर्तव्यः । तत्रात्र यत्साधक-
 पुत्रकमापन्नशुद्धिसमन्वितान्येष्टिरितरेषामप्यशुद्धिविधितेति व्यवस्था निरूप्यते । पुनश्च मृतेष्वामाचार्यसाम्यकपुत्रकेषु येऽप्यसाक्षि-
 नाचार्यवर्जिता अकृतप्रायश्चित्ताः, तेषां तत्तदशुद्धिसंहितान्येष्टिः कर्तव्या । इतरेषां विषये तत्तदशुद्धि विज्ञात्यान्येष्टिराचरणीया ।
 एवं सप्त उरकान्तं कृतवतां योगिनां विषयेऽपि तत्तदशुद्धनं न कर्तव्यमिति व्यवस्था कियते । ततोऽन्येष्टिविधिः प्रतिपाद्यते ।
 तत्र भस्मना स्नानकरणम् । ततो देशिकेन दीक्षितोऽयं शिवाङ्गापरिषत्कोऽचिरात्सपिण्डीकरणोपरं सिद्धत्वं नेयः । इति
 पूजापुरःसरं देवे विज्ञापनं कर्तव्यमिति श्रुतिः । उरकान्तिसक्ते कर्णोपान्ते देशिकेनेतरेण वा शिवमन्त्रादिपठनं कार्यमिति श्रुतिः ।
 विषयश्च स्नानाङ्गकारादिकरणप्रकारनिरूपणम् । दीक्षितानां शिवसासनधारिणामन्येषां च यथायोग्यं तांशुकसहितशिवचूर्णदान-

प्रकार इत्यादिविषयाः प्रतिपादन्ते । ततो विष्णुस्य इत्येतानामेव आसन्दिकारप्रकारः कथ्यते । शिवयोगिविषयेऽत्र
 त्रिविका कर्तव्येऽप्युच्यते । आसन्दिकारोऽप्यत्र विष्णुस्य समानानामेवप्रकारो वर्ण्यते । तत्र तुल्यजातीयेरपस्योपवीतकैर्द्विजै-
 र्वाहिर्येज्जानीं विश्वं नवेदितुमर्हते । विषयवाङ्मनां नाकारप्रकारं तेनवेदिति कथ्यते । विषयमनुगम्य स्मर्या निर्वाचयारि-
 द्यमेव परमेश्वरं चेत्तत्तं सुखमाप्नोति । किं तुल्यमेव हीनवर्णो जतोऽप्यतो नानुगम्यतः । समावातनुगमने प्रावर्धितं कुर्वादिस्तुल्य-
 प्रावर्धितकरणप्रकारो निरूप्यते । अतश्चैवस्य शिवयोगिनो गतासोः संस्कारवर्तुः स्थितिरिति फलमुच्यते । ततः स्वीयस्व-
 नुवकस्थानं प्राप्य, तत्र कूटं प्रयां वा विचार्य, तन्मध्ये कुण्डं स्थापितं च विधाय कृत्वा, कुण्डदक्षिणभागे पितामातृकर-
 प्रकाशेऽभिधीयते । ततो देविकेन पितामातृपुत्राणां पूर्वकरणीयो विधिः, पितामातृपुत्रादिविधौ प्रतिपाद्यते । ततो रथेन्यां
 काशुपताम्रमिष्टा, दक्षासपुत्रा कर्तव्येऽप्युच्यते । ततस्तत्र विषयः शिवपूजाविधिरिष्टाविधिरिति संक्षेपेन प्रतिपाद्यते । ततश्चि-
 वास्तुपूजाविधौ प्रकारान्तरवर्णनं दृश्यते । ततो साक्षिकैः काष्ठैश्चन्द्रनागरुपविधैः स्वस्यास्तरणप्रकारः कथ्यते । अनन्तरं
 श्रुतकदीक्षाकरणप्रकारोऽभिधीयते । तत्र निरुत्सादिककासोपनप्रकारो वर्ण्यते । ततः स्वस्य शम्भारोपणं, ददनविधिश्च
 प्रतिपाद्यते । ततो दक्षनामन्तरकाणीयविधिः प्रोच्यते । तत्रास्त्रवर्णनीयक्षेत्रः, अस्त्राण्यं गता स्नानकरणं, मृतमुद्दिश्य
 निगमस्तुतिदानमित्यादिक्रियाविशेषाः कथ्यन्ते । ततस्तद्वाहकस्वानुगन्तृणां च स्त्रावणविधानपूर्वकं स्वमन्दिरप्रवेशविधि-
 रभिधीयते । तत्र गृहद्वारमागम्य निम्नपदंश्च कर्तव्यमिति सूच्यते । ततः प्रसज्यात् समवदीक्षामात्रयानुगृहीतस्त्वोत्तरदीक्षाया
 हीनस्य निर्वाणदीक्षाविधौ मृतस्य विषये तत्त्वमुद्रया सहान्त्येष्टिविधिरिष्यत इत्युच्यते । ततो अग्नेनाग्निना वा, धूम्रैर्विवेज वा,
 गमसिंहसार्द्धैर्दक्षैः सूर्यैर्वा ब्रह्मविपत्तयेन वा स्वहस्तनाड्योच्छेदं अनुगम्य तन्नेर्वाग्नौ वा दहते वा मरणं प्राप्तानां प्रावर्धितपूर्वकं
 पूर्ववदन्त्येष्टिः कर्तव्येऽप्युच्यते । अविद्यमानदेशानां, विककाजानां समुद्रमसूयादिमहारोगयुक्तशरीरेणां च विषये कुशादि-
 निर्मितदेहे सर्वा अन्त्येष्टिविधौ प्रोक्ताः क्रियाः समाचरेदित्युच्यते । अत्र मसूयादिरोगेण विककाजानां विषये केवलेऽग्नौ
 मन्त्रैर्विना दहनं, निखननं, गज्जातीये स्वेपणं वा क्रियतामिति निगद्यते । एवं दह्यादिप्रवेशेन मृतानां विषये तैः कृतो दह्यादि-
 प्रवेशः पुण्यार्थं कृतो वेति ज्ञात्वा कर्माकर्णीयमिति सूच्यते । कुशादिनिर्देहनिर्मलप्रकाशेऽभिधीयते । ततोऽकृतपुत्रानां मृतानां
 मृतानां विषयेऽप्येष्टिक्रियैव कर्तव्या । तेषां दहनं सलिलदकक्रिया च न कर्तव्याः । एवमुत्तरेष्वप्येष्टविषयेऽपि ददनक्रियेदकक्रिया
 च न कर्तव्येऽप्युच्यते । कृतचूडस्य दहनं पिण्डोदकक्रिया च भवेदित्युक्त्वा तत्र पिण्डोदककर्मणि विशेषः प्रतिपाद्यते । ततो
 कतिनां ज्ञानिनां अपि दक्षणापूर्णापेक्षावटक्रिया कर्तव्येऽप्युक्त्वा वटक्रियाविधिरभिधीयते । ततो यतिनां ज्ञानिनां च विषयेऽप्ये-
 ष्टिकारान्तरं तत्रैवाकृत्यसंयुक्तं पीठं, शिखं, वैरूप्यं वा संस्थाप्य पूजयेदिति सूच्यते । एतेषां विषये पिण्डोदकक्रियाः आर्द्रं
 च दहन्यदपि कर्म तच्च न कुर्यादित्युच्यते । ततोऽश्वमश्विनकायैर्भूतानां दहनं कर्तव्यमिति सूच्यते । ततो भर्तृरि देवान्तरं गते
 कर्मतो न वेत्यविज्ञातमेव तत्स्थितीं द्वादशाब्दमसीत्य वैभज्यमाचरेदिति कथ्यते । ततो मृतदहनार्थं बहिरंगमदनप्रकारो निरूप्यते ।
 ततस्तत्त्वमुद्रादिविहीनधारमेष्टया समेतानां माहेश्वरानां विषये दहनविधिप्रकारो विधीयते । ततः प्रथमदिनादारभ्य द्वादशदिन-
 वर्णेन मृतमुद्दिश्य कर्तव्यस्तर्पणविधौ वर्णविधिश्च प्रतिपाद्यते । ततो दाहान्ते मृतमुद्दिश्य नमस्कृत्य दहनार्थं कुटुम्बिने
 दीक्षितान् दक्षतपुत्रं वृत्तं दानं दद्यादिति सूच्यते । तर्पणान्ते तथादौ वा गृहेऽपि वा अग्निं दद्यादिति वक्तिविधिः सूच्यते ।
 एवं नैष्ठिकस्य प्रसङ्गे तर्पणं वक्ति च न कुर्यात् । किं तु दाहान्ते तदर्थं तर्पणं कृत्वा शिवं पूजयेदिति च सूच्यते । ततो
 मृतमुद्दिश्य वन्धुभिः शोको नैव कर्तव्यः । नैव रोदनं च कार्यमिति सहेतुकं प्रतिपाद्यते । ततोऽस्त्रिसंयजनविधिरुच्यते ।
 अत्र द्वितीयेऽग्निं शेषाद्दहने कुर्यात्वा न वेति निरुक्तो दृश्यते । तृतीयेऽप्यवशादग्निं संयजनं कुर्यादित्युच्यते । संयजनं विना
 अज्ञादौ स्वेपणात् नूतनमृन्मवपात्रेऽस्त्रिसंयजनं कृत्वा प्रागाद्वह्निनिष्क्रियं वचनासे वाग्दपूतो वा तदुर्ध्वं वा गज्जादिषु शिवेदिति
 तद्विधिः संयजेन प्रतिपाद्यते । तत आशौचविधिरिष्टाविधिरनुसारेण विस्तारः कथ्यते । एवं तत्त्वविषयवर्णनं समाप्तम् ।

आहारीयवित्तमे पटले निरूप्यविधिः कथ्यते । तत्र प्रथमं लोकमानुक्तमिनां गृहस्थानामवर्णनं कर्तव्यः
 निरूप्यविधिः प्रतिपाद्यत इत्युच्यते । ततो गृहेऽङ्गणे वागदेशे वा पितृगृहे पक्वस्य तत्र पीठमिष्टुत्तरीया सन्निवेशकं पीठं,
 तापुस्तपताम्रमाभेनाष्टं च कृत्वा, पीठमध्ये वषाविधिं कृत्वा विन्ध्यस्व, तत्र मृतस्यासनयानमूर्वावाहनादिकरणपुरः-
 गामाशीमरुद्विधैः स्नातेर्नैवमुद्राण्ये संपादितं मुक्तलम्बाग्रसंयुक्तं तोषद्वयमजं धाम्बुलसहितं निरयं अथद्वयेऽपि निवेद्येद-
 र्वाकाशे वा निवेद्येदित्युच्यते । अथनिवेदनविधिः समन्तरकं प्रतिपाद्यते । काष्ठद्वयेऽननिवेदनमद्येव दातव्यमिति सूच्यते ।
 अथान्तर्यामिर्वाकं दद्यादन्त्यजानं पक्वस्येदिति च विद्वत्सः सूच्यते । ततः पीठे विनाष्टं केवकं कृत्वा तत्र सरावे पाषाणमिष्टिकां
 वा निधाय तत्र पूर्वोदितं कूर्पे विन्ध्यस्वेतर्कं कुर्यात् । पिण्डग्रवं तु वा देवमिति पञ्चान्तरमभिधीयते । एतत्कर्तुं सप्ताहं नवाहं
 नवाहं वा समाचरेदित्युच्यते । ततो (दक्षमेऽहनि) तस्यानाद् मृतमुद्रास्थ पुण्यसमन्वितं पिण्डमिष्टिकायुक्तं तत्कूर्पे, तमेव
 पाषाणं पीठिकां वातोषसहितं वातोषेन विना वा तीर्थमध्यगते निक्षिपेदित्युच्यते । एतत्कर्तुं कर्म तथादिके पुण्यस्थाने कर्तव्यमिति
 च सूच्यते । ततः पितृद्विधानं विप्रादीनां सामान्येनोक्तम् । अत्र निधविषये दक्षपिण्डाः, शिवविषये द्वादशपिण्डाः, वैद्यविषये
 पञ्चदशपिण्डाः, गृहविषये त्रिंशत्पिण्डाश्च देवा इति विरोधोऽवगम्य इति सूच्यते । एतेषां पिण्डोदकक्रिया वाच्यशौचं
 कर्तव्येति च सूच्यते । ततः पिण्डदानविषये प्रथमे दिने पिण्डमेकं, द्वितीये दिने चतुरः पिण्डास्तृतीये दिने पञ्चपिण्डाश्च
 दद्यादिति दिनचर्यापिण्डदानविधिरुच्यते । अन्ते दशादे समलिकान्ते यदैकोद्विष्टं कियते, तदा पिण्डमेकं दद्यात् । पिण्ड-
 प्रदानवर्कतपशौचं स्नादिति च सूच्यते । एवमद्यादिद्विधिविधौ वर्णनम् ।

एकोनत्रिंशद्विधे पटले तैवमात्रविधिरुच्यते । तत्र प्रथमं दीक्षितानां आहविधिकेतादभिधीयत इति मतिः ।
 ततो सामान्यतः आर्द्रं 'निरयं, नैमित्तिकं, काशं, बुद्धिमात्रं, पार्वण्यं' इति पञ्चविधमित्युक्त्वा तानि सकृद्वर्णनं प्रतिपाद्यते ।
 ततः 'पित्रर्षे अह्ना दत्तं योजनं आह्वय' इति आह्वयवर्णनं कथ्यते । तत एकोद्विष्ट-वर्णमाह-नवमाह-पञ्चमाह-आह्वयानां
 काष्ठकृष्णपादिकं संक्षेपेन प्रतिपाद्यते । ततो मृतमुद्दिश्य पूर्वोक्तोद्विष्टादिआह्वयानामकाले मृतस्य पितामहप्राप्तिरित्युच्यते ।
 धृवी मृतदिनादारभ्य दशाहेतु प्रेक्षीयुः गृहद्वारे मरुविषये आकारो च विद्यति । तपिण्डोकरणादुर्ध्वं शिवकोकं गच्छती-
 यभिधीयते । ततः सोदकुम्भसपिण्डीकरणयोः कर्मणोः कर्तव्यः काकः कर्तव्यकवच निरूप्यते । तत एकोद्विष्टकियान्ते
 वैवर्णः पञ्चमाहं कर्तव्यम् । गृहः पादिकं नासिकं च आह्वयेकोद्विष्टकियान्ते कर्तव्यम् । अन्तर्यं माघयेः सह शिवमिनां
 जमानं समादिति सूच्यते । ततः आह्वयमिति योग्याः काका निरूप्यन्ते । तत्र स्वस्याभिभूतगुणानुपवेष्टविधिना मृतानां विषये
 भर्तृर्दयसां सुतुषये आर्द्रं कुर्यादिति सूच्यते । राहुदक्षिणे रात्रावपि आर्द्रं करणीयमिति सूच्यते । अत्राभिधानुसारेण आर्द्रं वर्जनीयाः
 काका अपि सूच्यन्ते । अत्र यजमासः पितृदेवेभ्यः क्रियमाणेषु सर्वधर्मेषु रथाग्र इत्युच्यते । कन्धां गते सवितरि वितरः
 (आह्वयमोजनान्) सुतान्वान्ति । बुद्धिकसंयाप्तौ निराशाः पितरः सुदातं त्रापं वत्सा स्वधनं बान्धीत्युच्यते । पितृमुद्दिश्य
 आह्वयकुर्यात्तः पट्टे गौरिव सीदतीत्युच्यते । ततो दैविकं आर्द्रं पूज्यं देवैकं आह्वयपराह्वये च कुर्यात् । एकोद्विष्ट मन्वादे
 इद्विनिमित्तकं आर्द्रं पातय कर्तव्यमित्युच्यते । तत आमवादाह्वयस्तदभिधीयते च प्रतिपाद्यते । ततः आह्वयविषये निमन्त्रणयोगानां
 निरूपणविषये कस्मोऽनुकर्य इति वक्ष्यं विधीयते । अत्र दैविककर्मणि आह्वयं न परीक्षेत । पित्र्ये कर्मणि परीक्षेत्युच्यते ।
 सार्विकराजसतामसस्येन दानग्रवं प्रतिपाद्यते । प्रतस्थमपि दौष्टिं आर्द्रं प्रयत्नो योजयेदिति सूच्यते । ततः आह्वयकृतेः आह्व-
 योक्तुश्च निमन्त्रा वर्जनीया विषयाश्च प्रतिपाद्यन्ते । अत्र आर्द्रं सीदन्कोषोऽवशा वेतस्त्रितयं प्रसस्तं भवति । तथा कुतश्चकाः
 शरकुशः शिवाश्च पवित्रा भवन्तीति आर्द्रं प्रयत्नानां निरूपणम् । एवं कोद्वरकरज्यावृक्षकृष्णकाकापुत्राणां कर्मविधीरादीनि
 वर्णयेदिति वर्णनं निरूपणम् । एवं आर्द्रं माघमासविषयाणां प्रतिपादनम् । ततो निमन्त्रणविषये अह्ना निरूप्यन्ते ।
 तानि संयजे निरयं दैविकग्रवं देवविषये अथकृद्ग्रवं च निमन्त्रयेदित्युच्यते । दीक्षितानां विषये विधौषीषसदाशिवज्ञाना

निर्विशिष्टस्य सत्रं यथासाधनमभिधानं सूत्रं निश्चयं तेषामपि निषेधे दोषनिवृत्तये कर्तव्यानि प्राक्प्रतिषेधकर्माणि विधीयन्ते ।
ततोऽहवन्मदिविशेषे निष्कृतिकम् उच्यते इत्युक्त्वा नैमित्तिकदिनौ संभवाद्वाह्योपाधिर्दोषाद्यं
निर्विशेषं तेषु दोषेषु निषेधेषु यावन्नामानाभिधानां सूत्रपूर्वकं तद्विषयस्य विधेयानि प्राक्प्रतिषेधकर्माणि प्रतिपाद्यन्ते । ततो
देवं कर्त्तुं यः कर्त्तुं शक्तिं न किञ्च न ह्यधिकार्यं प्राक्प्रतिषेधविषये किञ्चात्मनः प्रदातव्यं इत्युच्यते । यावन्नामानाभिधानां सूत्राभावा-
दुत्पत्त्या च प्राक्प्रतिषेधः प्राक्प्रतिषेधे प्रदातव्यमिति सूच्यते । ततो देह आदिभवते येन स देहिक इति कथ्यते । देहाद्यं बहवः
जाते कथ्यन्ते । तत्र बुद्धिस्थानं परं मत्तम् । योगस्थानं देहस्तथा स्थानान्तराणि भवन्तीति निर्विशेषं देहिकेन प्रत्यक्षान्ते
जाते विधेयानि प्राक्प्रतिषेधकर्माणि निश्चरतः प्रतिपाद्यन्ते । तत्र उत्तरप्रतिषेधे संभवाद्वाह्योपाधिर्दोषादिनिर्विशेषं तेषु निषेधेषु यावन्नामा-
नाभिधानां सूत्रनपुनरुत्तरं सत्रं कर्त्तव्यानि प्राक्प्रतिषेधकर्माणि निश्चरेण निरूप्यन्ते । अत्रान्ते एकदेवात्मस्थितं कर्मकेनाचार्येणैव
कर्त्तव्यम् । अन्येन कृतं चेदाचार्यकंदरो भवेत् । स च दोषो राक्षसं राहूं च नाकमेदिशुक्तम् । एतद्विशेषे ओतूनां मुनि-
पुत्राणां 'यथायादृशं, गन्धपुष्पपुपादिककरणं, दीपनैवेद्यककथनं, सककाराचनं, हरिणार्यनादिकं, निरयोत्सवपानादिकं,
स्नपनाभ्यङ्गकथनं सरस्वती मूलकिञ्चादिपूजनं निरुद्धोपाकरणमित्यादिकमनेकननिर्वर्तये कर्मजातं कथयेत्तः कुर्वात्' इत्याद्ये-
प्रतिपादनम् । तत्र क्षिपेन नित्ये नैमित्तिके कान्ये च विधौ मरद्गमैकालदे संभवति तदेकाचार्येणैव निर्वर्तनीयमिति पूर्वशुचम् ।
यानि अहंभूतिरेव कर्त्तव्या भवति । तथापि देहिकपुत्रपौत्रेस्तथा सहान्तरैसादृशकितैसादादेशात्मकैरेरादिष्वेकलोत्पत्ते-
र्विधेः कृत्रिमविदूषादौलुप्तेमयैर्वावकनर्तकादिभिस्तथाज्ञापाकिञ्चापी कथ्यन्तारुद्रासीभिस्तानुष्ठितं कर्माणि देहिकानुष्ठितं
भवति । यथा राज्ञा निवृत्तेः क्षामन्वयशुभेः कृतं राक्षसस्य राक्षसत्वेन संमतं तथैकाचार्येणैव इति समाचनं कियते । यथं
विहिततत्परतत्कार्यसंग्रहः ।

[illegible][illegible]

विधिं भवति । तत्र नामं नामकं चारुवार्हकं, दक्षिणं नामकं चैवार्हकं, सिद्धान्तं नामकं चैवार्हकं भवतीति कथ्यते । ततः सिद्धान्ताद् व्यतिरिक्तं सर्वं रौद्रमित्युदीरितम् । तत्र चारुवर्णिमित्रादिभेदेन बहुभेदवित्युक्त्या रौद्राणि निर्दिश्यन्ते । तत्र पूर्वपदक्षितपाशुपतसोऽसिद्धान्तलकुलतन्त्राणि गारुडमैरुदामतन्त्रभूततन्त्राणि नामकं च निगद्यन्ते । तथा वैदिकभौदिकाध्यात्म-
विमार्गास्मानि, कापालकाधारवैद्यार्हकसुविमर्शयोगवैरक्षान्तवेदान्तमीमांसापुराणेतिहासकज्ञसौत्राद्वानि, धर्मशास्त्रं वास्तुशास्त्रं चरवारो वेदाश्च परिगण्यन्ते । तत एतत्सर्वं रौद्रं सिद्धान्तं तु सौम्यं भवतीत्युच्यते । ततो रौद्रेः स्थापितं विष्ण्वादि-
प्रतिमादिकं सर्वं हेतवेन समापाद्य शेषः, तत्सर्वं सप्तर्ष्येदित्युच्यते । तत्र आदिशेवेन स्थापितं पूजितं किञ्चापि रौद्रेयं पुज्यते, तदा तद्वाष्ट्रव्यमानाणां तत्रत्यजनानां च नाशः स्यात् । एवं पूर्व रौद्रेः स्थापितं, ततः संस्कारपूर्वकमादिकेभ्यः पूजितं यदि रौद्रेः पुनरपि पुज्यते, तदा सेनासहितसेनापतिमन्त्रव्याख्यानां विषयविशेषशस्त्रज्ञानामन्येषां जनानां च नाशो भवेत् । तस्माद् राजा प्रकृतेन तान्वास्येदित्युच्यते । ततो रौद्रेः स्थापितस्य पश्चात्संस्कारपूर्वकमादिकेभ्यः पूजने राज्ञो भिन्नं आपूर्वद्विष्य भवेतेति निरूप्यते ।
ततो रौद्रेः स्थापिताभिचारकिक्रिादियुं तैर्विन्वस्तानामभिचारमन्त्राणामुद्धारमविधिर्भावस्ततिपाद्यते । ततः स्थाप्युपदेविक-
वापार्थेणान्येषु किञ्चेषु छिन्नेषु भिन्नेषु स्फुटितेषु च विधेयाः सान्तिरभिधीयते । अर्चयेत् किञ्चेषु सर्वैरर्चयेत् किञ्चेषु पुनर्ज्ञानि-
किक्रानि संवाप्य स्थापयेदिति सूच्यते । ततः मातादिविस्तारोऽथेवोक्त्या स्वप्ने, साम्राज्येषु, मातस्तेष्टपुरादिषु, साक्षेपु, जर्वापु, किञ्चामाके, पीठकल्पने, द्वारावज्रेषु, त्रकसुत्रके चैतेषु मातृदिने दोषत्वेनात्मनीयस्य कन्तस्यनायस्य निरूपणं दृश्यते ।
एवं द्वाविंशतितमपटकारोऽष्टमः ।

अथस्त्रिंशतितमे पटले काव्ययोगविधानविधिरुच्यते । तत्र प्रथमं मन्त्रैः काव्यसिद्धिः संभवति । मन्त्राश्च बहवः सन्ति । सर्वे मन्त्राश्चेष्टकल्पदाने समर्पाः स्युः । तेष्वेकोऽथोराशुरावन्तदोषम इत्युक्त्याचोऽमन्त्रमूर्तिस्वरूपवर्णनं क्रियते । स्वसेनारक्षकः परसेनाप्रवर्धकरो वैरिप्रमुक्तकर्तृप्रः सर्वभक्षिनिवारकः सर्वदोषविनाशो समर्थो भक्ष्यारसक इत्युक्त्याचोऽमूर्ति-
प्रमाणवर्णनं दृश्यते । स चासिंहाज्जादिभिरुद्विगतावृत इत्युक्त्या तेषामङ्गानां स्वरूपं निरूप्यते । ते च चतुर्भुजास्त्रिनेत्रा इत्युच्यते । ततो मृत्युञ्जयमन्त्रः प्रतिपाद्यते । तत्र मृत्युञ्जयमन्त्र एवाभ्युतेज इति उच्यते । ततो मृत्युञ्जयमन्त्रमूर्तिस्वरूपं वर्ण्यते । तत्र मृत्युञ्जयमूर्तेऽभ्युतेजसं बहुभुजसं च निरूप्यते । पापादिरक्षणोऽनेन मन्त्रेण सदृशो नास्तीति कथ्यते । ततो मृत्युञ्जयमन्त्रमन्त्रस्य तद्विषयस्य च फलं प्रदर्श्यते । ततो मृत्युञ्जयमन्त्रोपासकस्य नाचिरेवेव मृत्युः संभवति । तं साधकं काकः प्रदक्षिणं कृत्वा स्फुरता संपूज्य च गच्छति । नाम संवेद इति कथ्यते । किञ्च साधको इडा वाया चरणेन करेण च मूर्धन्यनपदोधानपुरादीनि पुनाति । भीतं प्राणिनं स्वात्मानं स्वाभयं च पुनातीति मृत्युञ्जयमन्त्रमहिमा वर्ण्यते । ततोऽथोराश-
मूर्तिस्त्वानं प्रकारद्वयेन निरूप्यते । प्रथममष्टभुजत्वेन द्वितीयं चतुर्भुजत्वेन च वर्ण्यते । ततोऽथोराशमन्त्रवर्णनं दृश्यते । ततोऽथोराशमन्त्रं परचक्रप्रमचने, महाभ्याधिपकोपने, कान्तिके, लौहिके, वश्ये, प्रायश्चित्ते च विविन्वयेदित्युच्यते । मन्त्रेणानेन अवरुणितादयो ग्रहदोषाश्च नश्यन्ति । परैः प्रमुक्तमभिचारादि कर्म, मन्त्रोपपादिकं, मन्त्राणि सर्वाण्यपि पावके चकमा इव नश्यन्तीत्युच्यते । ततः पाशुपताखं शिवाखं क्षुरिकाखं चानेनैव प्रकारेण भ्यास्या संपूजयेदित्युक्त्वा पूजनप्रकारः ससेवेन प्रतिपाद्यते । तत्र शिवाखस्थाने परवज्रिराशत्रं तथा क्षुरिकाखस्थाने संयामविषयमन्त्रं वा पूजयेदिति विद्वत्प्रविषय सूच्यते ।
एवं योऽन्वयेयेत् साधकः, तं शिवसदृशो भवेत् । अस्य साधकस्यासाध्यं कर्म त्रिभुवनेऽपि नास्तीत्युच्यते । ततो दक्षिणाधूर्ति-
मन्त्रोद्धारोऽभिधीयते । तत्र च प्रथमं मन्त्रेणानेन अवेत्सादने वाचिद्विर्भावते । अन्यानि सर्वाण्यपि कल्पान्त्रेण मन्त्रेण क्षिप्यन्तीत्युच्यते । ततो दक्षिणाधूर्तिमन्त्रस्वरूपं प्रतिपाद्यते । ततो दक्षिणाधूर्तिमन्त्रमुच्यते । अत्र दक्षिणाधूर्तिमुनिसेयः समावृतो महाइवमसंयुक्तश्चतुर्भुजवत्प्रवर्तयुत इति वर्ण्यते । ततः संयामविषयमन्त्रस्वरूपं निरूप्यते । साधक एतन्मन्त्र-
प्रमाणेन त्रेकोपविजयी भवेत् । मन्त्रोऽयं मन्त्रशक्त्येन प्रवर्तयते । ततः पूर्वमूर्तिध्यानं वर्ण्यते । ततः पूर्वस्य सर्वावरण-

विधाविधानावरणमहावरणकोकपाजवरणपूजा संक्षेपेन कथ्यते । तत्र अभाचाररो वाचि सदा भास्करं भावयेदिति सूच्यते । तत्र परवज्रिराशत्रोद्धार उच्यते इति प्रकथ्य, 'एव परवज्रिराशत्रः सर्वभक्षिप्रदः, सर्वभक्षिनिर्धेशकः, उवरावरारमारोर्णा-
मभिषा, कवनासकः, चतुर्भुजादिसंभूतरोगपीकविनाशकः, चतुर्भुजकोपेष्टकमुद्रावरणः, स्वसेनारक्षकः, सर्वकर्तृ सार्व-
भूति परवज्रिराशत्रमहिमा वर्ण्यते । ततः परवज्रिराशत्रस्वरूपं प्रतिपाद्यते । अत्र परवज्रिरेव सप्तवर्णस्वरूपिणीति कथ्यते । ततः पापादिराशत्रानं कथ्यते । अत्र परवज्रिरा चतुर्भाहुत्वेन वर्ण्यते । साधक एकाममनाः परवज्रिरादेवीं भ्यावन् सर्वद्वन्द्वविना-
शकम् । सर्वरोगान् ध्वंसयेत् । परमन्त्राभिचारयेदिति मन्त्रव्यापककामि निगद्यन्ते । ततो विधावरणकावाम, वक्षिणीसिद्धये, तुष्टी स्तम्भनाय, मोहनाय, वस्त्रावनाय, नेदनाय, राक्षसद्वन्द्वविनाशान्त्ये, उदररोगान्त्ये, अक्षिरोगान्त्ये, विषमवरणावनाय, सर्वावरणनाशाय, वातनिचरुत्वेनान्त्ये च कर्तव्या होत विधीयन्ते । एवं प्रवर्द्धिततितमपटकारोऽष्टमः ।

चतुर्विंशतितमे पटले संयोजनविधिः कथ्यते । तत्र प्रथमं सर्वदोषनिर्मुक्त्यं संयोजनविधिं वद्वानीति प्रतिज्ञा । ततो संयोजनम् 'आवर्तम्, जनावर्तं, पुनरावर्तनम्, कन्तरितकमिति चतुर्विधं भवतीत्युक्त्वा तेषां लक्षणं तत्कर्तव्यताप्रकार-
व्यापीय संक्षेपेन प्रतिपाद्यते । तत्र आकाशोमधुगार्वर्तमन्त्रानि तद्विहीनानि । तत्रावर्ते किञ्चिदपनोक्तप्रकारेण मातपञ्चदशवि-
कायाभिः सन्मन्त्रोऽयं विचार्यः कर्तव्यः । जनावर्तादीन्मन्त्रानि काकापेक्षां विनामुष्टेयानीत्यादिविषया उच्यन्ते । एवं चतुर्विंशतितमपटकारोऽष्टमः ।

पञ्चविंशतितमे पटले पीठमतिविधिनिर्दिष्टम् । तत्र प्रथमं कथ्यपुरःसरं पीठसंस्थापनं वद्वानीति प्रतिज्ञा । ततो किञ्चामविज्ञाकं विष्ण्वंक्षतमपुञ्जं पूर्वालोदयमान्तनिर्गमनाम्निर्वा काकादोषविधिमितं सर्वाविनाशकं पीठमिति किञ्चविषये पीठसामान्यलक्षणमभिधीयते । ततो किञ्चामनेनाक्षुत्तमानेन दस्तमानेन च पीठविस्तृतिः प्रतिपाद्यते । अत्र किञ्चामाधिकः पीठान्तरादौ नेष्यत इत्युच्यते । ततो मानुषस्यामधुनादिकिञ्चककिञ्चेषु विषये सागान्धं किञ्चिद्विधानमुच्यते । कोद्वन्द्वकिञ्च-
कावकिञ्चविषये चतुरस्रं वर्तुलं वा पीठरूपं संभवमित्यभिधीयते । ततो बेराणां पीठकल्पनविषये विस्तारोऽथेवोक्त्यां निरूप्यते । तत्र स्थानकासीनयेरविषये पीठेषु पद्यकल्पने पद्यतुल्यविस्तारवोर्माणं निरूप्यते । ततोर्वपद्यापःपद्यकल्पनप्रकारश्च कथ्यते । तत्र जनेकवेराणायेकपीठकल्पनं यदि क्रियते तदा तत्पीठं सोभापुञ्जं कुर्यादित्युच्यते । बेराणां विषये पीठकृतिः वृषा, ज्योतिषा, जर्ध्वचन्द्राकृतिः, पद्माकृतिर्वा कल्पनीया । आसीनयेरविषये त्वर्ध्वचन्द्राकृतिर्विधेयेत्युच्यते । ततो किञ्चामन्धि-
पीठानां गुणविषयेऽकंकारः कथ्यत इत्युक्त्वा मद्यपीठ - पद्यपीठ - श्रीकरपीठ - क्षाम्भ्वपीठ - विजयपीठ - उमापीठ - संपत्करपीठ -
मणिकारपीठ - स्वर्णकरपीठ - पूर्वचन्द्रपीठ - स्वर्णिकपीठ - स्वामेयुपीठानां कल्पनप्रकारो निरूप्यते । ततः पीठज्ञाना-
विधानादीनां योचनाप्रकारोऽभिधीयते । तत्र घृतधारि वृत्तं वा चतुरस्रं वा विधेयमिति सूच्यते । ततः सकलनिष्कलपीठेषु केषु विषये मानविषये बुद्धिहानिकल्पनप्रकारोऽपि सूच्यते । ततो निष्कलपीठे नाशकल्पनप्रकारस्तन्मानादि च प्रतिपाद्यते ।
सकलानां पीठे सनाकमनाकं वा तथा घृतधारिबद्धितं तद्विहीनं वा कल्पयेदित्युच्यते । ततः प्रभालक्षणं, तस्याः पीठे योजनप्रकारश्च वर्ण्यते । ततः निष्कलावायुमादेवी किञ्चे सदासिद्धय निवसतः । ततोर्वागो अत्र क्रियते शैव प्रतिष्ठेति उच्यते । त च योय-
नायः पश्चाद्भवत्येति क्षिप्रिबोधयति । तत्राथो किञ्चस्यावनकर्मण्येव कथितः । द्वितीयोऽधुना प्रतिपाद्यत इत्युक्त्या पीठस्यावगतिवि-
धकारो निरूप्यते । तत्र प्रथमं मानवकिञ्चविषये पीठे जीर्णवादिदोषसंभवे यदि पीठान्तरस्थापनं क्रियते, तदा पूर्व यादवाकारं पीठमासीत्तदाकृतिमुच्यते पीठं स्थापनीयम् । अन्याकारतया कल्पने दोषः स्यात् । वैविध्यैकवायव्यामधुनाकिञ्चविषये सर्वत्र पृथगीठं पूर्वाकृतिपुञ्जं वा स्थापनीयमिति कथ्यते । तत्र पीठं पूर्वं मद्यद्वयेन निर्मितं तद्वद्वयेनैव वा तदुत्कृष्टद्वयेन वा कर्तव्यमित्युच्यते । ततो किञ्चस्थापनोक्तमार्गेण सर्वाः क्रियाः कारयेत् । विशेषस्वरूप कथ्यत इति सूच्यते । ततः प्रायुक्तवर्ण-

नाङ्कुमार्येन कर्म कृत्वा वेदिकास्नानमण्डपकुण्डसहितं मण्डपं निष्पादयेत् । ततो विशेषकर्म कृत्वा परमेष्ठरं स्तुत्वा सुहृद्गुरुभ्यां
विश्राप्य गन्धानुश्रुः क्रियामाभेदित्युच्यते । ततो किङ्गाभे स्थण्डिकं कृत्वा तन्मध्ये शिवकुम्भं वर्धनीं तयोः परितोऽष्टकुम्भान्
सुत्रादिभिः संयुक्तान्संस्थाप्य गन्धपुष्पाद्यैरप्येदित्युक्त्वा तत्र विधेयः पूजाविधिः प्रतिपाद्यते । ततस्तत्रैव तत्र कर्तव्यो होमविधिश्च
कथ्यते । ततो किङ्गाभे पूजितान्कुम्भान्मन्त्र स्थण्डिके स्थापयित्वा प्रत्यहं नित्यपूजां कुर्यादित्युच्यते । ततो द्वैतद्वयेन बीजतादि-
योगदुष्टं पीठमस्तमन्त्रमुखरन्ध्रिच्छिद्यं सतुद्रमृतसुभादिकमगाधेऽम्भसि निक्षिपेत् । ततस्तत्र प्रत्यहं छान्तिहोमो विधेय इत्युच्यते ।
ततो किङ्गाभे काष्ठाभिधर्षणपूर्वकं कषामोदकगोमूत्रगोक्षकृत्तिः शुद्धिं कृत्वा तद् पञ्चमृत्यङ्गमन्त्रः स्थापयित्वा वस्त्रचन्दनपुष्पाद्यैः
पूजयेदित्युच्यते । ततोऽन्यदिग्मण्डपे मध्ये स्थण्डिकं कल्पयित्वा तस्मिन् पिण्डिकां स्थापयित्वा तत्र मगाङ्गं कक्षं कल्पयेत् । ततो
पृथुङ्गमन्त्रमुखरन्ध्रिच्छिद्यं तत्र संतर्पणं, तथा मन्त्राद्यस्तमन्त्रितस्तमन्त्रकास्त्यजपान्तदधीनं, चान्यशस्त्रिसरसगोकन्यानां संदर्शनं
च समन्त्रं प्रदर्शयेत् । ततः पीठस्थं संशुद्धिपुनः सरं वस्त्रगन्धादिनाभ्यर्चनं, ग्रामप्रदक्षिणपूर्वकं जलतीरं नीत्वा अस्त्रादिवासक-
रणप्रकारश्च प्रतिपाद्यते । ततो ग्राममण्डपमाश्रय, गुरुस्तन्मण्डपं शिष्टविधिर्जनपूर्वकं ब्राह्मणभोजनगोमयालेपनपुष्पाहवाचन-
वास्तुहोगविधानैः संस्कृत्य तोरणयित्वा तन्मन्त्रमुखरन्ध्रिच्छिद्यं मुक्तापुष्पमालाभिरसंकृत्य सर्वलक्षणसंपन्नं कारयित्वा, द्वाराप्यस्त्रमन्त्रेण संशोध्य
द्वारद्वारपूज्यं च विधाय, मण्डपं प्रविष्टमारमानं सकलीकृत्यान्तर्गमनं विधाय गृहीतज्ञानसङ्ग्रहस्तः कृतारमपूजतः कुम्भाकाशाविधानां
पूजां कृत्वा कृतकुण्डाभिसंस्कारो जलेऽभिवासितो पिण्डिकां मण्डपमानीय स्नानमण्डपे गुरुकषामोदकपैः पूज्योः कुक्षगन्धनकैश्च
संस्माप्य, मन्त्रमुग्धेन समाकृष्टाथ, तत्राले सङ्गृहेऽपि वा श्रीगुरुचन्दनं कृत्वा, मण्डपे विधिमतः स्थण्डिकं प्रकल्प्य तत्र चर्मत्राद्यैः
कवचं विधाय, तत्रासनं संकल्प्य, पिण्डिकां विन्धसेदिति पिण्डिकायाः कवचाविवासविधिः प्रतिपाद्यते । ततः सूत्रवस्त्रपरिष्कारं
कृत्वा तत्रैवैरन्वितं नवरत्नसङ्घटनसमन्वितं करकं विन्ध्यश्च तस्मिन्ने सासनां देवी गन्धपुष्पाद्यैः समर्पयेत् । तं करकं परितः
सूत्रवस्त्राद्युक्ताः सहैवाः कलपल्लवोपेता वानाद्यष्टशतमभिष्टिता अष्ट वर्धनीः स्थापयेदित्युक्त्वा तत्र गूर्तिमूर्तीश्वरीत्यासप्रकारस्तथा
तत्त्वतत्त्वेपुद्गीत्यासमकारस्तत्त्वचर्मप्रकारश्च दर्शयेत् । ततस्तत्र विधेयो होमविधिरन्तरिक्षदिर्भेदप्रक्षेपविधिरप्य निरूप्यते ।
ततः प्रभाते गुरुर्गूर्तिपैः सहितः शुचिः कृतविष्णुक्रियः सामान्याध्यकरो द्वाराद्वारपार्चनं कृत्वा, गन्धादिभिर्नैवेद्यान्तैः पिण्डिकां
वर्धनीं च संपूज्य, पूर्णाह्नयन्तं होमविधिं च समाप्य, पिण्डिकां सर्वातोऽपसमायुक्तं नूतनानसमन्वितं ग्रामप्रदक्षिणपूर्वकं गर्भगेहे
निवेशयेत् । ततो किङ्गाभेनोक्तविधिना पिण्डिकां किङ्गे निवेशयेदित्युच्यते । ततो भावकिङ्गास्य पिण्डिकास्थापनविधये
विशेषविधिः प्रतिपाद्यते । ततः पीठस्थं गर्भं स्नानं सुवर्णं वा निक्षिप्य मायासर्पं समाकरोदिति रक्तन्यासविधिः कथ्यते ।
ततोऽष्टदन्धं त्रिवन्धं वा भ्रमोज्य पुण्यादप्रोक्षणं छान्तिकुम्भलोमाभियेवनं च कुर्यात् । ततः पीठे आसनायुं विन्यसेत् । ततः पूर्वं
किङ्गाभे स्थापितशिवकुम्भवर्धन्यौ, ततो ग्राममण्डपे वानादिसन्ध्याभित्तिवर्धनीभिर्पुष्पां देव्यभिष्टितां वर्धनीं च देशाभे स्थापयित्वा
बीजन्यासं विद्यायाभियेवनं कुर्यात् । गन्धाद्यैः समर्पयेत् । ततो 'वाचसन्ध्या सूर्यश्च यागविष्ठति मेदिनी । तावदत्र त्वया
देवि सान्निध्यं सर्वदा' इति संपादयेत् । ततो किङ्गाभेनोक्तदक्षिणार्धे देशिकादिभ्यो दद्यात् । ततो दिनचतुष्टयं दिनत्रयं
दिनद्वयमेकदिनं होमेन समन्विता विशेषपूजा कर्तव्या । चतुर्थदिने प्रथमदिने वा मण्डपं कुर्यात् । यागादौ चण्डपूजा
मेव्यतेऽथवा परिमान्यतामित्युच्यते । पीठसंस्थापनस्य कर्तव्यं किङ्गाभेनोक्तदक्षिणार्धे देशिकादिभ्यो दद्यात् । एवं पञ्चनिष्ठसप्तमपटकार्च-
संमहः ।

पट्टप्रित्तितमे पटले बाणकिन्नरतिष्ठविचिरुच्यते । 'तत्र ययमं नामासुरप्रार्थनया तस्मै पुनार्थे महेश्वरेण चतुर्दश-
कोटिकिन्नरानि प्रदत्तानि । त च तानि संपुण्ड्र कालान्ते नेपालेऽन्यत्र नदीनस्ये पर्वतादिषु न्यक्षिपदिति बाणकिन्नरादुर्भावो
वर्ण्यते । बाणकिन्नरविषये पाश्चात्पूर्वविबुद्ध्या मायमात्रादिइस्तान्तमौलस्ये मानं कल्पनीयम् । मानं विना यथेष्टं वा शुद्धतामिति
निश्चयव्योक्तः । विस्तारमाहविषये मानं नेहमिति मानविचिरमिधीयते । किं च रेखादिन्दुलङ्घ्यादिरहितं सधुक्तं वा बाणकिन्नं

[illegible]

सप्तमिस्तितमे पदले काव्यविज्ञानविशेषविधीयते । तत्र लक्षणपूर्वकं काव्यविज्ञानं तिष्ठति यद्यप्यसौ प्रतिज्ञा ।
प्रथमं काव्यानि च सिद्धित्वेनेष्यन्ते । सिद्धमप्यथ बहुधा दृश्यते । तानि सिद्धिषु च कव्यमध्यम-उपेक्ष-भेदस्येन चत्वारो भेदाः
प्राप्तिः । एतेषु चतुर्विधेषु च परमैकमुत्तमादिभेदेन त्रिविध्यं वर्तते । एतेषां सिद्धिभेदाणां कव्यं दृष्ट-दृष्टं परापरमिते द्विविधं
वर्तमानमुच्यते । पूर्वोक्तास्तद्विधेयानां कव्योक्तं स्वरूपं संक्षेपेन प्रतिपद्यते । तत्र मूलसीकरं कव्यस्य सिद्धिभेदः । यत्सिद्धयो
सामानाधिकार्येण भेदः । एतेषां उपेक्षसिद्धिभेदस्येन संयतम् । देवसमानता भेदसिद्धिभेदस्येनेष्यते । देवसमानतया कव्यः
सिद्धिभेदो विशेषतस्तद्व्यवसायविष्णुत्वादिभेदरूपेण भवति । एवमपि साहित्यसिद्धयश्चकसित्वं च सिद्धीनां भेदस्येन कथ्यते ।
यथा मुक्तिकृत्यनपाताल-द्वयचण्डाल-वचनम्, अपमृत्युञ्जय-आत्मवचन-वचनमिति प्रकथ्यते । मायाकर्म-सदनेन केहेनोपमुञ्जते
तद् दृष्टं, यद् देहान्तरेणोपमुञ्जते तददृष्टमियुच्यते । एवमाकार्ये परमं मायरेणोपमुञ्जते सुखं भवत्येव,
मदमायादिवद्वचने सुखं तरामिति कलस्वरूपं निरूप्यते । ततः 'सिद्धिमुक्तिश्च विज्ञानमपि विना न संभवति ।
विज्ञानायां यत्ततो ह्यनुभवं विविधविज्ञानमप्येष्टार्यं कलं प्राप्ताः । तस्माद्वचनैः साधकोऽपि च मुक्तलिङ्गं सप्त विधं
मुद्रायाचनतः सिद्धिं साधयेत् । इत्येव चतुःशतकानां शिलायां वा देशिकः सिद्धिं साधयेत् देशिकोऽङ्गुलिं शिलायामुद्रयेत्
वाग्वचनं कर्मानुरूपतां लिङ्गमुद्रयेत् । तानि च द्रव्याणि शिलायुक्तोद्वाहरहर्षमिहवस्तूनि महानि यवन्तः । तानि द्रव्याण्युद्रयेत्
कव्यमपि । इत्युक्त्वा शिलादिद्रव्याणि निरूप्यन्ते । द्रव्याणि च विधादिशब्दनुसारेण कव्यनुसारेण पटु-विष्णु-रूपतया
कथ्यन्ते । द्रव्यनिरूपणानन्तरं काव्यविज्ञानं लक्षणं विधीयत इत्युक्त्वा प्रथमं विज्ञानं विधये मानं निरूप्यते, अत्र
प्राप्तादप्यनुमानेन अङ्गुलीमानेन इत्युक्त्वा च लिङ्गवचनप्रकारे निरूप्यते । ततो लिङ्गानां कथनं प्रतिपद्यते । कव्य
वचनविधायुपमास्तकानां विज्ञानां तथा सिद्धिविज्ञान-तद्व्यवसाय-मध्योपरसतविज्ञान-प्राप्तिविज्ञानां कथनं निरूप्यते । ततः

[illegible]

एकचत्वारिंशत्तमे पटले सार्वदेशिकमिश्रप्रसादविधिः कथ्यते । तत्र प्रथमं सार्वदेशिकमिश्रादेः स्थापनमुच्यते । ततः सार्वदेशिकसंज्ञक प्रासादस्य, मिश्रस्य, पीठस्य, अङ्गणो वा विधिः सर्वत्र संमत इत्युच्यते । ततः सार्वदेशिकप्रसादविधौ सार्विके रात्रौ रात्रौ वा देशे कल्पयेत् । रात्रौ देशे तेषां कल्पनं विशेषाद् राज्ञा विनियोगार्थं कर्तव्यमिति सूचितं । अथो रात्रौ देशे कल्पनं सार्विकमिति सूच्यते । अन्यत्र कल्पनं कर्तुः कारमिदं नोक्तप्रवृत्तिः कथ्यते । ततो मागदादिकेसरसार्वदेशिकसंज्ञकानि कमेव कृतमेतादृशपरकमिदेषु संमतानि । दशहस्तमिश्रसंज्ञके सार्विके संशये भवति इत्युच्यते । ततः सार्वदेशिकसंज्ञकं विधानं केवाऽविधिः कल्पयेत् । ततः सार्वदेशिकविधौ सार्विकप्रसादोक्तो नस्त्युच्यते । ततः सार्वदेशिकप्रसादस्य कल्पनं प्रतिपाद्यते । तत्र सार्वदेशिकप्रसादो मानादि न कल्पनं विधीयते आचारविधिश्च प्रदर्शयते । ततो गर्भगृहादिकल्पनप्रकारो निरूप्यते । ततः सार्वदेशिकमिश्रानां कल्पनं प्रासादार्थं गृहगृहप्रसादादिप्रानुसारेण मिश्रानां कल्पनप्रकारश्च वर्ण्यते । ततः समस्त-वर्धमान-शैवाभिस्य-त्रैशक्तिक-स्वस्तिक-संज्ञक-पञ्च-पाराभिस्य-नामतो निर्दिश्यन्ते । तानि निर्दिष्टकमेव समकालं सोपमेदं च प्रतिपाद्यन्ते । तत्र सहस्रकित्-मानाभिस्योक्तकल्पनं पूर्वोक्तवद्वारा प्राप्तिमिति कथ्यते । एवं मुलमिश्रस्य पूर्वोक्तविधिना प्राप्ति कर्तव्यमिति सूच्यते । ततो मिश्रानां विशेषवर्तनं पूर्वोक्तविधिना कर्तव्यमिति सूच्यते । एवं कल्पनोक्तप्रकारोऽपि विधिभिरपि कल्पितविधिना कर्तव्य इति निगम्यते । ततः पीठकल्पनं प्रतिपाद्यते । तत्र मिश्रविधौ मानेन गर्भगृहानेन च पीठमिस्तारप्रकारो निरूप्यते । एवं पीठगृहप्रकारोऽपि संक्षेपेण प्रतिपाद्यते । ततः पीठस्थापनोक्तरीत्या तत्कालं कल्पनं कर्तव्य इति सूच्यते । ततः कुक्षिकल्प-विधिना कल्पनप्रतिपादनं दृश्यते । ततो मिश्रपीठिकवर्धना स्थापनोक्तो न स्थापना कल्पनीयमिति तत्र विशेषः कथ्यते । ततः स्थापनाभिस्यनामप्राप्तिकल्पनं कल्पनं नेत्यत्र इत्युच्यते । तत्रैव कल्पितोक्तप्रतिपादनं दृश्यते । अन्ते सार्वदेशिकमिश्रानां प्राप्तिः पूर्वोक्तविधिना कर्तव्यमिति सूच्यते । एवमेकचत्वारिंशत्तमपटलसमाप्तः ।

द्वित्र्यस्वार्थिप्रत्यये षट्ठो जज्ञकिप्रतिष्ठाविधिः प्रतिपाद्यते । तत्र प्रथमे षट्ठ्याः परिवाराः माकाश मीथुण
 विद्यन्ते, तत्र प्रथमं जज्ञमिमुच्यते । अतः पञ्चमाक्षरमध्ये परिवारैर्विना प्रथमाक्षरिणेन विद्यते, तदजज्ञकिप्रति
 षट्ठम इति प्रथमाजज्ञकिचोर्लक्षणमुच्यते । जज्ञकिप्रतिष्वये पश्चिमोत्-पूर्वाक्षासु सूक्ष्मावयवमयं विधानादिकं विषय उत्राजज्ञि
 संज्ञापयेत् । अज्ञकिप्रतिष्ठापनयोग्यस्थाने प्रतिष्ठा वा स्थापयेदित्युच्यते । ततो सूक्ष्माभ्यः माकाशप्रवणे यदि देवः स्वप्यन्ते,
 अथा परिवारादिकं तत्र सैकलः स्थापयित्वा पूजनीयम् । तत्र निम्नोत्तरादिकं न कल्पयेदिति कथ्यते । ततोऽजज्ञकिप्रति
 षट्ठममयमार्गेणैव स्थापनीयम् । न पशुपतेन महाजतिना वा स्थापयितव्यम् । अति बौद्धादौतकावाक्यादिरादिकैर्न्येदं सर्वं न्य-
 त्तैर्वा स्थापनीयम् । प्रमाणास्त्यापिनेऽपि सत् क्षणाच्छेद संशयहेति कथ्यते । ततोऽजज्ञकिप्रतिष्वये विधानविधिः प्रतिपाद्यते ।
 तत्र आयेदौक्तिकप्रमाणः कर्तव्यः । ज्ञिप्रतिष्वये सर्वदेहिप्रमेवेष्टिः युज्यते । अत्र पुं क् कर्षणादिकं स्थापनविषये कर्तव्यं वा न
 चेति निश्चय उच्यते । आयेदौक्तिकं कर्म शास्त्रेण कर्तव्यमेव । सर्वेष्टादिकं कर्म, प्रतिष्ठा, त्रीर्बौद्धादिकं सर्वेष्टि
 पूर्वोक्तविधिना यथा बोधितं तत्र कर्तव्यमित्युच्यते । सूक्ष्म इति शब्दोऽत्रादिके किमयमेजज्ञकिप्रतिः परिवारोऽयं तत्त्वके
 कर्तव्यं वा न चेति निश्चय उच्यते । ततः पूर्वमेव यथाहोत्रे करणीयमिति पञ्चान्तरं च सूच्यते । ततोऽजज्ञकिप्रतिष्ठापन-
 पुरारोम्भादिसंज्ञाः संक्षेपकामो देहान्ते दिवेन सह बोधत इति फलश्रुतिः प्रदर्शयते । एवं द्वित्र्यस्वार्थिप्रत्ययवद्व्यर्थसमूहः ।

एकोनचःवारिंशत्तमे पटले वीर्यलिङ्गप्रसादविधिर्निर्दिष्टते । तत्र प्रथमे अक्षिमुत्थेर्धनुष्यैः स्थापितं किञ्च वीर्यमिति
वीर्यलिङ्गकल्पं विनियतम् । ततो बीजवादिदोषसंभवेन पूर्वं स्थापिते प्रासादे नष्टे तत्र तरङ्गरूपे चञ्चते पुनः प्रासादक्यने
लिङ्गवशात् न गदकल्पविधौ निर्दिष्टते । अत्रापि पूर्वपटल इव लिङ्गविच्छेदप्रधानानुरोधेन पीठकल्पने पीठमानानुसारेण
भित्तिरूपनप्रकारो विधिमानानुगुण्येन साकोटुरावरणप्रकारइवाभिधीयते । ततोऽवलिङ्गं पूर्ववत्परिष्कारमेतिसुच्यते । ततो
लिङ्गवशात् पीठ, पीठदशदूर्गर्भेदो गर्भमेवमस्यामिच्छित्तिरूप इत्यत्र मानविषये बुद्धिज्ञातकल्पनप्रकारो निरूप्यते । ततः
आर्धलिङ्गविषये लिङ्गमानवशात् प्रासादकल्पने पट्टिच्छेदकल्पविधानं कर्तव्यमिति सूच्यते । एवं पुनः वीर्यमनुपलिङ्गविषये
च प्रासादकल्पनविषये कर्तव्यो विशेषप्रकारः सूच्यते । कर्ते विधादिपदप्रत्ययितं किञ्चः यः वीर्यं लिङ्गं भवतीति
कल्पनान्तरं सूच्यते । एवमेकोनचःवारिंशत्तमपटलार्धतमः ।

[illegible]

चतुर्भार्यास्यपक्षे षट्को देवीस्य कर्मविपरिवर्तते । तत्र प्रथमं देव्याः संस्कारकं तत्तत्कर्मपुनः परं बहुवर्तीति प्रतिष्ठा । तत्रः पतिना शिव दिव्यैः कुर्यादियुच्यते । ततो मन्त्रादौ शिवद्वयं च देवीस्थापनोपविष्टस्त्वामि तिष्ठिष्यन्ते । ततो देव्या अकर्मि-निविधिनिधयते । तत्र सकम्पाकारं साकाकारं सभाकारं पाषादाकारं वा देव्या वाच कलेभ्योऽनुच्यते । चाम्नि गर्भने-निधयोः कल्पनमपारकवा द्वितयादिप्राकादविषयेऽभिन्दानां मिथीनां विधानमकारण्यं वर्ण्यते । ततो चाम्नि दिग्देवता-कल्पप्रकारा निकृष्यते । ततो देव्या वाचनं सिद्धो वृषभो वा भवेदित्युच्यते । अत्र पाषादपट्टिकायां प्राकारमितिदेवानामशो-पात्मा-पि प्रतिष्ठा कर्तव्येति सूच्यते । ततो देव्या चाम्नि प्रथमं परिदशान्पट्टकदीपक कल्पयेदित्युच्यते । ततो देव्या विषये बहुप्रकारा निकृष्यन्ते । तत्र देव्या निर्गन्धवासिष्ठ नाम 'अक्षनी' इति तिष्ठिष्य । मद्रापांठे शिवदेव सर्वा कल्पस-सुरिति सूच्यते । ततो देव कल्पनं प्रतिपाद्यते । तत्र देव्या मानं शिवजिज्ञानुकपटः कल्पनीयमित्युच्यते । तन्वा-पि चः प्रतिपाद्यते । अत्र देवी स्वयंभवात् येत् स्वयामपमानेनाचरन्मुक्तवानेन वा विषयेऽनुच्यते । अत्र गृह चाम्निष्वे मानान्तरं सूच्यते । ततो देव्या लक्षणप्रतिपादने बहुप्रकारा वर्ण्यन्ते । तत्र एकवक्त्रा चतुर्भुजा विनेत्र, एकवक्त्रा द्विभुजा द्विनेत्रा, एकवक्त्रा चतुर्भुजा, पञ्चवक्त्रा दशभुजेति चतुर्विधः प्रतिगाः स मुत्रं प्रदर्शयन्ते । ततो देवी देवेन सहिता कल्पना वा भवेदेति च सूच्यते । देवी देवोक्त्यासनायवा देवकिञ्चनतत्परा देवोक्तंरिचिता स्वामकाङ्क्षनसंयुता वा भवेदित्युच्यते । ततो देवीकल्पनविषये सूत्रावविचरि-मीयते तत्र तदवकाङ्क्षदेवीनां विषये मानकल्पनविचिष्टक्यते । ततो देव्या 'मन्त्रेणनां गोरी' इति संज्ञा द्रव्यमिष्यते । ततोर्विषये कल्पनेऽनुच्यते । अत्र सादाशिवी कूर्तिः कल्प्यते तत्र मन्त्रेणमिती देव्याः संज्ञा, तृप्तकूर्तिविनेत्रेण देव्या गोरीति संज्ञेत्युच्यते ।

[illegible]

कुम्भाभिन्वयस्य मन्त्रन्यासं समाचरेदिति मन्त्रन्यासविधिरीय संक्षेपेणान्विधीयते । ततः प्रतिष्ठान्ते स्नपनमुत्तमं भूमिदेवं चारयेद्वा न वेति विचार्य उच्यते । अनुक्तमत्र सामान्यस्थापनोक्तवर्तकमिति सूच्यते । एवं प्रतिष्ठाविधिः संक्षेपेण प्रत्यपादि । अन्ते वैश्वदेवप्रतिष्ठा नः कुर्वाण स इह सुखं परम मोक्षं च संवासीत्युच्यते । एवं विदवास्तपनपटकार्यसंग्रहः ।

चतुःपञ्चाशत्तमे पटले सारमेष्ठप्रतिष्ठाविधिः कथ्यते । तत्र सारमेष्ठमूर्तिकक्षणकर्मपूर्वकं स्नपनसिद्धं वक्ष्यामीति प्रतिज्ञा । ततः ऋष्यादपरभागे पद्माकारं सुवर्णं सिद्धपादवस्तुपादवस्तुमूर्त्येवैवपादेभ्यः संयुक्तं षण्ठोर्ध्वभागे नक्षत्रादि सिंहास्यं भीमदंष्ट्रं रक्तनेत्रमाम्बितं पादाभ्यामम्बरस्थाभ्यां कुक्षिस्थान्वा च मरसिंहं हरन्तं सारमेष्ठं कुर्वादित्युच्यते । कुवाञ्जलिपुटोपेतो निम्बेष्ठितमहाशुभ्रमदेहो मरसिंहो भवेदिति द्विजमात्रमरसिंहमूर्तेर्कक्षणमुच्यते । शिवादिस्त्रिभुवनं हरदेव सारमेष्ठः कर्तव्य इति सूच्यते । एवं मूर्तिकक्षणमभिषाद्य सारमेष्ठमन्त्रं प्रतिपाद्य पूजाविधिद्वयसिद्धये भेदं मन्त्रं सारमेष्ठार्थं योजयेदिति सूच्यते । ततो वज्रदेहाया मङ्ग मूर्तिं वा नामतो निर्विशन्ते । एते च पूजार्था प्रतिष्ठावी च कमेण पूजयितुं संश्रिता इत्युच्यते । एतेषां स्वनामाचक्षरेण मन्त्रोद्धारः कर्तव्य इति सूच्यते । ततः प्रतिष्ठाविधिः प्रतिपाद्यते । तत्र शुभकमेऽहम्यकुर्वाणकर्म विधिना कुर्वाण । रक्तन्यासं नेत्रमोक्षणं मुखेः क्षोचनं मायादिप्रक्षिप्तं कक्षविषासं च पुष्पं मागुक्तप्रकारेण हरे हरी च कुर्वादिति कक्षाविषासान्ताः किंवा निर्दिश्यते । ततो वागार्थं षण्ठपदप्रत्ययकारोऽभिधीयते । तत्र वैदिकाकुण्डलप्रत्ययकारः कथ्यते । ततः सिद्धिबिम्बार्चनपुष्पाहमोक्षणविषयुक्तिकुण्डलोद्धारसमर्थमपुष्पाहमोक्षणवास्तु-होमसंपूजाकरणादि कुर्वाण । ततो मण्डपे स्थापितं प्रकल्प्य तत्र विविचक्षणं कल्पयेत् । ततः प्रागुक्तवज्रप्रतिमां षण्ठपमानीय शुद्धिं कृत्वा सारमेष्ठमरसिंहयोरेपि कौतुकवन्धनं कृत्वा सवने देवं पूर्वदिक्षुमस्तकमुदकपात्रं स्थापयेत् । अत्र यदि हरिभिज्जपीटो भवेत्तदा स देवस्य वामे स्थापयेदिति सूच्यते । ततो रक्तपद्मेण संवेष्टयेदिति क्षमभाषिणासविधिः प्रतिपाद्यते । ततः शिवकुम्भं विष्णुकुम्भं च सिरोदेशे विन्यसेत् । परितोऽष्टौ कुम्भान् वज्रदेहाभ्यङ्गिष्ठान्निन्यसेत् । ततः प्रागुक्तसारमेष्ठ-मन्त्रप्रत्ययकारो गुरुमन्त्राचरेत्तयेत् । मूर्तिमूर्त्तिप्रत्ययसं च कारयेदिति कुम्भाभिषासविधिः प्रतिपाद्यते । ततो द्व्यमनिरूपणपुरःसरं होमविधिरुच्यते । ततः संपादयित्वास्तुष्टौ गुरुमूर्तिपाथेः सह यथायोग्यं मन्त्रन्यासं समाचरेदित्युच्यते । मन्त्रन्यासमकरो वर्णयेत् । ततस्तत्तत्कुम्भोदकैः परमेष्ठं स्नापयेदिति कुम्भाभिषेकविधिः सूच्यते । ततः प्रतिष्ठान्ते स्नपनं कारयित्वा देसिको भूमिदेवमुत्तमं च कुर्वाण । एवं प्रतिष्ठाविधिः किमानिर्देशनात्वेन प्रतिपाद्यते । तत एवं देवं प्रतिष्ठाप्य मन्त्रं सप्तयेत् । अर्चनं प्राग्देव स्वात् । किन्तु सारमेष्ठमन्त्रैर्वर्चनं कर्तव्यमिति सूच्यते । ततः स्नपनोत्तमकर्मोदि गुरुः सारमेष्ठार्थं विधिना समाचरेदिति प्रोच्यते । ततो देसिको सारमेष्ठमन्त्रेण शत्रुवर्गनाशनं सर्वध्यायिनाशनं, वक्ष्याकर्षणविधेयादि च कुर्वादित्युच्यते । ततोऽनुक्तमत्र सामान्यस्थापनोक्तवत् कर्तव्यमिति सूच्यते । ततो यो नरः सारमेष्ठस्थापनं कस्यः कुर्वते, स इह जन्मनि वामिष्ठान्मोगान्मुखा परमापि वैश्वरं एवं प्राप्नुवादित्युच्यते । एवं चतुःपञ्चाशत्तमपटकार्यसंग्रहः ।

पञ्चपञ्चाशत्तमे पटले चण्डेशानुमहप्रतिष्ठाविधिर्निर्गच्छते । तत्र कञ्जपुरःसरं चण्डेशानुमहमन्त्रीशानुमह-विष्णुमहमूर्त्तिनां प्रतिष्ठा वक्ष्यामीति प्रतिज्ञा । ततः प्रथमं चण्डेशानुमहमूर्तिकक्षणं प्रतिपाद्यते । ततोमासद्विचन्द्रोत्तरमूर्त्तिर्वामे वा दक्षिणे वापि सुखासीनं स्त्रियं वापि कुवाञ्जलिपुटोपेतं देवेक्षणसमोपेतं चण्डेशं कुर्वाण । तत्र देवः चण्डेशस्य सिंहासि माकवा वेष्टयेत् । एतादृशो मूर्तिविशेषचण्डेशानुमहदेवः स्वात् । एवं चण्डेशानुमहमूर्तिकक्षणमभिधीयते । तत्र एवमेव पूर्वोक्तमासद्विचन्द्रोत्तरदेवस्य वामे दक्षिणे वा द्विनेत्रं द्विभुजं स्नाते कुवाञ्जलिपुटोपेतं षट्पदकुटसंयुक्तमागमवज्रानुक्तं प्रथमं नन्दीधरं कश्यपदेवं देवो नन्दीशानुमहदेवः स्वादिति नन्दीशानुमहमूर्तिकक्षणप्रवर्तितम् । ततः पूर्वोक्तदेवस्य वामे दक्षिणे वा षट्पदकुटसंयुक्तं सङ्काशवापरहस्तकं विष्णुं यथोक्तवत् कारयेत् । एवं एव देवो विष्णोश्चकारः स्वादिति विष्णुमह-

मूर्तिकक्षणमभिधीयते । एवमेवानुमहमूर्तिकक्षणं शिवं कारयेदिति च सूच्यते । ततः प्रतिष्ठाविधिः कथ्यते । पूर्वोक्तं शुभं वागार्थं कर्त्तुं निरीक्ष्याकुर्वाणं कृत्वा अनुमाहकाहयोदमयोरेपि विषये रक्तन्यासनेमोन्मीलनवेरशुद्धिपुरादिप्रदक्षिणपूर्वकं कक्षाविषासनागतानि कर्माणि कुर्वादिति किंवाक्रमनिर्वहो निरूप्यते । ततो मागमपदप्रत्ययं तत्र कुण्डानां वैदिकायाश्च कल्पनं सूच्यते । ततस्तत्तत्कोद्धारसविषयुक्तपुष्पाहमोक्षणवास्तुहोमादिकर्म कुर्वादित्युच्यते । ततो मण्डपे वेधां स्थापितं विषाद्य तत्र शुभं विधिनाकल्पयेदिति कथ्यते । ततो कक्षाभ्यङ्गपमानीशानां प्रतिमानां पुष्पं स्नपनं कौतुकवन्धनं च विषाद्य सप्ताशोहं वागार्थेति क्षमभाषिणासविधिर्वर्ण्यते । अत्र देवेनानुगृहीता विभिन्नपीठाभ्येत् तेषां देवेक्षणदमृते सवने प्रकल्प्य तथापिषासयेदिति सूच्यते । ततः कुम्भाभिषासविधिः प्रदर्श्यते । अत्र देवोत्तमाज्ञादेशे शिवकुम्भवर्धनोः स्थापनं कर्तव्यम् । अनुगृहीतदेवानां विषये तत्तदभ्यायोक्तप्रकारेण तत्तन्मूर्त्यङ्काधिष्ठितान्कुम्भान् स्थापयेदिति सूच्यते । ततो होमविधिः संक्षेपतः प्रतिपाद्यते । कक्षा द्वितीये विषये मूर्तिदेः सह गुरुदेवकुम्भमानीन् संपूज्य सुमुहूर्ते संपादयित्वा मन्त्रन्यासं समाचरेदिति मन्त्रन्यासविधिर्निरूप्यते । ततस्तत्तत्कुम्भोदकैस्तत्तद्देवविषयेदेदिति कुम्भाभिषेकविधिः सूच्यते । ततः प्रतिष्ठान्ते स्नपनं चोरसं भूमिदेवं कारयेदिति कथ्यते । अत्र विषये विवरणं प्रदर्श्यते । देवो विभिन्नपीठा भिन्न कल्पानां कारयेदिति सूच्यते । ततोऽन्ते एवं चः प्रतिष्ठां कुरुते स मरोऽन्ते मोक्षमपान्नुवादिति पञ्चमविरूप्यते । एवं पञ्चपञ्चाशत्तमपटकार्यसंग्रहः ।

षट्पञ्चाशत्तमे पटले मक्षानुमहदेवस्थापनविधिरुच्यते । कञ्जपुरःसरं मक्षानुमहदेवस्य स्थापनं वक्ष्यामीति प्रतिज्ञा । ततो मक्षानुमाहकाः सदासिनादयो देवाः प्रागेव प्रतिपादिताः । देवदानवगन्धर्वसुनयो, मनुष्यादमरुता पिपीलिकादयो प्राजाप्या भजमाः, स्थावरान्च सारमेष्ठसिद्धानुमाद्याः संमताः । एतेषामनुमहस्य सारमेष्ठिका, सप्तदीक्षा, काकुषीदीक्षा मायिकी-दीक्षादिर्वस्तुषा संमतः । यो नरः शिवाधिष्ठितदेहो मर्यं याति, स नरो सर्वपापनहिष्कृतः शिव एव स्वात् । एवं यो नरः सारमेष्ठिकां स्वेष्टिकं संस्पृश्य मागमोक्तं कुर्वाणोऽपि शिव एव भवति, नात्र संशयः । एवमनुमाहकानामनुमाहकानामनु-महान् च प्रतिपादनं कृतम् । ततो मक्षानामाकृतिकर्त्ता प्रतिमाप्राप्तीनां स्थितां कथितां वा शुभकक्षणां कुवाञ्जलिपुटोपेतां कोद्धारयेत्तयेः कुर्वाण । एवं कोद्धारयित्वा सदासिनादिदेवाकुवीः तदीमपीठानि निदध्यात् । मक्षप्रतिमा देवप्रतिमाश्च स्थापनेदिति मक्षानुमहदेवकक्षणं कथ्यते । ततः प्रतिष्ठाविधिः प्रतिपाद्यते । पूर्वोक्तं शुभे कालेऽङ्कुरार्पणं कृत्वा रक्तन्यासादि-मोक्षणवेरकोचनमामरुक्षिजकाभिषासान्ताः किंवाः कुर्वादिति किंवाक्रमो निर्दिश्यते । ततः प्रतिष्ठामण्डपं कुण्डवेदिकासहितं पूर्वोक्तविधिना समाचरेदित्युच्यते । ततस्तत्तत्कोद्धारसविषयमनुमहपुष्पाहमोक्षणादिकं विषाद्य मण्डपे स्थापितं मिर्वा तत्र सवने विधिनाकुर्वादित्युच्यते । ततो कक्षाभ्यङ्गपमानीय वेरशुद्धिपूर्वकं कौतुकवन्धनं कृत्वा सट्पायां स्थापयेदिति सवनावि-षासविधिः संमहेन कथ्यते । ततः पूर्ववत् कुम्भस्थापनं कुर्वादित्युच्यते । तत्र देवस्य पादभागे मक्षकुम्भं, परितो विषेष्टराशि-विषयकुम्भाश्च स्थापयेदिति सूच्यते । तत्रमूर्त्तिविभिन्नानां प्रागुक्तविधिना समाचरेदिति कुम्भाभिषासविधिरीय संक्षेपेण प्रकल्पि । ततो होमविधिर्द्व्यमनिरूपणपुरःसरं संमहेन प्रतिपाद्यते । ततो द्वितीयदिवसे गुरुः कुटकुम्भान्निपूज्यः संपादयित्वा मूर्तिदेः समन्वितो विष्णुपुरतो षट्पदं विन्यस्य मन्त्रन्यासं कुर्वादित्युच्यते । मन्त्रन्यासविधिर्यथावत्प्रतिपाद्यते । ततस्तत्तत्कुम्भस्थ-मूर्तिपादभिमेषकप्रकारश्च सूच्यते । ततः प्रतिष्ठान्ते स्नपनं नैवेद्यं च दापयेत् । ततः सरसोऽपि कर्तव्य इत्युच्यते । ततः एतत्प्रतिष्ठाकक्षणं निषेधतः प्रोच्यते । अन्ते मृतमुद्विष्य तस्युत्रः यौगो वा प्रतिष्ठामिवा कुर्वाण । जीवमेव वास्तानं शिवसंज्ञितं मावमनं प्रतिष्ठायात्मनः कुर्वादिति सूच्यते । एवं षट्पञ्चाशत्तमपटकार्यसंग्रहः ।

सप्तपञ्चाशदध्याये पटले काकारिकाशान्तकप्रतिष्ठाविधिः दृश्यते । तत्र दशमं काकारिकाशान्तककोर्कक्षयकथनपूर्वकं प्रतिष्ठां चकारापीति प्रतिष्ठा । ततः काकारिमुर्तिकक्षणं सुप्रपातप्रदर्शनपूर्वकमभिधीयते । अत्र चतुर्भुजाकारिमुर्तिकक्षणमधः-
पतितकारस्य लक्षणं तथा तत्र द्वितस्य मार्कण्डेयस्य लक्षणं च प्रतिपाद्यते । अत्र मार्कण्डेयेन युक्तो वा वर्जितो वा देवो
भवेदिति विद्वत्स्य उच्यते । अत्र त्रिविक्रोदयुक्तकाकारिदेवेन पतितं वा काकं कुर्वादिति काकारिमुर्तिकक्षये पक्षान्तरं सूच्यते ।
ततः कामान्तकमुर्तिकक्षणं निरूप्यते । अत्र योगिदक्षिणामूर्तेरेव तद्दृष्टिपातेन क्षणेन पतितं मन्मथं कुर्वादिरयुक्त्वा तत्र
मन्मथमुर्तिकक्षणं निरूप्यते । तत्र मन्मथो देवभागवतन्तास्त्यमित्रद्वययुक्तो वायुक्तो वा भवेदिति विद्वत्स्य उच्यते । एवं मन्मथः
वज्रशरयुक्तोऽथैकशरयुक्तो वा भवेदिति विद्वत्सोऽभिधीयते मन्मथशरानां पञ्चानां 'कम्पिनी, तापिनी, वेदिनी, दाभिणी,
मार्दिनी' इति नामानि निर्दिश्यन्ते । ततः प्रतिष्ठाविधिः दृश्यते । तत्र पूर्वोक्तवह्नाशयं शुभं निरीक्ष्याकुरार्वेण विषाक
पूर्वस्थागमण्डपं तदेदिति कुण्डवेदिङ्कासद्वितमण्डपविधिः संप्रदेन निरूप्यते । ततो देवे, काके कामे च पृथक् पृथग् रत्नम्या-
साक्षिभोक्षणवैशुद्धिमागमदक्षिणतोयाधिसान्ताः किमाः कुर्वादिति क्रियाक्रमनिर्देशोऽभिधीयते । ततो मण्डपे वेद्यूर्ध्वे लव्णिकं
विधाय तत्र प्रतिमानां पृथक् स्वयं लक्ष्यवेदितुच्यते । तत्र देवस्य पाददेशे काककामयोर्विषये सन्धा कर्तव्येति सूच्यते । ततो
जलमण्डपमानीतानां प्रतिमानां पृथक् स्तपनं कृत्वा कौतुकबन्धनं च कृत्वा पूर्ववत् पृथक् स्वयमारोहणं कारयेदिति स्वनाधि-
वासविधिरुच्यते । ततः कुम्भाधिसविधिः संक्षेपेण प्रतिपाद्यते । तत्र देवस्य शिरोदेशे ईशकुम्भे तदुत्तरे वर्धनी च स्थापयेत् ।
कासस्य कुम्भं सच्चिदशेक्षे तन्मनुं स्मरन्विन्दसेत् । कामक्षेत्राक्षिरोदेशे तन्मनुं स्मरन् पटं न्यसेत् । यदि कामो देवभागव-
तन्तास्त्यमित्राभ्यां युक्तस्तदा कामपार्श्वयोः क्लृप्तशय्याशामितयोरुत्तयोरपि कलसद्वयं विन्यसेत् । परितो विषेश्वराभिहितान्
पटान्दक्षद्वयोः पटं च विन्यसेत् । ततो ब्रह्माविधि मन्धादिभिः कुम्भार्चनं कुर्यात् । अत्र तस्येश्वरादिभिर्न्यासं कुर्यादिरयुक्त्वा
काककामयोर्विषये तत्त्वमूर्त्यादिकं सूच्यते । कामविषये वसन्तः प्रीत्यसंज्ञकः प्राङ्मुखः, हेमन्त इति मूर्त्तधरा निर्दिष्टाः ।
ततो ब्रह्मनिरूपणपूर्वकं होमविधिः संक्षेपेण निरूप्यते । ततो रात्रिशेषं नीत्वा प्रभाते देविकः सुविशुद्धात्मा मूर्तिवेः सह
विष्णुकुम्भाग्नीन् सेपूज्य संप्राप्तदक्षिणः सुप्रहृष्टं सुकम्पे कुम्भान् विष्णुपात्रो विन्यस्य मन्त्रन्यासं कुर्यादिति मन्त्रन्यासविधिः
प्रतिपाद्यते । ततोऽनुक्रम्य सामान्यस्थापनोक्तव्याचरेदिति सूच्यते । जन्ते च एवं यो मर्त्यः प्रतिष्ठां कुर्यात् स लवान्छितान्
योगान्भुक्त्वा देहान्ते त्रिवं प्राप्नुवान् संकट इति कलमूर्तिर्दिश्यते । एवं सप्तपञ्चाशदध्यायपटलार्थसंग्रहः ।

अष्टपञ्चाशत्तमे पटले कल्याणमूर्तिप्रतिष्ठाविधिः कथ्यते । तत्र मध्ये ब्रह्मण्यनपूर्वकं कल्याणमूर्तेः प्रतिष्ठां वक्ष्यामीति प्रतिष्ठा । ततो देवस्य ब्रह्मणं सन्नातपुरःसरं प्रतिपाद्यते । यस्मात् देवानुरोधेन गौरी कर्तव्येयुक्ता तस्या मानं कथ्यते । ततस्तद्देव्यपरभागस्या सर्वलक्षणैः समन्विता श्रीदेवी चण्डितव्येयुक्ता तस्या ब्रह्मणं मानं च सूच्यते । ततः सन्नातप्रदर्शनपूर्वकं देवमानानुरोधेन विष्णोर्ब्रह्मणं प्रतिपाद्यते । ततो विष्णोर्ब्रह्मण्यनेन ब्रह्माणमपि चारयेदित्युक्ता सन्नातप्रदर्शनं ब्रह्मणो लक्षणं निरूप्यते । ततोऽभियुक्तस्य तत्कुण्डस्याग्नेयं ब्रह्मणं कथ्यते । ततः प्रतिष्ठाविधिः प्रतिपाद्यते । पूर्ववत्कारणं निरीक्ष्याङ्कुरार्पणकर्म पूर्वोक्तम् कुर्यात् । ततो देवस्य सम्ये ब्रह्मण्यनुरोधेन विष्णुं, गौरीं ब्रह्मणे लक्ष्मीं च विन्ध्यस्य, देवे विष्णौ च नवरत्नं न्यसेत् । तिष्ठानां ब्रह्मगौरीश्रीदेवीनां विषये कनकं विन्ध्यसेदिति शङ्खासविधिः सूच्यते । ततस्तत्तदध्याभोक्तमार्गेण तेषां इष्टमोक्षणं कुर्यादिति इष्टमोक्षणविधिः सूच्यते । ततो देवशुद्धिं पुरामादिप्रवक्षिणं कृत्वा सोमेऽभि-
वासेदिति अवाधिसविधिः कथ्यते । तत्र मध्ये देवं तद्भक्त्यामोर्ब्रह्मविष्णुं, ब्रह्मपार्श्वोर्देवीं त्रियं च विन्ध्यसेदिति अवाधिसविधासविधिः सूचीनां विन्ध्यसप्रकारो निरूप्यते । ततो देवस्य देव्याश्च वागमव्यङ्मयस्य नमस्कारस्तत्र कुण्डसेदिकं कल्पन-
प्रकारस्याभिधीयते । ततो मण्डपद्वयेऽपि सिद्धिर्दिव्यमनं विमलमनं पुण्याप्रोक्षणं भास्वरोमं च यथाविधि कृत्वा संस्कृते तस्मिन्नु-
भयमण्डपेऽपि स्तब्धिकं संवत्स्रं तत्र विधियुक्तमनं कथ्येत् ॥ ततो अकान्तब्रह्मण्यनुरोधेन देवब्रह्मविष्णुगौरीश्रीदेवीनां स्तब्धेन

अथैव कुत्रापि प्रथमं कोट्युक्तमर्थेन च विचार्य देवं देवमन्त्रव्यवस्थिते ज्ञाने ज्ञायते । ततस्तत्र देवस्य नामे दक्षिणे च विष्णुं
जज्ञात्ते च भिक्षुकस्यायां स्थापयेत् । देव्यास्तु मण्डपे ज्ञानं संकल्प्य देवीं ज्ञानविद्या तस्या दक्षिणे जिनमुचरे वरिं च
ज्ञानमैवेति प्रतिमानां ज्ञानाभिवासविधिरभिधीयते । अथ यदेवमाभिवासविधौ विनियोगो न कथ्यते । ज्ञानाभिवासविधौ
कुम्भाभिवासविधौ च विनियोगो दृश्यते । रक्तवासना देवं देवीं च वेष्टयेत् । पीतेन वासना विष्णुं कृष्णेन वासना जिनं
शुभ्रितेन वासना विष्णुमहं च वेष्टयेदिति सूच्यते । किं च प्रतिमण्डपमाचार्यास्तथा प्रतिदेवं गुरुवज्र संगृहीतव्याः किमानिर्वर्तनायेति
न सूच्यते । ततः कुम्भाभिवासविधिनिरूप्यते । तत्र देवोत्तमाङ्गदेशे शिवकुम्भं वर्धनीं च विन्यसेत् । तथा त्रसविष्णोः
किरीटेशो भद्रकुम्भं विन्यसेत् । परितो विद्येकाभिष्टितान्ही पट्टाश्च विन्यसेत् । एवं देवीभीषावकानां च शिरोदेशे षट्पद्मं
अभ्येत । परितो वामाघट्टकषट्पदभिष्टितान्द्रकुम्भाश्च स्थापयेत् । तत्पञ्चजनोदितकारस्थानपुरःसरं देवान् प्रथमं प्रथमं गन्धादिभि-
र्विष्णुमाभिः संपूजयेत् । तत्त्वमूर्त्तादिविन्यासे देवविषये पूर्वमत् सुधीत् । अन्येषां तत्त्वदृशावप्रोक्तवत्तदादिभिन्नासं विदध्वादिति
कुम्भाभिवासविधिः प्रदर्शयते । ततः कुम्भामिसंस्कृतिं कृत्वा होमः प्रकर्षस्य इत्युपस्था होमविधिर्विष्णुस्त्वनपूर्यकं संग्रहेन
भिक्षाभ्येत । अत्र पूर्वाङ्गुल्यन्ते वेष्टिकोत्तमः स्वगुदे तदग्रदेशे वायासप्तान्तरे स्तपेदिति सूच्यते । मन्त्राते कृतनिरवक्रियः कर्ता
गुहीपाथीः समन्वितं गुरु वक्रहेमाङ्गुलीवापैः संपूज्य पञ्चनिष्कादिसंमिता दक्षिणा दद्यादित्युच्यते । ततो मन्त्रज्वासाविधिः
स्तिपाय्यते । ततः संपूज्य स्तपनं कुर्मादधेनोक्तवर्धयेत् । अन्ते नैवेद्यं दद्यात् प्रतिष्ठोत्सवमाचरेदिति किंवाकमोऽसीव
संक्षिप्यमाभिधीयते । ततः स्वतन्त्रे देवास्तवेऽस्तिन्विषये कश्चिद्विशेषोऽस्तीत्युक्त्वा च विशेषः प्रदर्शयते । अन्ते यो मर्त्य एवं
वर्तिता कुर्मास्त वाञ्छितं कथमवाप्नुवादिशुच्यते । एवमष्टपञ्चाङ्गमपटकार्थसंग्रहः ।

एकोनपष्ठितमे पटले कस्याजकर्मविधिनिर्णयते । तत्र प्रथमं सनातने सर्वदेवैऽपि विषये कस्याजकर्म वक्ष्यते इति निर्दिष्टम् । ततः कस्याजकर्मणः फलो निरूप्यते । ततः कस्याजविधिः प्रतिपाद्यते । तत्र प्रथमां मण्डपे देहदेशे गोमयमेष्टिते स्थण्डिले संकल्प्य तत्र सितवस्त्रोत्तरीयं भूजार्हकैर्मूर्ध्नि गोमयमहालम्बैः कन्याभारद्वयैरेकपूपसद्वीदैश्च सह शिविकायां समाश्रित्य समानीय देवेभ्यं मातृपुत्रं स्थापयेत् । तस्य पुरतः शिकतादिभिः स्थाण्डिलं कृत्वा देवस्थाण्डिलमोर्मये बद्धिभूर्ति स्थापयेत् । श्वेदार्चनभागे सौम्यात्मकं तथा दक्षिणार्चनं विष्णुं तत्सम्बन्धभागे वस्त्रादिभूर्तितं स्थापयेत् । ततो गुरुदेवस्य पाद्याचमनं तृणपत्रछात्रोत्तरीयार्चनं वस्त्रद्वयं दद्यात् । ततः स्थाण्डिलेऽग्निं विनिश्चित्य पञ्चसंस्कारानाचरेत् । ततो होमं कृत्वा पुनर्होमन्ते प्रथमं भस्मभूषितां गौरीं देवस्य सम्बन्धभागे संस्थाप्य पाद्याचमनार्च्यं दत्त्वा देव्या मङ्गरमुत्रं दद्यात् । आच्छादनार्थं वस्त्रमुत्रं च वेष्टयेत् स्थापयेदिति मङ्गरसूत्रदानविधिः प्रतिपाद्यते । अत्र होमविधिर्मङ्गरसूत्रदानविधिश्च समन्तरं संप्रहेयं निरूप्यते । ततो देहमां पार्श्वे लक्ष्मीं विन्मस्य गुरुदेवदेव्योः कौतुकान्वयेन कुर्वादिति कौतुकान्वयविधिः सूच्यते । ततो धृतपञ्च भूषणेन समभोगक्षिप्रगमेन गुल्मादिहोऽपरं पताहो गुरुनिबदेहं विष्णुवद्वाराणां करकेन लक्ष्मणां शिवस्वामिं करे हृन्मन्त्रेणोदकं दद्यादिति मुदकदानविधिर्निरूप्यते । ततो ह्यसौर्देवदेव्योर्मेसा दद्यादित्युच्यते । ततो देवाय यजुर्वक्त्रदानविधिसाम्युदकदानविधिश्च वक्ष्यते । ततो गौर्वा इति शिवहस्तान्वसः, तस्या दक्षिणकर्म वीर्यमुध्वयन्मन्त्रप्रयोगोऽवधारोपमविधिरार्चनहोमविधिश्च निरूप्यते । ततः शिवाग्नेस्तद्वसनश्च विसर्जनं कुर्वादित्युच्यते । ततश्चतुर्दिवसे चतुर्थे कर्म कारयेदिति सूच्यते । ततो ह्यम्बयोः क्षयविधिर्निरूप्यते । ततो विष्णं चेदुरसं कुर्वात् । अथैकं चेत् सदासने स्थापयेदित्युक्त्वा विधानां स्थापनप्रकार उच्यते । अथ चमनेनान्यदेवानां विशाहकर्म समाचरेदिति सूच्यते । ततो मिश्रीठाण्डिकायां मूकमिहस्य च विषये कस्याजकर्मविधाने विशेषविधिः प्रतिपाद्यते । ततः कस्याजवर्तिपटिह्यकर्मैः फलानि विशेषतः प्रदर्शयन्ते । तत्र प्रतिष्ठाकर्ता स्वदेहान्ते वस्त्राणां मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रानिर्वर्तन्ते, शास्त्रमनुष्ठानं कैश्च स्मरन् प्राप्नुवादित्युच्यते । एवमेकोनपठितपत्रकार्येणमहः ।

एकवर्तिमे पटले त्रिभुविस्थापनविधिः कथ्यते । तत्र प्रथमं लक्षणपुरःसरं त्रिभुविस्थापने यद्व्याप्तीति प्रतिज्ञा । ततो रक्तवर्णश्चित्रनेत्रो यद्वागयहस्तकः कृष्णापरशुसमुक्तो अट्टाभकुट्टमण्डित एकपादयुक्तः, कटिप्रदेशादूर्ध्वं दक्षिणोत्तरगो वाङ्मयोऽथमथोरपि क्रमेण ब्रह्मविष्णुवर्धकाद्युक्तो देव एकपादत्रिभुविरिति एकपादत्रिभुविलक्षणमभिधीयते । ततोऽत्र महाशिव एकपादयुक्तो कृताञ्जलिपुटापेतौ वा भवेनाभिर्येको विकल्प उच्यते । शिवलिङ्गस्य वाङ्मयोऽन्तर्गतौ वा तौ स्यातामित्यपरो विकल्पोऽभिधीयते । अथवा तौ पृथगेकविष्टरमास्थितौ स्वाध्याविर्येकविकल्पः कथ्यते । ततो मध्यमे पृथगालयसंस्थानं क्ति तस्य तन्मेऽपसठमेऽपि ब्रह्मविष्णु स्यातामित्यपरो विकल्पश्च निर्दिश्यते । ततस्त्रिभुवः पृथगालयस्थिता अथवैकपालयथाः संहिष्ठधामयुक्ता वा भवेयुः । पूर्वाक्षाः पश्चिमास्या वा पेरिनाशदिशंसुता भिन्नपाकारा वा वैकपाकारसंस्थिता वा त्रिभुवेभ्यो भवेयुरित्युच्यते । अथवा ब्रह्मविष्णोर्भेदभ्यमे नृत्तभूर्वादिदेशा वा स्थापनीया इति त्रिभुविलक्षणं बहुधा विकल्पेन प्रतिपाद्यते । ततः प्रतिष्ठाविधिः प्रतिपाद्यते । तत्र शिवलिङ्गप्रतिष्ठा ब्रह्मप्रतिष्ठा केसव्यप्रतिष्ठा च तत्तदस्यावसंस्थित्वाद्येन कर्तव्या । एकपादत्रिभुवैः प्रतिष्ठेशानीयुच्यत इति प्रतिज्ञा कियते । ततः पूर्वोक्तप्रकारेण शुभं कालं निरीक्ष्य पूर्वोक्तवदङ्कुरार्पणकर्म कृत्वा शयन्यासं दक्षिणोक्तं वेरशुद्धिं च पृथक् कुर्यात् । ततो आभादिप्ररक्षिणं तोषाधिकासनं च कुर्यादिति क्रियाकर्मनिर्देशः कियते ।

द्विपटितमे पटले वृषाकृद्वपतिष्ठाविधिक्यते । तत्र गणमे कृष्णकथनपुरःसरं वृषाकृद्वपतिष्ठां वक्ष्यामीति वक्तिष्युः ।
 १०० वृषाकृद्वपतिष्ठां वृषाकृद्वपतिष्ठां विधीयते । तत्र चतुर्भुजस्त्रिनेत्रो अष्टाभक्तुसंयुतः सप्तभक्तुः स्थितश्च देवो भवेत् ।
 १०१ तत्राष्टाभक्तुसंयुतः सप्तभक्तुः स्थितश्च देवो भवेत् । पूर्वदक्षिणदिक्षां वक्राण्डकुकटकागुम्भः स्यात् । पूर्ववामदक्षिण
 १०२ वक्राण्डकुकटकागुम्भः स्थितश्च देवो भवेत् । स दक्षिणोऽष्टाभक्तुः वा अधोमुख्यताको वा व्यादिति विकृष्टः प्रेक्ष्यते । देवस्य दक्षिणे
 १०३ दक्षिणोऽष्टाभक्तुः वा अधोमुख्यताको वा व्यादिति विकृष्टः प्रेक्ष्यते । देवस्य दक्षिणे
 १०४ दक्षिणोऽष्टाभक्तुः वा अधोमुख्यताको वा व्यादिति विकृष्टः प्रेक्ष्यते । देवस्य दक्षिणे
 १०५ दक्षिणोऽष्टाभक्तुः वा अधोमुख्यताको वा व्यादिति विकृष्टः प्रेक्ष्यते । देवस्य दक्षिणे
 १०६ दक्षिणोऽष्टाभक्तुः वा अधोमुख्यताको वा व्यादिति विकृष्टः प्रेक्ष्यते । देवस्य दक्षिणे
 १०७ दक्षिणोऽष्टाभक्तुः वा अधोमुख्यताको वा व्यादिति विकृष्टः प्रेक्ष्यते । देवस्य दक्षिणे
 १०८ दक्षिणोऽष्टाभक्तुः वा अधोमुख्यताको वा व्यादिति विकृष्टः प्रेक्ष्यते । देवस्य दक्षिणे
 १०९ दक्षिणोऽष्टाभक्तुः वा अधोमुख्यताको वा व्यादिति विकृष्टः प्रेक्ष्यते । देवस्य दक्षिणे
 ११० दक्षिणोऽष्टाभक्तुः वा अधोमुख्यताको वा व्यादिति विकृष्टः प्रेक्ष्यते । देवस्य दक्षिणे

विगणितमे पटले गजधरमणिप्राविधिर्निगम्यते । तत्र प्रथमं लक्षणकथनपूर्वकं प्रतिष्ठाविधिं नद्वयापीति प्रतिज्ञा ।
नवग्रहपुंजावचनो जटाशकुटमण्डितः स्थितः प्रसन्नात्मा देवो भवेत् । तस्य परलक्ष्योः कृष्णावशू, पूर्वदक्षिणहस्तेऽभयं

[illegible]

चतुःषष्टितमे पटले गुहस्थावगमिभिः कथ्यते । तत्र प्रथमं कञ्चनकचनपूर्वकं गुहस्थ स्थापनं वक्ष्यामीति मतिः । ततः पुग्वी, शिवनाम्नि, पर्वतादिषु च कुमारात्म्य इष्ट हरयुक्ता तदात्मनिर्मात्रमिभिर्निरूप्यते । तत्र द्विदेवता-कल्पनविषये बहवो विवक्षा अभिचोचन्ते । कुपारः पूर्वाक्ष्यः पश्चिमात्सो रक्षिणोत्तरमुत्तरात् ॥ परिवाराभरैर्मुक्तः स्मादिति निगद्यते । ततः परिवारा निरूप्यन्ते । तत्र प्रथमं यक्षेन्द्राद्यामष्ट नामतो निर्दिश्य तेषां लक्षणं च प्रतिपाद्यते पूर्वाद्योक्तान्तदिक्षु क्रमेण परिवारत्वेन स्थाप्या हरयुच्यते । ततः शकुन्माद्या अष्ट क्रीदेवता नामतो निर्दिश्यन्ते । ततः वण्डुलाद्यादष्ट नामतो निर्दिश्य तेषां लक्षणं च निरूप्यते गुहस्थ मूर्तिषा भवन्ति । एते वा पूर्वादितः परितः स्थापनीया हरयुच्यते । अथवेन्द्रादीनष्ट द्विपञ्चान् तदर्धमष्ट सीतानि वा स्थापयेदित्युच्यते । एवं परिवारा मूर्तिषाश्च प्रतिपादिताः । ततो गुहस्थ मयूरं गजं वामतो बाह्वरत्वेन कल्पयेदित्युच्यते । ततो विमेशं क्षेत्रपं भाजुं महावीरं वक्रिपीठं च गुहाकृत्ये स्थापयेत् । सर्वोक्तपरिवारान्वा कल्पयेदिति विवक्ष्य मदर्शते । वक्रिपीठश्लेष्मिन्द्रादीन्मध्ये मदेधरांश्च विन्वतेदित्युच्यते । ततो अगविष्वायवो द्वौ द्वारौ रक्षिणे नामे च कल्पयेदित्युक्ता उयोर्लक्षणं च निरूप्यते । तत ईशाने स्कन्दचण्डं साकश्यसंश्रक्तं स्थापयेदित्युक्ता तस्य लक्षणं च सम्प्रगमिष्यते । ततः शिवाविर्मिद्वन्द्वैः प्रतिमाकञ्चनोदितैर्गर्भेहमानतो द्वारमानतः स्तम्भमानतो वा इद्वन्द्वे कल्पयेदित्युक्ता पश्चविधाः । स्कन्दाः सकृद्वर्णं प्रतिपाद्यन्ते । तत्र द्विभुजो द्विनेत्रः सन्धे पद्मपुङ्गु कम्पितवायवकरो वाक्कपी

[illegible]

ततो यदि पञ्चोदितस्य विषयस्य प्रतिष्ठा क्रियते तदा तत्र मार्गार्थे प्रमाणस्य लोभनागे करणं न्यसेत् । यदि पञ्चोदितस्य भवेत् तदा य.येऽप्यपरां वर्धनी न्यसेत् । परन्तो बहुयथेत् पार्श्वकोट्योर्बहुवः करणं न्यसेत् । ततः स्त्रीप्रतिष्ठायां सर्वास्तु वर्धन्यः स्थापनीया इत्युच्यते । ततः पुष्पविषये परिवारवटेषु पृथिव्यादीनि नूनानि मनोऽहंकारबुद्धयोऽप्यौ वल्लभौ वा कोकपाका वा पूजनीया इत्युच्यते । स्त्रीणां विषयेऽहंकारमेवताः परिवारवटेषु पूज्या इत्युच्यते । ततः पुष्पाणां स्त्रीणां च विषये सत्त्वसत्त्वेश्वरन्यासप्रकारो, सूर्यसूर्याश्वरन्यासप्रकारो, मातृकान्यासप्रकारो जीवन्वासाप्रकारश्च प्रतिपाद्यन्ते । ततो श्लोकाश्च गन्धपुष्प, वीः पूजयेदिति कुम्भाभिवासविधिर्निगद्यते । ततः कुण्डान्तिकं गत्वा प्रातःपुण्ड्रपंस्कारान् विषयस्य यत्नं च विचार्य होमकर्म समाचरेदित्युच्यते । होमविधिर्द्रव्यप्रदर्शनपूर्वकं विहितं प्रतिपाद्यते । ततो रात्रिशेषे च यथेष्टं प्रभाते शुभः स्नानश्च संस्कारान्दर्शनं समाप्य कुम्भनिराकृत्यः संप्राप्तः स्रग्भिरः पञ्चगव्यपूर्णोपेतस्तद्वसंभ्रातृदक्षिः मूर्तिधारकादिभिः संयुजो द्वाग्द्वारविधानि कुम्भाकारं दिग्बकुम्भाग्नीन् संपूज्य सयनाद्विबुधस्य सुखितो यान्त्यारोप्य प्रासादं नयेत् । तत्र स्थापनकाळे रत्नान्यासविधानपूर्वकं दिग्बं स्थापयेत् । ततो मातृकान्यासं जीवन्वासे च समाचरेदित्युच्यते । मातृकान्यासविधिर्जीवन्वासाविधिश्च सूच्यते । ततः स्वकुम्भतोयैः परितः स्थापितकुम्भतोयश्च स्नापयेत् । ततो वस्त्रैर्गन्धपुष्पपूज्यादीपनैवेद्यैश्चैवपचारैश्च शिखरं समर्पयेदिति प्रतिष्ठास्थापनविधिः कुम्भाभिषेकविधिश्च निरूप्यते । 'जयवा विम्बं शयनादुरवाप्य स्नात्वा मे दिग्बस्व मातृकान्यासादिकं कुम्भादिति' पञ्चान्तरं च सूच्यते । ततोऽन्ते यथाविभवविस्तरमुत्सवं च कारयेदित्युच्यते । ततोऽपि यथाचलोभमानुसारेण प्रतिष्ठाविधिरुच्यत इति भाति । ततो निरयपूजाविधिः प्रतिपाद्यते । तत्रादिकेन कुम्भोरप्यस्य पञ्चगोत्रसंभारस्य देसिकस्य कुम्भोच-स्नानसंस्कारान्दनादिकस्य भक्षणस्यप्रकारः, द्वारपूजाप्रकारः, भूतशुद्धिस्तु-शुद्धिद्वन्द्वशुद्धिपञ्चशुद्धिविधिरुद्धिप्रकारः, जावन-कल्पनमूर्तिरक्षणप्रकारः, जीवन्वासाप्रकारः, पाषाणमनार्घ्यदानविधिः, अभिषेकप्रकारः, वस्त्रदानप्रकार इत्येते विषया संक्षेपेण प्रतिपाद्यन्ते । ततो गन्धपुष्पपूज्यादीपचारैः सह नैवेद्यं सोपदेशं सताम्बुलं च दद्यादित्युच्यते । तत एव निरयपूजाविधिः संस्कारादेऽप्यवा संस्कारादये एकसंस्कारां कर्तव्य इति द्रव्यते । ततो जयने विपुले संक्रान्तौ प्रद्वारिषु स्नपनं यथाविधि कर्तव्यमित्युक्त्युक्तमप्यवधानाद्यमेवेन स्नपनप्रयं वर्ण्यते । तत उरध्वविधिः द्रव्यते । तत्र विषये सप्त प्रतिपाद्यमुत्सवं कुर्वात् । जयवा भक्तजनदिने कर्तव्यमदिने शोक्तवं समाचरेदित्युच्यते । ततः प्रथमं विवाहेन सह संवत्सरोत्सवः कार्यः । स चोत्सवो नवाहः सप्ताहः पञ्चारश्चिद्विनोऽपि वा भवेत् । अथैकदिनं वापि षड्विंशत्यसमन्वितं ध्वजारोहणपूर्वादिचमुत्सवं कर्तुमिच्छन् कारयेदित्युच्यते । सर्वेषां शिखरकानामुत्सवेषु स्वस्वार्थयुक्तमङ्गकाष्टसंयुक्तं वृषभं भजे केसयेदित्युच्यते । राज्ञो मेरीत. एवं कर्तव्यम् । गन्धपुष्पादि-पुतमित्रादीनां वक्ति दद्यादित्युक्तये कर्तव्यो विशेषः प्रतिपाद्यते । जयास्तवाचरणप्रकारः क्रमेण निरूप्यते । उरध्वारम्भपूर्वदिनरात्री नागवाविवासने कर्तव्यमित्युक्त्वा वेरिपुण्ड्रयुक्तमागलाकाविधिरुच्यते । वस्त्रैश्चमुत्सवार्थं च महतीवक्त्रा वा भक्तप्रतिमां विचिना संराधं यदप्रतिष्ठां तां वेदिमये स्थापयितुं स्थापयितुं निर्वाहं तत्र स्थापयेत् । प्रतिष्ठांकप्रकारेण कुम्भान्यासविध्या परमहं सायं प्रातर्गुरुस्तत्र देवांसंपूजयेत् । प्रतिष्ठांकप्रकारेण होमं समाचरेत् । सायं प्रातः शुद्धविमान्निर्वाते वक्ति दद्यात् । वस्त्रान्ते चोत्सवं सर्वांकधारसंयुक्तं गेयनृत्तद्विषयं कुर्वात् । पवित्रकर्म समाचरेत् । वस्त्रान्तिदिने चोत्सवं तीर्थकर्म च विधिवत्समाचरेदित्युच्यते । क्रियाक्रमोऽभिधीयते । तत उरध्वकाळे प्रथमं मूत्रेण विशेषपूजा विधेया । उरध्वान्ते मूत्रेरे चोत्सववेरे च शुद्धये स्नपनं कर्तव्यमिति सूच्यते । ततऽप्युत्सवेष्टुभारोहण-वक्तिहोषाचरणं विना केवलमुत्सवं वा कुर्वादित्युच्यते । वस्त्रोत्सवविधिः परदर्शितः । जन्ते शिखरकप्रतिष्ठापतः कलाभि-प्रदर्शने । एवं वस्त्रोत्सवपञ्चमसंभारः ।

[illegible]

अष्टादशितमे पटले दशायुगप्रतिष्ठाविधिः कथ्यते । तत्र प्रथमं कक्षजकक्षनपूर्वकं प्रतिष्ठां चकृत इति प्रतिष्ठा । ततो
 वृत्तादिदशायुगा नामतो निर्दिश्यन्ते । अत्र द्वादशं दिक्षा तस्याने भव्यं वा कक्षयेदिति विकल्पः सूच्यते । ततः प्रतिष्ठाक-
 क्षणीयमात्रेण एकवक्त्रं द्विनेत्रं करणमकुटोपेतं क्षिराहुं कृताञ्जलिपुटोपेतं सर्वकक्षनसंयुक्तं मूर्तित्वं कुर्वादिसूच्यते । ततो
 दशायुगेषु शक्तिगदे स्त्रीरूपिण्यौ, अक्षयये नृपुंसके, अन्ये पुमांस इति सूच्यते । ततो वज्राद्यायुगान्तराणां कर्मार्गेण निर्माय
 दशायुगमूर्तिसूचिनि मकुटोपवेष्टवा इत्यवोच्यते दक्षिणकरेऽपि वा विन्वसेदिति दशायुगमूर्तिकक्षजमभिधीयते । ततः प्रतिष्ठाविधिः
 कथ्यते । अत्र प्रथमं रत्नन्वासे कुर्वादिति रत्नन्वासविधिः सूच्यते । ततो नेत्रोन्मत्तनविधिर्देशतो निरूप्यते । ततो मासप्रदक्षिणं
 गीर्वाणमध्यमे क्षाययेदिति कक्षाभिवासविधिः सूच्यते । ततो यागार्थं मण्डपनिर्माणविधिरुच्यते । तत्र चतुर्द्वारसमन्वितमेक-
 वैरिवासीपेतं मण्डपमेकं वा, पूजयेदिकोपेतं दक्षमण्डपं वा कुर्वादित्युक्तं यथापि कुण्डरूपनमकारो निरूप्यते । ततो मण्डपे
 विमलाम्बुजं पुष्पादुपशोभकं च विधाय प्रंक्षाल्यते वास्तुशोभं कुर्वादित्युक्तं । मण्डपानुसारेण वास्तुशोभः प्रतिपद्यते वा कर्तव्य
 इति विकल्प उच्यते । ततो मण्डपे स्वर्णद्वारं प्रकल्प्य तत्र वस्त्रैरनेकैरेकेन वा क्षयनं विधाय मण्डपेनासनं कुर्यात् । दक्षैः पुष्पैः
 परिचरयेत् । अक्षादानीतान्मुस्तातान् विष्णान् कृतकौतुकान्मन्त्रेण प्रदक्षिणशरोऽन्वितं क्षावयेत् । चक्षुरेवाक्षद्वयेदिति
 कुम्भाभिवासविधिरुच्यते । ततः कुम्भाभिवासविधिर्निरूप्यते । अत्र दशायुगानां प्रत्येकमेकं कुम्भं तं परितोऽहं चटान्
 कक्षमात्रा रक्षयेत् । मण्डपकुम्भे स्वस्ववर्णैर्ब्रह्मन् दिक्षु दक्षानि निर्दिश्यन्ति च विन्मत्य पूजयेदिति कुम्भाभिवासविधिः
 प्रसूयिता । ततो द्रव्यनिर्दिष्टपूर्वकं होमविधिः समन्त्रकं संक्षेपेण प्रसिद्धयते । ततः पातः पूर्वाहुतिं दत्त्वा मन्त्रन्वासें कुर्वात् ।
 अथयुगार्थैर्नैद्यमदितं पूजयेत् । ततः हनयनसुरक्षणं च कारयेद्वा न वेति विकल्पेनोच्यते । पदं स्वपनविधायीव संक्षेपेण
 प्रसिद्धयितः । अन्ते दशायुगप्रतिष्ठाकर्ता सर्वारिष्टैः पशुचकृत इति चक्रे मन्त्रयेत् । चक्रमष्टाक्षितमपटलकर्मसहः ।

ममत्तिसमे पटले सिंहासनप्रतिष्ठाविधिभिर्बध्यते । तत्र पथम देवादीनां नृपादीनां च सिंहासनविधिवन्मेका
महात्मनामासनविधिं च यस्यासीति प्रतिज्ञा । ततो देवाः सिंहादय इति प्रसिद्धा एव । नृपादिषु 'चक्रवर्ती, अशिराजः,
नरेन्द्रः' इति त्रयो विशिष्य परिगणनीया भवन्ति । तत्र चतुःसमुद्रपर्यन्तां भूमिं यः परिपालयति, स चक्रवर्तीति कथ्यते ।
यः सुतराज्यं पाकयति, सोऽशिराज इति कीर्त्यते । यो राज्यत्रयं शास्ति, स नरेन्द्र इति अप्युच्यते । राष्ट्रेष्वप्रमुखा अप्यस्ये
नृपादयो विद्वसन्ति । एतेषामासनानि बहूनि सन्तीभ्युच्यन्ते । ततः सिंहासनानामुत्पत्त्ये विस्तारे च बहुधा मानं प्रतिपाद्यते ।
ततो देवानां नृपाणां च सिंहरूपं सनत्तुरभयमवतथगुरवं कृतं वा कुर्वादिभ्युच्यते । ततः सिंहासने पितृरूप-प्रज्ञातो
कथ्यते । तत्र उपवीठे पादानामन्तरे पादा भवेयुः । तत्र पादे पादान्तरेऽन्वयः च सिंहकपालि काश्येव । मकरन्दकैः पर्वताना-

[illegible]

ततो रथावापनविधिः प्रतिपाद्यते तत्र किञ्चिद्विस्तर्जनपूर्वकं विधेयः प्रोक्तमादिसंस्कारः प्रतिपाद्यते । ततः कौतुक-
कथनविधिः श्रूयते । ततो रथावगतेषु चकारितु पूजनीयानां भान्वादीनां देवतानां निरूपणम् । ततो ब्रह्मविष्णुशैवता
रथाभिषाः, विष्णुस्थापितः सदाशिवः, शिवस्तु त्रिपुण्ड्रकः, पराकुलमलकविषितिरनन्त इत्युच्यते । ततो रथान् रथमित्रो
कुम्भस्थापनविधिः कथ्यते । तत्र नव कुम्भान्स्थापयित्वा तत्र दध्मकुम्भे शिवं, पूर्वे भानुम्, उत्तरे इन्दुं, दक्षिणे इति,

[illegible]

ततः लिपिका 'बठो, ओखरी, मथको' इति त्रिविधा भवतीत्युक्त्वा तासां लिप्यामपि निर्माणप्रकारस्तद्वद्वयमोक्ष-
बुद्ध्यान् निरूपयन्ते । लिपिः प्रोक्षणे सिंहासनप्रतिष्ठाविशेषप्रकारेण कर्तव्यमिति सूच्यते । ततः पूर्ववन्निर्माणप्रकारस्तद्वद्वयमोक्ष-
बुद्ध्यानि च प्रतिपादन्ते । एवं वाक्यपूर्वव्यतिथानपकारोऽपि जादृशि । एवमेकतस्यितमपटल्येवंमहः ।

द्विसप्ततितमे पटले करणकक्षणविधिः प्रतिपाद्यते । तत्र प्रथमं समिधः, वेमिकाः, विहाराः परिध्वः कूर्वाः इत्येतेषां कक्षणं, प्रमाणं, तन्निष्पादनप्रकारः, तरकरणयोग्यद्रव्याणि च प्रतिपाद्यन्ते । तत्र कूर्वविषये परम् 'उत्कूर्वः, जम्कूर्वः, अजम्कूर्वः' इति भेदत्रयमभिधीयते । उत्कूर्वः शान्तिदः, जम्कूर्वः पुष्टिदः, अजम्कूर्वोऽभिचारके विधेय इति चाभिधीयते । ततः पवित्रकक्षणे तन्निष्पादनप्रकारः, तद्दीपद्रव्यं च प्रतिपाद्यते । तत्र पवित्रार्थं स्वर्णनिर्मितमङ्गुलीयकमपीदं विर्युच्यते । ततो दर्पणालया कक्षणे तन्निष्पादनप्रकारः, तद्दीपद्रव्यं चाभिधीयन्ते । ततः प्रतिष्ठादौ कर्तव्यत्वान्यत्र विधेयस्य च तोरणस्य स्तंभं, तद्दीपद्रव्यं तन्निष्पादनप्रकारश्च प्रतिपाद्यन्ते । ततो दर्पण - पूर्णकुम्भ - दूषय - युगमचामर - जीवरस - सस्त्रिक - सङ्ग - दीपाः शैवाष्टमङ्गकानीति नामतो निर्दिश्य तेषां कक्षणं, प्रमाणं, तन्निष्पादनप्रकारस्तत्तरकरणयोग्यद्रव्याणि च निरूप्यन्ते । अन्येषां देशानां देशीनां चात्र एवं विद्वान् तत्स्थाने तद्दीपवाहनमाचरेदिति विशेषः सूच्यते । आमादौ रसगृहे वापि यमनानामुत्पत्तौ दर्पणादीनि केसरीयादीन्तुष्टया तन्मानादिकमुच्यते । स्तोत्रां मूर्धनि वा दर्पणाष्टमङ्गकानि कुर्वादिति च सूचितम् । दर्पणाष्टमङ्गकेषु पुनरीयदेवतानां निरूपणम् । ततो रज - सक्ति - दण्ड - लक्ष्म - पाश - अङ्गुश - शङ्ख - शूङ्ग - पद्म - चक्राणि दशायुधानि नामतो निर्दिश्यन्ते । तत्र अजो-वा गदा चेति विरूप्य उक्तः । तथा दण्डे द्विरथ अजङ्गुली वा कर्तव्यमिति चोच्यते । दशायुधानि शङ्खदेहैकोद्देर्वा कार्यानीमुच्यते । देशान् रुडाङ्गलिपुटान्विधाय तेषां मूर्धनि दशायुधानि कल्पनीय-नीत्युच्यते । दशसुधेषु सक्तिगदे क्षिप्रौ शेषाः पुरुषकक्षणा इति कथ्यते । दशायुधानां विषये मानानि तत्कर्तव्यताप्रकारश्च प्रतिपाद्यन्ते । ततः सुकलुषोविशानप्रकारो विस्तरणं प्रतिपाद्यते । ततः करणानां विषये नूतनं कर्णं ज्ञेयम् । तदभावे विधं दत्त्वा पुरोः पुराणकरणं माद्यम् । पुराणकरणप्रकरणे प्रायश्चित्तं कर्तव्यमित्युक्त्वा तत्प्रायश्चित्तविधिः प्रतिपाद्यते । ततो येन कालमेव यत्र किंवा पूर्वं पर्यते, तत्र तच्छ ससिद्धं करणमेव माद्यम् । अनुक्तवन्मतो माद्यमित्युक्तम् । उत्सवादिकर्मसु अरण्यं प्रतिपाद्य वा देशोपकरणादिकं सर्वं तदालपसिद्धमेव ज्ञेयम् । तन्निष्ठादेर्विद्वत्सावाक्यैरनुभूतकृत्यान्माकृत्यक्षितं न प्राद्यमित्युच्यते । ततः स्वागारस्थानान्तरमासिद्धोत्तरावर्षवाचरणीयः प्रायश्चित्तविधिः प्रतिपाद्यते । जन्ते वागादिविधमे कल्पनीयस्य तोरणस्य विषये कक्षणमानादिकमुच्यते । एवं द्विसप्ततितमपटलार्थसंग्रहः ।

त्रिसप्ततिरमे पटले सौम्यकर्मविचिरया शुद्धनृपिभिर्भिषीयते । तत्र प्रथमे प्रतिहोरावकाशे तथा निरु-
द्वयान्ते सौम्यकर्म कर्मव्याप्तियुज्यते । ततः सौम्यकर्मिणा शुद्धनृतं रुद्रकन्याभिः कर्माव्याप्तियुज्यता रुद्रकन्योत्पत्तिविधा
प्रतिपाद्यते । रुद्रेन्द्रमंत्रिकारणारुहोऽप्सरसां कुले जाताः प्रथमा रुद्रकन्याः । अपरास्तु दाक्षकन्ये विनोदायै सुन्दररूपेण
विचरन्ती भगवतो देवस्य शिवस्य सौन्दर्येण मोदितानां मुनिपत्नीनां तदाशोकमयाजादृतवर्णानां सेवकाः । तासां द्विविधानां

[illegible]

चतुःसप्ततितमे पटले वैशिष्ट्यविधानविधिरुच्यते । आचार्य-साधक-पुत्रक-समन्वि-मादेयस्य इत्येतेषां षड् संस्कारेषु पूर्वपूर्व गुणविधा इति संस्कारेण वैशिष्ट्यमुच्यते । अत्राचार्यकृतपटले (२४-५३ अ, ५४ पृ) 'वास्तुद्वारविहीनः सप्तान्वसमन्वि मादेयः' इत्युक्तं मादेयस्यार्थं दृश्यम् । ततो ब्रह्मणावाभ्युत्थिताः, अनुक्रोमाः च यते पूर्वपूर्व गुणोक्त्या इति वास्तव्यं वैशिष्ट्यं प्रतिपद्यते । ततो, स्वसा, विद्या, सत्यता, वैराग्येण, योगेन, क्रिया, चर्या च परस्परं वैशिष्ट्यं भवेदित्युच्यते । ततो 'गन्धगुणः, रसा, रास्यमी, रास्युरोहितः, रास्युत्रः, मन्त्री इत्येतेऽपि क्रमेण पूर्वपूर्व वैशिष्ट्यमस्तीत्युच्यते । ततो 'महापतिः, रासा, रास्यमिषुक्तः, नैष्ठिकाः सिवमन्त्राः, भूविषयिता भौतिकाः, भूतिसंयुताः परिवारकाः, पूजकाः, मन्त्राः, पञ्चाचार्याः, रुद्रकन्याः, देवदास्यः, वाद्यकारः' इत्येतेषां क्रमेण पूर्वपूर्व वैशिष्ट्यमस्तीत्युच्यते । अत्रानुष्ठानान्वयेषामपि तत्संस्कारानुष्ठानो ब्रह्मणादिक्रमेणैव वैशिष्ट्यं कारणादिसंयुक्तं भवेदित्युच्यते । एतेषां सर्वेषां देवकन्याये पवित्रा-राहणादिके वैशिष्ट्याः वैशिष्ट्यमुच्यते । ततो 'देष्टव्यः' एवेति शेषः । देष्टव्यत्वात् सिवादेति च सिवागमे कथ्यते । अतो देष्टव्यः सिवस्यपूजनीय इत्युच्यते । ततो 'सन्मार्गादिक्रमेणैव वैशिष्ट्यमिह संभवत्' इत्युक्त्वा 'सन्मार्गा, पुत्रमार्गा, सहमार्गा, दासमार्गा' इत्येषां चतुर्णां प्रत्येकं कृष्णकचनपूर्वकं क्रमेणैतेषां पूर्वपूर्व वैशिष्ट्यमिष्यत इत्युच्यते । अन्ते चैवं बहुपक्षरेण गुणप्रमाणैः क्षेत्रैः सह विचार्य वैशिष्ट्यं परिकल्पयेदित्युच्यते । एवं चतुःसप्ततितमपटलार्थसंग्रहः ।

पञ्चसप्ततितमे पटले व्याधिनाशविधानविधिरुच्यते । अत्रादौ सर्वेषां मर्त्यानां, विशेषतो भूतलीनां, गोगवा-श्वमद्विषयप्रभृतानां चतुःपदां च ज्वरमारिमहावेष्टापरमारेषु, विशेषतः क्षमरोगादिभ्यामिष्यते व्याधिरित्युच्यते रोगानुस्यस्यै पुत्रपर्यं स्वार्थे च लेखाद्विनिर्गद्यत इति प्रतिज्ञा । ततो देवाक्ये, नदीतीरे, पर्वते, काननेऽपि बान्धसिन्धुपयदेशेऽपि वा तटस्थाने, रक्षान्विते स्वमन्दिरे गोमयपलेपिते श्रद्धे स्थले, किन्ने, मण्डके वा कुम्भे स्थिते कककादिषु वा सिवादिदेवानां प्राक् पूर्ववद्वन्धपुष्पपूवदीर्घविषा च समन्वितं समभ्यर्च्य, स्वेष्टदेवं पञ्चगव्यपञ्चासृतादिस्नपनोपेतं संपूज्य, एवं कुर्वादित्युक्त्वा अपविधानप्रकारस्तत्र कर्तव्यो होमविधिश्च प्रतिपाद्यते । ततो गुरुः कुम्भान्तिकं गत्वा, देवं स्तुत्वा, प्रणम्य कुम्भस्थतोऽथैव व्याधितं नरं संशोषयेत् । ततो मन्त्रभानसमन्वितं तत्रस्थमस्नात्वेपनं च कुर्यात् । ततो रुद्रादिभ्यो सधृतं दध्मन् बलिं दद्यादिति मनुष्याणां विषये व्याधिनाशविधौ कर्तव्यो विधिरेकोऽभिधीयते । अत्र होमान्ते वा रुद्रादिभ्यो बलिं दद्यादिति च पञ्चान्तरं च सूच्यते ।

ततो व्याधितमश्वत्थकुम्भेण वैही प्रतिकृतिं विधाप्य, गन्धपुष्पादिना वस्त्रेण पुष्पेन कृत्वा, परमहं संभ्राज्ये एककाले वा तानाश्वजनसंयुक्तं पायसं भौद्रान्नं शुद्धान्नं चरबरे, चैत्यपुष्पमूले, रथमार्गा वा, सप्तमातृस्थानसमीपे वा प्रवृत्तानां वा मन्त्रपुष्पादि बलिदानप्रकारेण विनिक्षिपेदित्युच्यते । अत्र बलिदानसमये वस्त्रेण मन्त्रः साधारणतया 'मः सत्सो देवदत्तं क्षामित्येह वर्धते, तस्यैवैव बलिर्भूयात्' इत्युच्यते । अथ बलिरेकादिदद्यान्तं, मासात् संवत्सरान्तं, संवत्सराच्छतवर्षान्तं आभिरा विषये विधेय इत्युच्यते । एवं बलिदानविधिरूपः प्रकार एको मनुष्याणां व्याधिनाशविधानविधिः प्रदर्शितः ।

ततो जिह्वादी देवभ्यर्च्य, जपहोमौ समाप्य, विचाराद्यं विना सुखेन वा रक्तेन वा रोगार्तकथां, काककथां, वैमिर्क्यां वा प्रतिकृतिं संपाद्य, पूर्वोक्तविधिनाभ्यर्च्य तां प्रतिकृतिं सिवाय दानं कुर्यात् । अतो रोगी नीरोगी भवेन्न संशय इत्युच्यते । एवं प्रतिकृतिदानरूपोऽपरः प्रकारो मनुष्याणां व्याधिनाशविधौ प्रतिपादितः । अत्र केवलबलिदानं वा चतुर्णां दानं वस्त्रपुष्पाद्यन्तं वा वाद्य रवाजिविवाहं वा कुर्वादिति विदित्येव पञ्चान्तरं च सूच्यते ।

अथः पञ्चकोट्यमोरहम्नां चतुर्दशं पर्यन्ति च तत्र प्रदणे विधुवेऽननद्वोरपि स्वकन्येऽनुकन्ये ॥ पुत्रे मनोस्मै विनिर्गद्यते ततो कल्पिकं कृत्वा सप्तमन्त्रान् पञ्चविहसिंस्त्रातानवा नव पञ्च वा कुम्भान् स्थापयित्वा, तान्त्राविधि विनिर्गद्यते गन्धपुष्पपूवदीर्घविशेषतः समभ्यर्च्य, तस्यै वा चतुर्षु मागेषु वा स्थण्डिले कुम्भे ॥ होमं सविदाज्यासंयुतं कुर्यात् । तत्रस्थमस्नानं तदुत्तरदेशस्थं व्याधितं पुरुषं स्नापयेत् । अत्रादौ वैदिकेणां निर्गम्य तत्प्रधानसमन्वितं तत्तन्मन्त्रं कुर्यात् । तत्रापर्योः स्नापयेदथवा संशोषयेत् । ततस्तत्रस्थमस्नानात्पेनं कुर्यात् । तथा रोगी गुरुं संपूजयेत् । एवं रोगनाशविधिः कर्तव्यः । ततो रुद्रादिभ्यो सधृतं दध्मन् बलिं दद्यादिति मनुष्याणां विषये कर्तव्यो विधिः प्रदर्शितः । एवं साधारणमनुष्वाणां, राज्ञां सामान्तानां विषये च विधिः पञ्चमाहकुम्भतोऽभिधीयते तत्राप्रोक्ष्यमस्नात्वेपनं रूपो व्याधिनाशे कर्तव्यो विधिप्रकारो न्यक्तः ।

ततो राज्ञां साधारणमर्त्यानां च विषये व्याधिनाशनाश कथमप्ये सिद्धा मन्त्रवयेन साधनीयेऽपरः प्रयोगो वर्ज्यते । अत्र भूमिभ्यो होमविधिर्मन्त्रतर्पणविधिश्चात्र कथ्यते । ततोऽस्मिन्नेव विषये भूजपत्रे मन्त्रमर्णान्विक्रिय स्वर्गेन रक्षतेन ताम्रेण च गुहिका विधाप्य तत्र कल्पितभूजपत्रं निक्षिप्य तां कर्मे वा कष्टदेशे सितायां वा वारयेदित्युक्त्वा, तत्र विनेया होमनाशतर्पणप्रकाराश्च कथ्यन्ते । अस्मिन्कर्मणि परानुग्रहे ततो वैदिक आदिष्वेव एव भविष्यदीतीत्युच्यते ।

गङ्गानां विषये रोगान्तिविधिरुच्यते । गङ्गायाश्च मध्येऽथवा सिवदम्ये शूलस्थानेऽथवा विष्णुदुर्गाभास्कर-विमलभास्वमातुजागमकेऽपि वा मदीतीरे तटाकतीरे देशेष्वने वा गोपयेनोपकिसस्थले विविना स्वण्डिकं कृत्वा, सप्तमन्त्रं कुर्यात् । स्थापयित्वा, तत्र साङ्गवोशकं समर्चयेदित्युक्त्वाधोराक्ष्यानवकारस्तत्र कर्तव्यपूजाप्रकारश्च कथ्यते । ततस्तत्र होमविधिः प्रतिपाद्यते । पूर्वाहुत्यन्ते तत्कुम्भसोमप्रोक्ष्यं तत्रस्थमस्नानेपनं च गङ्गानां कर्तव्यम् । तदा रोगा नश्यन्ति । गङ्गानां गङ्गवृद्धिः पुष्टिश्च संवाक्यते । तेषां स्वामी च विजयी भवेदित्युच्यते । ततस्तत्र कर्तव्यो बलिविधिः कथ्यते । अन्ते वाक्येन विचार्यादीनां रक्षणेऽपि प्रोक्तः । ॥ पु पुत्ररूपमवोरात्रमत्र साधकोत्तमैर्भावमिति विशेषः सूच्यते ।

ततो व्याधिनाशविधिविषयेऽधोरतदस्त्रमोरहमयोः पूजनेन साधनीयः प्रयोगस्तथाक्ये लोकदौ अथोरमूर्ते निष्पाद्य, अथवा तत्तन्मन्त्र साधनीयः प्रयोगः, साधारणस्याधोरमूर्तेः पूजनेन साध्यः प्रयोगश्च वर्ज्यते । तत्र तत्र विषेया अपहोतबलि-विधयश्च कथ्यन्ते । एवं साधारणमनुष्वाणां, विशेषतो राज्ञां, चतुःपदां च व्याधिनाशविधिषु बहवः प्रयोगविशेषाः प्रतिपादिताः । अन्तेऽधोरश्च तदस्त्रश्च च मन्त्र राज्ञे होमबलिं संयुतं यज्जं वर्धते, तत्राद्युक्तमभिष्टुतिर्नीरोगता च भवेयुः । अनेन सहस्रो दुरितक्षयहेतुः प्रयोगोऽन्यो नास्ति । अतः प्रवक्तव्यं प्रयोगं समाचरेदित्युच्यते । एवं पञ्चसप्ततितमपटलार्थसंग्रहः ।

षट्सप्ततितमे पटले राक्षसाविधिरुच्यते । तत्र प्रथमं 'राज्ञां रक्षाविधानं समासतः प्रवक्ष्यामि' इति प्रतिज्ञा । अतो गुरुपदो नृपाम तल्लकाटमुल्लङ्घनाभिराहुमूकद्वये मन्त्रं संस्मरन् मन्त्रं दद्यादित्युक्त्वा, भस्मकृत्वा तत्र सरणीयो मन्त्रो भस्मदानप्रकारस्तत्राहुगुह्यानां देवता इत्यादयो विषयाः प्रतिपाद्यन्ते । ततो विपक्षत्रिवैश्वदेवशुद्धाणां विषयेऽपि रक्षाप्रकारो यक्षोपवीतदानप्रकारश्च समन्त्रकं निरूप्यते । तत्र नृपविषये सोढरीयं यक्षोपवीतद्वयं दातव्यमिष्यन्ते सूच्यते । एवं षट्सप्ततितमपटलार्थसंग्रहः ।

सप्तसप्ततितमे पटले दुर्गापूजाविधिः कथ्यते । तत्र प्रथमं दुर्गापूजाकाण्डः प्रतिपाद्यते । तत्राद्युक्त्यासे कुम्भोऽहम्नां नक्षत्रां च यज्ज्मातरं दुर्गे पूजयित्वा राजा विष्णोको द्विषो जयतीत्युच्यते । ततो दुर्गाविष्णुपुत्रवधानां यद्विवादः कथितो कतः सुपति बान्धव, सतः पापे न विचर इत्युच्यते । दुर्गायाः माङ्ग्ये ये प्राणासमन्विता, तेषां स्वर्गे यासोऽप्सरसाः ।

[illegible][illegible]

एकाशीतिमे पटले मद्रव्यविच्छिन्ने । उत्र प्रथमं कस्म्यकारणात् सर्वेषां मद्रवाश्च सर्वदुःखं नावते, उक्तान्
लक्षणां श्रीतिकारणं मद्रव्यं वक्ष्यामीति प्रतिज्ञा । ततो मण्डपादौ गृहेऽपि नवमागाकृते क्षेत्रे दीक्षितैः सह देविको
नैवेद्यान् पूजयित्वा सुदुधादिःपुष्पते । उत्र प्रथमादिमोऽन्तेन स्वस्वनाम्ना नवमहार्णा मण्डले पूजा कुर्मादिर्युष्मा
पुष्पादिमण्डपकल्पनविधिर्नार्थं नवमहार्णा रक्षाया प्रतिपाद्यन्ते । ततः पूजानिर्द्दोषविधिश्च संक्षेपेण प्रतिपाद्यते । उत्र
पुष्पादिमण्डपद्वयाणि होमद्रव्याणि च कल्प्यन्ते । होमद्रव्यविधये नवमहानुरोपेन नवविधाः समिधा स्मरन्त्यन्ते । नव रक्षाः
समिधा कीचकसमुद्भवा वा मधेयुरिति विच्छेपोऽभिधीयते । सुस्तुतौ वक्ष्यन्तमुतौ भवेताम् । नववा पञ्चलदकौ वा
अथवागति विच्छेपेनोक्तौ । होमान्ते ककसिद्धये होतृणां रक्षिणा रक्षादिस्तुष्यते । एवं मद्रव्यविधौ क्रियावाचनमिदितम् ।
उक्तं एकाशीतिमपटलपर्यन्तम् ।

द्वयश्रीसितमे पटले पतिसरविधिनिगद्यते । तत्र प्रथमं राज्ञां पतिसरविधिं वक्ष्यामीति प्रतिज्ञा । ततः सर्वस्मिन्मन्त्र-
कर्मणि विधिदिवसात् पूर्वरात्रौ कौतुकवन्धनं कुर्यादिति पतिसरविधेः काको निरूप्यते । ततः शुद्धो देसिकः सङ्कीर्णं
विधानं, स्वाकां स्थितिं विन्द्याय, पुण्यादवापनपूर्वं तरसंशोभ्य, यज्ञसूत्रं बहसमङ्गुलीयकं पतिसरं तथा देव-ये शिरःपुष्पं च
सर्वस्मात्सम्यक्तेनाश्रमन्वेयं प्रक्षुभ्य, पात्रनिष्ठितानि यज्ञसूत्रादीनि क्रमान्मन्त्रैरभिधन्त्र्योदितपुस्तकं मितन्त्रप्रकारा मन्त्रपूर्व-
कमिधीयते । एवं मन्त्रेणाभिमन्त्रितं चन्दनेन विमिश्रितं कौतुकं भस्म भैक्षान्यां निक्षिपेत् । शिरःपुष्पाद्यं मन्त्रारिभौषधपर्यन्तं
निर्वपेत् । समन्त्रकं ताम्बूकं दापयेत् । ज्वला स्पर्शनिर्मितं रक्तनिर्मितं दुर्गमं केवकं वाग्नेये नैक्यते ॥ विन्द्याय हृदयमन्त्रे-
णाभिवाञ्छयेदिति पक्षान्तरमुच्यते । ततस्तत्पानं पटैराच्छाद्य सर्वाङ्गसंयुक्तं पातशोपरि संस्थितं कृत्वा तपरी प्रापयेत् ।
तदा शुद्धैवमन्त्रं पुरोहितमनुसर्त्तव्यं समन्वितः सर्वैर्मन्त्रैः सह कृतशौचं विक्रिष्टाङ्गं क्षौमवस्त्रोत्तरीयं सर्वाभरणसंयुक्तं सर्वाङ्गपर-
शस्तुत्रं राजानं सिंहासनादौ पूर्ववत्त्रं निनियेशयेत् । ततः पूर्वमन्त्रतः पुण्यादप्रोक्षणं कृत्वा शिरःपुष्पाद्यं मृत्युंभवमन्त्रमुच्चारन्
प्राप्तम सर्वं वक्ष्या, तस्म दक्षिणहस्ते सौम्यदिक्षुमुक्तः समन्त्रकं भस्मदानपूर्वकं कौतुकवन्धनं कुर्यादित्युच्यते । ज्वला मुदरी-
प्राभाशोन्मूर्त्येभान्पाद्यं सर्वं परिकल्प्य, समन्त्रास्तमपुष्पादिभिः सह नाक्षिकैरफलाणि स्थापयित्वा, हृदयसाधनपूर्वकं पतिसरविधिं
कुर्यादिति पक्षान्तरमभिधीयते । ततः कर्ता देसिकं, देवज्ञं, पुरोहितं सर्वाङ्गं क्षाणनपि पृथ्येदित्युच्यते । अन्ते च मन्त्रक-
क्षमिकैरनेन विभिन्ना देवदेवस्य शुक्लिनोऽन्वेयां देवानां, चतुर्णां वर्णिनामपि पतिसरविधिं कुर्यादित्युच्यते । एवं द्वयश्रीसितम-
पटलमभिधायः ।

उपज्ञोति तमे पटले तुकारोहदानविधिः कथ्यते । तत्र प्रथमं विवादितुर्वर्णानां विशेषतो भूषणीनां च विद्वे
 ॥ श्रीगोत्रादिरोहदानविधिं ब्रह्मामीति प्रतिष्ठा । ततस्तुकारोहाविरोहदानानि महोवादिषु कारेषु शुभे देशे कुर्यादिति तत्र
 काशी देशस्य विधीयते । ततस्तुकारोहाविरोहदानविधौ सामान्यतो मण्डपं कूटं वा कुर्यादित्युक्तम् । मण्डपकक्षत्रनक्षत्राकाराश्च
 वैदिकानुष्ठानकक्षत्रप्रकाराभ्यधीयेते । तत्र मण्डपे कूटे वा कक्षिते वैदिहा मध्ये निर्माय तट्टाखे नर चतुरस्रकूष्माणि
 चकणामेदित्युच्यते । मण्डपाङ्ककारविधिश्च प्रतिपाद्यते । ततस्तुत्यकक्षत्रमकारो निरूप्यते । तत्र तुकारोहः दिकप्रमाणेन वा
 ॥ कथ्यते । तुक्याः सर्वेऽप्यवयवा एकराहमश्च ज्यवा मित्रा वा मधेयुरिति कथ्यते । ततस्तुत्वं निर्माय, पुनश्च ज्यं स्थात्वा,
 तत्रा पातयित्वा दिव्यस्व, तदूर्ध्वे तं स्थापयित्वा बाह्यवायिर्दक्षे मधेदित्युच्यते । तत एव सर्वं संशय, मित्पिपित्तर्जने कृत्वा
 ॥ तुकारो वाचयित्वा, सम्यक्कृते मन्त्राश्चतुरस्रकुले स्थापयित्वा मन्त्रिते पूर्वकक्षिते मण्डपे सर्वतोऽप्यवन्दनं कारयेत् । मण्डपस्तुतः

विष्णु रक्षादिगुणवर्णनं दद्यात् विन्यसेत् । तत्र शुक्लस्य धामदेशे चक्रं दक्षिणभागे पक्षं च कथयेदिति कथ्यते । तत्र
पुत्राविधिः प्रतिपाद्यते । तत्र मण्डलस्य मध्यमे धामभागे गौरीसमायुतं देवदेवेशं गन्धपुष्पाद्यैः संपूज्य, दक्षिणे त्रयान् धाम-
विष्णु समन्तालोकपात्रांश्च विन्यस्य पूजयेदिति कथ्यते । ततो मध्ये सूर्यपदिदेशे नैर्ऋते वा मास्करं वायुदेशे मानुष्ये
नैर्ऋतेऽग्निदेशे वा दिवाकरं विन्यस्य गन्धपुष्पाद्यैर्ज्येदित्युच्यते । अत्र मास्करदिवाकरयोर्विषये दिविद्वयं त्रयः । तत्र त्रय-
प्रभा, पञ्चा, सध्या, सावित्री च मध्याह्नाद्यन्तर्गतं विन्यस्य गन्धपुष्पाद्यैर्ज्येदिति कथ्यते । तत्र मध्यमे (नैर्ऋते ?) विष्णो-
रग्निरेशो सुवारा, वायुदेशे शोकनीम्, ईशानदेशे अघ्यामनी, मध्यदेशे रविं च विन्यस्य गन्धपुष्पाद्यैर्ज्येदित्युच्यते । ततः प्रभू-
विमल-सार-आराध्याह्वान्वासनाणि पूर्वाष्टमन्त्रं मध्यमे सुधाभिधानासर्गं च विन्यस्य पूजयेदित्युच्यते । ततो वीर्या-
अष्टशक्तीः पूर्वान्मन्त्रान्तं विन्यस्य संपूजयेत् । सोमादिकेतुपर्यन्तमष्टौ महात्मन्यस्य पूजयेदिति पूजाविधिरभिहितः । तत्र
समन्त्रकं नवकुण्डेषु विधेयो होमविनिर्मित्यते । तत्र मण्डले पूजितान्तर्गन्धदेवान्मध्यमे होमयेत् । पूर्वाहुतिं विधाय नृपाणां
तुकारोहक्रियानाचरेदिति सूच्यते । ततः परमेश्वरं सहस्रकलायैव यथा पञ्चासुतः पञ्चगव्यैः क्षीराद्यैर्वा संस्नाप्य प्रभूतद्विधानि विधा-
नमहापूजा कर्तव्या । आह्वानान्मोक्षयेत् । पश्चात्तुकारोहक्रियायाचरेदिति तुकारोहक्रियाविषये कसो निरूप्यते । ततस्तुकारोह-
विधिरभिहितः । तत्र समाप्तं शुक्लवस्त्रधृतं वस्त्रं सर्वभरणसंयुक्तं शुक्लनाम्नविभूषितं कृतमतिहरं त्रयलोककामारि-
नृपतिमाहूय शिवायमासा शिवमन्त्रमुच्चार्य प्रोक्षयेत् । ततः पुष्पाहं वापयित्वा, भूतशुद्धिपुरासरं त्रकलीकरणं कृत्वा, गुरु-
समन्त्रकं वेदपोषातोपसमन्वितं नृपगीतसमन्वितं नृपतिं काञ्चनं च तुङ्गमरोपयेत् । तदा सवमानो रुद्रपायत्रीमन्त्रं कथयेदित्युच्यते ।
आरोपितस्य कायेन तस्मिन्मूर्ते यदि धर्मं भवेत्तदा तुकारोहः कृतो भवेदिति मण्यते । तस्मिन्काले नक्षत्रकाञ्चनभूषणैर्देव-
होतृभ्यः संपूजयेत् । तेषां विधिपूर्वकं दक्षिणां दद्यादित्युक्त्वा दक्षिणादानविधिरभिधीयते । तस्मिन्काले कारागृहवह्नान्तर्गतानि
समेदिति सूच्यते । ततस्तुकारोहविधानं शोकसदानविधीनां सामान्यताऽभिहितमिति च सूच्यते । एवं पञ्चाशीतितम-
पटकार्यसमष्टिः ।

पञ्चाशीतितमे पटले हिरण्यगर्भदानविधिः प्रतिपाद्यते । तत्र प्रथमं सर्वार्थसिद्धिं हिरण्यगर्भदानं कथ्यामीति
प्रतिज्ञा । ततो हिरण्येनाशः पात्रोर्ध्वगतसमन्वितायाः फेलायाः निर्माणप्रकारोऽभिधीयते । तत्र फेला इक्ष्वा वा कृत्वा तत्र
सर्वपर्वतैस्तयेदिति कथ्यते । तस्यां फेलायां द्वात्रिंशत्तन्त्रमाधनाप्रकारः सूचितः । ततस्तुकारोहविधिरभ्येकप्रकारेण वेदिकोप-
स्थाने मण्डलेन समन्वितं कृत्वा, मध्ये छात्रं निक्षिप्य, तदूर्ध्वं नववरैर्वेष्टितां फेलां विन्यस्य, ■ मास्करकृतेन नीरः विधाय,
तत्र पञ्चगव्यानि पञ्चासुतानि योज्यानाद्यैः पञ्चभिर्मन्त्रैः पूजयेत् । पश्चाद्यथा शिवमयं भवेत्तथा गायत्र्या पूजयेत् । ततः पूर्ववत्तु-
कारोहविष्णुप्रकारेण मण्डले सामान्यपूर्वा विरच्यते । ततः कर्ता गौरीगायत्रीमन्त्रं जपन् प्राङ्मुखः फेलां पविशेत् । तदा
गुरुः शिवमन्त्रं स्मरन् विधानेन फेलां काययेत् । तदा गुरुः शोकसंस्कारान् गर्भाभानादिकान्कुर्यादिति कथ्यते । अत्र
दानप्रकारो न निरूप्यते । किंतु 'अनन्तरं वा संस्काराः क्रियन्तां, तत्र विशेषः कथ्यते' इत्युक्त्वा स विशेषप्रकारोऽभिधीयते ।
तत्र सर्वार्थकारसंयुक्तं आर्यं युकं कर्तारं समानीय तस्यैव शोकसंस्कारान् गर्भाभानादिकान् कुर्यादित्युच्यते । ततः सीमन्त-
कर्मविधानं संक्षेपेण प्रतिपाद्यते । ततो आर्वाण्ये त्रिंशत्तन्त्रमिता कन्यां सर्वार्थकारकोमितां निक्षिप्य शिवादिभ्यो निवेदयेत् ।
अजगत्सर्वकर्मणि विप्रान्पावसेमोक्षयेत् । इहेषामन्त्रमुच्चार्य सर्वकर्म समाचरेत् । अनुक्तमत्र यत्कर्म तत् तुकारोहवाचरेदिति
क्रियावाक्योऽत्राभिधीयते । अन्ते चैवं चः कुर्यात्तुकारोहान्तकमस्तु इत्युक्तम् । एवं पञ्चाशीतितमपटकार्यसमष्टिः ।

पञ्चाशीतितमे पटले त्रिकर्षतदानविधिरुच्यते । तुकारोहदानविष्णुप्रकारेण मण्डलान्वितं मण्डपं कुर्यात् ।
तत्र मण्डपेनाशः पात्रोर्ध्वगतं कुण्डानि प्राशुक्तविधिना कथयेदित्युच्यते । मध्ये कश्चित् मण्डले पञ्चगव्येन संपोषणं
कुर्यात् तत्र सप्तगात्रसमुच्चयं वेद्यादिकल्पितं दण्डं विन्यसेत् । तत्र ऋग्यजुःसाममन्त्रं समुच्चरन्तिष्ठान् निक्षिपेत् । तत्र त्रिकानां
होतृपूजायां प्रादेशमात्रमप्यत्रा वस्त्रकृणुं चतुरङ्गुलं वाचिकतया भवितव्यम् । अथवा दण्डमानसमं भवेत् । ततो हीनतया न
पूजयेत् । ततस्त्रिकान्तरैः समादिमन्त्रतो देष्टयेत् । तद्वद्वो त्रिकर्षते देशं संरक्ष्य विशेषेण पूजयेदिति
विधानप्रकारः सूच्यते । तत्र त्रिकर्षतमान्ते द्वापञ्चमूर्तीस्तपविधानं सर्वार्थीयं निष्कलप्रसूतेन निर्माय निक्षिपेत् ।
ततः सप्तगात्रं देव विधानो देशिको मन्त्रानेन सहार्चयेत् । तदा 'अयं हि देवदेवेशः सर्वेषां पृथग्भवः । अस्यार्चने
कृते एवैव भवति कल्पनम् ।' इत्युक्त्वा वस्त्रानां त्रिंशद्व्यस्य देवदेवमुपासितं दर्शयेदिति कथ्यते । अत्रानुक्तं यत्किञ्चि-
दपि होमं तथा देवदेवस्य सहस्रकलादिभिः स्तवैः सरसैः तुकारोहविधिरवमाचरेत् । ततो देवदेवेशं विसृज्य कर्ता
सर्वभरणपुराणं शिवाय शिवमन्त्रेण च त्रिकर्षते दद्यात् । अस्माद्दुदानादपरं दानं नास्ति सुवनत्रय इत्युच्यते । ततोऽथवा-
तिमकरिणावपश्यं महाफलं दानमिह कथ्यते इत्युक्त्वा प्रकाशन्तरेण त्रिकर्षतदानविधिरुच्यते । तत्र देशिको गोमयाकि-
मरीषं पञ्चागव्यास्तथैव दशाक्षरमन्त्रेण तत्र आरभ्य त्रिकं निक्षिपेत् । कर्मिकाकेशरोपेतमष्टकपक्षं दशनिर्घेण कृत्वा, त्रिकर्षये
मरीषं । तत्पश्चात्तये शिवं पूजयेत् । पश्चात्तुकारोहं मनोन्मनीं निर्माय, तथा निष्कलप्रसूतेन वामावष्टशक्तींश्च कृत्वा
सप्तगात्रे विन्यस्य विधिवत् पूजयेत् । ततो वाक्ते तद्वत्स्वर्गमयेनाष्टौ विधेयान् विधाय विन्यस्य विधिवत् पूजयेत् । ततो
देशिकोपमत्तरसर्वं त्रिकर्षयुतं कर्ता शिवमन्त्रेण दद्यादेदिति क्रियावाक्यो न्यस्यते । एवं पञ्चाशीतितमपटकार्यसमष्टिः ।

पञ्चाशीतितमे पटले स्वर्गभूतिदानविधिरभिधीयते । तत्र सप्तहीनसमन्वितां सप्तपर्वतोपेनां सर्वार्थीयसमन्वितां
मण्डपे त्रिकर्षतसंयुक्तां भूमिं सहस्रेण काञ्चनेनैकद्वयप्रमाणेन विधाय, तां मण्डलपुष्पमन्त्रेण कथयितुं युक्तां च धामयेत् । तुकारोह-
दानविष्णुप्रकारेण देवपूजा होमं च कुर्यात् । त्रिकर्षतानीन् स्वस्वपीशाकरेण पूजयेत् । पामेश्वरं च तुकारोहविष्णुप्रकारेण
पञ्चकलायैः स्नापयित्वा महापूजां च विदध्यात् । ततस्तां शिवादिभ्यो दद्यादिति क्रियावाक्यः प्रतिपाद्यते । एवं
पञ्चाशीतितमपटकार्यसमष्टिः ।

सप्ताशीतितमे पटले कल्पवाचपदानविधिः कथ्यते । तत्र प्रथमं सप्तनिष्कसुवर्गेन कल्पवाचपनिर्माणप्रकारो
निरूप्यते । तत्र कल्पवाचपौ बहुकालाभवेत् : पत्रपुष्पमन्त्रिता नानाफलसमायुक्तः सर्वलोमासमन्वितश्च कल्पनीयः । तत्र
कल्पवाचपत्राणि दण्डगालास्कन्धपत्रादिकानि सर्वाण्यपि तत्राङ्गैः कर्तव्यानीत्युच्यते । कल्पद्रुमस्य वेदिः एकटिकेन कल्प-
पीथेऽयुक्तम् । दण्डस्य विनक्षिमात्रं आधायः कल्पनीय इति मण्यते । तुकारोहविष्णुप्रकारेण वेदिकामण्डलपुष्पसंयुक्तं मण्डपं
तुकारोहविष्णुप्रकारेण । तन्मध्ये कल्पद्रुमं स्थापयित्वा कल्पवृक्षमूले कोकपार्श्वैः संयुतं छिद्रं स्थापयेदित्युच्यते । कोकपात्र-
पुतिंसंयुक्तमीश्वरं गुरुर्विधाय पूजयेत् । तत्र ईश्वराय तदीयमन्त्रेण कल्पवाचपं दद्यात् । अत्रानुक्तं यत्कर्म तत्तत् तुकारोह-
विधिरुच्यते समाचरेदिति क्रियावाक्यसमन्वितीयते । एवं सप्ताशीतितमपटकार्यसमष्टिः ।

अष्टाशीतितमे पटले गणेशदानविधिरुच्यते । तत्र प्रथमं सर्वपापनाशनं गणेशदानं कथ्यामीति प्रतिज्ञा । ततो
देशिकस्तुकारोहविष्णुप्रकारेण वेदिकामण्डलपुष्पान्वितं मण्डपं विदध्यात् । तन्मध्ये कोकपात्रसमायुतं देवं संजयेत् । तदावेऽष्टौ

विशेषानष्टिषु सुवर्णेन निर्मितान् स्थापयेत् । ततो गुरुर्गन्धपुष्पादिभिस्तृतीयचरणस्वर्णगोक्षोपैभ्यः सान् विभिक्ष्य पूजयेत् । प्रथमकुण्डे देवेशं समभ्यर्च्य जुहुयात् । तत्राष्टदिक्षु कुण्डेषु विशेषानभ्यर्च्य जुहुवादिति होमविधिः प्रतिपाद्यते । तत्र ईक्षानादिस्तदिक्षु सप्त विमान् उत्तरदिशि कन्धामेकां च संस्थाप्य गन्धपुष्पादिभिर्गुरुः समर्चयेत् । पूर्वोक्तेभ्यस्तेभ्यो विशेषानभ्यर्च्यैरनुक्रमेण प्रदद्यात् । अत्रानुक्तं सर्वं कर्म तुकारोहविधित् कर्तव्यमिति क्रियाकल्पः प्राचक्षि । एवमष्टा-
शीतितमपटकार्यसंग्रहः ।

एकोनवतितमे पटले हेमधेनुदानविधिरुच्यते । तत्र प्रथमं सर्वमधुमिक्षनाशनं हेमधेनुदानं संक्षेपतो वक्ष्यामीति प्रतिज्ञा । ततः सहस्रेण पञ्चशतेनाथवा पञ्चाशदुत्तरदिशतेन शतेन वा निष्केण सुवर्णेन सर्वकक्ष्यसंयुतं गोरूपं कारयेत् । गो-
शृङ्गाश्वेषु नवस्रैः कंडारं कुर्यात् । गोर्देशाशेन वरस्रपदवि संवाद्येदिति वरस्रयुक्तगोरूपनिर्माणप्रकारोऽभिधीयते । ततो
देहिदस्तुकारोहविधियुक्तप्रकारेण वेदिकामण्डलकपेतं मण्डपं कारयित्वा तन्मध्ये सवस्तां गां विन्यस्य पञ्चश्रमेण वेष्टयेत् ।
धेनुगायत्र्या गन्धपुष्पाभिः पूजयेत् । तुकारोहविधियुक्तप्रकारेण सामान्यपूजां होमं च कुर्यात् । ततः परमेश्वरं सहस्रकलशादिभिः
स्वापयित्वा महापूजां च समाचरेदित्युच्यते । अत्र होमविषये समिद्धज्यहविष्कयुगेभ्यो होमो वा कर्तव्य इत्युक्त्वा एकामि-
कपणे गुरोर्दक्षिणाविषये विशेषः कथ्यते । अन्ते चात्रानुक्तं मद्रवेत् किंचिद्विधानं तस्तुकारोहविधियुक्तप्रकारेदित्युच्यते ।
एवमेकोनवतितमपटकार्यसंग्रहः ।

नवतितमे पटले रुक्मीदानविधिः कथ्यते । तत्र प्रथमं प्रभूस्त्वर्थेति सूत्रेण रुक्मीदानं वक्ष्यामीति प्रतिज्ञा । ततः
सहस्रेण पञ्चशतेन पञ्चाशदुत्तरदिशतेन, पश्चिमोत्तरदिशतेनाष्टोत्तरशतेन वा निष्केण काञ्चनेन रुक्मसमन्वितं रुक्मीदेवी
विदम्यात् । ततस्तां रुक्मीं तुकारोहविधियुक्तप्रकारेण वेदिकामण्डलकपेतं मण्डपं विधाय तत्र मण्डले विष्णोर्वामभागे यथा
भवेत्तथा विन्यसेत् । रुक्मीं वीर्येण वीर्येण वा तथा विष्णुं विष्णुगायत्र्या गन्धपुष्पादिनार्चयेत् । तुकारोहदानोक्तविधिना
शिवपूजां, होमं, देवदेवस्य सहस्रकलशादिभिः स्तवपत्रं महापूजां च कुर्यादित्युच्यते । अत्रैकान्तो होमं वा कुर्यादिति पक्षान्तरं
सूच्यते । अनुक्रमेण यत्परं तदपि तुकारोहविधियुक्तप्रकारेण समाचरेदिति क्रियाकल्पः प्राचक्षि । एवं नवतितमपटकार्यसंग्रहः ।

एकनवतितमे पटले तिलधेनुदानविधिः प्रतिपाद्यते । तत्र प्रथमं सर्वकामार्थसाधनं तिलधेनुविधिं वक्ष्यामीति प्रतिज्ञा । तुकारोहविधियुक्तप्रकारेण वेदिकाकुण्डलमण्डलान्वितं मण्डपं कुर्यात् । मण्डपस्याग्रे अष्टद्वारेण भारेण वा तिलेन तिलमयं
परं कारयेत् । तस्यमं वक्षोराज्यं तन्मध्ये त्रिकलिङ्गेन तदर्धेन तस्याप्यर्धेन वा पञ्चलिङ्गेन वा सुवर्णेन कर्मिष्ठानाकशोभिः
स्वर्णपत्रं निर्माय विन्यसेत् । तस्योत्तरभागे एकादशनाकशानेकादशकृत्वा नमूत्वा समावाह्यं समर्चयेत् । पूर्वभागे द्वादश विमान्
द्वादशादिस्वर्णमैत्राव आभ्यर्चयेत् । दक्षिणभागेऽष्टविशेषानभ्यर्च्य विमानसमर्चयेदित्युच्यते । ततः 'शोचशैव तु' इत्युक्त्वा
आरणीमत्वेन देवतानिर्देशं विना शोचश विना विशेषैः सह दक्षिणभागे पूज्यत्वेन निर्दिश्यते । पटलेऽस्मिन्नावशाश्लोके
'मूर्तिविशेषदानं तु' इति दर्शनादथ मूर्तीनामपि पूज्यत्वं ज्ञायते । परं तु का वा ता मूर्तिव इति न प्रतीयते । ततः पूर्व-
निर्दिष्टास्तस्यैवैवैरिवा, तेभ्यो विप्रैभ्यो वज्रपावरणानि पञ्चाङ्गमूषणानि च दद्यात् । ततः प्रत्येकं नूतनवस्त्रे स्तारिप्रमाणसिक्ता-
जिह्विभ्यः, तद्वत् कांस्यपात्रे विन्यस्य तत्रात्रभिर्गुरुण्डेन नवकलेन च सह हेममृत्तां रौप्यतुल्यमरोगामेकां गां च तेभ्यो विप्रैभ्यो
वामे कुर्यात् । तुकारोहविधियुक्तप्रकारेण सामान्यपूजां होमं, परमेश्वरविषये सहस्रकलशादिभिः स्तवपत्रं महापूजां च विदध्या-

कुर्यात् । ततोऽथ तत्र सर्वविशेषमूर्तिवानेष्वेकं वा कुर्यादिति पक्षान्तरमुच्यते । ततोऽत्रानुक्तं तुकारोहदानविधियुक्त-
प्रकारेण कथ्यते । एवमेकनवतितमपटकार्यसंग्रहः ।

द्विनवतितमे पटले सदस्रगोदानविधिर्निर्गम्यते । तत्र प्रथमं सिद्धये सदस्रस्रकलानां गवां दानं वक्ष्यामीति प्रतिज्ञा ।
ततः सहस्राः सप्तशतं एव गावः दानाय संप्राप्ताः । तासु गुणवत्तयां अष्टौ गाः संपूज्य, तासां शृङ्गेषु निष्कपय्यस्वर्णेन
नवकलेन, सप्तशतं स्रुतं, कण्ठे निष्केण स्वर्णेन पट्टं च यदुक्त्वा, आभ्यर्च्य दद्यादित्युच्यते । वेदिकामण्डलकुण्डलान्वितं मण्डपं
पश्चिमोत्तरदिशतेन कथ्यते । तुकारोहविधियुक्तप्रकारेण शिवपूजां होमं च विधीयताम् । परमेश्वराय सहस्रकलशादिभिः स्तवपत्रं
महापूजां च कर्तव्या । ततः शिवाय शिवविशेषभ्यश्च दक्षिणायुवा गावो देया इत्युक्त्वा दक्षिणां प्रतिपाद्यते । ततो दानकाले
चत्वारिंशदमीं स्तोत्रमुच्यते । अन्ते चात्रानुक्तं वरकर्म तस्तुकारोहविधियुक्तप्रकारेण कर्तव्यमिति सूच्यते । एवं द्विनवतितम-
पटकार्यसंग्रहः ।

त्रिनवतितमे पटले हिरण्यधदानविधिर्निरूप्यते । तत्र प्रथमं विषयार्थेति शागमे मोक्षयानं हिरण्यधदानमनुता-
मयिष्यते । ततोऽष्टोत्तरशतसहस्रेण तदर्धेन तस्याप्यर्धेन वाष्टोत्तरशतेन वा सुवर्णेन रुक्मसमन्वितं रुक्मीदेवी
विदम्यात् । ततस्तां रुक्मीं तुकारोहविधियुक्तप्रकारेण वेदिकामण्डलकपेतं मण्डपं विधाय तत्र मण्डले विष्णोर्वामभागे यथा
भवेत्तथा विन्यसेत् । रुक्मीं वीर्येण वीर्येण वा तथा विष्णुं विष्णुगायत्र्या गन्धपुष्पादिनार्चयेत् । तुकारोहदानोक्तविधिना
शिवपूजां, होमं, देवदेवस्य सहस्रकलशादिभिः स्तवपत्रं महापूजां च कुर्यादित्युच्यते । अत्रैकान्तो होमं वा कुर्यादिति पक्षान्तरं
सूच्यते । अनुक्रमेण यत्परं तदपि तुकारोहविधियुक्तप्रकारेण समाचरेदिति क्रियाकल्पः प्राचक्षि । एवं त्रिनवतितमपटकार्यसंग्रहः ।

चतुर्नवतितमे पटले कन्यादानविधिः कथ्यते । तत्र प्रथमं सर्वदानोत्तमं कन्यादानं वक्ष्यामीति प्रतिज्ञा । ततो
मनमानां सर्वकक्ष्यसंपत्तां दोषवर्जितां विभिन्नगोत्रप्रभवां स्वानुभूतदिनोद्धवां कन्यां त्रिपत्रोः संवादपुरःसरमुपयोज्य
कन्यागोत्रं, भर्तादिकं दद्यात्, स्वीकृत्य, तां पुत्राकृत्य, पुत्रां संस्थाप्य, यक्षैर्भूषणैर्गन्धमाळाभिः संपूज्य नैनं विभिन्ना दान
कुर्यादित्युक्त्वा, कन्यादानविधियुक्तप्रकारोऽभिधीयते । तत्र तुकारोहविधियुक्तप्रकारेण वेदिकाकुण्डलमण्डलान्वितं मण्डपं विधाय
पश्चिमोत्तरदिशतेन देवेशं संपूज्य होमं च कुर्यात् । ततो देवदेवोदितं स्नानं शिवभक्तिसमन्वितं वरमोक्षानुद्धवा गन्धपुष्प-
तपादिभिः पञ्चाङ्गमूषणैश्च संपूज्य, तस्मै वराय वासोऽभिव्यज्जित्वा गृहोपकरणोपेतां दासीदाससमन्वितं कन्यां स्रग्ध्रं शिवं
संपूज्य दद्यादिति कन्यादानविधी क्रियाकल्पः प्राचक्षि । अन्ते चैवं यः कन्यादानं कुर्यात्स यावन्ति कन्यारोगाणि
नववर्षं सुखी भवेदिति कलमुक्तिश्च कथ्यते । एवं चतुर्नवतितमपटकार्यसंग्रहः ।

पञ्चनवतितमे पटले हिरण्योक्षदानविधिः संक्षेपेण प्रतिपाद्यते । तत्र सहस्रेण पञ्चशतेन पञ्चाशदुत्तरदिशतेन
पश्चिमोत्तरदिशतेनाष्टोत्तरशतेन वा निष्केण सुवर्णेन रुक्मसंयुतं वृषं विधाय, तस्य कलाटे रुद्रटिकेनार्चयन्नाममाभरणं, राजतं
स्रुतं, पद्मशोभ कर्णौ, गोमेदेन ककुदं कण्ठे रुद्रचित्रां कण्ठामाळां च कुर्यात् । अन्धदुःखार्त्रं किञ्चिन्माकयावृतं
विदध्यादित्युच्यते । तस्तुकारोहदानविधियुक्तप्रकारेण वेदिकाकुण्डलमण्डलान्वितं मण्डपं कृत्वा तन्मध्ये वृषं पश्चिमार्थं विन्यसेत् ।
इत्युक्त्वा तं पूजयेत् । तुकारोहविधियुक्तप्रकारेण शिवपूजां होमं च विदध्यात् । ततस्तं वृषं शिवाय शिवभक्तैश्च दद्यात् ।

ततः समिदाभ्यवरूपेण स्थापितहोमं कुर्वदिति विकस्योऽभिधीयते । ततोऽनुक्तमिह यत्कर्म सस्तुकारविधिष्व् सुक्तमाचरेदिति द्विरप्योक्तदानविधौ क्रियाकरापः प्रादक्षि । यत् पञ्चमवतितमपटकार्यसंग्रहः ।

पञ्चवतितमे पटले गजदानविधिरुच्यते । सहस्रेण पञ्चशतेन पञ्चाशदुत्तरद्विशतेन पञ्चविंशत्युत्तरशतेन सहोत्तरशतेन निष्केण सुवर्णेन रजतेन वा गजं सकृद्वर्णं कुर्यात् । ततस्तुकारोदयानविध्युक्तप्रकारेण वेदिकामण्डलकुण्डान्वितं मण्डलं विधाय तन्मध्ये गजेन्द्रं विन्यस्य गन्धपुष्पादिमार्चयेत् । तुल्यरोहदानविध्युक्तप्रकारेण शिवपूजां होमं च कुर्यात् । अत्राप्तमन्त्रिणां गजेन्द्रं शिवाय शिवभक्त्यभ्युदयात् । अत्रानुक्तं सर्वं तुल्यकारविध्युक्तप्रकारेण विधीयते । एवं पञ्चवतितमपटकार्यसंग्रहः ।

सप्तमवतितमे पटले कोकपाकप्रदानविधिर्निर्दिष्टा । तुल्यरोहदानविध्युक्तप्रकारेण काये तदा तद्विध्युक्तप्रकारेण निर्दिष्टे वेदिकामण्डलकुण्डान्विते मण्डले तद्विध्युक्तप्रकारेण शिवपूजां होमं च विधाय, सर्वैकक्षणसंयुक्तान्शौ शैवान्समाहूय, नववर्णोपरि सौम्यमुखमासीमास्तान् गन्धपुष्पाद्यैर्लोकेष्टवाचकैर्मन्त्रैर्वेदिरयुच्यते । अत्रैकस्मिन्पटले कुण्डे वा होममाचरेदिति पञ्चान्तरे सूच्यते । ततस्तेभ्यः शैवेभ्यो वक्त्रं धारणं कर्मकं वासनसदितं दद्यात् । भूपतयैः सह शतनिष्कसमन्विता दक्षिणां वातयोरयुच्यते । अत्रानुक्तं यत् किञ्चित्कर्म सस्तुकारविध्युक्तप्रकारेण विधीयते । अन्ते च कोकेशदानं सर्वसंयुक्तप्रकारेण परब्रह्मण्यभ्युदयं गजवाजिबन्धने पुनर्दं राहूवृद्धिकरं गोत्राक्षणद्विधावहं भवेदिरयुच्यते । एवं सप्तमवतितमपटकार्यसंग्रहः ।

अष्टमवतितमे पटले सर्वदानोत्तमविधिः प्रतिपाद्यते । अत्र तुल्यरोहदानोक्तविधिबन्धनं वेदिकामण्डलकुण्डान्वितं कुर्यादित्युक्तं प्रपाद्यं वा विधियेन समाचरेदिति विरुध्य सूच्यते । मण्डलमध्ये देवदेवेशं ब्रह्मविष्णुसमन्वितं गन्धपुष्पादिमार्चयेत् । ततः कुण्डे समाहितैः शिवहोमः कर्तव्य इत्युक्त्वा तत्र मन्त्राः प्रतिपाद्यन्ते । ततो अष्टासुक्तसंयुक्तविधौ पाद्याः । तेभ्यो द्विजेभ्यो ब्रह्मविष्णुशिवायानुवृत्तिरथ यथान्यायं पञ्चाङ्गभूषणोपेतं सद्गङ्गावर्णान्वितं धूपं पुष्पगुच्छं शालमहोषं सुवर्णं दापयेत् । अत्रानुक्तं यत्कर्म तद्वर्णं पूजोक्तविधिना समाचरेदिति सूच्यते । एवमष्टमवतितमपटकार्यसंग्रहः ।

कामिकागमस्योत्तरभागस्यकोऽयं ग्रन्थः ५०११ कश्चन्ये महपुत्रीस्वयिन्ताद्विपत्तये शिवज्ञानकोषमन्त्रज्ञानात्मकं अक्षय्यमुदकिमार् महाशयैर्मन्त्रिण्यो प्रकाशितः । तस्य ग्रन्थस्याधुना दुर्लभत्वात् सङ्कलनेष्वनानां पठनसौकर्याय च सोऽयं सुतरादधिकारो ग्रन्थो देवनागरीलिप्यां संयुक्तं दक्षिणमाश्वार्थकसंवाध्यकैः श्रीमद्भिः जे. स्वामिनाथशिवाचार्यैः प्रकाश्यते । अश्वमेधोद्धाततत्वास्मिन्ग्रन्थे विद्यमानानाम् (९८) अष्टमवतितपटलानामर्थसंग्रहोऽपि निवेदितः ।

अष्टाविंशतिपटलामेषु प्रधानतयास्वयं कामिकागमस्य भागवत् पूर्वकामिकोत्तरकामिकाग्रन्थेनावता महाया प्रवर्तते प्राकाशितः । ग्रन्थस्यास्य सुदृश्याय प्रसिद्धिपिकरणेन तथा सुदृश्याय सुदृश्यायपरिष्कारादिकरणेन च बहुपङ्क्तवतां श्रीमतां शानानुभयपुङ्गव-संज्ञकशिवाचार्यवर्याणां चोपकारः सदा स्मरणीयः । अष्टाविंशतिपटलानामुपकाराय महतो ग्रन्थस्यास्य प्रकाशकतां श्रीमतां स्वामिनाथशिवाचार्यवर्यसन्ततीनामाधुरारोग्यादिसकलसंयुक्तप्रदानहेतुनाप्युद्धृतामिति प्रार्थयामः ।

N. R. BHATT

Head of Sanskrit Department French Institute of Indology
PONDICHERRY

॥ श्रीः ॥

पटलानुक्रमणिका

पटलसंख्या	विषयः	पृष्ठसंख्या
१.	पश्चिमद्वाराचर्चविधिः	१—४
२.	दक्षिणद्वाराचर्चविधिः	४—६
३.	सप्तार्चनविधिः	६—७
४.	स्नपनविधिः	८—१४
५.	निस्त्योरसवविधिः	१४—१९
६.	महोरसवविधिः	१९—२६
७.	मीराभजनविधिः	२६—३७
८.	कृत्तिकादीपावलीविधिः	३८—४०
९.	मार्गेश्वरपुष्पमालाविधिः	४०—४१
१०.	सूक्तकर्मविधिः	४१
११.	शामशिवरात्रिपूजाविधिः	४२—४३
१२.	काण्ठनारायणपूजाविधिः	४३
१३.	चैत्रमासवसनपूजाविधिः	४३—४४
१४.	चैत्रमासवसनोत्तरसवविधिः	४४
१५.	वैशाखमासशीतकुम्भविधिः	४५—४७
१६.	ज्येष्ठमासकलपूजाविधिः	४७
१७.	आषाढमासपूर्वकगुनीपूजाविधिः	४७—४८
१८.	आषाढमासे पश्चिमोदयविधिः	४८—५२
१९.	सर्वभूतविधिः	५३—५४
२०.	शमयविशेषरीक्षाविधिः	५४—५७
२१.	स्वादीपाकविधिः	५७—५८
२२.	स्वप्नाभ्यासविधिः	५८—६३
२३.	निर्वाणरीक्षाविधिः	६३—७१
२४.	आचार्याभिषेकविधिः	७१—७६
२५.	गोशनिर्धनविधिः	७६—८४

पटलसंख्या	विषयः	पृष्ठसंख्या
२६.	सतामिवेकविधिः	८५—८८
२७.	अन्त्येष्टिविधिः	८८—९५
२८.	पितृयज्ञविधिः	९६
२९.	शैवशास्त्रविधिः	९७—१०४
३०.	प्रायश्चित्तविधिः	१०४—१२६
३१.	अशुभशान्तिविधिः	१२७—१४१
३२.	अशुभविधिः	१४१—१४६
३३.	काम्ययोगविधिः सविधिः	१४६—१५०
३४.	संशोकाविधिः	१५०—१५१
३५.	पीठप्रतिष्ठाविधिः	१५१—१५७
३६.	वाणिक्यप्रतिष्ठाविधिः	१५७—१६०
३७.	काम्यक्रियाप्रतिष्ठाविधिः	१६०—१६८
३८.	आर्षक्रियासाधविधिः	१६९
३९.	पौरुषक्रियासाधविधिः	१७०
४०.	क्रियावशात्साधविधिः	१७१
४१.	सार्धदेहि कलिप्रवासादविधिः	१७१—१७५
४२.	अज्ञलिङ्गप्रतिष्ठाविधिः	१७५—१७६
४३.	सदाशिवस्थापनविधिः	१७६—१७७
४४.	देवीस्थापनविधिः	१७७—१८२
४५.	विष्णुप्रतिष्ठाविधिः	१८३—१८९
४६.	नृसमूर्तिस्थापनविधिः	१९०—१९३
४७.	सोमस्कन्दस्थापनविधिः	१९३—१९४
४८.	अन्त्येष्टस्थापनविधिः	१९५—१९६
४९.	पुरारिस्थापनविधिः	१९७—१९८
५०.	क्रिओद्वयप्रतिष्ठाविधिः	१९८—१९९
५१.	दक्षिणामूर्तिस्थापनविधिः	१९९—२०२
५२.	भिक्षाटनप्रतिष्ठाविधिः	२०२—२०४
५३.	नक्तिमर्त्यप्रतिष्ठाविधिः	२०४—२०५
५४.	शरमेष्टप्रतिष्ठाविधिः	२०५—२०७

पटलसंख्या	विषयः	पृष्ठसंख्या
५५.	चण्डेशानुग्रहप्रतिष्ठाविधिः	२०७—२०८
५६.	अवतानुग्रहप्रतिष्ठाविधिः	२०८—२०९
५७.	काकारिकामानुषकप्रतिष्ठाविधिः	२१०—२११
५८.	कल्याणमूर्तिप्रतिष्ठाविधिः	२१२—२१४
५९.	करुणकर्मविधिः	२१५—२१६
६०.	विष्णुमूर्तिप्रतिष्ठाविधिः	२१६—२१८
६१.	त्रिमूर्तिस्थापनविधिः	२१८—२१९
६२.	धृष्टाशुभप्रतिष्ठाविधिः	२१९—२२१
६३.	गङ्गाधरप्रतिष्ठाविधिः	२२१—२२२
६४.	गुहस्थापनविधिः	२२३—२२८
६५.	चण्डेशस्थापनविधिः	२२८—२३२
६६.	शिवभक्तप्रतिष्ठाविधिः	२३२—२३६
६७.	विष्णुपीठप्रतिष्ठाविधिः	२३७—२३८
६८.	दशगुह्यप्रतिष्ठाविधिः	२३९
६९.	त्रिमूर्तिस्थापनविधिः	२४०—२४२
७०.	सिद्धसमप्रतिष्ठाविधिः	२४३—२४७
७१.	रथादिस्थापनविधिः	२४७—२५३
७२.	करणकक्षणविधिः	२५४—२५७
७३.	लोक्यकर्मविधिः	२५७—२६०
७४.	वैदिक्यविधानविधिः	२६०—२६१
७५.	व्याधिनाशविधानविधिः	२६१—२६८
७६.	राक्षसाविधिः	२६८
७७.	दुर्गापूजाविधिः	२६९—२७२
७८.	वाजिनीराजनविधिः	२७२—२७४
७९.	राजदीपाननविधिः	२७४—२७५
८०.	पुण्याभिषेकविधिः	२७५—२८१
८१.	महामञ्जविधिः	२८२
८२.	प्रतिस्तरविधिः	२८२—२८३
८३-९८.	सुकारोहाविशोदयविधानविधिः	२८३—२९४

॥ श्रीः ॥

॥ कामिकागमः ॥

(उत्तरभागः)

—XX—

॥ पश्चिमद्वाराधनविधिः ॥

पश्चिमद्वाराधनं यद्ये निष्पत्तेः सकलेऽपि ।
निधे न गृह्णाति योगं परार्थपदार्थकम् ॥
सज्जतश्चिद्वदयं भुक्तिमुक्तिफलप्रदम् ।
मातरावदयं शीघ्रं कृत्वा स्वानं विधाय च ॥
पूर्वोक्तादिभिर्गैः प्रैस्तथाप्यु सिद्धयुदकम् ।
पाना समाजं सद्गुरुभेकावगतिं यावति ॥
ओ भूभुवःस्वर्गादिभ्यो वा इन्द्रमण्डपम् ।
पुनस्तैर्वाग्देवैर्वाग्देवैर्वाग्देवैर्वाग्देवैः ॥
एतन्मन्त्रं कर्त्तुं विजयावसिष्ठसूत्रे ।
पुनस्तैर्वाग्देवैर्वाग्देवैर्वाग्देवैर्वाग्देवैः ॥
आवृणोते तु शीघ्रे वा स्वाने वाग्वनेऽपि वा ।
सन्ध्याया वन्दने यापि तर्पणे होमकर्मणि ॥
गृहस्थादिभ्यो चाप्यद्विजानां विदितं तु यत् ।
वर्त्तयन् वा न कर्त्तव्यं शीघ्रमावृणोते मतम् ॥
स्वस्वात्मन्यन्त्यागमप्रतिवर्णं च विधाय च ।
मजेरेव स्याद्यं तु पादसीचं विधाय च ॥
समावृण्य प्रविशन्तस्तथासनस्य उदङ्मुखः ।
त्रिपुरं भगवता कृत्वा सन्ध्रेण धत्ते च ॥
करन्वाहं ततः कृत्वा मुखं देहमव्यये ।
प्यात्वा अञ्जन्तं हुंकारं प्राणान् संवप्य निश्चलम् ॥ 10

कटकारात् ॥ तैर्वाग्देवैर्वाग्देवैर्वाग्देवैः ।
पश्चिमद्वाराधनं भिरवा तस्यावृणोति नृपम् ॥
मूर्तिभ्यो वा इन्द्रमण्डपम् ।
पुनस्तैर्वाग्देवैर्वाग्देवैर्वाग्देवैर्वाग्देवैः ॥
तैर्वाग्देवैर्वाग्देवैर्वाग्देवैर्वाग्देवैर्वाग्देवैः ।
आवृणोते नृपम् स्यात् ततो भूता द शीघ्रेण ॥
निष्पत्तेः भूतानि साग्वान्ते राक्षसाः ।
इत्याद्य इत्यवृणोति नृपम् स्यात् ततो भूता द शीघ्रेण ॥
दत्तं वाच भूतानां परस्परं शोधनम् ।
मण्डलादिसमायुक्तं भूतशुद्धिं ह्यहो दत्ता ॥ 15
शोषोपागारहितं कलापात्रमथ स्थितम् ।
विशेष्य दिग्बन्धेऽर्चयन्मन्त्राणां मयेत ॥
ध्यात्वा कुण्डलिनीं शक्तिम् अपूर्वावकपणीम् ।
तदुद्भूतामृतामृतस्यैस्सक्तं दिव्या फलां स्मरेत् ॥
ध्यात्वा कृपासनं तस्मिन् दर्शयामं समानयेत् ।
पुनराज्ञानं कृत्वा करन्वाहं तणायेत् ॥
हस्तपुनलेऽर्चयन् शोषयेत् दत्तावृणोते ।
तयोर्ध्यानि विन्यासं ज्ञेयं करन्ते नृपम् ॥
शिखं साक्षं च विन्यासं भूतस्तत्र शिखं नृपम् ॥
कृत्वा चेनायुष्मन्मन्त्रः सर्वकर्मसु योजयेत् ॥ 20

करुणासस्तमाख्यातोऽङ्गन्यासश्च कल्पते ।
 मूर्धादिपादपर्यन्तमङ्गलाणि विन्यसेत् ॥
 मूलमङ्गलाणि वा विज्ञानप्रशिक्षकालं न्यसेत् ।
 शिष्ये हृदि यथास्थानं हृदयाय निवेशयेत् ॥
 नेत्रं नेत्रेषु विन्यस्य हस्तिं दिक्षुगतं न्यसेत् ।
 महासुखं ततः कृत्वा शिवमन्त्रमनुस्मरन् ॥
 अष्टशिक्षकालान्यासं कृत्वा मङ्गलाणि विन्यसेत् ।
 लिपिपयासं ततः कुर्यादुदशक्तिसमन्वितम् ॥
 श्रीकण्ठादिसमोपेतमङ्गलस्यासमेव वा ।
 केवलं गान्ध्यासं कुर्यात्तद्वर्तितं तु वा ॥ 25
 एवं शेषतस्तु कृत्वा ततोऽन्तर्ध्यानं नयेत् ।
 पूजा होमसमाधिसंवाद्युद्दि नाभी म्छाटके ॥
 आत्मशुद्धिरियं कृत्वा स्थानशुद्धिस्ततः गरम् ।
 हस्ताकाशतद्विगन्धावकुण्डीरसा च संज्ञता ॥
 पात्रत्रये समादाय पवित्रकाकारसंस्मृतम् ।
 पाद्यादिश्रितयं तेषु कल्पयेद्विभिन्नाधुना ॥
 चन्दनोशीरसिद्धार्थदूर्वाकाशमीरसोपयुक् ।
 उत्तमं पात्रमुद्दिष्टं गन्धमं ततकुण्डलम् ॥
 चन्दनोशीरयुक्तममः पात्रं कल्पयितुमर्हते ।
 शराओशीरकर्पूमुद्दिष्टजातिजलकुण्डम् ॥ 30
 सुरेणैव समायुक्तं श्रेष्ठमायमनीपकम् ।
 एलायज्ज्वरकूर्पूरजालिसुतं समम् ॥
 एलायज्ज्वरकूर्पूरजालिसाधं तु कल्पयत् ।
 अद्रिःश्रीरकुशावौतु यवाशततिलयुतम् ॥
 शालिसिद्धार्थयुक् श्रेष्ठं यवसर्पपशालियुक् ।
 तण्डुलैर्मध्यमं श्रोतं शालितण्डुलसंयुतम् ॥
 अर्थं कल्पयत्सुखिष्ठमथवा च तिगणते ।
 सिद्धार्थचन्दनोशीरदूर्वायुक्तासमेव च ॥

एलायज्ज्वरकूर्पूरजालिसंयुतम् ।
 एतदाचमनीयं वा यजेत यजमाङ्गके ॥ 35
 कथितं चात्र वा माहात्म्योक्तं तत्र वा भवेत् ।
 यवसर्पपशालीहितण्डुलैरुत्तमं भवेत् ॥
 श्रीहितण्डुलसंयुक्तमस्तु तत्प्रकीर्तितम् ।
 पञ्चाङ्गमथवा यज्ज्वरं केवलं चार्थमेव ॥
 कल्पयेत्पुष्टयेनैव किञ्चाप्यर्थं संहितामनुः ।
 द्रव्याण्यप्यत्रैव संश्लेष्य कल्पयेत्तद्विषयम् ॥
 हृदिमिषमथ प्रत्येकं मुखयेत्पुताख्यया ।
 तिलकं चन्दनं कृत्वा पुण्ये शिरसि विन्यसेत् ॥
 द्रव्यशुद्धिर्भवेदेवा श्रवणादिनमोऽन्तकम् ।
 मन्त्रमुच्चारयेन्मन्त्री मन्त्रशुद्धिर्भवेदियम् ॥ 40
 सामान्याप्यर्थं च संग्रह्य द्वाराये हृदये यजेत् ।
 गणपं भारतीमूर्ध्नि नदिनं आह्वयितुम् ॥
 महाकलेन यमुना सन्ध्येऽसव्ये सगर्भयेत् ।
 विमलं च सुगन्धं च तत्प्रयोधं कलायजेत् ॥
 प्रक्षिप्य सन्ध्यादेन वेदव्यापकमर्थयेत् ।
 वास्तोष्पतिं ततश्चेष्ट्या पूजां पर्युषितां यजेत् ॥
 अपनीयं च सां विज्ञादण्डेशाय निवेशयेत् ।
 पिण्डिकां शिखण्डिञ्च च तस्मै भालयेत् सुधीः ॥
 छिन्नशुद्धिरियं कृत्वा शुद्धयः पञ्च चोदिताः ।
 संयुज्य द्वाराण्य वाथ पञ्चशुद्धिं समाचरेत् ॥ 45
 विशुद्धयासतसंस्कारपचारस्कन्धसंयुतम् ।
 यजनं देवदेवाय सर्वकामार्थसाधनम् ॥
 विशुद्धिः कथिता पूर्वमासने चाधुनोच्यते ।
 गणेशं च गुरुं शक्तिमन्तं धर्मसंयुज्यान् ॥
 अधर्मप्रमुखानन्ते छन्दो पञ्चकर्मिके ।
 तत्तदिनकर्म्यादिमण्डलं सेवारं यजेत् ॥

भीमात्मनं तदन्ते च यजेत् स्वस्वमनु स्मरन् ।
 पञ्चाङ्गमथवा यजेत देवायानुशिरितम् ॥
 अन्तर्यामिणं भवेदानन्तमासनम् ।
 मन्त्रार्थार्थदेविर्भवेत्तदनाम्नां समन्वितैः ॥ 50
 शिवात्मनि प्रोक्तं योगं मायाज्जमुच्यते ।
 यत्र भेदेष्टं पञ्चमण्डलं विमलासनम् ॥
 व्यामावाहनकाशदी पृथगेतान् प्रकल्पयेत् ।
 गणपत्यासनमेव तु मूर्तिं तदुपरि न्यसेत् ॥
 तस्मिन् मङ्गलाणि विन्यस्य चाष्टशिक्षकालं न्यसेत् ।
 लिपिपयासं तु वा कुर्यात्श्रीकण्ठादिपुतं तु वा ॥
 अष्टशिक्षकालेपञ्चमङ्गलाणि विन्यसेत् ।
 विद्यादेहं ततो न्यस्य शिवगावाहयेत्ततः ॥
 स्थापनं सन्निधानं च सन्निधौ [च कुण्डलम्] समाचरेत् ।
 लालस्थाने हृदादीनि विन्यसेदनुपूर्वकम् ॥ 55
 शिष्यं तदुपरि न्यस्य तदेकीकरणं नयेत् ।
 प्ररोचनं वा धर्तव्यं महायुगाप्रयोगतः ॥
 पाद्यपाचमनं चार्थं दूर्वाभं विनिवेशयेत् ।
 संस्कारा दश विष्णुता उपधारिश्च यजेत् ॥
 गन्धं तु चन्दनायं स्याद्विष्णुदेन वा नयेत् ।
 नानाविधानि पुण्याणि नूतनानि प्रकल्पयेत् ॥
 तदुपचरन्निर्वासनमुद्दिष्टं मुच्यते ।
 तिलायज्ज्वरकूर्पूरजालिसंयुतम् ॥
 अनिर्वाणप्रदीपश्च तथैव परिकल्पयेत् ।
 आभ्यङ्गगङ्गाविः प्रोक्तं मुद्रायां चादिकादिकम् ॥ 60
 धूपणादि ततो दत्वा पुनर्धूपं निवेशयेत् ।
 तस्मिन् मङ्गलानि च सर्वातोऽथसमन्वितैः ॥
 नानावृत्तसमायुक्तैश्चोपदेष्टुमर्हन् ॥
 अरात्रिकं ततो दद्याद्भूषणानावसानके ॥

भस्मना गन्धविशेषं स्वगुणानामिकातः ।
 आभ्यक्ष्वा ततस्तत्तदा तिलकं दापयेच्छिष्ये ॥
 दर्पणं दर्शयेच्छत्रं चामरं च निवेशयेत् ।
 राज्ञी नीराजनं कुर्यादीपदानावसानके ॥
 महाहविर्निवेश्यान्ते यत्किञ्चनो समाचरेत् ।
 आभ्यङ्गगङ्गाविः काले यत्किं वा होमगाचरेत् ॥ 65
 तन्मन्त्रोभयं वापि धूपत्वा परिकल्पयेत् ।
 स्नपने मन्त्रोभयं वा दीणागानमथवा ॥
 वेदाभ्ययनमथवा स्तोत्रपाठादिकं च यत् ।
 तदुपरि गीतमापादीर्गानं धूपान्तमाचरेत् ॥
 ऊर्ध्वं शक्तिभाषादीर्गानं नृत्तयुतं तु वा ।
 संयुतं तदपश्चात् नानास्वरतमन्वितम् ॥
 यदद्यादशभाषोत्थं गानं वा परिकल्पयेत् ।
 नानावेशानयुतं च मर्तनं परिकल्पयेत् ॥
 विद्योवास्तुवादी च गानध्वनिर्भूयिष्यते ।
 निधोस्तत्र ततः कुर्यान्नानाशक्तिमन्वितम् ॥ 70
 कण्ठीवनसंज्ञा योपिताः कर्तव्याश्छपा ।
 गम दास्यसमाहृताः हस्तकन्या भवन्ति चेत् ॥
 तासां संख्या भवेद्भूषणविन्यासजनसंख्या ।
 वास्यस्यास्तदन्ते तु निधोस्तवविधानतः ॥
 वादकान्तसंख्यातान् कल्पयेत् कल्पविधानतः ।
 तदन्ते छन्दसं स्यात्तदन्ते सुष्ठुतोदकम् ॥
 विसर्जनं ततः कुर्याच्छपाङ्गं वाप विन्यसेत् ।
 साधकेन च सिद्धयर्थे पूजामाह्वयं विज्ञतः ॥
 छिन्नं संशोध्य भूयोऽपि गन्धविशेषं चिच्छिप्यम् ।
 नैतद्यतिदिनं कुर्यात् किं तु साध्यावसानकम् ॥ 75
 उत्तमं मध्यमं नीचं विविधं स्थानमर्धवधम् ।
 केवलं शुद्धशैवोक्तैर्मन्त्रैस्तदनुच्यते ॥

मध्यमे शेषदेशेऽथ वापि विनियोजयेत् ।
निधेः पश्चिमोत्तराध्यायः परिकीर्तितम् ॥

शिवमन्त्रसो मन्त्रो नास्त्यत्र भुवनत्रये ।
तत्रापि मूलमन्त्रस्तु बीजात्मा श्रेष्ठ उच्यते ॥

मन्त्राणां येषु सन्त्रा नियुक्तास्तथाकाः ।
बीजमन्त्रसमुद्भूता इत्युक्त्यादयोऽपि च ॥

सदर्थं बीजमन्त्रे तु साधने विनियोजयेत् ।
बीजाशुद्धयो नास्ति मम प्रीतिपरः पदः ॥

एतत्तर्पे तु साधनं पूर्वाये दक्षिणात्यके ।
कीर्तये च छिन्ने च सकले मिथिलक्षके ॥

विशेषः पश्चिमद्वारे धूपतां पण्डितोच्यते ।
प्राग्दग्धास्तु दृष्टं विशेषः पश्चिमोत्तराध्यायः ॥

द्वारवाभिमुखं क्षेत्रं च देवं प्रयत्नयेत् ।
वापे वा दक्षिणे वापि स्वाध्यायं मनोमनी ॥

देवपुत्राणां पुत्रा द्विद्वितीयमुक्त्या च ।
ईशानमीश्वरौ वा निर्वृता वा समर्चयेत् ॥

80

पुनः पूर्वदेशे वा पश्चिमे वापि विनियोजयेत् ।
दक्षिणे चोत्तरे वापि तदुक्तं विनियोजयेत् ॥ 85

उत्तरे दक्षिणे वापि वापदेव स्मरेदगुरुः ।
पश्चिमे पूर्वदेशे वा सद्यश्च स्मरन् स्मरेत् ॥

इदं च छिन्ने वापि वापि प्रयत्नयेत् ।
शिवेश्वरौऽथ नैरात्मा शिवा पितारौ वैश्वके ॥

कथं वापि दक्षिणे वापि वापि प्रयत्नयेत् ।
पूर्वस्थान् पश्चिमे वापि चतुर्विधं प्रयत्नयेत् ॥

पूर्वस्थान् पश्चिमादि विवेशावरणं यजेत् ।
गणेशपरं तोमादशादारभ्य वाचयेत् ॥

लोकेष्टः प्राग्दग्धं स्युर्वेजाद्याश्च तथा मयाः ।
देशे च देवः पूज्यः स्यात्तथा च गोपुरम् ॥ 90

परिधारायै पूर्वदेशादारभ्य कारयेत् ।
वाप्यादिनिष्ठास्तं परंपराचनं तु वा ॥

मालो वापे प्रयत्नयेत्तथा च वापि मया ।
चण्डेश्वरौऽथ देवौ स्यादगुरुः पितरौ ॥

अन्यासर्वं समस्तं स्यात्पूर्वद्वाराचनेन तु ।

इति उत्तराध्यायः महात्मने पश्चिमोत्तराध्यायः प्रथमः पटलः

—X:X—

॥ दक्षिणद्वाराध्यायः ॥

कथं दक्षिणद्वाराध्यायं विनियोजयेत् ।
छिन्ने वा प्रतिमाया वा सुखच्छिन्ने तु वा मया ॥

प्रतिमा दक्षिणाया चैतन्मोक्षमसंभवा ।
विशेषे तु मन्त्राणां प्रोक्ता छिन्नेऽर्वा स्वधमा मया ॥

प्रतिमायां तु मये यद् दक्षिणद्वारे द्विजाः ।
चतुर्विधं विनियोजयेत् रतिशोभनमिच्छते ॥

श्रेष्ठं पश्चिमोत्तराध्यायं दक्षिणद्वारे ।
अन्यत्तं मोक्षदे छिन्ने चैतन्मोक्षमसंभवा ॥

मुक्तिमुक्तिप्रदं विनियोजयेत् साधना समाचरेत् ।
सौचमाचमनं स्नानं सन्ध्यापानादि च ॥ 5

इत्यादिवाप्यादिना दक्षिणद्वाराध्यायः ।
द्वारमन्त्रेण संप्रत्यक्षं द्वारमन्त्रयेत् क्रमत् ॥

मन्त्रं प्राग्दग्धं चैतन्मोक्षमसंभवा ।
मन्त्रां च भद्रकालं मन्त्रां च क्रमशोऽनयेत् ॥

संप्रतिद्वारे वापि सौम्यं पूजयेत् ।
पूजयेत् पूर्वद्वाराध्यायं चैतन्मोक्षमसंभवा ॥

विनियोजयेत् प्राग्दग्धं स्यादीशानं तु स्वगोचरे ।
अथोत्तराध्यायं दक्षिणे सन्ध्यापाने च ॥

अथोत्तराध्यायं वा पश्चिमे तु सन्ध्यापाने ।
प्राग्दग्धं तु वापि वा सौम्यदेशे सन्ध्यापाने ॥ 10

प्राग्दग्धं वापि वापि पूर्वस्थान् सन्ध्यापाने ।
ईशानमीश्वरौ तु स्युर्वेजाद्याश्च तथा मया ॥

विनियोजयेत् प्राग्दग्धं स्युर्वेजाद्याश्च तथा मया ।
अथोत्तराध्यायं दक्षिणाध्यायः ॥

प्राग्दग्धः पूर्वदेशे वा प्राग्दग्धं स्युर्वेजाद्याश्च तथा मया ।
प्राग्दग्धं स्युर्वेजाद्याश्च तथा मया ॥

इति दक्षिणद्वारे च यत्किंचिद् दक्षिणाध्यायः ।
प्राग्दग्धं विनियोजयेत् स्यादगुरुः पितरौ ॥

विनियोजयेत् प्राग्दग्धं स्युर्वेजाद्याश्च तथा मया ।
प्राग्दग्धं स्युर्वेजाद्याश्च तथा मया ॥ 15

लोकेष्टः प्राग्दग्धं स्युर्वेजाद्याश्च तथा मया ।
प्राग्दग्धं स्युर्वेजाद्याश्च तथा मया ॥

लोकेष्टः प्राग्दग्धं स्युर्वेजाद्याश्च तथा मया ।
प्राग्दग्धं स्युर्वेजाद्याश्च तथा मया ॥

लोकेष्टः प्राग्दग्धं स्युर्वेजाद्याश्च तथा मया ।
प्राग्दग्धं स्युर्वेजाद्याश्च तथा मया ॥

लोकेष्टः प्राग्दग्धं स्युर्वेजाद्याश्च तथा मया ।
प्राग्दग्धं स्युर्वेजाद्याश्च तथा मया ॥

लोकेष्टः प्राग्दग्धं स्युर्वेजाद्याश्च तथा मया ।
प्राग्दग्धं स्युर्वेजाद्याश्च तथा मया ॥ 20

लोकेष्टः प्राग्दग्धं स्युर्वेजाद्याश्च तथा मया ।
प्राग्दग्धं स्युर्वेजाद्याश्च तथा मया ॥

लोकेष्टः प्राग्दग्धं स्युर्वेजाद्याश्च तथा मया ।
प्राग्दग्धं स्युर्वेजाद्याश्च तथा मया ॥

प्रतिमादक्षिणाध्यायः चैतन्मोक्षमसंभवा ।
इति दक्षिणद्वाराध्यायः ॥

मन्त्राणां येषु सन्त्रा नियुक्तास्तथाकाः ।
बीजमन्त्रसमुद्भूता इत्युक्त्यादयोऽपि च ॥

सदर्थं बीजमन्त्रे तु साधने विनियोजयेत् ।
बीजाशुद्धयो नास्ति मम प्रीतिपरः पदः ॥ 25

एतत्तर्पे तु साधनं पूर्वाये दक्षिणात्यके ।
कीर्तये च छिन्ने च सकले मिथिलक्षके ॥

विशेषः पश्चिमद्वारे धूपतां पण्डितोच्यते ।
प्राग्दग्धास्तु दृष्टं विशेषः पश्चिमोत्तराध्यायः ॥

द्वारवाभिमुखं क्षेत्रं च देवं प्रयत्नयेत् ।
वापे वा दक्षिणे वापि स्वाध्यायं मनोमनी ॥

देवपुत्राणां पुत्रा द्विद्वितीयमुक्त्या च ।
ईशानमीश्वरौ वा निर्वृता वा समर्चयेत् ॥

इति उत्तराध्यायः महात्मने पश्चिमोत्तराध्यायः प्रथमः पटलः

इति उत्तराध्यायः महात्मने पश्चिमोत्तराध्यायः प्रथमः पटलः

इति उत्तराध्यायः महात्मने पश्चिमोत्तराध्यायः प्रथमः पटलः

इति उत्तराध्यायः महात्मने पश्चिमोत्तराध्यायः प्रथमः पटलः

इति उत्तराध्यायः महात्मने पश्चिमोत्तराध्यायः प्रथमः पटलः

इति उत्तराध्यायः महात्मने पश्चिमोत्तराध्यायः प्रथमः पटलः

इति उत्तराध्यायः महात्मने पश्चिमोत्तराध्यायः प्रथमः पटलः ॥ 35

अन्तरा स्वध्या भक्त्या नवधा कालमादिशेत् ।
 कर्षणादिप्रतिश्रुतं कर्म संकसरोत्सवम् ॥
 पवित्राशोधनं मासार्चनमहसुरपापनम् ।
 निष्कार्चनादिकं सर्वं तन्त्रेऽस्मिन् प्रतिपादितम् ॥
 सभालोभ्य विधेयं स्यात् सकले निष्कले शिबे ।
 अनेनैव प्रकारेण श्वायेमाप्सीथ्य देशिकः ॥

सौम्यमनःशशपूजायं करत्येरेक्षितोत्तमः ।
 भन्तापलं ह्य प्रवेष्ट्या दिशि व्यले निशिष्यते ॥
 किमत्र बहुतोर्जेन यस्य देवस्य यन्मुखः ।
 तस्य देवस्य सा प्राची निश्चिताः विजसत्तमाः ॥
 तद्वशादपराः कल्प्या दिक्षो दिग्बेदिभिस्तदा ।

।ति उपरकामेभ्यश्च सहासन्ने दक्षिणद्वारुपनविधिर्द्वितीयः पटलः ॥

॥ सुकलार्चनविधिः ॥

कथ्येऽहं सकलांश्च तु सर्वाभीष्टफलप्रदानम् ।
 शीघ्रमाद्यमनं कामं सम्प्राप्यन्मृत्युमर्षणे ॥
 कृत्वा प्रमिरय हृदये तु पादसीधं विधाय च ।
 संस्पर्शान्मया संगृह्य भक्षितं मारिणा ॥
 त्रिपुण्ड्रं विधत्वा कृत्वा कर्त्तव्यासं विधाय च ।
 तत्करोणं च संयोज्य शिखे द्यात्मानगच्छाम् ॥
 भूतशुद्धिं सुधाप्लावमाभावादनमेव च ।
 कर्त्तव्यासं च विन्यासो अस्त्रधारीसामर्थ्यकम् ॥
 सविमर्शकलाभ्यासे रथीशानं मूर्ध्नि विन्यसेत् ।
 पुराणं वदने सर्वं शालाभन्त्रभानुमारम् ॥
 अन्यत् पूर्वसमानं स्यादेकत्रिंशत्कला न्यसेत् ।
 कन्तपर्यागं ततः कृत्वा आनशुद्धिं ततो नयेत् ।
 विशेषार्थं च संकल्प्य मन्त्रपुष्पाश्लेष्युत्तमम् ।
 ईशनाधिपशुभिस्तु ब्रह्मशुद्धिं तु पूर्वम् ॥
 कृत्वात्मानं समन्वयार्थं मन्त्रशुद्धिं समाचरेत् ।
 द्वारं संप्रेक्ष्य चास्त्रेण शृण्वत्येव समर्चयेत् ॥
 द्वारपार्श्वोभयत्रापि यणपं च सरस्वतीम् ।
 नमिदं च सदाकालं गङ्गाह्वा यमुनार्पणे ॥

संप्रजोद्भवरे शस्त्रं प्रविश्यान्तःपुटे पुनः ।
 इत्था पुन्यं च वास्वीशे इत्थाभ्योदं शिरस्य ॥ 10
 शिवस्यैवानमयेन भावात्तन्मयीव च ।
 छद्दि इत्था विधानेन पदादीर्घाकेन च ॥
 वाधाराधयन्मन्त्रं च धर्माधर्मशयेन च ।
 अधश्चोर्व्यच्छदे पदकर्णिके शक्तिपुष्पकम् ॥ 11
 कामाद्यं हृदयोदेतं शिवात्मनमनुस्मरन् ।
 तस्मिन्मूर्तिं समावाह्य विधादेहं प्रकल्पयेत् ॥
 सदाशिवो महेशश्च हृदयेति त्रिधा गतः ।
 शिवदेह इति प्रोक्तो विद्यादेहस्त उच्यते ॥
 पा । तस्य विमला शक्तिरिशयश्च समवायिनी ।
 सैव मूर्तिः क्रियाभेदात् सदाशिवतत्त्वज्ञाता ॥ 15
 तथा साहेचरी मूर्तिः किन्तु सौम्यस्वरूपिणी ।
 तद्व्योम्नी समावृता किन्तु सौम्यस्वरूपिणी ॥
 आर्ता कुण्डलिनी शक्तिः क्रियाव्याप्तं तु कारणम् ।
 मन्त्रा विष्णुश्च रुद्रश्च महेशश्च सदाशिवः ॥ 16

॥ श्री कारणदेशस्तुः क्षेत्रज्ञः परिकीर्तितः ।
 ॥ अक्षय्योक्तं मूर्तेस्तु माया कथयन्मिष्यते ॥
 ॥ क्षेत्ररसदेशानां क्रियाख्या तनुकारिणी ।
 ॥ क्षेत्रं विविधाः प्रोक्ता रुदेभ्यस्तदाशिवाः ॥
 ॥ ॥ ॥ ॥ ज्ञानमयो देवदेवेशस्य परिकीर्तितः ।
 ॥ ॥ देवप्रपत्तिदपथं मूर्तिमादौ प्रकरयेत् ॥
 ॥ ॥ ॥ ॥ संयोग्य तस्यां व्याप्तिं कथयेत् ।
 ॥ ॥ ॥ ॥ सतः कुर्यात्तद्विधानमिहोच्यते ॥
 ॥ ॥ ॥ ॥ देवदेवेशस्यैवमष्टांशस्तदा मताः ।
 ॥ ॥ ॥ ॥ देवदेवेशस्यैवमष्टांशस्तदा मताः ॥
 ॥ ॥ ॥ ॥ अष्टांशस्तदा मताः प्रागेव प्रतिपादितम् ।
 ॥ ॥ ॥ ॥ अष्टांशस्तदा मताः प्रागेव प्रतिपादितम् ॥
 ॥ ॥ ॥ ॥ एकमेव शिरो भक्तं महेशो रुदविष्णवे ।
 ॥ ॥ ॥ ॥ तत्रेशानेन वक्त्रेण मनुना सकलेन च ॥
 ॥ ॥ ॥ ॥ गालतमना विकिष्टं तु पूर्ववत् परिकल्पयेत् ।
 ॥ ॥ ॥ ॥ ध्यात्वा सदाशिवं रूपं तच्चतुर्दशसंयुतम् ॥
 ॥ ॥ ॥ ॥ चक्षुःश्रोत्रोपेतं विष्णुनादविभूयितम् ।
 ॥ ॥ ॥ ॥ सायंतं चतुर्दशं कृत्वा विद्यादेहं प्रकल्पयेत् ॥
 ॥ ॥ ॥ ॥ चेरे सदाशिवे वापि शिरोऽप्येवं समाचरेत् ।
 ॥ ॥ ॥ ॥ महेशचतुर्दशं विधानं शान्तमनुस्मरेत् ॥
 ॥ ॥ ॥ ॥ प्रतिमास्तथापि च महेशमनुना युतम् ।
 ॥ ॥ ॥ ॥ कालान्तकमग्न्यादिरूपं सौम्यमनुस्मरेत् ॥
 ॥ ॥ ॥ ॥ तन्मन्त्रेण समोपेतं विद्यादेहं प्रकल्पयेत् ।
 ॥ ॥ ॥ ॥ महेशचतुर्दशं च मन्त्रसदाशिवो यथा ॥

20

25

॥ निपादेदार्थमुद्दिष्टसर्वतदिशश्च एव च ।
 भावःशस्त्र मनुर्मन्त्रोद्वारे प्रागेव परिहितः ॥
 तेनावाम्नि शिखं देहप्रित्ये पूर्वकर्मना ।
 स्वापनाद्यं ततः कुर्यात् पायाद्यं च गृहेभ्यरे ॥
 गन्धं पुष्पं च चूर्णं च दीपं नेत्रेद्यत्तदप ।
 ताम्बूलस्तहितं सर्वं निष्कलाशं नखपदेत् ॥
 पञ्चावरणसंयुक्तं चतुर्भिर्द्वयेकसंयुतौ
 द्वावरणसंयुक्तं प्रयुक्तमिधित्वा शुभः ॥
 परिहारयुतं नेत्रे बलिं तस्मिन् सप्ताचरेत्
 दोर्मं निग्योरस्यं वापि स्वप्रधाने सप्ताचरेत् ॥
 छद्मद्वयं च यज्ञोक्तं सर्वं प्रहृष्टीभवयेत् ।
 द्वावपाशाश्चोपेतं बलिद्वयोपशमयिष्यते ॥
 छद्मद्वयं च द्विष्य वा कर्म सर्वं सप्ताचरेत् ।
 प्रयोषादी नटेशस्य कुर्यात्प्रीत्यजनक्रियाम् ॥
 लास्यं कल्पनं चैव दमनारोहणक्रियाम् ।
 पविमारोहणं सम्पद्य कृतिकादीपमेव च ॥
 संस्तवसरादिभ्यश्च भक्त्युत्साहं तदुरसवम् ।
 शसौत्सवं तथा मासे नवमेवेदकर्म च ॥
 प्रायश्चित्तं च जीर्णानामुद्धारं च गुरुत्तमः ।
 देवोक्तप्रसिद्धं सर्वं वेद्याश्वादि सप्ताचरेत् ॥
 किं चापावेऽधिनीमासे पूर्वकल्पमुत्तिष्ठाम्ने ।
 पूरकमपि कर्तव्यमादिशक्तैर्हिजोसमाः ॥
 गौरीं गृहेभ्यरे मूर्तिस्तदेशे तु मनोऽमनी ।
 भक्त्युत्साहप्रयुता मूर्तिं मनोऽमन्याः प्रकल्पयेत् ॥
 गौरीभज्जेण गौरीश्वरं चद्विंशतिकल्पिताम् ।
 आदिशकल्पयुता सत्यामादिशक्तिं प्रयुज्येत् ॥

30

34

43

इति उत्तरकामिकाख्ये महात्मने सक्त्यर्चनविधितृतीयः पटलः

॥ स्नानविधिः ॥

अथातस्तेष्वङ्गानि स्नानं परमेश्वरेण ।
 अथवा वा चतुर्दश विधायनसंक्रमे ॥
 महर्गे सांस्नाने आर्द्रायां पर्यणोदयोः ।
 सुयोगे सूर्यवारे वा चोत्तराश्विने दिग्गमम् ॥
 कर्तुं नमोयोगे तस्याध्यातुदिनेऽप्यवा ।
 रात्रौऽप्येकस्मिन्क्षेत्रे दुर्भिक्षे दुर्मितिके ॥
 भूमिक्रमे दिशां दृष्ट्वा परमार्गदिशीर्षे ।
 प्रतिष्ठातेऽर्च्यते सर्वरोगोत्पत्तिप्रहणे ॥
 नित्ये नैमित्तिके कर्म्ये कारयेत्संस्कारम् च ।
 स्नानं तु यथाप्यस्य तत्रानेकवर्षं भवेत् ॥
 अङ्गुलीयमादौ स्नानमहास्नानकर्मणि ।
 प्रागुक्तमन्त्रे वापि वेदकावजितेऽपि वा ॥
 अथवा सर्वलक्ष्मीं तु तन्नामघनवेष्टया ।
 पञ्चदशादिपदसहस्रपदेनैतकेऽपि वा ॥
 चतुर्गत्रादिकेऽष्टाष्टगात्रपर्यन्तसंयुते ।
 सर्वालङ्कारसंयुक्ते तोरणैरन्वितेऽपि वा ॥
 दत्तवाद्यादिसंयुक्ते गानध्वनेसम्पन्ने ।
 अक्षेण शोधयेद् भूमिं वापदेवेन लेपयेत् ॥
 सूत्र्यासमयैरेण तालमयान्तरं यथा ।
 द्विताले शिखकुम्भस्य वधन्यास्तालमात्रकम् ॥
 त्रिताले कर्णिकागने सर्वसाधनपरीरतम् ।
 अथचोत्तरशीर्षां स्यात् करग्रस्य स्थितिर्दिता ॥
 सदा द्विचतुष्टयेन कर्णिकागानधीरितम् ।
 चतुर्दले यदा पञ्चदशस्नानं दिशि ॥
 विदिश्यति नक्षत्रं स्यात् समस्तदेवमाहृतम् ।
 पञ्चविंशतिसंस्कारं तत्समस्तं तु सम्पन्नम् ॥

एकोनपञ्चाशद्विंशत्यष्टोत्तरशते विजाः ।
 आहोस्त्रयसंयुक्तं तद्विज्ञे परिकल्पयेत् ॥
 पञ्चविंशतिसंस्कारान् कलशान्मध्यमस्थितान् ।
 परिहृत्य समस्तं तु द्वाभ्यां वैकेन मार्गकम् ॥
 अष्टद्वारसमायुक्तं बहिष्ठादावृत्तिप्रथम् ।
 मध्यमे तिथिसंस्कारास्तु न कोणे व्यवस्थिता ॥
 मध्यमे तिथिसंस्कारे तु मध्यमोत्तरं लब्धेत् ।
 अष्टोत्तरशतं होत् सप्तसं च नवाधिकम् ॥
 चत्वारिंशच्च व्यूहं स्यात् पूषकं स्यात् पञ्चविंशतिः ।
 एकद्विचतुर्विंशत् पदैर्युक्तान्तरं गृह्यते ॥
 मध्यम्यूरस्य परितश्चतुर्मुखं तु वाष्टकम् ।
 स्वस्त्यस्तुत्यासम्यग्दे होमार्थं परिकल्पयेत् ॥
 अन्तर्भागं समावाह्यं वीथिराशे सतीस्ता ।
 शिखम्यूरस्य परितश्चोत्तरं परित्यजेत् ॥
 सूत्र्यासस्यमाह्वयतश्चतुर्गत्रापि भविष्यति ।
 अष्टोत्तरशतादये तु मध्यमे पञ्चविंशतिः ॥
 मार्गवाह्ये कोणे स्यादेकविंशतिसंस्कारकम् ।
 शीर्षेदिक्षु चतुर्दश सहस्रं पुनरुच्यते ॥
 सूत्र्यासं न्यसेत् पूर्णं रत्नं वाप्यसौम्यगम् ।
 साधकस्तन्तरं दक्षतानान्तरमथापि वा ॥
 स्याच्चतुर्दशसंस्काराणां वीथिराशे क्रमेण च ।
 सप्तहोमं इष्टमवाचनुर्देवस्य दक्षु वा ॥
 सप्तहोमं पुरुषेण स्याच्चतुष्टयमिदं वरम् ।
 त्रिंशत्सं मध्यमे होमं इष्टमवस्थितिं कर्तव्यम् ॥
 हीनहोतारं प्रव्याप्तमन्त्रेण भोगीयते ।
 शालिमानमेव तस्माद्दत्तं नैव प्रयोजयेत् ॥

15

20

25

॥ स्नानविधिः ॥

आरभ्य द्विगुणं त्वेकग्रहं दशगुणानधि ।
 भागं तु शिखकुम्भे स्यात् तत्पार्थ करके मतम् ॥
 त्रिगुणं तद्वत् त्रिगुणं तद्वत् त्रिगुणानकम् ।
 त्रिगुणं तद्वत् त्रिगुणं तद्वत् त्रिगुणानकम् ॥
 अथानधिकविध्युद्दे शालिमानं प्रकीर्तितम् ।
 इत्येनं न्यसेत् कुम्भान् स्वर्गादि विनिवेशयेत् ॥
 शिखविप्रलब्धया तु त्रिगुणविनिवेशकम् ।
 शिखकुम्भस्य मानं स्यात् तद्वत् करके मतम् ॥
 चतुर्दशदेवसंस्कारातपलमानप्रपूरितम् ।
 गालशे वेष्टनं त्रिदिव्योत्सृज्य क्रमेण तु ॥
 अथवा व्योमसूत्रेण त्रितयं परिवेष्टयेत् ।
 कर्मणा त्वहितं तच्च कुम्भम्यासो हस्तं मतः ॥
 गार्ग्यसंस्कारपर्यन्तान् कुशाग्र्यदीनय न्यसेत् ।
 कुर्वायेतेन मन्त्रेण द्रव्यं मूलेन विन्यसेत् ॥
 मार्गिकं चेन्मनीले च वैद्व्यं च प्रगल्भकम् ।
 मुक्ता न पञ्चसं स्यादभाये हेन संगतम् ॥
 त्रिंशदादं तु पादार्थं दशनाशाष्टमापके ।
 तथोरपि तद्वत् वा भागं वा तद्वत् करके ॥
 तस्माद्दि करकेऽपि स्यात् दशपाणि कलशेषु च ।
 पाथमावमनं चार्थं पञ्चम्यं च चतुर्दिश ॥
 गन्धोदं वायु शुद्धोदं प्रथमे परिकीर्तितम् ।
 कुशोदकं ततः क्षीरं दधि कोष्ठां घृतं भवेत् ॥
 गन्धोदं वायु कोणेषु क्रमेणष्टक्रमेण वा ।
 द्वितीयस्नानं प्रोक्तं तृतीयं च त्रिकथ्यते ॥
 मधुकलशकूर्चूर्णं लज्जूर्णहमिदकम् ।
 भूर्गुण्णारकदलीकलसर्वप्राननाः ॥
 नालिकेरं च नारङ्गद्वये स्नानमायुष्टकम् ।
 शालिमं स्वयं वा शीं महिषूदमादके ॥

30

35

40

पनसाम्प्रकदस्युत्पत्तिकोरकसर्पपान् ।
 तिलमिल्वे तदन्ते तु मातुलङ्गफलं मतम् ॥
 नारङ्गद्वितयं तस्माच्चनीयारव्यज्रकम् ।
 सकल्पते त्वयवादी वा क्षीरमिल्वमिधीयते ॥
 कुष्ठं गुलं पयः पञ्चासर्पं च लवङ्गकम् ।
 तकोष्ठं दध मेघं च तिलोक्षीरघृतं सप्तम् ॥
 सप्ततुक्तं नालिकेरं च हरिद्राचूर्णकं तथा ।
 एवं त्रिविधकं मित्ये त्रितयं पञ्चविंशतेः ॥
 पञ्चविंशतेऽप्ये तु सैलजेदन्मगवृत्तिम् ।
 एवं हस्ते भवन्त्यत्र कलशानां तु पञ्चदश ॥
 चतुर्दिक्षु च कोणेषु गद्यासष्टकोरितम् ।
 अन्तरालेषु मन्त्रादि वसुसंस्कारकमीरितम् ॥
 ऊर्ध्वमेकोनपञ्चाशत् क्रमेण परिपठ्यते ।
 गुलवन्दनलोहानि कुम्भकालोत्पन्नान् ॥
 पद्मे कर्पूरवीरं च दान्तगोरीगुणं वृणम् ।
 शमीदूर्वाकेतुस्तुल्यं कश्चित्पञ्चकशः क्षुणी ॥
 अथमार्गं ततो विष्णुकर्तव्यं तद्वत् संस्कारम् ।
 नक्षत्राक्षं मित्राब्जं च पञ्चारिंशच्चतुर्विधम् ॥
 अथवाप्यकारेण तदेव पुनरुच्यते ।
 पाथमावमनं चार्थं गन्धं पूर्वदिदिक्षु वै ॥
 क्षीरं दधि घृतं क्षौद्रगन्धेयादिचैविषु च ।
 तकोष्ठं भस्मनिर्वासं हृत्वेयं च पञ्चमीम् ॥
 नालिकेरं च विष्टं च जम्बुतलोत्पत्तिलीः ।
 पुत्रागशङ्खपुष्पे च लक्ष्म्याव्यजनले तथा ॥
 सिंहीधुतूरसंज्ञं च षोडशं विनिदिशेत् ।
 सद्गुणैर्गुणवाणि नारङ्गपत्रसे म्ने ॥
 कदली शतवर्षं च धतत्री चैतलोद्वज्रकम् ।
 रज्जुसारं च लाजं च कथकं गन्धतुलकम् ॥

45

50

नीवारकुङ्कुमलमाञ्जीमुरजसकुङ्कुम ।
 मातुलुङ्गं मलयजमगच्छोरात्रिजम् ॥ 55

पञ्चनलसौ च मग्राणि द्विवेशानं द्विजोत्तमाः ।
 विवेशा अष्टकलसौ मूर्त्तिशरा दिशि ॥

अन्तरे वामदेवाद्याः पञ्चविंशतिसंख्यके ।
 अष्टौ गणेशरा वासो चाहमुग्रमुखोत्तमा ॥

क्रोधाद्या ननुसंख्याताशतशतिकास्तथा ।
 एकोनके तु पञ्चाशत्सप्तने देवता मताः ॥

कृत्वा प्रदानि पदविंशत् स्वजेदं चतुष्टयम् ।
 द्वाविंशत् पदसंख्या स्यात् पाश्चादीन्तत्र विन्यसेत् ॥

दक्षिणार्धे समारम्भे चोत्तरार्धे समाविधि ।
 अत्राशुक्तमयैकोनपञ्चाशत्सदृशं मतम् ॥ 60

अष्टोत्तरशतं वक्ष्ये तत्र त्रिविधमुच्यते ।
 चन्दनागरकुष्ठानि कषोळं पुष्पपत्रके ॥

कर्पूरं हस्तेरं च दान्तं मांसी मुरं तुणम् ।
 लुतीवावरणस्थानि श्रव्याणि द्वादशैव हि ॥

कम्पकं सहदेवी च शतपत्री च रोचना ।
 विल्वं यवशमीदूर्वातकोलं मेघसंज्ञकम् ॥

धात्री मोचफलं चैव लक्ष्मीभूषणदिक्कम् ।
 राक्षसा चव्या पलाशं च श्वेताकं करवीरकम् ॥

धातकीद्रोणधूर्जलोधागामार्गकार्जुनाः ।
 श्लेष्मपिप्लीसंज्ञाविष्णुकान्तिरुपाध्याः ॥ 65

अश्वत्थं नामपुष्पं च चतुर्गं रूपमीरितम् ।
 तुलसी समरं चैव तुल्यं तेजिनी पुनः ॥

विडङ्गं जीरकं कृष्णजीरकं च हरेणुकम् ।
 श्रीविष्टकं गन्धरसं फटिनी रक्तचन्दनम् ॥

रीरिपङ्कं व्याघ्रनकं कृष्णं स्वर्णपुष्पकम् ।
 दावी शुक्तिखं दाडू सितार्द्रं च कुट्टनटम् ॥

गुग्गुलुं चैव मृदङ्का सितेति गिरिकर्णिका ।
 षट्शृङ्गं द्विपादं च फणिर्जम्बु मतश्चिह्ना ॥

शङ्खिनी भृङ्गराजश्च नीवारं गौरिकं तथा ।
 आभ्रं मोचरसं जातिः पाटली मार्जनं पुनः ॥ 70

पञ्चमावरणं ह्येतदन्यथा च निगद्यते ।
 शमीदूर्वाकविरुधं च चम्पकं शङ्खपुष्पकम् ॥

अषामार्गं तथा विष्णुकान्तिरुत्तमेष च ।
 मन्थावर्तं ततः प्रीतं श्वेतपत्रं ततो रतम् ॥

पुमानं जातिपुष्पं च धाटली सहदेविका ।
 शतपत्रं च लक्ष्मीः स्यात् भूपत्रं धातकी पुनः ॥

तुलसी करवीरं च कृष्णवल्ली च मल्लिका ।
 गोक्षुरा च शतावेरी ततस्तस्मात् कृत्वाञ्जलिः ॥

महाश्रेणं पुनर्दणं महाभद्रं च भद्रिका ।
 इन्द्रकली रुद्रवर्णा धात्र्यन्ते तु हरीतकी ॥ 75

व्याघ्रनखा च मल्लिष्टे सरले भद्रकोष्ठके ।
 नवमीतं द्वाविंशदं सैव तत्कोलसंज्ञकम् ॥

चक्रलातिकला जैव वला सिंही प्रियङ्गुकम् ।
 लोदधं च केसरं नागपुष्पं जम्बु कपिल्यकम् ॥

अश्वत्थो गुग्गुलुश्चैव जीरकं २००जीरकम् ।
 सुतेलं कुङ्कुमं मेघमगहं कृष्णरोचनम् ॥

श्रीविष्टको गन्धरसः पिप्ली हस्तिपिप्ली ।
 कुष्माण्ठं ॥ ततः ततः प्रीता मनश्चिह्ना ॥

रक्तचन्दनसंज्ञं च लक्ष्मं रात्रिचूर्णकम् ।
 कषायं मार्जनं चान्ते स्थापयेद्दृष्ट्वाणुना ॥ 80

चतुःशीरकुजोद्भूतश्वक्सारसत्वात् कषायकः ।
 आभ्रजम्बुतस्त्रयस्वकुसारो वा परिकीर्तितः ॥

दूर्वातिलकुशाग्रेण मार्जनं त्वभिधीयते ।
 क्षतिवज्रात्मिकं स्यादेकाशीतिघटस्थिती ॥

पञ्चमावरणं गन्धं दिक्षु विदिक्षु च ।
 पञ्चमावरणं धूम्रमन्तेः प्रभृति विन्यसेत् ॥

मार्गं धीमृत्पत्रं च चन्दनं मेघसंज्ञकम् ।
 नागकं हस्तेरं च सर्वपञ्चागकेसरम् ॥

ततोऽर्थं च फलं कुष्ठं कषोळं लोहलोककम् ।
 मन्थावर्तकपूरान् वासो बोडश विन्यसेत् ॥ 85

पुनीयावरणे संकेतं अङ्गनूतघटेष्वपि ।
 गिरिकं रात्रिचूर्णं च शङ्खचूर्णं क्रमेण तु ॥

धात्री च नातिकेरे च त्रिकुवे मातुलुङ्गकम् ।
 मृदुदोषाद्यादिभेदेषु चतुर्धनसु विन्यसेत् ॥

कर्मा च सहदेवी च विष्णुकान्ति क्रमेण तु ।
 हस्तपुष्पा समायुक्तं चतुर्नवसु विन्यसेत् ॥

गुग्गुलिनिष्कपर्वन्तं पाद्याद्यङ्गप्रमाणकम् ।
 एकद्वितीयेषु प्रसं पञ्चमस्यादिमानकम् ॥

गन्धमानं तथा प्रोक्तं पादमर्षे स्यादपि वा ।
 भागवतैलप्रमाणं च तथैव परिकल्पयेत् ॥ 90

मार्जुङ्कुङ्कुमादीनां मानमिदं प्रदीयताम् ।
 मये विवेचनः पूज्याश्शतरुद्रा बह्वर्हताः ॥

एते त्रिवेरीत्या तु शतपटोत्तरं मतम् ।
 मनसंलयेनैवमृष्टैः काशान्नियमभ्यगैः ॥

अष्टद्वारासमायुक्तेरेकाशीतिस्तु गन्धते ।
 अष्टोत्तरशतद्वाराव्यनधुनात्र निगद्यते ॥

पाटलु टेकपूरुषगोक्षीरजातयः ।
 शम्भुर्लुके शिष्यमस्त्याच्छिद्यन्त्राधिमान्त्रिजम् ॥

तेनैव पूरयेत् कुम्भं कवेनी कलशानपि ।
 पाथमाचमने चान्ते पञ्चमगन्धं कुशोदकम् ॥ 95

क्षीरं दधि घृतं चैव अथमावरणे न्यसेत् ।
 क्षिप्रं यवं गुडं चैव लिङ्गं रम्भाफलं तथा ॥

सर्वं नातिकेराख्यं रजनी मातुलुङ्गकम् ।
 काजदाडिमसकषादशन् पनसं पञ्चचूतकम् ॥

पञ्चविंशतिमध्यस्यद्वयाप्येतानि बोडश ।
 स्तलोद्दोहजघातनां बीजगन्धोदकं कमात् ॥

पूर्वस्मिन् संस्थितं श्लेष्मं कोणद्वयविजितम् ।
 शृण्मार्जनं परिमुखं मार्जनं पत्रपुष्पयुक्तम् ॥

वक्षिणे पश्चिमे श्लेष्मं मांसाक्षफलतोषयुक्तम् ।
 कषायाद्योदकोदकेतमुत्तरे पुनरुच्यते ॥ 100

कान्तमूत्रोदकं मसकूचं शान्त्युदककले ।
 माणिक्यं चोदनीलं च वैदूर्यं च प्रकालकम् ॥

मुक्ता वज्रं ततः पुष्परागं रक्तिकलपण्डकम् ।
 मरकतं च स्तानि गवयमणि पञ्चकम् ॥

पञ्चरङ्गमिति श्लेषमावाभावे द्वितीयकम् ।
 रत्नोदकमिति प्रोक्तं लोहोदकपतः परम् ॥

सुवर्णं रजतं ताम्रभायसं त्र्यु सीसकम् ।
 आरकूटं ततः कांस्ययुक्तं लोहोदकं स्मृतम् ॥

सौराष्ट्रमञ्जनं श्यामा हरितलं गन्दिशला ।
 गौरिकं रोचना चान्ते धातुदकमिदं मतम् ॥ 105

शालिकोद्भूतनीवारमिदं गुलिदसर्वपाः ।
 द्वापकाकषाष्टिकयैर्वाजोदकमिदोदितम् ॥

नवमीतं च कर्पूरं त्वमेकावत्रसंयुतम् ।
 चन्दनं लघुकुष्ठं च पराजोक्षीरमुत्तमाः ॥

कुङ्कुमं हरिमेरं च कषोळं जातिरेव च ।
 एभिस्तु चूर्णितैर्मुक्तं गन्धोदकमिति स्मृतम् ॥

पर्वते न नदीतीरे श्रमीके कर्षटावष्टे ।
 वृषशृङ्गे च सत्क्षेत्रे समुद्रे गजदन्तके ॥

अष्टपृष्ठः समायुक्तं मृदग्भः परिकीर्तितम् ।
 गोक्षुरं सहदेवी च विष्णुकान्तिः श्रुताञ्जलिः ॥ 110

क्षीरीवेदीकं रात्रिरेभिर्गर्जितमुच्यते ।
 दूर्वाङ्गुलध पत्रं च कुशाग्रं गौरसर्वपाः ॥

भद्रा कुतः खडीयुक्तं परिमार्जनमुच्यते ।
 तुलसी विलम्बेन च तमात्रं च तपस्विनी ॥
 अशामाग्रीशमीयुक्तं पञ्चतोयं समीरितम् ।
 पञ्च रक्तेष्वले पश्चात् पाटली चम्पक तथा ॥
 पुत्रागकुर्वन् ताम्रानन्वापत्तौ च महिका ।
 शैतान्ककुर्वन् पुत्रतोयमिदं हेतुम् ॥
 कुलं कुटुम्बं लोहं चन्दनं कुङ्कुमं तथा ।
 कर्पूरोशीरस्युक्तं मायोदकमिदं हेतुम् ॥
 शूलं कालो हरिणो पिनाकं पाशुस्तथा ।
 पाशोऽश्वमलङ्घयत् तैलाशोदकं भवेत् ॥
 पनसो नालिकेरथ मालुङ्गद्वयं ततः ।
 नारङ्गद्वयं भास्वैरुक्तमस्मिन् फलोदकम् ॥
 पल्लवोदुम्बराश्वत्थमधूनाः पल्लवाटनी ।
 जम्बून्व गन्धसमायुक्तं कशयोदकमस्मिन् ॥
 अधकवितयं पश्चात्पाक्षिकवितयं ततः ।
 गन्धत्रयसमायुक्तमाटपतोयमिदं स्मृतम् ॥
 सर्वकायसंस्कारास्तो आम्रवत्पत्रकान्तकः ।
 निष्कृतः पञ्चभिर्युक्तं कान्तोदकमिति स्मृतम् ॥
 उशीरं हरिदं च पीपरी पुष्करं तथा ।
 श्रीखण्डश्चेति पक्षैर्मिश्रितं मूषोदकं स्मृतम् ॥
 गोमूत्रं गोमये क्षीरं दधि सर्पिः कुण्डोदकम् ।
 एभिर्द्रव्यैः समायुक्तं ब्रह्मचर्यमिति स्मृतम् ॥
 मयूरशिखिभूर्जीवमोचनाश्वत्थयजकम् ।
 कुतः खलिव चैर्मिश्रितं स्यादश्वलोदकम् ॥
 अग्निशोणाल क्रमैर्ले क्षीरं दधि घृतं न्यसेत् ।
 चत्वारिंशत्सु मध्यस्थकलशद्रव्यमीरितम् ॥
 खमी भद्रा कुरो दाम्बो नीशारं चम्पकं पुनः ।
 विभीता गोक्षुरा बाधौ गर्भावरणमास्तकः ॥

115

120

125

रक्तेष्वले शमी पश्चात् पञ्च सुरसंलङ्घकम् ।
 नन्दाश्वत्थमाम्बो दूर्वा च कस्तीरकम् ॥
 यवाहं द्रोणपुष्पं च विष्णुकान्तिश्च महिका ।
 जार्तिर्यिन्ने सिताकं च एकपत्रारविन्दकम् ॥
 द्रव्याणि षोडशैतानि प्रतिभूहं तुर्गायकम् ।
 वृत्तकममथो वश्ये शिवकुम्भे तु पश्यतः ॥
 तद्रागे कर्पनी क्षेप रक्षाभ्यस्तु विन्यसेत् ।
 मार्जितं शिखुम्भे तु प्रश्नाजसमन्वितम् ॥
 कर्णिका वक्षरेणो तु दलमयेऽष्टविधु या ।
 पाञ्चदिकं सक्षत् तु तद्बह्विध्यं सैत् क्रमात् ॥
 पाञ्चमयगने चार्थं पञ्चमयं कुण्डोदकम् ।
 क्षीरं दधि घृतं चैव प्रथमावरणे न्यसेत् ॥
 द्वितीयावरणे स्पर्शं पदे षोडशसंलङ्घके ।
 चतुर्विंशतिसंलङ्घ्यते नालिकेरफलं बद्धे ॥
 द्वाविंशत्संलङ्घके प्रोक्तमिदं कुमारवर्धने ।
 षट्षण्णसदृशे प्रोक्ते पञ्चमे मधु कीर्तितम् ॥
 चतुर्विंशत्सु बाधौ नानापुष्पं च कीर्तितम् ।
 द्विसप्ततिसमायुक्ते सप्तमे सर्वयजकम् ॥
 अष्टमे चतुराशौ विन्यसेत् कदलीफलम् ।
 नवमे पञ्चमये तु भास्वैरुक्तं तदनन्तरम् ॥
 दशमे शतत्रयुक्ते पञ्चमये प्रकीर्तितम् ।
 चतुर्भुक्ते शते पञ्चसारमेकादशः ऋषे ॥
 अष्टोत्तरशते बाधे कपायोदकमुच्यते ।
 घातुलोहोदकं पश्चात्पठते षोडशसंलङ्घके ॥
 शते विंशतिसंलङ्घके वक्षो मूढारि कीर्तितम् ।
 सर्वमयं च सर्वेषु कलशेषु विनिविधेत् ॥
 पञ्चविंशत्संलङ्घके प्रतिभूहं तु भायमे ।
 षट् वा कलशं व.पि चत्वारिंशत्सु संलङ्घ्य ॥
 कर्पन्ययं सुवर्णं च वल्लभैर्वाजिमयुक्तम् ।
 प्रत्येकं विन्यसेत् सन्ध्यां द्रव्यं वा विनिवेशयेत् ॥

130

135

140

तत्रार्थं प्रोक्तं विद्याद् द्रव्यव्यासे द्विजोत्तमः ।
 ताम्रमार्गेण सर्वं चेच्छुभं श्रेष्ठं प्रकीर्तितम् ॥
 अर्धं मध्यमं प्रोक्तं पादात् कन्यसमुच्यते ।
 विमेषा मध्यमे देवास्त्वयत्र शिव एव हि ॥
 स य नाम्नां सहस्रेषु पठते तद्विशेषतः ।
 पाठश्च पूजयेद्दीशं शिवनाम्नाथ केवलम् ॥
 कुशाक्षरादिसंयुक्तं सतुर्थ्यन्तसमन्वितम् ।
 आद्यान्तं वा नमस्कारान्तं प्रणवपूर्वकम् ॥
 अष्टोत्तरसहस्राणु स्वजेद्वाद्यावृत्तिं गुरुः ।
 ताम्रान्नेयादिकोणस्थं चतुर्भूहं समाचरेत् ॥
 अन्तःकोणचतुष्केषु सिक्कयूहस्य बाधतः ।
 स्वागवेदिषु होमार्थमेतेषामन्तरालके ॥
 तद्बाधो षोडशसंलङ्घ्यः पूर्ववत् संप्रयस्यताः ।
 अन्यत् सर्वं समानं स्यादष्टपञ्चशतं भवेत् ॥
 अष्टसंख्यासमायुक्ते द्विशते मध्यमेऽष्टकम् ।
 तद्बाधः पञ्चविंशच्च द्विनिदिषु प्रकल्पयेत् ॥
 बाध्यात् षोडशसंलङ्घ्यताद् गृहीयादिविदिगताम् ।
 अष्टसंख्यां तपात्वे तु उक्तसंख्यान्वितं भवेत् ॥
 द्रव्याणां तु प्रमाणं यद्विस्तारायुनरुच्यते ।
 रत्नानि स्वस्वस्वेषु शक्तानि द्विजसत्तमाः ॥
 दशमाध्यादितद्बद्धया निष्कान्तं लोहमानकम् ।
 लोहवृद्धया तु मार्गं स्यात् तथा पाषाणमानकम् ॥
 निष्कपादादितद्बद्धयैः पठान्तं वीजमानकम् ।
 ताक्षकण्डुलमानं स्यात् सितामानं तथा भूतम् ॥
 किन्तु नन्दपलान्तं स्याददिगुणं गुलमानकम् ।
 गन्धद्रव्यप्रमाणे तु धातुव्यपरीक्षितम् ॥
 फलानि पत्रचूर्णानि तद्व्याख्यां सक्तवः ।
 तिलसर्पपट्टारिद्रगोशकृद्रसमानकम् ॥

145

150

पञ्चगव्यदधिकीरमानं भस्मप्रमाणकम् ।
 क्षीरकृद्धमयं वा पादं क्षौद्रं तथा फलम् ॥
 पञ्चभावे यथाकामं शेषमग्निः प्रसूयेत् ।
 धृतवसैलमानं स्यात् सर्वं वा पात्रमानवत् ॥
 अर्धं पादं तदर्थं वा पुष्पं दत्तमितं भवेत् ।
 ओषधितत्तमा प्रोक्ता तन्मानं च तथा भूतम् ॥
 तथैव पात्रमानं तु मूलमानं तु गन्धवत् ।
 शुष्कपुष्पफलक्षीनां मानं गन्धवद्विध्यते ॥
 मृन्मानं पूर्ववत् प्रोक्तमन्यदप्येवमूह्यताम् ।
 कर्णं समस्तस्नानां लोहानां पट्टिद्वयम् ॥
 यथो निखिलजीवानां धातुनां हरितालकम् ।
 ओषधीनामभावे तु सहस्रेषु प्रशस्यते ॥
 फलानां कदलीजातं पत्राणां त्रिंशद्वयम् ।
 नीलोत्पलं तु पुष्पाणामुत्पलं वा विधीयते ॥
 चन्दनं सर्वगन्धानां मृदसमुर्द्धममूलजाः ।
 त्वचामश्वत्था प्रोक्ता मूलानां तु कुट्टनम् ॥
 सिताभावे मुक्तं प्रोक्तमिदं क्षौद्रमथैव तत् ।
 फलपुष्पाद्यभावे तु तत्पञ्चादिकमेव वा ॥
 द्रव्याण्येतानि सर्वोणि मूलमन्त्रेण विन्यसेत् ।
 पिपास वीजमुत्पलेन सारधौः पल्लवैस्तु वा ॥
 दद्याद्द्वयमन्त्रेण कलाणि विविधानि च ।
 कर्जयित्वा तु कृष्णानि हीनानि शरदस्ततः ॥
 गन्धं स्यनामन्त्रेण पुष्पं धूपं तथैव हि ।
 दीपेन सहितं मन्त्री लिङ्गमुद्रां प्रदर्शयेत् ॥
 कवचेनायकुण्ठयाथ होमकर्म समारमेत् ।
 सहस्रकलशो पञ्चशते होमं समाचरेत् ॥
 कुण्डे वा स्थण्डिले वापि सर्वलक्षणसंयुक्ते ।
 कृत्वा कुण्डादिसंस्कारमपिकायौक्तवर्त्मना ॥

155

160

165

समिदाग्याजलांश्च तिलं वै होमयेत् क्रमात् ।
पञ्चशोडशरात्रस्य वटाः पूर्वादिः क्रमात् ॥

शमीखदिरमायूरीशुभाः पायकादितः ।
अष्टपक्षे तु समिधस्य जेष्ठे कोणचतुष्टये ॥ 170

पञ्चपक्षे तु समिधस्य जेष्ठे म्यादिरसंभवात् ।
चतुर्होमविधाने तु प्रधाने वायु पूर्वके ॥

शतमर्थे तदर्थे वा मूलहोमः प्रकीर्तितः ।
मूलदशशतोऽङ्गानां तथा मूलसुलोचने ॥

कृत्वा होमं प्रविश्यान्तर्द्वारपूजां विधाय च ।
प्रविश्य गर्भोदं तु लिङ्गं संशोद्धय पूर्ववत् ॥

संकल्प्य चासनं पीठे धर्तिभावात् पूजयेत् ।
महाभिरतकलीकृत्य विद्यादेहं ततो न्यसेत् ॥

पाद्यादिप्रितथं दत्त्वा गन्धपुष्पं सधूपकम् ।
दीपं च मूलमन्त्रेण दत्त्वा तोषसमन्वितम् ॥ 175

नृत्तसौपसमायुक्तं शङ्खध्वनिसमन्वितम् ।
वेदस्तोत्रसोपेतं घण्टावादनसमन्वितम् ॥

जपशब्दसमोपेतं शिक्कुम्भं च कर्षणीम् ।
उद्धृत्य नीत्वा देवमन्त्रे त्रिपाशुपरि निवसेत् ॥

दत्त्वा घटस्थदेशाय देव्याः पाद्यादिकं श्रवम् ।
गन्धं पुष्पं सधूपं च दीपमर्थं विधाय च ॥

अपनीय विधानं तद् दक्षहस्तेन देशिकः ।
सकूर्मपुष्पतोषाढ्यं शिवमन्त्रं समुच्चरन् ॥

तंगृह्य तावच्चित्तु लिङ्गमूर्तिं गन्तुं न्यसेत् ।
देवेशीमपि तदामे देवस्य विनिवेशयेत् ॥ 180

शिवमन्त्रं स्मरन् कुम्भतोयेन स्नापयेच्छिवम् ।
विष्णुकारुणिर्णा देवी स्नापयेत्तन्मन्त्रं स्मरन् ॥

दत्त्वा जलेन पाशं तु पादयोस्तन्मुखे च ।
ईशानाद्यैश्च सन्धानैः पञ्चभिर्विनिवेशयेत् ॥

आचमं तस्य सुदान्ते शिरस्यर्थं प्रदापयेत् ।
पञ्चगव्याभिषेकादौ महाघण्टारवान्वितम् ॥

उपस्नानसमायुक्तं धूपं वा विनिवेशयेत् ।
अवश्यमावृत्तान्ते स्यादुपस्नानं सधूपकम् ॥

नानाकल्पानि गव्यानि पञ्चावृतवृत्तानि च ।
विद्यन्ते चेस्त्वा तैश्च स्नापयेत् परमेश्वरम् ॥ 185

विरुक्ष्य गन्धतोयेन स्नापयेत्लिङ्गमादरात् ।
अर्चनोक्तं समन्वयं होमोपेतं समापयेत् ॥

सकल्पनपनं चेत्तु सफलस्नापनोक्तम् ।
आसनं संप्रकल्प्यास्मिन् कुम्भे दूर्तिमन्तुं न्यसेत् ॥

महाभिरतकलीकृत्य तत्कलास्तनं निवसेत् ।
न्यस्य विद्यातनुं तत्तद्रूपं ध्यात्वा सदाशिवम् ॥

स्नापनाद्ये च पाद्यादि कृत्वा हृदा गुरुः ।
गन्धं पुष्पं च धूपं च दीपमर्थं विधाय च ॥

प्रदश्यं लिङ्गमुदं तु कवचेनावकुण्ठयेत् ।
इष्ट्या गौरी च कर्षण्यां गोनिमुशं प्रदर्श्य च ॥ 190

वर्मणा चाकुण्ठयाथ रुद्रानावरणस्थितान् ।
पूर्वाक्तविधिना वापि क्रमेण पाशं पूजयेत् ॥

गत्वा सकलसानीयमासनं मूर्तिमेव च ।
संकल्प्य सकलीकृत्य विद्यादेहमनुस्मरन् ॥

स्नापनाद्ये ततः कृत्वा दत्त्वा पाद्यादिकं श्रवम् ।
गन्धं पुष्पं च धूपं च सदीपं विनिवेशयेत् ॥

प्राग्वद्वदे च करकं नीत्वा हृदि गन्तुं न्यसेत् ।
तत्तद्देशीमन्तुं देव्या हृदये विनिवेशयेत् ॥

स्नापयित्वा क्रमेणैव पाद्यादिद्वित्रिभागकम् ।
देवे दत्त्वा यद्विष्टं तु देव्याश्च विनिवेशयेत् ॥ 195

पृथग्वा स्नापयित्वा तु देवेशीमभिषेचयेत् ।
पादमुलं च देवस्य गन्धाद्यैर्वाभिषेचयेत् ॥

पिप्राद्ये दर्पणादौ च स्नापयेत् स्नपनोक्तवत् ।
देव्याश्चैतु स्नपनं मध्ये कुम्भं वा करकं न्यसेत् ॥

मध्येषु मेदो नास्त्यत्र देवतामेद इष्यते ।
शान्त्याद्याः पञ्चकलसौ सुवर्णमात्रा नवकल्पने ॥

पारिकाषा महादिक्षु खीपाठमशमागताः ।
अनन्ताद्या विदिश्यष्ट पञ्चविंशतिसंज्ञके ॥

प्रविश्याद्याः प्रधानान्तरास्तत्र देवास्तु वा मताः ।
ऊर्ध्वं तु देवताः प्रोक्ताः खीलिङ्गान्तरास्समीरिताः ॥ 200

अत्रैव स्नपनं वक्ष्ये क्षीराद्यैः द्विजसप्तमाः ।
पयोद्विचतुश्चैतदपञ्चगव्यापुत्रैरपि ॥

शुभसाराकलैः सर्वदीजिर्लाजैश्च सकुम्भिः ।
पूर्णहोमैः पुण्यविशेषानालिङ्गैश्चैः ॥

सलिलैस्तत्कलोपेतैस्तद्वटादिषु संस्थितैः ।
गन्धोदौघैश्चोपेतैः शुद्धोदौघैश्चैततः ॥

गङ्गादिप्रभवैस्तोयैः पूर्वोक्तेन च कर्मणा ।
स्नापयेत् परमेशानं सर्वदोषापहृतये ॥

सर्वाभीष्टप्रसिद्धयर्थं यद्यर्थं कान्तिहेतवे ।
सदारोपप्रसिद्धयर्थमायुष्यार्थं विशेषतः ॥ 205

सर्वसंप्रप्तिसिद्धयर्थं सद्यां विजयहेतवे ।
राष्ट्रदुर्गिश्चनाशाय तत्सद्वृत्तिनिवृत्तये ॥

राष्ट्रक्षोमेऽद्भुतप्राप्ते दुर्निमित्ते विशेषतः ।
व्यवार्थं सर्वलोकानां गजाद्यादिपट्टवये ॥

तेषां रोगविनाशार्थं रोगान्मुक्त्यसिद्धये ।
युद्धोद्योगे स्वस्तेनाया वज्रयामृतिहेतवे ॥

अपार्थं परसेनायाः क्षयार्थं तदधर्मार्थकम् ।
नरनारीगवादीनां रोगनाशार्थमेव च ॥

अनर्थं च दिने गङ्गाभिषेकोदुक्तेऽपि वा ।
तत्तद्वृत्तिनिवृत्तये वा तस्य वैनाशिकोदुक्ते ॥ 210

अथने विपुले वापि ग्रहणे स्नापनादिके ।
स्वस्ते च पवित्रे च दमनारोपणेऽपि च ॥

कृतिकादोपनक्षत्रे चान्यस्मिन् वासस्थानके ।
अष्टम्यां वा चतुर्दश्यां पञ्चम्यां वा विशेषतः ॥

मार्गशीर्षे च मासेऽथ चार्द्र्यां विशेषतः ।
प्रायश्चित्तेषु तत्कार्यं नक्षत्रैश्चैव कर्मणि ॥

जनकल्याणकाले च नराणां रक्षणार्थके ।
विशेषपूजाकाले च भक्तानामुत्सवेऽपि च ॥

देवभागणकाले वा सुगयायां विशेषतः ।
कुर्यात् प्रतिदिनं वापि त्रितय्यायां गुरुतमाः ॥ 215

सन्ध्याप्रये वा वैकल्यां स्नपनं कारयेच्छिवे ।
प्रागुक्तवर्णना कश्चिद्विशेषस्तत्र गच्छते ॥

कुम्भेनैकेन वा व्योमसंख्येन कलशेन वा ।
प्रागुक्तद्वयशुकेन कर्षणीसहितेन वा ॥

पञ्चमहाधिपैः पञ्चघटैर्वा कलशैस्तु वा ।
एकवक्ष्ययुतैर्वापि यथानोसहितैस्तु वा ॥

इष्टद्रव्यं भवेन्मध्ये तदाव्यस्य करकस्थितम् ।
एकद्रव्यं चतुर्दिक्षु भिन्नद्रव्यमपि वा ॥

पाशभाजमनं चाप्यं पञ्चगव्यं तु वा भवेत् ।
नयकुम्भविधानेऽपि विधानं सदृशं मतम् ॥ 220

एकद्रव्यं तु वा द्विने दिक्षु पाद्यादिकं तु वा ।
स्पर्णादिनिर्मिते पात्रे विधानं वैतथ्यविरतम् ॥

प्रागुक्तप्रितयं चैतद्विशेषास्त्रिचकर्मणि ।
पञ्चविंशतिसंख्यातमपि नियमे प्रशंसितम् ॥

उत्तमोत्तमपूजायामष्टोत्तरशताधिकं ।
स्नपनं वा प्रकर्तव्यं निज्याप्यायप्रचोदितम् ॥

नैमित्तिकं तदूर्ध्वस्थं पूर्वोक्तमपि संसितम् ।
पञ्चविंशतिसंख्यादिसाष्टसहस्रकार्थम् ॥

तद्वदोष्ठसमोपेतं केवलं पात्रमेव वा ।
 कुटुपत्रयमारभ्य कुटुपाद्यादकावधि ॥
 सप्तद्वंद्वं कल्पयेदन्नं लिङ्गाय वाक्षसार्चकम् ।
 मन्त्राज्यमिश्रितं चाग्नं प्रक्षिपेत् पात्रमध्यमे ॥
 तेनाभक्षिणं कर्तव्यं भूतमात्रप्रमाणतः ।
 एकाङ्गुलानु द्वैर्वा त्वाद्यादद्यादङ्गुलम् ॥
 अङ्गुलत्रयमारभ्य त्रिभिर्मात्रं तु विस्तारम् ।
 अग्नं द्विद्विधतुल्यमात्रं पश्चात्प्रमेव वा ॥ 10
 त्रैलोक्यिकार्थं निष्कार्यमन्नलिङ्गमुदाहृतम् ।
 त्रिस्तोत्रमन्नलिङ्गं वा प्रातर्देवाद्योस्तु वा ॥
 गन्धादे वाप्य पूर्वाह्ने पुष्पलिङ्गमुदाहृतम् ।
 प्रदोषे वाक्षतं लिङ्गं तत्र पाशुपतं यजेत् ॥
 भग्नोष्णरसंयुक्तं तद्विहीनकमेव हि ।
 त्रिधा पाशुपतो ह्येवो गिहशान्तोत्तमोदतः ॥
 सौम्यस्त्रीभ्योऽप्येतेषां द्विचतुर्दशसंयुतः ।
 विष्णुमाताभिभूतैस्तो जटागकुटमण्डितः ॥
 दक्षोऽभवाक्षगात्रायुधितरे वरपाशयुक् ।
 वरदाभयभाषिर्वा सर्वलक्षणसंयुतः ॥ 15
 द्विधाश्रमालां पार्श्वं च पथं दृष्ट्वा क्रमेण वा ।
 योजयेत् सौम्यमूर्तिसंख्यादुष्प्रमूर्तिरप्येवम् ॥
 मूलमूलभये दक्षे शूलामपरयेऽन्यतः ।
 रौद्रदक्षिं कर्करकेण नपत्यासकरमूलकम् ॥
 त्रिशूलभक्तं वापि त्रिधा रौद्रं स्मरन्मयेत् ।
 एवं रौद्रं तु मिश्रं स्यात् परशुं शूलमावहेत् ॥
 दक्षे पार्श्वं दृष्ट्वा वामे खन्वथा वा निगच्छते ।
 त्रिशूलमभयं सत्ये पार्श्वं च वरदप्रदम् ॥
 दध्दक्षिवा समोत्थातं मिश्रं पाशुपतं त्रिधा ।
 पुष्पाक्षतात्रिद्वये पूजनीयसम्पन्नतः ॥ 20

अथवा प्रतिमाकारो विधेयस्तु प्रमाणतः ।
 सदीपे गोलकाकरे विपीठे वा समर्चयेत् ॥
 अन्नलिङ्गप्रमाणे तु मूलमसमन्वितरे ।
 दृष्ट्वाधविप्रमाणान्ते सर्वलक्षणकक्षिते ॥
 खलिकागानद्वयेन सहितं वा समर्चयेत् ।
 शम्भुशेखरमूर्तिसंख्यात् प्रतिमाख्येन तु ॥
 पादुके षष्ठ्युक्ते तस्मादङ्गुलाङ्गुलवर्धनात् ।
 त्रिभिर्मात्राक्षानं तु तयोर्द्वौ प्रकीर्तितम् ॥
 दैर्घ्यानुसारतः कार्यो विस्तारस्तर्था दृष्टव्यः ।
 अष्टाशतधिको मध्ये मानेत नष्टमातकः ॥ 25
 तयोस्तु धृष्टमः पूज्यस्त्वन्यतो वा प्रकीर्तितः ।
 समस्तालोकायाः पुण्याः पूजादाव्यसानके ॥
 नवावलिङ्गसंयुक्तमप्य नित्योत्सवं नयेत् ।
 सौर्वरेतसमायुक्तं नित्योत्सवमप्यवरेत् ॥
 द्वाभ्यां त्रिभिश्चतुर्भिर्वा पूर्वाह्ने च प्रदोषके ।
 मन्त्रादे केवलः पूज्यो देवः पाशुपताहुयः ॥
 रज्ज्वा वा विविक्तायां वा परिवारकमूर्ध्वम् ।
 आरोःगालङ्कृतान्देवान्निष्ठानेन समन्वितम् ॥
 छत्रचामरसंयुक्तं नानाध्वजसमन्वितम् ।
 नीतनृत्तसमायुक्तं वाद्यध्वनिसमन्वितम् ॥ 30
 धूपदीपसमायुक्तं प्रदक्षिणं समाचरेत् ।
 आद्यं प्रदक्षिणं कुर्यान्मङ्गिणीतालसंयुतम् ॥
 सुश्रव्यं मन्त्रतालं स्यादमेतालं तु मङ्गिणी ।
 मातृणां चन्द्रबाणं स्याद्विहराजस्य ठकरी ॥
 वणमुखस्योदटं चैव ज्येष्ठायाः कुक्षितालकम् ।
 तटप्रहारं दुर्गायाश्चण्डके विषमचिह्नकम् ॥
 ग्रामे वा नगरे वापि तथा आकार एव वा ।
 द्वितीयत्रयं होतव्यं पापीठप्रदक्षिणम् ॥

एवं वापि द्वयं वापि त्रयं स्याच्छ्रवरीयुतम् ।
 अथवा क्लीपेठं तु मन्त्रतालसमन्वितम् ॥ 35
 गणतालैः संयुक्तं द्वयं कुर्यात् प्रदक्षिणम् ।
 पैशाचे त्वेकमेवं स्याच्छ्रवरीतालसंयुतम् ॥
 गोपुरे वाघहीनं वा शाङ्गध्वनिसमन्वितम् ।
 इन्द्रस्य सगतालं स्यात् गान्धारस्वरसंयुतम् ॥
 ब्रह्मबाणं मवेदमौ फोह्नीमानसमन्वितम् ।
 इक्षिणे धृङ्गिणीतालं कौशिकेन समन्वितम् ॥
 गङ्गातालं समाह्वयसं नैर्दृष्ट्वा नष्टमात्रया ।
 पश्चिमे नवतालं तु कामरूपनिसंयुतम् ॥
 वायव्यां वलितालं तु तक्केशीस्वरसंयुतम् ।
 सौम्यायां फोटिकः प्रोक्तकर्करागसमन्वितम् ॥ 40

॥ इति ठकुरकामिके महात्मने नित्योत्सवविधिः पञ्चमः पटलः ॥

॥ महोत्सवविधिः ॥

उत्सवं तत्रवक्ष्यामि पथावन्तुपूर्वकम् ।
 चकारोद्धारोद्धान्ता क्रिया उत्सवं उच्यते ॥
 अजान्दुरो अजान्दं स्यात् अजान्दुर्वं तु तन्मयेत् ।
 तीर्थक्षेत्रादौ निमित्तस्य तन्मूर्ते त्रिगुणेऽपि वा ॥
 द्विगुणे तद्विने वाऽपि चकारोद्धारमारमेत् ।
 मासभं तीर्थनक्षत्रमार्गं सर्वमासके ॥
 राहा जन्मावसानार्थमपेक्षकमेव वा ।
 माघमासे तु वृषभान्तं पर्यान्तं सर्वमासके ॥
 विषुवायनपर्यान्तं ग्रहणान्तं तु तीर्थकम् ।
 भूताष्टम्यन्तमन्येषां स्वस्वतीर्षावसानकम् ॥ 5

शाखापाणिसमायुक्तं वाङ्करे ठकरी मता ।
 एवं प्रदक्षिणं कृत्वा तृतीयं भ्रमं संविशेत् ॥
 प्रक्षालिताङ्गप्रयस्सर्वे त्रिभिर्गुणैश्चालयन् ।
 अथवा मण्डपादौ तु पीठसंस्थानमूर्तिषु ॥
 पाद्यावीर्यधारिस्तु पूजयित्वा प्रवेशयेत् ।
 लिङ्गादेवं समाह्वय लिङ्गदक्षे निवेशयेत् ॥
 शिवस्य पादौ वा पूज्यौ पादुके दक्षबाणम् ।
 अन्येषामपि देशानां देवीनां मुखविग्रहम् ॥
 कृपान्तरं वा स्वाध्यायनिष्ठं निष्करोत्सवार्चकम् ।
 तं पादं तेन नित्यं तु नित्योत्सवमप्यवरेत् ॥ 45
 तद्वज्रगन्धर्विणां पूजनीयं स्ववाहनम् ।
 पादुकादितये पूजयाम्यासर्वं सगानकम् ॥

श्वेतं वा रक्तवर्णं वा पीतवर्णं समन्वितम् ।
रक्तशृङ्गसमायुक्तं तक्षशूरसमन्वितम् ॥

मामाभिमुखसंस्थानं प्रभादिभ्रमणे वृषम् ।
विश्वामित्रादिपटुत्रिशन्मात्रोत्सेधसमन्वितम् ॥

जात्यायांसमायुक्तं त्रिवर्णनयनान्वितम् ।
सर्वलक्षणसंयुक्तं वर्णमात्रासमन्वितम् ॥

मानमात्राङ्गुलान्मात्रं स्याद्व्यनदण्डः पटो वृषः ।
पञ्चासनसमायुक्तं पाशैर्दीपद्वयान्वितम् ॥

चामरद्वयसंयुक्तं ध्वजसंयुक्तमस्तकम् ।
पूर्णकुम्भयुतं वापि विशृङ्खलेन युते न वा ॥

एवं वृषं समापद्य वृषा नेत्रमोक्षणम् ।
अलतोर्ध्वेन संश्लेष्य शिवाग्रे मण्डपेऽपि वा ॥

मनोरमेऽन्यदेशे वा स्थण्डिलद्वयसंयुते ।
स्वल्पोर्ध्वे न्यसेत्पात्रं त्रिपाशुपरि संस्थितम् ॥

व्यजं नवघटे वज्रहेमरामं राक्षसकम् ।
साविधानं ससृजं च मध्यमे वृषभाधिपम् ॥

कलशैरष्टसंख्यातैस्साविधानैस्समवात्रकैः ।
सलोकापैस्तत्कूर्चैस्तु वृतं वृषभपूर्वकम् ॥

आधाराभ्यनन्तं च धर्म्यं च चतुष्टयम् ।
वृषासनपदे चोक्त्वा चतुर्थ्यन्तं हृदयान्वितम् ॥

प्रणवादि नमोक्तं च श्रवणोक्षासनमत्र हि ।
वकारं हृत्पुटं कृत्वा वृषमुक्तिं प्रकल्पयेत् ॥

ऊर्ध्वं वा मा विन्यस्य मूलं तव कल्पिते न्यसेत् ।
संकलिं हृदादींश्च प्रायेण विनिवेशयेत् ॥

तत्त्वतस्त्वेषरोपेतं गुर्तिमूर्तीश्वरान्यसेत् ।
आवाहनादिकं पूर्वं प्रमुखं वृषमुत्ततः ॥

कृत्वा वृषभमावृज्या गन्धावैः कमलोऽर्पयेत् ।
मय्यकुम्भेऽपि संपूज्य लोकपान् परिपूजयेत् ॥

कुण्डे वा स्थण्डिले वापि पूर्वोत्तरिकल्पिते ।
निरीक्षणदिसंस्कारैरिदमग्निं संप्रकल्पयेत् ॥

तन्मध्ये वृषभाकाशं साक्षं रक्तपीयेत्तथा ।
समिधाय्येन चक्षणां शतेनाष्टोत्तरेण च ॥

तत्त्वतस्त्वेषरादींश्च होमयेत्तदनन्तरम् ।
पूर्णां दत्वास्त्य मूलेन सर्वकामप्रपूर्णीम् ॥

संपूज्य गन्धपुष्पाद्यैर्मुद्रांशं तु ॥ कथयेत् ।
पटस्थाय चटस्थाय वृषायासनरूपिणे ॥

प्रातस्तपूज्य गन्धावैः पटे कुम्भं यथाक्रमम् ।
मुखवासे च तांमूलं वृषभाय निवेदयेत् ॥

पुनः पूर्णाङ्गिति दत्त्वा सर्वमङ्गलसंयुतम् ।
सर्वातोयसमायुक्तं वृत्तवाद्यसमन्वितम् ॥

रङ्गे वा शिविकार्यां वा समारोप्य वृषभ्यजम् ।
विशृङ्खलेन सगायुक्तं देवेशेन युतं न वा ॥

ग्रामप्रदक्षिणं नीत्वा प्रविशेदालयं प्रति ।
दण्डं संस्थापयेत्तथा च सर्वलक्षणसंयुतम् ॥

व्यजारीहदिने वापि अधिवासदिनेऽपि वा ।
धामोच्चतारतम्यो दिगुणत्रिगुणोऽपि वा ॥

एकादितलपर्यन्तं गोपुरान्तमवापि वा ।
षट्सप्तवसुहस्तेन दण्डः स्यादधमश्रये ॥

कद्रहिगुणमध्यस्थकरसंख्यामितिस्तु वा ।
मध्ये कनीयसे चेत्तु खातं चेत्तद्विष्कृतम् ॥

सर्वसंलोकवृक्षो वा त्वक्सारः कमुकादिकः ।
पलशखदिराश्वत्थकटवन्दनदारवः ॥

सालं मधूकं तालं वा सारामकमयापि वा ।
वैणवं जातिवृक्षं वा शमीवृक्षमवापि वा ॥

चम्पको वा हिरणादित्रिगुणावधिनाश्चक्षुः ।
स्वभावनाहस्त्युक्तस्त्वक्सारहमनिर्मितः ॥

25

30

35

विष्णोर्वापि विष्णुः

अथ दण्डसमाख्यातो व्यजयादिश्च कल्पते ।
विष्णोर्वादिनवाशान्तं दण्डदेव्यं विधाय च ॥

दण्डशेन विवातव्या व्यजवादिर्गुणतमाः ।
पञ्चाङ्गुलं समारभ्य षडङ्गुलवृद्ध्या षोडशाङ्गुलम् ॥ 40

पञ्चाङ्गुलपरिणाहमुपदण्डस्य कल्पयेत् ।
पञ्चांशाद् द्वादशांशान्तं मूलेनाहं विधाय च ॥

एकाशेनोन्मथं स्यात्तथा दण्डाग्रमिष्यते ।
दण्डोक्तो वेणुवृक्षो वा व्यजवादिमहीकटः ॥

तन्मयोर्गोसिद्धयर्थं स्तब्धप्रथममाहरेत् ।
स्तब्धद्वयं वा तदर्थं द्वादशाङ्गुलमानतः ॥

पटुत्रिशन्मात्रपर्यन्तं स्तब्धद्वयं प्रकल्पयेत् ।
सप्ताङ्गुलं समारभ्य गायत्र्याङ्गुलकावधि ॥

चतुर्विंशदङ्गुलं वापि मानमेकां प्रकीर्तितम् ।
स्तब्धविस्तार उदिष्टो मूलाग्रे तु त्रिभागतः ॥

अर्धेन वा त्रिपादेन दर्भ्याकारो यथा तथा ।
मूलप्रभुशिरोपेतो दण्डपट्टप्रभुरुत्पतः ॥

अर्धेष्टद्वयस्तब्धप्रान्ते यष्टप्रदेशके ।
दण्डप्रान्ते विवेकं स्यादल्यं स्तब्ध एव वा ॥

बृहत्स्तब्धत्रिभागार्थं त्रिपादगुणमानतः ।
षडङ्गुलं समारभ्य षडङ्गुलवृद्धिस्ततः ॥

दण्डस्रतप्रमाणान्तं दण्डाग्रादल्यस्थितिः ।
तदर्थं कल्याणं यष्टप्रभं परिकीर्तितम् ॥

भूषणविष्टप्रमाणं यष्टदण्डे यष्टिद्वैर्व्यक्तम् ।
कल्पयेन्महदल्यं वा खातं चेत्तद्विष्कृतम् ॥

दण्डाग्रावधिसंस्थान्यो वक्ष्यः स्तब्ध एव च ।
पञ्चविंशतिमात्रादि त्रिज्यङ्गुलविकर्षणात् ॥

दिगुणान्तं विधेयं वा भूमानं भूगतं द्विजाः ।
एकाङ्गुलं समारभ्य पादमात्रमिष्टद्वितः ॥

45

50

त्रिमाश्रान्तो विधेयस्तथाद्वयः कीलसंयुतः ।
कल्याणकाश एव वा कल्याणस्थायान्वितम् ॥

रज्जुर्वलयमध्ये स्याज्ज्येष्ठाग्रद्विगुलनाहियुक् ।
व्यजारीहक्रियायोग्यदैव्येण च समन्वितः ॥

तन्तुजन्मिप्रदिष्टस्यादकाशौ बन्धनार्हकः ।
एवं रज्जुं समापद्य शुद्धिं दण्डे विधाय च ॥

सन्नेष्टं दर्भमात्रमिष्टवर्णादक्षकणेन तु ।
शतदर्भकृतं कूर्चं यष्टप्रभं विनिवेशयेत् ॥

अक्षमन्त्रेण संश्लेष्य शिवतत्त्वादिकं न्यसेत् ।
साविधं च विधा दण्डं विभज्यामात्र क्रमेण तु ॥

स्तब्धप्रभे च तान्येव कल्पे रथिमर्चयेत् ।
रज्जुशक्तिस्समाख्याता शिवस्याद् दण्डनायकः ॥

गन्धावैरर्चयेदेवं ततस्तथापनमारमेत् ।
रत्नान्यासं ततः कुर्यादण्डमूले निवेशयेत् ॥

कूर्मं वा वृषभं वापि दण्डमूले निवेशयेत् ।
हैमं गुञ्जादिनिष्कान्तमानं देवालयाननम् ॥

अधोमुखं च दण्डावस्त्वस्मन्नाचितं द्विजाः ।
तदूर्ध्वं स्थापयेदण्डं यष्टिप्रे यथा भवेत् ॥

देवालयाननो दण्डो वृषाग्रे पृष्ठतोऽपि वा ।
तथैव गोपुरस्यापि महापीठान्तिकेऽपि वा ॥

अन्तर्मण्डलसालादिमध्ये गोपुरमध्यतः ।
नय पञ्चैकदण्डो वा वसुदिक्षु चतुस्तथा ॥

प्रधानस्तम्भप्रदेशस्यो व्यजास्तत्संख्याया मत्ताः ।
अष्टदिक्षु च विधेयाश्चतुर्दिक्षु नरादिकाः ॥

दण्डाविधास्समाख्यताः पटेषु वृष एव हि ।
दण्डमूले तु कर्तव्या वेदिका सा स्तब्धकथा ॥

हस्तमात्रं समारभ्य त्र्यङ्गुलादिविष्टद्वितः ।
द्विहस्तमानवर्धन्तं वेदिकाविस्तरो मतः ॥

80

विश्वनाथः श्री विनायक द्विप्रहारतः ।
विश्वनाथः श्री विनायक त्रयैकप्रहारतः ।

105

क्रमेणैतान् सम्बन्धं गन्धवुष्णदिभिः कृत्वा ।
मेषिकुम्भादन्तरे ह्येवं स्पष्टिदले पत्रपत्रेषु वा ॥

120

कृपादिपरिवारेषु ध्वजे मङ्गादियु कमात् ।
 बलिं दद्यात् तदन्ते तु बलिपीठे बलिं क्रमात् ॥ 235
 अनादिवलिपीठान्तमथवा बलिरीरितः ।
 कलादिवलिपीठान्तं सकात् पाञ्चान्तमेव वा ॥
 तत्तद्दिनाधिकेवानां बलिपीठे बलिस्तु वा ।
 दिनदेवादितुष्वयं शुश्रूषणेन बलिस्तु वा ॥
 छेकेशेभ्यो बलिर्वापि विनयेषु वा गतः ।
 दिनदेवबलिप्रत्येकैकपालेऽथ वा बलिः ॥
 दिनानामपि सर्वेषां दिनं प्रति बलिद्वयम् ।
 कुर्वाक्यां सगोरेकं बलिर्दिनसप्तोक्तु वा ॥
 सायंप्रातर्बलिं दद्यात् तत्प्राते वा तदन्तके ।
 वेरयाथा प्रकर्तव्या यान्मम शोच्यते ॥ 240
 प्रथमे सूर्ययन्त्रे स्याद्विहीने श्रमणार्हकम् ।
 कोजायन्त्रं तृतीये स्याद्विहीनं ततो परम् ॥
 सिंहयन्त्रं ततः प्रोक्तं दीपयन्त्रं ततो भवेत् ।
 मेघयन्त्रं ततो श्लेषं रथयन्त्रं ततो भवेत् ॥
 अन्येभ्यं चारुकराणि कार्याणि विजयसङ्गाः ।
 वेरायन्त्रेकराणि तदन्ते कथितानि च ॥
 तदन्ते बलिदानं स्याद्विहीनं तन्मात्रम् ॥
 अन्तर्हस्तमायुक्तं विश्रुतेन समाप्तम् ॥
 वरामयुधसमायुक्तं गोकुलादिशुद्धम् ॥
 रथसितगणेशानां तदन्ते नन्दिकेश्वरे ॥ 245
 रथे ॥ शिविकायां वा सर्वोत्तमस्तुतम् ।
 एतैस्तैर्विहितैः उभे वरपक्षेभ्यः समन्वितः ॥
 तदन्ते शुभः पश्चात् शुचायै शुद्धश्चकम् ।
 तदन्ते देवदेवेशरसर्वाङ्गशुद्धरः ॥
 रथायामवस्थाभ्यां भूतिभ्यां विशेषतः ।
 धृतचामरद्वयभ्यां मृत्कन्याभ्यां विराजितः ॥

नवरत्नोऽथ यत्नं कृते तदन्ते परिगमिनः ।
 मन्त्रितकालेनैव शेषाचार्येण शोभितः ॥
 मन्त्रुप्रमाणसंख्येन मन्त्रातिरिक्तेन च ।
 परिवारकसंज्ञेन गृह्यतेनाग्रमादिना ॥ 250
 पञ्चकुण्डसप्तपदासंख्येन हस्तपा ।
 पुरुषाकारधारिण्या शोभितो रुद्रकम्पवा ॥
 गदास्या वायु सर्वाङ्गशुद्ध्या स्पन्दनस्य च ।
 तदन्ते देवदेवेशीरथसप्तविभूषितः ॥
 तदन्ते भण्डनायस्य प्रथम्यायसमन्वितः ।
 वीजशश्रीमादीनि गान्धर्व्यानि शिवस्य तु ॥
 दिव्यमङ्गाभ्यं ये स्यात्तारोपा रत्नान्यनेकधा ।
 तान्यग्रभाणि तेषां पृष्ठतो वा हिलोचनः ॥
 एवमिष्टं तु यद्ग्राह्यं चतुर्भिः कौतुकं विना ।
 नानाभाषसमायुक्तं गजाभाषुष्टसंयुतम् ॥ 255
 श्रीचित्रमार्गमोपेतं जल्लोकसमन्वितम् ।
 गृहं प्रतिगृह्यादिपञ्चूर्णचित्रसमन्वितम् ॥
 गङ्गायामुत्तरसामुद्रोपार्गमीकुम्भधारिणम् ।
 कदलीशूगसंयुक्तं पट्टाद्यादिकोभितम् ॥
 द्रुममालासमयुक्तं सुकःशामविभूषितम् ।
 उपरिष्ठादधस्तात् सप्त प्रति तलं प्रति ॥
 विन्यसेद् दीपदण्डाश्च राखी चेद्वीपमाख्या ।
 गृह्याङ्गारं च द्वादशो गृह्यहीनस्थलेऽपि च ॥
 नानाभजसमोपेतं नानाभाषसमन्वितम् ।
 नानागानसमोपेतं नानावृत्तसमन्वितम् ॥ 260
 नावापट्टवस्त्रमोपेतं छत्रचामरसंयुतम् ।
 ताळधृतसमोपेतं धूपदीपसमन्वितम् ॥
 धानं प्रतिदिनं कुर्वादि राखी मध्येनैव ।
 रथादी विजिकादी वा पदिवारकर्णधृत् ॥

यानकाले तु ताम्बूलं देयं नानाफलानि च ।
 भस्मापुषादिकं देयं दत्त्वा काण्डपट्टादिकम् ॥
 गोधायोगविभागेन दद्याद्विषये क्रमशः ।
 मध्ये सर्वे दिजेस्सिद्धमार्गे चार्द्रस्तु वा मतम् ॥
 शिवम् सत्यम् कृतं शुक्लं वीक्षणादिविशोभितम् ।
 शङ्खचक्रसमायुक्तं वाद्याचमनसंयुतम् ॥ 265
 प्रथमपदगावर्गं निर्मात्वापनये कृते ।
 दक्षिणेश्वरान् सर्वेभ्यो मन्त्रैरेभ्यः क्रमेण तु ॥
 आगन्तुकैर्न्यध्वन्येभ्यस्तत्पुष्पसुसारतः ।
 प्रवेशमास्थानकूटाधगासनस्थाय राग्भवे ॥
 यथा पाद्यादिकं मिलं स्नपनं शान्तिहोमस्तु ।
 कार्यं तत्तादिसंस्तुष्टरथादिस्पर्शान्तरमे ॥
 पञ्चालगणद्वयोनिभूषणं विदोषतः ।
 आवश्यकमिष्टं श्लेषं प्रतियामं गुरुतमः ॥
 शान्तिहोमं विना भयं अशक्ती स्नपनं नयेत् ।
 पञ्चपाकारवाये तु नमः पाने प्रकल्पिते ॥ 270
 विधाय स्नपनं वायु पञ्चवारिसमन्वितैः ।
 चत्वारिंशन्मिर्तैर्गौरैर्जैर्वायु तदर्धतः ॥
 पासेन बाधं तन्मूर्ध्नि स्मापयेदेवमादरात् ।
 मृगयायां विरोधेन स्नपनं परिकल्पयेत् ॥
 स्वकाठविहितं वैतदिहदं परिकीर्तितम् ।
 प्रातस्तन्यार्चनं निव्यं वागम्यस्त्वेषानम् ॥
 रथाद्यारोहणं पानं ततो मध्याह्नपूजनम् ।
 रथे चेद्वृत्तपदानान्तं नैवेद्यान्ते शिवाख्ये ॥
 यात्रार्थस्नपनं पश्चात्ततो नैमित्तिकार्चनम् ।
 विनोददर्शनं चान्ते प्रदोषपूजनं ततः ॥ 275
 पुनर्होमो विनोदश्च ततो ग्रामप्रदक्षिणम् ।
 यात्रार्थस्नपनं पूजा वृत्तमेयादिदर्शनम् ॥

ततो धामनिवेशश्च देव्या सह निवेशनम् ।
 काले मोक्षसंख्याते यामार्थपरिनिष्ठिते ॥
 कृतप्रतिसरस्येता देवस्य विहिताः क्रियाः ।
 स्वकालेऽनुष्ठितास्वेताः क्रियास्तर्थासाधकाः ॥
 पूर्वपूर्वमहेऽपुष्टिः पृष्ठपृष्ठमहेऽष्टमः ।
 तस्मात् सर्वपक्षेन पूर्वकाले समाचरेत् ॥
 स्वकाले वायु दोषः स्यात् पृष्ठकाले समाचरेत् ।
 यानकाले चलेः काले पूर्वकालेऽप्यत्र मतः ॥ 280
 परिवारोक्तगार्गेण बलिपीठं समाचरेत् ।
 मार्गं वाही तु वा पीठं छोहं वा भूमिलेपनम् ॥
 यागमण्डपवेष्टं च द्विःकात्तर्वेदानं तु वा ।
 तत्र ताम्बूलदानायं वर्जयेद्वायु कारयेत् ॥
 जलकाख्यपरिष्ठागे शान्तिहोमं च कारयेत् ।
 रात्री नीराजतं कार्यं धूपदीपावसानके ॥
 प्रभूतं तु हविर्दद्याद्यानकावसानके ।
 एवं प्रतिदिनं कुर्याद्विनोदस्तुनोभ्यते ॥
 ग्रामादौ सप्तविंशति कल्पिते मण्डपादिके ।
 नीत्या देवं सम्यगाय विनोदालोकनं ततः ॥ 285
 प्रविश्य धाम वा नो वा नयेद्ग्रामं समस्तकम् ।
 प्रवेशे वायु वृष्टवादावेकमेव समाचरेत् ॥
 अविष्यद्बृष्टिशङ्कायाम्भकारे मध्वमि ।
 शान्तिहोमो विधेयस्त्यादवविष्टमदक्षिणे ॥
 यागारम्भदिने वायु तीर्थदानदिनेऽपि च ।
 सकलं भ्रामयेद्ग्रामं प्रापक्षिणं न बोध्यते ॥
 ग्रामप्रदक्षिणे हीने दिशाहोमं तु कारयेत् ।
 निर्मले नमसीन्दोश्च दर्शनेऽप्ययमेव च ॥
 वेरयात्रा प्रथम्या बलिं निव्यं समाचरेत् ।
 तीर्थार्हः पञ्चमे पूर्वे चतुर्थे वा समाचरेत् ॥ 290

तैवाम्यङ्गं च तद्द्वारे रात्रिचूर्णयुतं तु वा ।
 ताम्बूलदानसहितं देवे भक्तेषु च क्रमात् ॥
 अन्यत्रापि च कर्त्तव्यं चकारोहेऽपि वा मतम् ।
 देवाग्रे स्थापयेत्तलं स्थण्डिले यन्त्रिकोपरि ॥
 अस्मन्नेन संशोध्य संहितामनुनाम्यते ।
 कवचेनावकुण्ठयाथ यजेद्गन्धादिभिर्हृदः ॥
 शिवस्यादिभिस्तैलं मूलशुक्लेर्मोऽन्तर्कः ।
 सद्रुपं निक्षिपेन्मूर्ध्नि रात्रिचूर्णमनुकृमात् ॥
 लक्ष्म्याश्च पादमाङ्गलं देव्याः यष्टान्तमाचरेत् ।
 तत्र चान्यत्र वा स्नानं कृत्वा गीर्णं निवेदयेत् ॥ 295
 तीर्थाद्वात् पूर्वदिक्से तत्पूर्वं वा समाचरेत् ।
 नटेश्वरमणं तुर्यात् तदर्थं पूर्वरात्रे ॥
 कौतुकं पूर्वविधिना कारयेन्मृगमूर्त्तये ।
 सर्वाभरणयुक्ताथ पूजिताय विशेषतः ॥
 तस्मादन्यत्र कूटे वा रत्ने आस्थानमण्डपे ।
 सर्वाङ्गहारस्तुलं कृत्वा धामप्रदक्षिणम् ॥
 तस्फाले वा प्रभाते वा देवदेवं प्रवेश्य च ।
 विनोददर्शनं चापि कारयेद्द्विजसत्तमाः ॥
 प्रातःस्नानादिकं कृत्वा भूषयेद्भूषणाङ्कैः ।
 नानागङ्गहृगन्धं च कर्पूरेण विमिश्रितम् ॥ 300
 धागप्रदक्षिणं कृत्वा सञ्जतोच्चसमन्वितम् ।
 स्थण्डिलोपरि संस्थाप्य पुष्पाहं वाक्येत्ततः ॥
 संशोध्यार्वात्साम्नेन गन्धैश्छन्दशम्बरैः ।
 गन्धादिभिस्तमभ्यर्च्य कवचेनावकुण्ठयेत् ॥
 समिधाज्येन चरुणा सिञ्ज्याजगृहेस्तु वा ।
 मूलेन शतहोमस्यादक्षहोमो मतो न वा ॥
 वज्राग्निसंस्तुतिशुक्लो ह्योमसर्वाङ्गधकः ।
 प्रायश्चित्तं त्वचोरेण कृत्वा पूर्णासमन्वितम् ॥

सथोज्ज्वलेन संस्पृश्य गन्धमूलेन दापयेत् ।
 सत्वरं मां तुर्यां च कर्त्तव्यं पुनश्चमूत् ॥ 305
 तिलमाज्यमपान्मदा दद्यादाचार्यतुभ्ये ।
 जलदानसमोपेतं यात्रादानमिदं मतम् ॥
 अथान्यथा हरिश्च च लक्ष्मं तिलसर्पणी ।
 ताम्बूलं तण्डुलं चैव गन्धाज्यविस्तीर्णकम् ॥
 शिवदानमिति ह्यसं कर्त्तुं विप्रदायकम् ।
 योगिनां स्थानयुक्तानां शिष्यानामर्थवेदिनाम् ॥
 तत्पूजादानमिदं स्यात् सर्वेषां प्राणिनामपि ।
 उष्णीषाद्यं प्रदेयं स्याद्विशेषेण दिनेषु च ॥
 प्रतिदानं तु देयं स्याज्जलोपेतं तु तद्वदेत् ।
 उष्णीषाद्यं प्रदातव्यं दद्यादाचार्यभीमतः ॥ 310
 आचार्यविशय एव स्यादनयोस्तरे न हि ।
 यः पश्येन्नमोर्गेहं सोऽभोगतिमवाप्नुयात् ॥
 सर्वाङ्गमणं दानं च शिवविष्णुर्धनारत्नम् ।
 नित्यहोमादिभिर्भुक्तं शिवार्थात्प्रमत्तकम् ॥
 महत्कस्यादिसंपुक्तं मिश्रापदननिन्दितम् ॥
 किमत्र चतुनोक्तं देवाकस्योदयो यदा ॥
 मृतो यत्र तदा तस्य पुरुषार्थगतिर्निजाः ।
 सत्यं सत्यं पुनस्तस्यं त्रिसत्यं सत्यमेव हि ॥
 सद्धितमायतं येन प्रजगत्तोर उच्यते ।
 देवस्यादपि निस्तार्य कल्पकोटिशतैरपि ॥ 315
 तस्मात् पापं परिहृत्य बहुधा देशिकस्य च ।
 तद्वत्तं श्रद्धया प्राणं तच्छ्राव्यं तारकं यतः ॥
 यात्रादानमिदं कार्यं वैवेद्यादि निवेदयेत् ।
 पूर्वं कान्ते भवेत्तुल्यप्रतिष्ठादौ च संमतम् ॥
 अन्यत्रापि च कर्त्तव्यं रात्रौ विजयतेतवे ।
 सर्वदानोत्तमं होतुमद्रुणादौ विशिष्यते ॥

सर्वाङ्गहारस्तुलं मुखेण समन्वितम् ।
 दैवाचार्यसमोपेतमस्य शिविकोद्यमम् ॥
 गन्धप्राकारगन्धे वा तद्द्वारे वा प्रदक्षिणम् ।
 इत्या यानक्रमं प्रोक्तं सर्वगन्धस्तुतम् ॥ 320
 राजवेपथुरैः पुंभिर्नानावृत्तसमन्वितैः ।
 आग्राह्यशिविर्दक्षैः पुष्पोद्देगन्धतोयकैः ॥
 अमृतः पृष्ठतो वापि कृतसेवासमन्वितैः ।
 शङ्खेऽथ मुरवं राजश्रेष्ठराज्यतम् ॥
 प्रवेश्य भवतं पश्चात् स्नापयेत् पूर्ववर्त्तना ।
 कौतुकं च परिहृत्य गन्धपुष्पादिभिर्यजेत् ॥
 तदन्ते धेरवात्रादि तत्पूर्वं वा प्रकीर्तितम् ।
 शङ्कसे रथमासेव देवदेवं नटेश्वरम् ॥
 पूजयानक्रमेणैव प्रागादीनां प्रदक्षिणम् ।
 कृत्वा निवेशयेदन्तः पुनस्तनपनमाचरेत् ॥ 325
 अन्येष्वपि च धेरु विधानं सदृशं मतम् ।
 तीर्थाङ्कः पूर्वदिक्से तत्पूर्वं वा द्विजोत्तमाः ॥
 पुनरारम्भकमोपेतमृगयात्राधरानकम् ।
 अन्येन चोत्सवायेन धेरु पुनराचरेत् ॥
 विशेषस्तपनं तस्य विधेयं पूर्ववर्त्तना ।
 तद्वान्नो कौतुकं तुर्यात् तीर्थार्थं पूर्ववर्त्तना ॥
 तीर्थार्थं साधयेदात्री कलशाक्षरसंस्तव्या ।
 सत्पुत्रान् सापिधानांश्च सकूर्तान् पशुशान्तिनाम् ॥
 सधन्वाश्च विप्रान्वा प्रधाने वज्रमेव वा ।
 रात्रौ वा साधयेत्तीर्थं स्नाने तत्तम्येऽपि वा ॥ 330
 श्रातः प्राशुस्यात्पूर्वं तीर्थकार्यं समाचरेत् ।
 तीर्थस्थानं च संप्राप्य क्षुद्रि कृत्वा महीतले ॥
 स्थण्डिलद्वितये कुर्वाच्छ्राव्यं कलशार्चकम् ।
 पश्चिमे स्थापयेच्छुक्लं तदग्रे कलशान्यसेत् ॥

पुष्पाहं वाचयित्वा तु देवनाह्वय पूर्ववत् ।
 त्रिदाले सप्ततीर्थे च सर्वे दुर्गासमन्वितम् ॥
 मये मनोमनोयुक्तं गन्धपुष्पादिर्भवेत् ।
 तज्जलैः स्नापयेच्छुक्लं नद्याद्यन्तः प्रविश्य च ॥
 तीर्थसंग्रहणं पुनर्द्विजगतावाहनेन च ।
 हे देवि गङ्गे यमुने नर्मदे च सरस्वती ॥ 335
 सिन्धो गोदावारी च या कावेर्यं जलाशये ।
 सन्निधीमव शर्वस्य तीर्थार्थमिदमुत्तमम् ॥
 खोलागनं यावत् तीर्थानां वापद्वाज्ये ।
 तीर्थसङ्ग्रहणं कृत्वा तन्मध्ये प्राकृश्रोऽन्वितम् ॥
 त्रिशूलं स्नापयेदप्यु शिवगन्धमुरारम् ।
 जलाकुलीर्मे शूलं तु जलतीरे निवेशयेत् ॥
 तीर्थसङ्ग्रहणं कृत्वा तीर्थं देवाक्येऽपि वा ।
 जगतामहीनं तु नयेद्दूरजलाशये ॥
 सर्वाङ्गहारस्तुलं प्रविशेदालयं प्रति ।
 होमं च यद्विदानं च कृत्वा प्रायुक्तवर्त्तना ॥ 340
 चूर्णोत्तमं तस्य पुनर्देवस्यास्थानागन्धमे ।
 स्थण्डिलद्वितये कुर्वादेवदेवस्य सन्निधौ ॥
 त्रिशूलं पश्चिमेऽन्यत्रोत्तमं निनिवेशयेत् ।
 तन्मध्ये विष्णुसेवाप्रियं तत्पूर्वसिद्धये ॥
 वक्षेणावेदप तन्मध्ये रात्रिचूर्णं तु वा क्षिपेत् ।
 त्रिशूलं पूजयित्वाऽपि ततो रात्र्यभिसानम् ॥
 संकल्पोत्तमले शक्तिमधाराख्यां प्रकल्पयेत् ।
 मुसले पूजयित्वा कुर्वाद्भुतशिरोरपणम् ॥
 दूर्वापुष्पसमोपेतं श्रीहितपुण्ड्रकादिभिः ।
 संमुखं विमुखं वापि शूलं देवस्य कीर्तितम् ॥ 345
 तदनुसक्तमुद्रितं तथैवोत्तमं भवेत् ।
 सधन्वं च विप्रं वा मुसलं परिकीर्तितम् ॥

मुसलं पूर्वमभ्यर्च्योत्सृज्य तदनन्तरम् ।
 शिक्तादिना वा स्वादात्मनोऽपि वा ॥
 दूर्वाप्रधानं कर्तव्यं गुरुणा वा नियोगिना ।
 रात्रौ देव्या च तस्याथ तद्विपुलैर्महाभयैः ॥
 पुरोहितमुखैर्देवं ततो माध्वैर्जनैः ।
 मन्त्राभिधेयं दासीभिः कर्तव्यं राजसन्निधौ ॥
 नो चेद्वाजिन्युक्ताभी हृदयमभिरुचि वा ।
 दासीभिर्वाप्य मन्त्रैर्वा योगैरन्यैः क्रमेण च ॥ ३५०
 दूर्वादानं प्रकर्तव्यं विष्णुर्देवैः शिवा ।
 अन्यस्मिन्मन्त्रे देव्या देव्या वा कौतुकान्तरे ॥
 तदादौ स्नानकालादौ कर्तव्यं मङ्गलार्थकम् ।
 तदन्ते चूर्णयेद्विष्णुं त्रिःश्रुत्वा चाप्युत्तरम् ॥
 दूर्वादानक्रमेण चूर्णयेद्विष्णुमादरात् ।
 तन्मूर्तं तन्मूर्तं सृत्वा तस्मादादाय निक्षिपेत् ॥
 नानाविधेषु पात्रेषु लिङ्गार्थं प्रतिमार्थकम् ।
 उत्सवप्रतिमार्थं च त्रिशूलार्थं विशेषतः ॥
 परिवारार्थमेकं च भागं संकल्पयेत्कमात् ।
 अवशिष्टं जनार्थं च संप्रहेत्युत्तरादिषु ॥ ३५५
 केवलं गन्धैर्वा वा पृथक्पात्रेषु कल्पयेत् ।
 संमोक्ष्य हेतिना पश्चाद्गुरुमन्त्रेण समर्चयेत् ॥
 अमृतीकृत्य गोस्तन्या दध्यात्तान्मूर्तपूर्वकम् ।
 शक्तिचूर्णं च देवं स्यात् प्रागुक्तविधिना द्विजाः ॥
 चूर्णोत्सवं त्रिशूलेन भान्नादावाख्येऽपि च ।
 कारयेच्छ्रीमन्मन्त्रा तु समर्थैः परिचारकैः ॥
 महातीर्थं प्रकर्तव्यं समुद्रादी महाजले ।
 नाल्पदेकं विधातव्यं तच्च कौतुकतीर्थकम् ॥
 किं तु वेरसमोपेतं प्रपादिपरिमण्डिते ।
 कलशस्थापनोपेतं देवताहानसंयुतम् ॥ ३६०

विदेर वापि कर्तव्यं तीर्थकार्ये द्विजोत्तमाः ।
 तीर्थसंप्रदणं पूर्वं न कृते तु जलान्तरे ॥
 तीर्थसंप्रदणं कृत्वा महातीर्थं समाचरेत् ।
 विमोक्ष्य कौतुकं सर्वं भक्तेभ्यो विनिश्चेद्य च ॥
 महातीर्थं प्रकर्तव्यं गुरुवरसमन्वितम् ।
 त्रिशूलसहितं वापि नानादेवाख्यागतैः ॥
 त्रिशूलैर्देवतोपेतैस्तद्वितं वा समाचरेत् ।
 अथवा पञ्चकाम्ना सहितं वा समाचरेत् ॥
 महामोटीसमायुक्तं राजौ वा तीर्थमाचरेत् ।
 अङ्घ्रि तीर्थं प्रकर्तव्यं मन्त्राहे तीर्थमुत्तमम् ॥ ३६५
 पूर्वाहे मध्यमे तीर्थमपराहेऽप्यमं भवेत् ।
 द्विजेन्दुसङ्गणं तीर्थं राजौ वा वरमिष्यते ॥
 तच्च मोटीसमायुक्तमुत्तमोत्तममिष्यते ।
 तिथिप्रधानं सामुद्रमन्त्रैश्च प्रधानकम् ॥
 तिथिप्रधानं त्रयोपयुक्तं दुर्लभमुत्तमम् ।
 पूर्वाहे वा पश्चाहे वा तिथिश्चक्षस्तमन्वितम् ॥
 समुद्रे वाप नद्यादौ कार्यं मन्त्रदिने वरम् ।
 नक्षत्रमधिकं त्वह्नि संमाद्यं तिथिरेव वा ॥
 वारहमिहोक्तं ऋते तिथौ वा योगसंभवे ।
 तीर्थैर्द्वयसंप्राप्तावेकमासे परं वरम् ॥ ३७०
 तत्रापि योगयुक्तं चेत् पूर्वं संप्राप्तमेव वा ।
 वस्त्रिमासे तु यद्वक्ष्ये पूर्वं तीर्थमनुष्ठितम् ॥
 तस्मिन्मासे तु तद्वक्ष्ये पश्चादपि समाचरेत् ।
 लिङ्गे स्वयम्भुवे चेत् दैविके चार्पकेऽपि वा ॥
 मन्त्रे पूर्वतीर्थार्थं मासार्थं तद्विमासके ।
 नक्षत्रे वा तिथौ वापि तीर्थकार्ये द्विजोत्तमाः ॥
 जलमये तत्तत्तीर्थे कार्येदेशिकोत्तमाः ।
 द्विधावगाहनं प्रोक्तं वेरयोगविशेषतः ॥

पयोमे तीर्थेऽपि तु वेरसमन्वितम् वा ।
 गार्ग्येऽपि पूजयेत्पश्चाद् गन्धैश्च परिचारकैः ॥ ३७५
 नेत्रेण दापयेत्तत्र नो चेद्देवाख्येऽपि वा ।
 आसमादौ च देवेशं तोषयेत् सर्वमङ्गलैः ॥
 धामप्रदक्षिणोपेतमथवा तद्विकल्पयेत् ।
 तर्पणजनोपेतं तैर्विहितं तु वा भवेत् ॥
 पूर्णाहुतिं ततो कृत्वा सर्वमङ्गलसंयुतम् ।
 धामप्रदक्षिणोपेतं विष्णुर्देवैः परिचारकैः ॥
 गार्ग्येऽपि तु देवेशं देव्या विधेयैर्दत्तम् ।
 गर्भगेहेऽपि संस्थाप्य लिङ्गे शीते धनुकमात् ॥
 देवं देवीं च विन्यस्य विधेयान् परितो व्यसेत् ।
 तत्ततोऽपि संमोक्ष्य श्राद्धोद्देशेनापयेद्विष्णुम् ॥ ३८०
 ततः संपूजयेद्देवं यथाविभवविस्तरम् ।
 अजाकरोद्गणं तस्यां राजौ श्रेष्ठमुदाहृतम् ॥
 तृतीये वस्त्रे वापि सप्तमे नवमेऽपि वा ।
 एकादशाहे विष्णुर्देवैः कुर्यात् पञ्चदशाहके ॥
 कुर्यात् सप्तदशाहे वैकोतविंशत्यहेऽपि वा ।
 मूर्तिहोमयुतं कुर्याद्विष्णुर्देवैः तद्विस्तृतः ॥
 अजादितीर्थैर्देवं दिनसंख्या स्थिता यदि ।
 पुनस्तस्यंमारम्य तीर्थान्तं सर्वमाचरेत् ॥
 अजाकरोद्गणं तु श्राद्धार्थं स्नपनं तथेत् ।
 लिङ्गे वेरे पृष्ठे शूले च्छेत्रे स्नपनमाचरेत् ॥ ३८५
 अर्धनोक्तं समभ्यर्च्य माताभिर्धाम भूषयेत् ।
 गर्भगेहेऽपि समारम्य गोपुरान्तं स्वसक्तिः ॥
 काव्यगुरुर्देवैर्देवैर्देवैर्देवमन्दिरम् ।
 नेत्रेण विविधं दद्यात् तोषयेद्देवमादरात् ॥
 जलपूजां ततः कुर्याद्देवेन सहितं न वा ।
 ततो ग्रामलिङ्गं दद्यात्तद्विष्णुसमन्वितम् ॥

त्रिशूलेन समायुक्तं कण्ठनाययुतं तु वा ।
 मेरिकावर्तलोपेतं पट्टैः काद्वैर्युतम् ॥
 श्रीकृष्णशङ्खसंयुक्तं बलिपाले तु घोषणम् ।
 कृत्वा विमर्जयेद्देवान् अस्त्रादीन् ग्रामवर्तिनः ॥ ३९०
 अथवा यदौ बलिं दद्यात् तदन्ते च अथ पुनः ।
 अतस्तस्य पटस्य च योजयेद्दृष्टव्यं कृते ॥
 अजाकरोद्गणस्यादौ चापते वा बलिभ्यते ।
 आचार्यं पूजयेत् कर्ता यत्तद्विष्णुकीयकैः ॥
 अङ्कुरार्पणकाले च अजारोद्गणकालके ।
 यागाधिवासने होमप्रारम्भे सन्ध्योर्द्वयोः ॥
 अथवा चैकसंख्यायाः प्रारम्भे वाक्सानके ।
 नृत्तपूरुषसवे तीर्थे श्राद्धस्नपनकालके ॥
 दक्षिणां दापयेत्पश्चात् विविधा सा च संमता ।
 अगमा पञ्चनिष्ठा च द्विगुणा मध्यमा भवेत् ॥ ३९५
 द्विगुणा चोत्तमा त्रेधा वैशिकस्य तु दक्षिणा ।
 तदप्येकस्यैव प्रोक्ता दक्षिणा कल्पसक्रमे ॥
 श्रेष्ठे तु द्विगुणा प्रोक्ता त्वन्यथा वा निगद्यते ।
 निष्कमर्थं तदर्थं वा प्रत्यहं दक्षिणा मता ॥
 सन्ध्यासवं ततः कुर्यात् पश्चादात् पूर्वं एव वा ।
 उत्सवादी ॥ मन्त्रे वा भक्तानामुत्सवो मताः ॥
 पञ्चरोत्सवकाले च यदा मासोत्सवो भवेत् ।
 बलिहोमादिसंयुक्तो वेरयागोऽपि संयुतः ॥
 वर्जयेद्वा नयेद्देवं यात्रामथवापि वा ।
 मासोत्सवस्य यात्रास्यैवैव समाचरेत् ॥ ४००
 मासोत्सव इह प्रोक्तस्त्वेकादशसंवत्सरादौ ।
 कुर्याद्विष्णुर्देवैः वा मास्येकस्मिन्तद्विष्णुसम् ॥
 अङ्कुरार्पणपूर्वं वा तद्विष्णुसमन्वितम् ।
 एकादशसंवत्सवं कुर्याद्विष्णुसमन्वितम् ॥

स्थण्डिलद्वितयं कृत्वा शूलमेकत्र विन्यसेत् ।
 तदग्रे स्थापयेत्तैर्वा पुण्याहं वाचयेत्ततः ॥
 अस्तं मेरीं च संप्रोक्ष्य मेरीं मृताश्च येन कृमात् ।
 ततः प्रतिसरं यदप्यु देवे शूले यथाक्रमम् ॥
 भान्द्रदक्षिणं कृत्वा पागधामलां प्रवेक्ष्य च ।
 स्थण्डिले स्थापयेच्छूलं वेधयेत् स्थण्डिले शुभे ॥ 405
 विन्यसेच्छूलकुम्भे च वर्धनीसहितं गुरुः ।
 सन्मृतात् स्थापयेदष्टौ घटान् च यजमानस्य ॥
 पुण्याहं वाचयित्वा तु प्रोक्षयेदजवारिणा ।
 देवान्मे निक्षिपेत् कुम्भे वर्धन्यां यजमेधितम् ॥
 उभये ॥ तेषां तस्य सृष्टकूर्पविधानमुक्त् ।
 फलपुष्पवत्पुष्पं कुम्भे दास्यु भनोभनीम् ॥
 वर्धन्यागद्विषोक्तान् कलशेषु समर्पयेत् ।
 वाराणि द्वादशानिद्विप्रमुक्तान् कलशेषु वा ॥
 स्थण्डिले तान् समन्वयेत् तोरणैरष्टमङ्गलैः ।
 संयुक्तं तद्विहीनं वा दशायुधपुलं न वा ॥ 410
 कुम्भे वा स्थण्डिले वापि ह्येककर्म समाचरेत् ।
 पञ्चसंख्येऽथैककर्मन् पूर्ववत्समन्वितम् ॥
 ततो प्राग्वालं दद्याद्विन्नेन सहितं तु वा ।
 एवं रात्री प्रकृत्यैव प्रातर्यामेश्वराभ्यजेत् ॥
 कृत्वा होमे यच्छि कुर्वाद्देवेण च सगन्धितम् ।
 आख्यं संप्रविश्यान्ने कुर्वाच्चूर्णोत्सवं गुरुः ॥
 ततः तीर्थं प्रकृत्यैवमन्त्रानुक्तं तु पूर्ववत् ।
 प्रातर्या कारयेत्सर्वं मेरीताडनवर्जितम् ॥
 सद्योऽभिवासनं कृत्वा प्राग्वत् सर्वं समाचरेत् ।
 चूर्णोत्सवविहीनं वा विधानमिदमाचरेत् ॥ 415
 आलये बलिदाने च स्यातां तीर्थं निहाय च ।
 बेरयात्रा प्रकृत्यैव सायाहे वा प्रयोजकं ॥

तीर्थोर्ध्वं चेद्बेरयात्रा बलिकालेऽप्येवतः ।
 बेरयात्रा विधेया वा तद्वया च न गच्छते ॥
 बलिहोमादिकं हित्वा भ्रमणं के लं तु वा ।
 वेधस्य कौतुकं कुर्याद्दिनेभ्येतदधीतम् ॥
 कर्तृर्वाञ्छावशात्कलशकालेभ्येतत् वा नतम् ।
 कर्तृजन्मावसानार्हे याद्वानिधत्र एव वा ॥
 चतुर्दश्यामपाहस्यां पर्वण्युभयपक्षयोः ।
 अथने विपुले राहुदर्शने दमनोत्सवे ॥ 420
 पवित्रे मासपूजायां कृत्स्निकारीपरोक्षणे ।
 संवत्सरादिलेखायां नवतोयागतावपि ॥
 पूर्णमास्युत्तमक्षेत्रे नक्षत्रैवेककर्त्तव्यं ।
 अन्यदिनान्यङ्गले कार्ये कुर्यादेकादशमुत्सवम् ॥
 एवं प्रसादस्तुक्तं शुक्ले नो येद्विमुक्तये ।
 वारपूजा प्रकृत्यैव रविवारवितः कमात् ॥
 पञ्चगव्यापुर्तथापि स्थापयेत् स्नपनाङ्गकैः ।
 पुष्कलीगन्धपुष्पाद्यैः पूजयेत् पक्षेभ्यश्च ॥
 स्वल्पप्रागवागमे आर्पणं तुलसी तथा ।
 मोक्षुरं विध्वंस्य च विष्णुशान्तिः क्रमेण तु ॥ 425
 अर्कवासदिवारेषु पञ्चाप्येतानि योजयेत् ।
 माणिक्यमर्कवारे स्यात् चन्दवारे तु मौक्तिकम् ॥
 प्रवालं कुजवारे तु सुषे मरकतं भवेत् ।
 सुरेह्ये पुष्परागं स्याच्छुके वज्रमिति स्तुतम् ॥
 इन्द्रनीलं च सौरे स्यात् सर्वाण्यन्यानि मानि च ।
 सर्ववारेषु योग्यानि भूयणानां विधिर्मतः ॥
 तद्वर्णानि पुष्पाणि वस्त्राणि च नियोजयेत् ।
 तत्तद्वर्णानि नैवेद्यं तत्तद्वारे निवेदयेत् ॥
 वारपूजावसाने तु शारोत्सवमथाचरेत् ।
 अर्कवारोत्सवं वापि शारयेद्विद्वद्वये ॥ 430

शूरीवाविनावार्यमारोह्यायै विधेयतः ।
 अग्राशोभयिनाशायै वापि येन ग्रहेण च ॥
 तत्तारपूजा कर्तव्या तशारोत्सवसंयुता ।
 तत्तशारविमेदेन गन्धादिप्रक्षणं न वा ॥
 शंखसरोत्सवः प्रोक्तस्तथा शारोत्सवोऽपि च ।
 शारोत्सवश्च विमेदा विधेयस्तत्र कथ्यते ॥
 पूर्वाह्णे शारणानां तु मध्याह्ने अग्रियस्य तु ।
 सायाहे धैर्यजातेषु यद्युपसार्धसंक्रमे ॥
 श्वजस्वारोहणं कुर्याद्श्वजारोहणपूर्वकम् ।
 मेरीताडनपूर्वं वा धीजनिर्वापपूर्वकम् ॥ 435
 नाकणादिश्रयाणां वा शूरे वा हस्तपूर्वकम् ।
 नगरे श्वजपूर्वं वा माङ्गले मेरिपूर्वकम् ॥
 पक्षमेऽहस्तपूर्वं ॥ तद्वत्पूजे प्रकीर्तितम् ।
 चतुस्सहस्रकारपूर्वं चैव ग्रामे गहचरे ॥
 पुरादौ सङ्करो नोक्त उत्सवानां द्विजोत्सवाः ।
 उत्सवद्वयप्रत्येक्षेण ताडिर्वा श्वजदण्डकैः ॥
 श्वजस्य नेदिकां कुर्याच्चूर्णद्वितीयां विजोमतः ।
 श्वजे श्वजो न कर्तव्यः कर्तव्यो वृषभश्वजः ॥
 उत्सवे चोत्सवे नेष्ट इष्टः शैश्रोत्सवो द्विजाः ।
 सर्वानुक्लृप्तक्षेत्रे श्वजारमन्त्रादिको धरः ॥ 440
 श्वेतो रक्षाश्च पीतश्च माङ्गलादिप्रये मतः ।
 शूद्रस्य पीतः सर्वेषां श्वेतो वा परिवर्तितः ॥
 आरम्भस्तु पक्षे मूर्ध्या पुच्छस्यादवसानमुक्त् ।
 श्वजप्रदक्षिणे काले गच्छेदप्ये गुरुर्न वा ॥
 गान्धारः पूर्वदिग्भागो दक्षिणे कौशिको भवेत् ।
 पश्चिमे काशरो ज्ञेयस्तज्जरागस्तदुचरे ॥
 एवं च दिविप्रभागेन स्वरांस्तु परिकल्पयेत् ।
 श्वजारोहणकाले तु तत्पूर्वकृतोऽपि वा ॥

श्वजारोहादितीर्थान्तं रात्रीं ग्राम्यालिस्तु वा ।
 स्वयं वा श्वजमूले तु देवानां बलिरेव वा ॥ 445
 निखोत्सवपुतस्थाने चोत्सवेऽन्यत्र वापि वा ।
 नक्षणादिनिमेदेन सौम्यादारम्य कुम्भकम् ॥
 प्रदक्षिणकमाद्यापि कुर्यादेकाद्विप्रस्थाने ।
 चण्डकूपधरो नभचारी संमृष्टभोजनः ॥
 आत्मानं शण्डकं स्यात्वा छिन्त्याह्वा श्वजदण्डकम् ।
 उत्सवं वा पवित्रं वा कल्पयेद्भुम्भं ॥ वा ॥
 केतवश्चुरो नमाहे स्यात् ससाहे चोत्सवाश्चुरः ।
 तीर्थश्चुरो तु ताम्रपुत्रे सधै सर्वत्र वा मतम् ॥
 मध्याह्ने श्वजपूजा च सोमकुम्भे जलस्य च ।
 निक्षेपवाथ तपूजा रात्री वापि विधीयते ॥ 450
 हस्तक्रीडकवेत्सव तदग्रामादिगमोऽपि वा ।
 शृगपा थोद्यकाले तु कर्षव्या द्विजसत्तमाः ॥
 सौरभान्द्रो द्विधा प्रोक्तो कस्तुरः कामिकागमे ।
 सौरः श्रेष्ठ इह प्रोक्तश्चाग्रे मध्यम उच्यते ॥
 साधनस्तथैवमः प्रोक्तस्तेन कार्यं तु नैष्यते ।
 उत्सवादिषु कालेषु प्रतिष्ठायां न कारयेत् ॥
 विधाय शान्तिहोमं तु प्रतिष्ठायां तु वा नयेत् ।
 अथवाग्न्यकारेण उत्सवं तु विधीयते ॥
 श्वजनेकं समारोह्य श्वजारोहणपूर्वकम् ।
 तस्मिन्नेव दिने विद्याः मन्दीभूते दिनाकरे ॥ 455
 आश्वयेत्तीर्थदिवसं गजाश्वारोहितेन च ।
 चण्डालेन सदारेण कुर्याद्भोषपुतेन च ॥
 तद्व्याघ्रवेद्य कर्तव्यं मेरीताडनपूर्वकम् ।
 बेरामे शूलस्तुक्ते देवानां वाह्यं पूर्ववत् ॥
 आश्वान्य तीर्थदिवसं ग्रामादिवलियर्जितम् ।
 धामन्येव विधीयेवं तस्माद्वाग्वा श्वजशयम् ॥

॥ कृतिकादीपावलि विधिः ॥

दीपावलिं प्रपश्यामि शृणुष्वं द्विजसत्तमः ।
 मासे तु कार्तिकास्ये तु नक्षत्रे कृतिकाद्वये ॥
 पूर्णायां वाप्य सद्योमे सर्वकामप्रसिद्धये ।
 रत्नपद्मपद्मेष्वादीं पारोक्षिकमाचरेत् ॥
 कस्तूरमालायादिलक्ष्मणोपनिषत्प्रणम् ।
 विठ्ठलेनाशिकर्त्तादिभिर्भक्तैः तत्र लोभतः ॥
 स्तेरहमप्यारूपं यमपादावसानकम् ।
 कालस्तद्वत् यमार्धपर्वतः काल एव वा ॥
 एवं निधित्य कालं तु कारयेद्वाङ्कुरार्पणम् ।
 दीपावलिपूजयेत्तु विवासानमारभेत् ॥
 देवायै स्थापयेदण्डं प्रतिगोपुरमेव वा ।
 अष्टदिक्षु अक्षुर्दिक्षु त्रिभुजैः च वा इवोः ॥
 दीपदण्डप्रमाणं तु भजदण्डप्रमाणवत् ।
 स दण्डो गतिकेरो वा तालः क्रमुक्तेषुजी ॥
 भजदण्डोत्तरदण्डो वा तत्र कीलाश्च योजयेत् ।
 द्वादशाङ्गुलगण्य व्योमाङ्गुलविद्वितः ॥
 पञ्चाशत्करजान्तं तु दण्डाकीलनिर्मितम् ।
 द्विमात्रात् पादद्वयं तु पञ्चगुलसमावधिः ॥
 विस्तारः स्यादत्र तस्य प्रोक्षार्धे त्रिपादकम् ।
 दण्डप्रोक्ता भवेद्युक्तो लम्बा वा कोलपादयोः ॥
 नक्षत्रां सभारम्य व्योमकीलविद्वितः ।
 सप्तविंशतिशीलान्तं द्विष्येकस्यां नियोजयेत् ॥
 शिखरान्यासु दिक्ष्वेव कीलाश्च निविशयेत् ।
 त्रिकालं वा चतुष्कीलमित्यमानसमन्वितम् ॥
 तदग्रे स्थापयेत् पादधारणार्थं विधेयतः ।
 दक्षिणानि चक्राणि प्रतिकीलं तु योजयेत् ॥

दीपिकाः प्रतिकीलं ॥ वस्तु द्वादश पोषणं ।
 योजयेद्वा यद्विद्वत्कृतिकारद्वयविधिः ॥
 छादयेद्वाप्य चक्राणि तत्किञ्चिद् यथा ॥ १५ ॥
 एकदशविशालं तु द्विगुणायतसंयुक्तम् ॥
 दक्षिणे पश्चादेद्द्वारं दण्डारोहणसद्वये ।
 कल्पयेत्तत् सभासुवातमनुकम्पयितुम् ॥
 द्विष्या चक्राणि सार्थानि प्रतिकीलं तु दीपिकाः ।
 योजयेत्तु पक्षरूपे स्याद्भोग्यद्विपयितम् ॥
 दण्डं विहाय यत्करुणमकल्पयति कल्पयेत् ।
 दीपकूटानवेदिषु विविधेषु तदन्तरे ॥
 प्रतिकीलं तु यत्कीला दीपिका चक्रसंयुता ।
 स्थापयेद्दीपदण्डांश्च गालाकारेण वा भङ्गम् ॥
 तोरणकारो वापि कृत्वाकारेण ॥ भङ्गम् ।
 प्रभाकाराश्च वा कृत्वा तत्र दीपान् योजयेत् ॥ २० ॥
 प्रासादे गोपुरे सति परिवालयादिषु ।
 अण्डये त्रिपिण्डादी कूपे वाप्य गृहेऽपि वा ॥
 चूये गङ्गानसे कुर्यात् पुष्पाण्डविकोविषु ।
 सद्भिर्वा कल्पयेद्दीपान् मायादिभिरपि सर्वतः ॥
 दीपवलिर्दिपं कार्पा विधिवानुपूर्वकम् ।
 अक्षेण शोधयेदण्डं प्रणवेन तु पूजयेत् ॥
 वट्कण्ठश्चातालेनापटं भूमी समाचरेत् ।
 स्थापयित्वा तु पूर्वेषु सन्मूले त्रैलोक्यं नयेत् ॥
 भजदण्डे यथा वेदी किन्तु पथायुता न वा ।
 शिल्पिनं मोक्षयित्वा पुण्याहं वाचयेत्ततः ॥ २५ ॥
 दीपेन पूजयेदण्डं गन्धपुष्पादिसंयुतम् ।
 वज्रं प्रतिकीलं चान्तः प्रविश्येद्दं समाचरेत् ॥

आजये सण्डमे वापि यागमण्डप एव वा ।
 गभोरमे क्षुभेऽन्यत्र गोमयेनोपलेपिते ॥

स्वयिदं तत्र सङ्कल्प्य शलेण प्रोक्षयेद्गुरुः ।
 नव वा पञ्च पात्राणि वैकं वा तत्र विन्यसेत् ॥

नीराजनविधौ देवास्ते सर्वेऽत्रापि संभताः ।
 पात्रे प्रणव इत्युक्तभङ्गनामैस्तमर्चयेत् ॥

पुण्ड्रं वा स्वयिदं वापि तत्पूर्वस्मिन्प्रकल्पयेत् ।
 शिवाग्निं तत्र संपाद्य शिषं साङ्गं च तर्पयेत् ॥ ३० ॥

सम्भित्येन चक्राणां ततः कार्पादीनीजतः ।
 क्षीरेण शतमर्घं वा तदर्थं वा समाचरेत् ॥

पुलेनाङ्गैर्दशाक्षेन कर्त्तव्यो जमदुसारम् ।
 शतपटोत्तरं कृत्वा पूर्णाम्बु विधाय च ॥

देवं साङ्गं मिसृज्याप दीपानारोपयेद्गुरुः ।
 तलेमाज्येन ॥ एवं पात्रं सर्वांगकं स्मरन् ॥

अहिनीजमनुसृत्य मयारिभ्यः क्रमेण तु ।
 गन्धपुष्पादिभिश्चेद्भुजा शिवाग्निं च विसर्जयेत् ॥

गृहीत्वा गन्धपात्रं तु दीपं दीपिकया गुरुः ।
 सर्वालङ्कारसंयुक्तं तरुणाग्रं तु दीपकम् ॥ ३५ ॥

दण्डोर्ध्वं स्थापित्वे वापि हृदयेन निवेशयेत् ।
 होमान्ते दीपदण्डस्य कौमुदं वा समाचरेत् ॥

ततो द्वितीपरितो चतुर्दिक्षु विदिक्षु च ।
 वस्तुस्तोरणसंयुक्तं वस्तुपूजसमन्वितम् ॥

कूटानि पञ्चवेदार्घ्यहस्तानीष्टान्तराणि च ।
 पूर्वस्याम्यवामेभ्यो कूटमेकं तु वा नयेत् ॥

तोरणानि यथायोग्यमयेदिच्छावशेन तु ।
 सर्वत्र तोरणं कूटं दर्भमालादिशोभितम् ॥

सर्वालङ्कारसंयुक्तं कदलीपूगसंयुतम् ।
 एवं संपाद्य सर्वं तु मन्दीभूते दिशचरेत् ॥ ४० ॥

पुण्याहं वाचयित्वा तु दण्डं गन्धादिनार्चयेत् ।
 वस्तुयुग्मेन वैकं त्रैलोक्येदण्डमूलकम् ॥

स्पर्णादिनिमित्तं पात्रं दण्डोर्ध्वं निविशयेत् ।
 कार्पादीनीजसाम्पा युक्तं तैलाभ्यर्गयुतम् ॥

कूटेषु कारयेद्दीपान् कूटेषु स्वयिदं वा ।
 अविवासानहोमेन समं होमं समाचरेत् ॥

वसवीधौ तु कूटे वा देवको होममाचरेत् ।
 मन्त्रा विष्णुश्च रुद्रश्च ईश्वरश्च सदाशिवः ॥

अत्र होमाभियाः प्रोक्ता दीपदण्डे तदाशिवः ।
 पलाशवृक्षमर्कारसर्वं यद्वैराग्यं वा ॥ ४५ ॥

आचार्यं पूजयाम्बुदण्डकाशानभूपयः ।
 पूर्णाक्षुप्रदानान्ते सर्वान्दीपान् द्विजोत्तमः ॥

एकीकृत्य ॥ पात्रे स्थापयेदहिनीजतः ।
 सर्वालङ्कारसंयुक्तं गङ्गाक्षुप्रशोभितम् ॥

विज्ञानस्वयमण्डपं कूटपात्रसंयुतम् ।
 नानाभाषसमयुक्तं नानावृत्तसमन्वितम् ॥

वेरेण च समायुक्तं वेरपात्रायुतं न वा ।
 गृहस्थो मन्त्रादी वा दीपं संगृह्य पाणिना ॥

दण्डं शीघ्रं समाह्वय तद्वर्धे सौम्यमनुजम् ।
 दीपयेद्भुजपात्रे तु तस्मात् सोऽयवसर्गं तु ॥ ५० ॥

विज्ञापयेन्महेशाय तस्मिन्काले ॥ चक्राणां ।
 मूर्धादिपादपर्यन्तं दीपानारोपयेत्ततः ॥

दीपारोहणकर्तारं पूजयेत् परिवारकम् ।
 वसवीर्देशिको भीमान् उत्तराभिमुखरिधतः ॥

ज्योतिर्लिङ्गमनुसृत्य दहेत् कूटचतुष्टयम् ।
 अथवा कूटद्वारं च द्वित्वान्यत् सर्वमाचरेत् ॥

तोरणाधो नयेद्देवं दीपदण्डप्रदक्षिणम् ।
 कारयित्वा त्रयं ग्रामं नयेद्दीपसमन्वितम् ॥

हृत्पदक्षिणं कृत्वा नयेदास्थानमण्डपम् ।
प्रासादादिषु सर्वत्र दीपानारोपयेत्तदा ॥ 55
प्रतिष्ठा देवतास्थानं परिवेषकर्म नयेत् ।
स्नपनं कारयेन्नो वा चेरच्छिष्टे तदुक्तिः ॥
प्रभूतं तु हविर्दत्त्वा ताम्बूलं तु निवेदयेत् ।
पृथुकं दापयेद्देवे नालिकेरफलान्वितम् ॥
मरीचिजीरकोपेतं गुल्लसारसमन्वितम् ।
अक्षुत्तर्पणहीनं वा किममेतां सभाचरेत् ॥
गुरवे दक्षिणां दद्याद्भोग्यस्तदनन्तरम् ।
अत्रैव योग्यं यद्द्रव्यं हेमकूटादिदण्डकम् ॥

55

तदङ्गमपरं चाप्यद्देशिकाय प्रदापयेत् ।
इदं कर्म निवेद्यं स्यादज्ञानमावसकेऽपि वा ॥ 60
प्रागदौ च निवेद्यं स्याद् मन्त्रस्यानादिषु द्विजाः ।
अन्येषामपि मर्त्यानां बाहूनां क्षयेऽपि च ॥
गोदाख्यायां विशेषेण तेषां रोगलि ॥
यां तिथिं समनुप्राप्योदयं याति च भास्करः ॥
सा तिथिः सकला ज्ञेया शुक्ले कृष्णे द्विजोत्तमाः ।
यद्यत्र समनुप्राप्य अस्तं याति दिवाकरः ॥
तदुक्तं शुक्ले ज्ञेयं नक्षत्रेऽप्येवमेव तु ।
एवं ज्ञात्वा प्रयोक्तव्यं सर्वकर्म द्विजोत्तमाः ॥

60

॥ इति उत्तरकामिकागमे महातन्त्रे कृत्वादीपावलिविधिः अष्टमः पटलः ॥

॥ मार्गशीर्षपुण्यमासविधिः ॥

मार्गशीर्षपुण्यमासे तु यजेदाद्रौदुके क्षिपम् ।
धृतस्नानसमोपेतं प्रागुक्तविधिना सह ॥
केवलस्नपनं वापि कारयित्वा विशेषतः ।
गन्धाद्यैरर्चयेद्देवं नानागानैश्च तोषयेत् ॥
मामप्रदक्षिणं नीत्वा देवं क्षात्रि निवेशयेत् ।
अथवा बलिहोमाभ्यां युक्तं रात्रौ दिशपि वा ॥
वेप्रदक्षिणं कृत्वा सर्वालङ्कारसंयुतम् ।
चूर्णोत्सवसमायुक्तं तीर्थं कृत्वालयं नयेत् ॥
डोलोरोहं ततः कुर्यात् सायाहसमये द्विजाः ।
सर्वालङ्कारसंयुक्तं कृत्वा स्नानद्वयं तथा ॥ 5
स्तम्भलक्षणसंयुक्तं तयोर्व्यष्टि निवेशयेत् ।
तन्मध्ये विष्णुस्योलां चतुर्हस्तसमन्विताम् ॥

5

चतुर्बाहुसमायुक्तामूर्त्त्यं प्रच्छादनान्विताम् ।
नानालङ्कारसंयुक्तामथ बाहुद्वयान्विताम् ॥
एकहंतासमोपेतां पुण्याहप्रोक्षणान्विताम् ।
अस्ततोपेन संप्रोक्ष्य कल्पयेदासनं यथा ॥
फलकायां भजेदंस्तं हृदा हंतासने यजेत् ।
अक्ष्णं दक्षिणे बाहौ वामबाहौ यजेदग्निम् ॥
निष्ठरे रुद्रमिष्ट्या तु फलकोर्ध्वे शिवं यजेत् ।
वामे देवीं समन्वर्ष्य सेनार्त्तं मध्यमे यजेत् ॥ 10
गन्धाद्यैरथवा देवीमर्चयेत् फलकोपरि ।
नानागानसमायुक्तं नानावृत्तसमन्वितम् ॥
नानावाद्यसमोपेतं तदा सन्तोषयेद्हरम् ।
अन्यत्रापि च कर्तव्यं डोलारोहणमिष्टम् ॥

10

प्रथमं वा विधेयं स्यात् सर्वकामार्थसिद्धये ।
डोलाचलनमिष्टं स्याद्वैरस्यारोहणं न वा ॥
अस्मिन्मासे सपित्रर्क्षे विशेषाज्यसमन्वितम् ।
पायसं दापयेच्छम्भोर्देव्या अपि च संमतम् ॥

॥ इति उत्तरकामिकागमे महातन्त्रे मार्गशीर्षपुण्यमासपूजाविधिः नवमः पटलः ॥

॥ माघमासे धृतकम्बलपूजाविधिः ॥

माघमासे तु माघर्क्षे कुर्याद् धृतकम्बलम् ।
कपिलं केवलं चाज्यं कृमिकीटादिष्वर्जितम् ॥
नीरोमं धृतं शुद्धं सुगन्धं स्थापयेद्गुरुः ।
शस्त्रेण निक्षिपेत्तोये वारुणं श्रीजमुच्चरन् ॥
तदाज्यं पिण्डयज्ज्वा कुङ्कुमागरुसंस्तुतम् ।
हरिद्राचूर्णकर्पूरचूर्णाभ्यामपि संस्तुतम् ॥
हेमादिपात्रे संस्थाप्य धूपयित्वा विष्णुमयेत् ।
एष्टममपञ्चमैश्च शिवेन तदनन्तरम् ॥
क्षिपेत्स्नपनं कुर्यात् पञ्चगव्याभूतेषु वा ।
विशेषपूजां कृत्वान्ते स्थण्डिले स्थापयेद्दहतम् ॥ 5
गन्धाद्यैरर्चयेद्दीपान् हृन्मन्त्रे सम्यगुच्चरन् ।
तत्पूर्वं स्थण्डिले धीमास्तर्पयेच्छिवायकम् ॥
पलाशसमिदाज्याजलिजलजसमन्वितम् ।
शतमष्टोत्तरं हुत्वा पूर्णामन्ते विधाय च ॥

5

पुण्यमासे तु पुण्यर्क्षे कुर्यात् कौशभिवेचनम् ।
महाहविर्निवेद्यान्ते मेरुपात्रं प्रकल्पयेत् ॥ 15
पूर्वोक्तविधिना कर्त्ता पञ्चमिष्ट्यानुवाकः ।

15

धृते संपातक्षेमं च पवित्रारोहवर्त्मना ।
कृत्वा गन्धाप्येऽर्चयेत् स्थण्डिले साविधानकम् ॥
कवचेनावकुण्ठयाथ प्रातर्मग्न्याह एव च ।
संपूज्य पूर्ववदेव स्नपनादिसमन्वितम् ॥
विशेषेणाचयित्वा सर्वालङ्कारसंयुतम् ।
भामप्रदक्षिणं कृत्वा शिवमन्त्रं समुच्चरन् ॥ 10
लिङ्गं सर्वत्र क्षालिष्य पीठान्तं सर्वपीठकम् ।
गन्धाद्यैरर्चयित्वा तु कम्बलेन च वेष्टयेत् ॥
दद्यादेवं हविः शम्भोस्ताम्रतूलेन समन्वितम् ।
सन्धान्तरे परेषुर्वा कम्बलद्वये विक्षर्य च ॥
पूर्ववत् पूजयेदेवं गुरुः संपूजयेत्तदा ।
दक्षिणां दापयेत्तस्य यथाविभववित्तसम् ॥
अक्षुत्तर्पणपूर्वं वा रहितं पैतदाचरेत् ।

10

॥ इति उत्तरकामिकागमे महातन्त्रे माघमासधृतकम्बलपूजाविधिः दशमः पटलः ॥

॥ माघशिवरात्रिपूजाविधिः ॥

नमः कथ्ये विशेषेण शिवरात्रिपूजे द्विजाः ।
 शृण्वन्तु संवत्सराय यथागामुत्तमोत्तमम् ॥
 अतुलितं पुरा देव्या यदन्यैरप्यनुष्ठितम् ।
 मया सह मुदा साधै रमन्तीप्सितमाययुः ॥
 न वाच्यते यमादेशात् किङ्करैः कुरदृष्टिभिः ।
 यमं चापि न पश्यन्ति नरकाणि च नो ययुः ॥
 शृणुष्व तद्विधानं हि सर्वेषामपि समतम ।
 माघमास्यसिते पक्षे शिष्यते या यतुर्दश ॥
 तदाग्निशिवरात्रिरस्यात् सर्वपुण्यशुभायदा ।
 तस्यामेव शिवे पूजा शिवलिङ्गे शिवाक्ये ॥
 कृतज्ञानोपवासेन पूर्वोऽङ्घ्रि नियतेन च ।
 साधकेनोपचारेण कर्तव्या श्रद्धया सह ॥
 पञ्चशुद्धि पुरा कृत्वा पूर्वोक्तविधिना ततः ।
 शिवासनं प्रकल्प्यान् मूर्तिं विद्याततुं ततः ॥
 आवाह्यं सन्निधौ कृत्वा शिवं पाद्यादिभिर्यजेत् ।
 अन्धस्य गन्धर्वालेन पिष्टेनोदर्यं शोचयेत् ॥
 पञ्चामृतेः पञ्चगव्यैस्तत्तु कृत्वाभिषेचयेत् ।
 गन्धोदकेन विधिना घृतादीरभिषेचयेत् ॥
 पाँचैः पञ्चभिः कुर्यात् पञ्चाङ्गैश्च क्रमेण तु ।
 पिष्टेन पुनरप्येवमुदर्यापञ्चकेन तु ॥
 चूर्णेनापि सपिष्टेन रज्ज्या धुसितेन च ।
 अस्त्रेण शोधितेनैव शोधयेद्दुदकेन तु ॥
 नाळिकेरोदकेनैव तं पश्चादभिषेचयेत् ।
 गन्धोदकेन मूलाङ्गप्रसन्निधौ विधेययेत् ॥
 कर्पासकेन शुद्धेन वलेन परिमार्जितम् ।
 लिङ्गमाच्छाद्य देवाङ्गणेन शुद्धेन वाससा ॥

यामं प्रति पृथग्द्वयैर्गन्धाद्यैश्च समर्चयेत् ।
 चन्दनागरकपूरकुङ्कुमाद्यैः क्रमेण ॥
 मल्लिकोष्णपुष्पैश्च जालिपुष्पैश्च त्रिवैः ।
 दूर्वाक्षततिलैश्चापि संयुक्तं समर्चयेत् ॥
 गुग्गुलुगुरुनिर्वाससर्जसारैश्च धूपयेत् ।
 दीपयेत् सुसितेनैव च त्रिनायकछतेन च ॥
 पायसं प्रथमे यामे द्वितीये कनरं भवेत् ।
 गोज्यमनं तृतीये तु शुद्धाजं च चतुर्थके ॥
 निवेश च ततः पश्चात् सर्वव्यञ्जनसंयुतम् ।
 सद्युतं गुळसंयुक्तं ताम्बूलं च निवेदयेत् ॥
 धूपमारात्रिकोपेतं शिवाय विनिवेश च ।
 होमं कुर्याद्विशेषेण कुण्डे वा स्थण्डिलेऽथ वा ॥
 कुण्डकल्पेऽथवा पात्रे कुण्डसंस्कारपूर्वकम् ।
 शिवाग्निं कल्पयित्वा श्री हृदं कल्प्य शिवासनम् ॥
 संपूज्य तत्र देवेशं जुहुयात्प्रकलितेऽनले ।
 समिद्धावहृदोर्ज्ज्वलितैर्मूलाङ्गप्रसन्निधौ ॥
 शिवादिदशमन्येषां मन्त्राणामाहुतिर्भवेत् ।
 दशादिदशहृदया तु यावत् पञ्चाशदाहुतीः ॥
 कृत्वा पूर्णां शिवेनैव निःशब्दपरिपूर्णम् ।
 कन्दयित्वाथ तद्गन्धं देवेशमभिवन्द्य च ॥
 पूजयेत् पुनरप्येवं प्रतिपामं पुनः पुनः ।
 स्वयं कर्तुमशक्तयेत् स्वार्थमन्येन कारयेत् ॥
 नीत्वा जागरणं रात्रौ प्रभाते विमले ततः ।
 कुनिलसक्रियः पश्चात् स्वपत्तं विधिपूर्वकम् ॥
 देवं पूर्ववदभ्यर्च्य गुरुपूजां ततो नयेत् ।
 दक्षिणां च ततो दद्याद्विंशतिपावर्जितः ॥

15

20

25

॥ चैत्रमासदमनपूजाविधिपटलः ॥

लिङ्गिन विदावभक्त्यैश्च ब्राह्मणानातिथीमपि ।

पूजयेच्छतितो भक्त्या पूजां सम्यक् समाप्य च ॥

गत्वा कंधुजनेस्सार्धं स्वगृहं प्रति साधकः ।

पादौ हस्तौ च संश्राप्य पारणां तु समाचरेत् ॥

॥ इति उत्तरकामिकस्य महातन्त्रे माघशिवरात्रिपूजाविधिः एकादशः पटलः ॥

॥ फाल्गुनमासगन्धपूजाविधिः ॥

वसरे फाल्गुने मासे सर्वगन्धैश्च पूजयेत् ।
 विशेषस्तनोपेतं विशेषयजनान्वितम् ॥
 दिक्पालपञ्चदश्या तु पञ्चसाष्टमकावधि ।
 प्रमाणं चन्दनस्योक्तं तदर्थमगुरुर्भवेत् ॥
 तत्पादं वा तदर्थं वा कुङ्कुमं स्यादधर्षतः ।
 पादमष्टांशकं येषं तदर्थं पादमेव वा ॥
 कर्पूरं विगुणं चापि पिष्ट्वा सर्वत्र धूपयेत् ।
 वासितं गन्धपुष्पैश्च सर्वगन्धैश्च मन्त्रितम् ॥

॥ इति उत्तरकामिके महातन्त्रे फाल्गुनमासगन्धपूजाविधिः द्वादशः पटलः ॥

॥ चैत्रमासदमनपूजाविधिः ॥

दमनारोपणं कथ्ये चैत्रमासफलप्रदम् ।
 हरकोपात् पुरा जानी भैरवो दमनाह्वयः ॥
 दान्तास्तेन सुरारसर्वे दानवाश्च म्हाबलाः ।
 प्रीतेनाग शिवेनोक्तो पिटपो भव भूतले ॥
 दान्तत्वं समनुग्राह्य म्हाग्राह्य भविष्यति ।
 पूजापिथ्यति ये मूर्त्ता देवं स्वपल्लवादिभिः ॥

ते वात्यन्ति परं स्थानं दमनस्य प्रभुवतः ।
 ये पुनर्न करिष्यन्ति दामनं पर्य मानवाः ॥
 तेषां तु चैत्रमासोक्तं दत्तं पुण्यफलं मया ।
 सातस्यां वा श्रयोदश्यां गत्वा दमनकान्तिकम् ॥
 शोधयित्वा लमन्त्रेण पूजयेत्संविताधुनिः ।
 अथ संवीर्यदेशमं शिववाक्येन मन्त्रयित्वा ॥

5

5

हरप्रसादसंभूतं तन्मित्रं संविधीभव ।
 शिवकार्यं समुद्दिश्य नेतेष्वोऽसि शिवाह्वया ॥
 एवं दमनमामन्त्र्य संरक्ष्य भवने व्रजेत् ।
 यदि दूरं समानीय समूलं धृष्टिकावितम् ॥
 पुनरारोप्य मृग्युर्णं पात्रे संसिध्य वारिणा ।
 गृहेऽप्यामन्त्रणं कार्ये पूर्वोक्तविधिना शुभः ॥
 सायाह्नसमये प्राप्ते निदध्याह्नधियासनम् ।
 आह्वय यागवस्तुनि कृतस्तानादिसन्क्रियः ॥ 15
 यथाविधि समभ्यर्च्य भातुशङ्करपाष्कान् ।
 पश्चिमे देवदेवस्य तस्य मूलं धृदाधुतम् ॥
 ह्योमातेन भजुना दीपितं हृदयेन वा ।
 बामेन शिरसा वापि मालं धार्मिक्योत्तरे ॥
 दक्षिणे भस्मापात्रं वा शिखर्यां रुषिणाथ वा ।
 पुंसां वा कर्षणा प्राच्यां संपुष्पं दन्तधावनम् ॥
 फलं मूलेन गापय्या देशान्यां गन्धसंयुतम् ।
 पञ्चाङ्गमङ्गली कृत्वा दाग पुष्पाश्चतान्वितम् ॥
 विज्ञापयेज्जगत्प्रायं दमनारोमणं प्रसी ।
 आर्मात्रतोऽसि देवेश प्रति फाले मया प्रभो ॥ 20
 कर्तव्यं च यथाकार्यं पूर्णं पर्यं तत्राह्वया ।
 इति विज्ञाप्य देवस्य मस्तके कुम्भगाञ्जलिम् ॥
 संयोग्य शिवमात्रेण विदधीत जपादिकम् ।
 क्षेत्रे पात्रे निनिक्षिप्य द्वितीयेन पिपाय तत् ॥
 पवित्रकविधानेन कवचेनायकुण्ठयेत् ।
 एवं सुरक्षितं कृत्वा शिवाय विनिवेदयेत् ॥

॥ इति उत्तरकामिके महातन्त्रे चैत्रमासव्रतपूजाविधिः श्रयोदशः पटलः ॥

विस्तदनु सुवर्जितं यदि वा पवनोशनः ।
 शिवाग्रे जागरं कृत्वा ध्यानगानजपादिभिः ॥
 प्रसन्नत्वा जगन्नाथमष्टपुष्पा विसर्जयेत् ।
 नित्यां नैमास्तिकी चैव कृत्वा पूजां विशेषतः ॥ 25
 दमनैः पूजयेद्देवं पञ्चाङ्गैरपि सज्जितैः ।
 गोपमात्रलिनादाय दुर्गापुष्पाक्षतान्वितम् ।
 अयमभिमुखां देवं पञ्चक्षत्रं सदाशिवम् ।
 आत्मविद्याद्विर्दत्तस्त्रीद्विशवाक्षरीश्वरान्तकैः ॥
 पवित्रकविधानेन क्रमेण शिवमर्चयेत् ।
 पूर्वोक्तैरात्मतत्त्वाद्यैर्द्विचतुष्टयद्वाराभिरैः ॥
 सविन्दुर्केश सार्धैश्च पवित्रमनुभाकरैश्च ।
 चतुर्धाक्षलिमन्त्रस्तु प्रणम्य शिवमन्त्रकम् ॥
 मलेश्वराय च मूलं पूरयेत् प वापितम् ।
 शूलपाणिं चतुर्थ्यंस्तं नमस्कारान्तमाचरेत् ॥ 30
 प्रणम्य शिवमभ्यर्च्य पादकं च विभानविद् ।
 विज्ञापयेच्छिर्ष्य पञ्चाङ्गाञ्छिस्तार्थफलमदम् ॥
 मगवन्निरीरितं वा हीनं वा यन्माया वृत्तम् ।
 सर्वं तदस्तु संपूर्णं पर्यं दामनकं मम ॥
 एवं दागविधिं कृत्वा कुर्वीत गुरुजनम् ।
 परितोषकरं पञ्चाद् दीक्षितानपि तर्पयेत् ॥
 गृहस्थो ब्रह्मचारी वा य एवं कुरुते विधिम् ।
 पूजाजपादिकं तस्य सफलं चैत्रमासजम् ॥

॥ चैत्रमासव्रतान्तोत्सवविधिः ॥

तस्मिन्मासे विधेयः स्वाश्रितस्तोत्सव इष्टः ।
 पूर्वेषुः कौतुकं कृत्वा नानापुष्पसमाकुले ॥
 नानामाञ्जसमकीर्णं नानाफलविचित्रिते ।
 नानागानसमोपेतं नानावाद्यसमन्विते ॥
 नानावृत्तसमायुक्तं नानागन्धसमन्विते ।
 प्रकीर्णपुष्पप्रकारे नानागन्धसमायुते ॥
 पताकाभिरसमाकीर्णं व्यतरीर्वश्च दीपिते ।
 आस्थाममण्योपेतं जलक्रीडाद्यमणिते ॥
 देशोद्याने नयेदेवं सर्वाङ्गप्रसादयुतम् ।
 भाग्यदक्षिणोपेतं मन्दीभूते दिवाकरे ॥
 परिवेषकर्म तस्मिन् कृत्वा देवं विशेषतः ।
 पूजयेदुपगारिस्तु गन्धपूजयादिभिः ॥

॥ इति उत्तरकामिके महातन्त्रे चैत्रमासव्रतान्तोत्सवविधिः चतुर्दशः पटलः ॥

॥ वैशाखमासश्रीतकुम्भविधिः ॥

सतो वक्ष्ये विशेषेण श्रीतकुम्भमनुकमात् ।
 विशाखर्षो तु वैशाखेऽयमहे वा विधीयते ॥
 सर्वादिद्विनाशार्थं सर्वाद्भुतनिवृत्तये ।
 प्रायश्चित्तादिकं कार्यं प्रायश्चित्तादिकं मयेत् ॥
 चतुर्थादौगसमये चरमार्पादिसंभवे ।
 श्रीतकुम्भविधिः कार्यस्तद्दोषत्वापनुत्तये ॥
 यज्ञयोग्यैर्दुर्गैः कृत्वा त्रिगर्दीं त्रिभूर्धनि ।
 त्रयस्त्रिंशत् सगारभ्याद्गुण्यद्वया करान्तकम् ॥
 यथान्तरं तथा कृत्वा संपञ्चाङ्गाभ्युता गुरुः ।
 वस्त्रेणाञ्छायां प्रायश्चित्तादिकं दक्षिणे कजेत् ॥

सेवार्थमागतं स्मृत्वा यत्तस्यं कुम्भमायुजम् ।
 देवस्य दक्षिणे घाते नानागन्धादिभिः कमात् ॥
 कुम्भपोरर्धेभौ तु हेमश्चाधुपेतयोः ।
 स्पण्डितद्वितये वापि नानापुष्पसमन्विते ॥
 वस्त्रेणाञ्छायां नेष्यं पापसं विनिवेदयेत् ।
 ताम्र्युलं दापयेदन्ते तोपयैसी विशेषतः ॥
 वृत्तवापसमोपेतैर्द्विद्वयगानैर्द्वयोः वा ।
 एवं काष्ठं तु देवेशं नयेद्देवालयं पुनः ॥ 10
 शनपनं कारयेद्यैव विशेषेणागयेच्छिवम् ।
 एवं देवं विशेषेणाभ्यर्चयेच्छिवमादरात् ॥
 एवं यः कुरुते गर्वासर्वाङ्गं काममावाप्तुपात् ॥

विष्णुं घाते पुष्पं पुष्टे त्रिभु पात्रेषु देवताः ।
 गङ्गामायां न्यसेद्वर्षकलकायां स्वभन्तः ॥
 एवं कृत्वा त्रिगर्दीं च त्रिभूर्धनि ।
 मण्डपे स्पण्डितं कृत्वा त्रिभुशोणादिशालिभिः ॥
 तण्डुलैस्तिलकाजैश्च सत्रं कुम्भं निवेशयेत् ।
 चतुर्दशेन संपूर्णं श्रेष्ठं श्रेष्ठकवेण तु ॥
 मध्यमं तारिसंपूर्णं कन्यसं भूषयेद्वितम् ।
 पञ्चविम्बफलाकारं सर्वलं कूर्चसंयुतम् ॥
 कनकाञ्जसमायुक्तं पञ्चरत्नोदरं ह्युभम् ।
 घृष्टे सुविस्संयुक्तं हेमनाञ्जसमन्वितम् ॥

एकद्वित्र्यहसंयुक्तनिष्कमानवृत्तेन तु ।
सुभाशुभसदैर्घ्येण सूर्यमसुधिरण तु ॥

पिधानेन समोपेतं पञ्चवेत सगन्धितम् ।
उपकुम्भं तदग्रे तु वज्रदेमादिसंयुतम् ॥
पृष्ठरत्नविहीनं तु दक्षिणे तस्य विन्यसेत् ।
आसनं च ततः कृत्वा मूर्तिमावाहयेद्वदे ॥

क्षामिश्च कलोपेतैर्विवादेष्टं प्रकल्पयेत् ।
प्रणवं शिवमावाध गन्धार्धैः सभ्यगर्हयेत् ॥

प्रधाने चोपकुम्भे च क्रियामेनां समाचरेत् ।
गन्धोदं वा मधु पयस्सर्वाथं विनियोजयेत् ॥

15

प्रायश्चित्तेऽद्भुतेऽप्यस्मिन् दुस्तितां क्षमार्थकम् ।
पञ्चगव्यं विनिक्षिप्य शुद्धोदकमथापि वा ॥

गन्धं स्याद्वन्दनं मस्तसहितं वाधुःकल्पयेत् ।
अथवाचमनीवार्धं कल्पितो गन्ध एव वा ॥

नीरोमजन्तुकं द्रव्यमुपकुम्भे विनिक्षिपेत् ।
हृदा संपूज्य गन्धार्धैस्ततो होमं समाचरेत् ॥

नवपञ्चैककुण्डेषु समिदाग्राजसंयुतम् ।
तिरुलाजसमायुक्तं मधुसस्वेन्दसंयुतम् ॥

समिधो वज्रजलोत्थास्युस्सर्वा आरुणमन्त्रतः ।
आर्येनामृतवीजेन संपुटेन शिवेन च ॥

20

आप्यधारणयोपेतं सहस्रं वा तदर्धकम् ।
सतमष्टोत्तरं वापि प्रविष्टव्यं तु होमयेत् ॥

आप्याणुसंपुटं मूले जपेत्सत्संस्कृतं यथा ।
जप्तव्या वाक्पणा मन्त्रा मन्त्रजपिभिरष्टभिः ॥

आप्यायस्वेति वक्तव्या चतुर्वेदिसिद्धरात् ।
वृत्तस्नानैर्विनीतिश्च हविष्यावाशनैर्विजैः ॥

अनन्यमानसैस्सान्निभैश्चार्पाङ्गानुपालनैः ।
शिवदीक्षासमोपेतैस्सर्वैर्वृष्टमसिकाङ्क्षिभिः ॥

सर्वं देवालयं चारिसेकैरिस्त्वेदहनिशम् ।
तत्काले पातयेत्क्षीरं गोस्तनेभ्यो विशेषतः ॥

25

सहस्रसंस्कृतम् ॥ एतत्संख्यासमन्विताः ।
शतसंख्याश्च पातास्वेत् पुष्टा वृष्टिर्भविष्यति ।
एवं प्रतिदिनं कार्यं होमकाले द्विजोत्तमः ।
पूजायां चाथ पूर्णायां आरुणी धारणां द्विजाः ॥

प्यात्वामृतमयं मूलमुच्चरन्वीषदन्ततः ।
कुर्वाणश्चक्षुस्त्वनोपेतं प्रत्यहं चैवमाचरेत् ॥

नित्यपूजावसाने तु नैमिषिकमुपक्रमेत् ।
नैमित्तिकं च्छेत्तु महदादौ समाचरेत् ॥

नानागन्धसमोपेतैस्सतीतोदैस्त्वपनान्वितैः ।
संस्तप्य देवदेवेशममृतफलार्चनं स्मरन् ॥

30

चन्दनागरकपूरकुङ्कुमैः प्रचुरैर्गुहः ।
गन्धपुष्पैरनेकैश्च तत्क्षणप्रतिबोधितैः ॥

कृष्णागरकपूरैर्वैभूषैश्चैराग्यप्रकल्पितैः ।
कर्पूरवर्तिभिर्द्विपैः पायसैः प्रचुरैः शृणात् ॥

नवभाण्डप्रवृष्टैश्च निवेद्यैश्चालिकल्पितैः ।
पानीयैः शीतैर्गन्धैर्मृष्टैर्नूतनभाण्डकैः ॥

ताम्बूलैर्गौरपत्रैश्च सुगन्धैः कमुकोद्वैः ।
मुल्लयाससमोपेतैर्गानैर्वाद्यैश्च नर्तनैः ॥

नवभाण्डप्रसोपेतैस्त्वोर्ध्वैर्दस्वरैरपि ।
जापिभिर्जयशब्दैश्च नमस्कारैरनेकशः ॥

35

पूजयेत् प्रत्यहं देवं यावत्पात्रं काङ्क्षितं फलम् ।
तदन्ते होमकर्मैश्च प्रत्यहं विधिरोरितः ॥

प्रथमेऽहि विशेषोऽयं पूर्णान्ते च वन्दयम् ।
संप्राहयित्वा दोषं च शिरसं वा प्रदक्षिणम् ॥

आभ्यां कृत्वा च धामस्तु सुदिने च सुभारके ।
आचार्येस्तानुकूलार्थं यजमानस्य चैव हि ॥

धृतिथौ च सुलग्ने वा रोपयेच्छिखमुच्चरन् ।
धटं ससुधिरं तस्मिन् नवकुम्भस्थितं जलम् ॥

शिवगन्धं समुच्चार्य ध्यात्वा चामृतधारणम् ।
निक्षिपेदुचरत्यस्तु त्रिपाशुपरि मध्यगम् ॥

40

तोपशेषकमेष्टित्यं याक्वर्त्मं प्रसिद्धयति ।
सप्ताहं वा द्विसप्ताहं त्रिसप्ताहं तु मासकम् ॥

द्विमासं वा त्रिमासं वा विधिमेषं समाचरेत् ।
आचार्यं पूजयेदादौ वज्रैः पञ्चाङ्गभूषणैः ॥

॥ इति उत्तरकामिके महातन्त्रे वैशाखमासशीतकुम्भविधिः पञ्चदशः पटलः ॥

॥ ज्येष्ठमासफलपूजाविधिः ॥

ज्येष्ठमासे तु मूलार्धे पूजयेत् स्वादुभिः फलैः ।
विशेषस्तपनोपेतं पञ्चाभृतसमन्वितम् ॥

विशेषपूजासंयुक्तं पायसेन समन्वितम् ।
विशेषहोमसंयुक्तं समिदाग्राजकैरसह ॥

नानाफलसमायुक्तैर्द्रव्यैः पूर्णं विधाय च ।
पीठादिलिङ्गमूर्धान्तं फलैर्नूतनैश्च पूजयेत् ॥

॥ इति उत्तरकामिके महातन्त्रे ज्येष्ठमासफलपूजाविधिः षोडशः पटलः ॥

॥ आषाढमासपूर्वफलपूजाविधिः ॥

आषाढे मासि नक्षत्रे पूर्वफाल्गुनसंज्ञके ।
आसद्युज्यथ वा मासे क्रियामेनां समाचरेत् ॥

कौतुकं कन्वयेद्वात्री देव्याः पूर्वोक्तवर्त्मना ।
देवदेव्योश्च वा प्रातः कन्याभ्यः काश्चतादिकम् ॥

वर्षं च भोजनं दत्त्वा देव्याः क्षीरं निवेदयेत् ।
प्रातश्च दक्षिणं कुर्वात् सर्वाङ्गारसंयुतम् ॥

दक्षिणां दापयेदादौ दशनिष्कादिकां स्रुपः ।
अन्ते च द्विगुणं पूजां दक्षिणागमि मानवः ॥

अन्येषामपि सर्वेषां हेमवस्त्राङ्गुलीयकाम् ।
निष्कैकदक्षिणोपेतां दद्याद्दृष्ट्वा समन्वितम् ॥

प्रत्यहं भोजनार्थं तु तण्डुलं व्यञ्जनाम्बितम् ।
ताम्बूलं च नृपस्तेभ्यो दद्याद्दृष्ट्वा समन्वितम् ॥

45

नित्यं च भोजनं कार्यं भक्तानां योगिनामपि ।
दीनानाथजनानां च प्रत्यहं भोजनं भवेत् ॥

स्नपनं कारयेदन्ते प्रचुरं दापयेद्विधिः ॥

कृष्णान्तर्हितलिङ्गं तु तद्वहिः पूरणं तु वा ।
क्लृप्ताभ्यां वेष्टयेच्छिखं पीठं कमचमन्त्रतः ॥

सन्ध्यन्तरे परे वाहि तानि तस्माद्बहिर्नयेत् ।
क्रियान्ते पूजयेत् कर्ता देशिकं पञ्चकाश्वरः ॥

5

यद्यदिष्टफले फलैस्तचच्छीघ्रे भविष्यति ॥

तत्काले दापयेन्मुद्राङ्कुरं तत्क्षणतंतुतम् ।
प्रातश्च दक्षिणास्यै नैवेशं दापयेत् वा ॥

आस्थानमण्डपं नीत्वा परिवेषकं नयेत् ।
रात्रिचूर्णं च तैलं च सूर्णोत्सवविधानतः ॥

5

दद्याद्देवाय देव्यै च जनेभ्यस्तदनन्तरम् ।
ताम्बूलसहितं नानान्यञ्जनं तण्डुलान्वितम् ॥

हस्ता वा चूर्णकार्यं च तण्डुलादिप्रदानकम् ।
त्रिशूलेन समायुक्तं देवीं नद्यादिकं नयेत् ॥
स्थण्डिलद्वितयं कुर्याच्छालिमिर्विधिना गुरुः ।
एकत्र शृङ्गे संस्थाप्य देव्याः पूर्वं तदग्रके ॥
संस्थाप्य तान्घटान् सम्पक् स्नपनोक्तविधानतः ।
सक्तुभिश्च फलोपेतैस्तान् संपूज्य मुदा गुरुः ॥
तैः संस्थाप्य च तच्छूलगण्यहर्नवाचरेत् ।
तीर्थमये जनैस्सार्थं प्रविशेदालयं प्रति ॥
तीर्थकर्मविहीनं वा प्रामादिभक्षणवधि ।
अस्तिन्निने या निर्वाणदीपगन्धनमालया ॥
प्रतिसंश्रयं कुर्याद्विधानसमन्वितम् ।
अथवा गलिहोमभ्यां युतं रात्री दिवापि वा ॥
वेदप्रवृत्तिं कृत्वा सर्वाङ्गहारस्तुतम् ।
नानागतजनैस्सार्थं नानास्वाद्युक्त्यानि च ॥

10

गुह्यलक्षणसमोपेतं सक्तु संदापयेद्गुरुः ।
नानापुष्पमायुक्तं नानाफलसमन्वितम् ॥
जलतीरे निवेद्यैशे गुह्यादि फलसक्तुकम् ।
विमोक्ष्य देवदेवामे ततस्तीर्थं नरोदके ॥
विधाय केवलं वापि त्रिशूलेन समन्वितम् ।
नीमाख्यं ततः कुर्यात् स्नपनं पूजया सह ॥
प्रभूतवृत्तिवोपेतं मुक्तागसेन संयुतम् ।
ताम्बूलेन तदन्ते तु पूजयेद्गुरुमादरात् ॥
नवदेवाश्च गुह्यीयाश्चैर्दक्षिणां वापयेत्ततः ।
सर्वपापविनाशार्थं सर्वारिष्टनिवृत्तये ॥
सर्वभीष्टप्रसिद्धयर्थं सर्वकार्यार्थसिद्धये ।
विधानमेतत् कर्तव्यं देव्यास्तुष्टिकारणम् ॥

15

॥ इति उत्तरकाविके महात्मने आपादमासपूर्वकस्त्रीपूजाविधिः सप्तदशः पटलः ॥

॥ आषणमासे पवित्रारोहणविधिः ॥

दुरितस्य विनाशार्थं संश्रयस्तस्य तु ।
पवित्रकर्मैव कथ्ये धूमरां मुनिपुङ्गवाः ॥
प्राञ्छितमकुर्वाणो मन्त्री विधेर्विलङ्घनात् ।
सिद्धिभ्रंशमवाप्नोति देशिको रोगभारं भवेत् ॥
पुत्रको मुक्तिगाढन स्याज्जन्मसंकेन रोचनात् ।
समयी समवस्थोऽपि नैव यस्मात् पाक्वकम् ॥
विधातव्यं प्रयत्नेन येन केन प्रकारतः ।
प्रसहं बाह्मनःकायव्यापाराजनितादत्तम् ॥
पतनात् प्रायते यस्मात् तस्मादेदत् पवित्रकम् ।
आपादादिश्रयो भासा ज्येष्ठमासकन्यसाः ॥

5

अश्विनीकुसिकामासावपथा संप्रकीर्तिनी ।
पूर्वपक्षे चतुर्दश्यामापादे तु पवित्रकम् ॥
इतरेषु च मासेषु पक्षयोः शुक्लपक्षयोः ।
चतुर्दश्यामापादभ्यां पवित्रं विधिनाचरेत् ॥
श्रुतिकादीपतः पश्चान्नैव कार्यं पवित्रकम् ।
शुक्लपक्षे गृहस्थस्य यत्तेदमपपक्षयोः ॥
कर्तुः कारयितुश्चाशुक्लं वा न वा मतम् ।
शौमकार्यासजं सूत्रं मौञ्जं वा तदसंभवे ॥
दर्भं सप्तस्फलोत्थं वा समाहृत्याधिव्रातयेत् ।
त्रिगुणं त्रिगुणीकृत्य शोधयेदन्नमन्त्रतः ॥

10

रोमायं गुह्यतोयैश्च जालयेदन्नमन्त्रतः ।
शुक्लं कृत्वा हृदा तेन पवित्रं कारयेद्गुरुः ॥
शक्यो नम्र वामाया नयसूत्राधिपा मताः ।
द्विगुणास्तन्तवो हास्ते दद्याद्दद्या ततः क्रमात् ॥
शतमञ्जोत्तरं तेषां तदनामुत्तमोत्तमम् ।
दशशोचरया वृद्धया द्वादशाभ्यस्तदन्तिष्ठतः ॥
तन्तवो वाय ससिद्धाः कन्यतादिषु सिद्धिषु ।
यथायतां कलासंख्या मथ्यानां वर्ण्यक्षिताः ॥
स्वैरानां पदसंख्यातास्तन्तवो गान्धुवे मताः ।
स्वायम्भुवादिस्त्रिंशु वाणे वा रत्नजोऽपि वा ॥
स्थण्डिले गण्डके वापि चले वा प्रतिमासु च ।
संख्यास्तन्तवो संयाध्यासरता वा विपमाश्च वा ॥
समा एव गृहस्थस्य परिवारान्तरादिषु ।
तथैव होमविशेषु छिन्नादिषु मुनीचराः ॥
एकाकेकैकवृद्धया तु तन्तवो द्वादशान्तकाः ।
मन्थपस्तान्तुसंख्याताः शिवायनर्गो न वा मताः ॥
यथेष्टमन्थयो वापि समारक्षकं संख्याताः ।
एकादित्रयशुक्लं वापि प्रथिमानगिहगमे ॥
प्रन्थयो वेष्टवेष्टोऽथ विधातव्या विप्रवृत्तौ ।
रत्नचन्दनकाष्ठीरौहितागरुचन्दनैः ॥
कुष्ठकपूरतपुक्तं हरिद्राकृष्णगन्धपुक् ।
रज्जयेद्भुदयेनेष्ट रक्तसूत्रादिभिस्तु वा ॥
जितं वं मूर्ध्नि कर्तव्यमगमविधाशिवात्मकम् ।
पिण्डकारपुक् चतुर्थं तु पवित्रं सर्वेसारिकम् ॥
यक्षसूत्राख्यमात्रं च आहुमात्रं ततः परम् ।
मुल्लिङ्गे विधेया स्यात् सकलेऽप्यथवा मता ॥
आजादुशोभि व्यक्तेषु त्रिपूर्वं ग्येष्टतन्तुपुक् ।
यन्त्रद्विप्रमाणं वा पुण्यलिङ्गमितं तु वा ॥

15

20

शुद्धलिङ्गे पवित्रं स्यात् स्थण्डिलद्वयो यवामृतम् ।
आशुक्लमेकं वृषमे मकुदः सुतो परम् ॥
पवित्रमेकं सर्वपापान्मुक्तानां विधीयताम् ।
एकैकमेव दातव्यं शण्डेशोक्तप्रमाणतः ॥
क्षेत्रनेभ्यां लोकशृङ्गपरसूत्रमेकं प्रदक्षिणम् ।
यागधामपुष्पस्वामप्रासादालयसंभवान् ॥
कारकाणि च सर्वाणि त्रिपुरासूत्रेण वेष्टयेत् ।
एवं विशिष्टा पूर्वेषुपविशासनमारभेत् ॥
प्रासादस्यागनेशे वा तदग्रं दक्षिणेऽपि वा ।
मण्डपे पञ्चदक्षादिस्तु विधातकरान्तके ॥
शोचशस्तमभ्युक्ते रक्षितमभ्युक्तेऽपि वा ।
गन्धमे धेरिकायुक्ते सर्वव्याधनमुक्ते ॥
त्रिमागायाममुक्ते वा विशिष्टिस्तमभ्युक्ते ।
मण्डपे पूर्वैकस्थिते वा द्विगुणायतनेदिके ॥
तत्तन्मन्त्राद् मुक्तस्तुतमवपक्षैकपुष्पकैः ।
तत्तन्मन्त्रे स्थण्डिले वापि वेदिकारोहितेऽपि च ॥
पश्चिमे मण्डले कुर्यात् पवित्रं वापि विन्ध्यसेत् ।
कृतशीचविधितानसन्ध्यावन्दनतर्पणः ॥
कृतमिष्टार्चने मन्त्री सूर्यार्चनसमन्वितः ।
अविस्मय रविं श्रुत्वा मन्त्रसप्तदशेषुक् ॥
परिगुणं शुभं इत्थं दारवान् वास्तुनायकम् ।
लक्ष्मीपतिशार्चन्यौ लोकपानं गणपं गुरुन् ॥
इष्टया संसार्य नम्यन्वात् मण्डलेऽपि च शङ्करम् ।
संपूज्य विधिवदेवामीपे स्वासने स्थितः ॥
आसनार्चनमारभ्य कुर्यादावाहान्तकम् ।
कर्म पञ्चाहुतोपेतं विशेष्टस्नपनान्वितम् ॥
नानागन्धान्वितां नानाभक्ष्यभोज्यान्संयुताम् ।
पूजां विशेषतः कृत्वा गन्धा कुण्डान्तिकं गुरुः ॥

25

35

40

कुम्भसंस्कारमारभ्य पूर्णान्तं होममाचरेत् ।
 समिदाभ्यचरैस्त्रिजालिलसंस्थेऽसंपुतान् ॥
 पलाशोदुम्बरसञ्चयवटाः प्रागादिदिक्षु च ।
 शमीखादिरथीवृक्षद्वयः सुर्वेष्टिकेणतः ॥ 45
 मन्थने तु पलाशस्याङ्गुतं वार्धं शिवस्य तु ।
 शिवाश्शशतोऽङ्गानां कुम्भे प्राधानिके भवेत् ॥
 तदर्धमन्यकुम्भेषु नरादिषु हृदादिषु ।
 स्वाङ्गीपायद्वयिः कृत्वा तदुधुदा विभजेत् त्रिधा ॥
 शिवांशमग्निभागं च मध्याभ्याम्भां तु मिश्रितम् ।
 कुर्यादात्म्यभागं तु केशलेन धृतेन च ॥
 हृदा देवांशमभ्यर्च्य समादाय शिवान्तिकम् ।
 गत्वा तंपूज्य देवेशं त्रताङ्गानि निवेदयेत् ॥
 दन्तकाष्ठं व्यसेत् प्राच्यां विष्णुकं पुरुषं स्मरन् ।
 भस्म दक्षिणतस्तु दक्षिणेऽधोरेण मन्त्रविष्टम् ॥ 50
 पश्चादपान्मृदं शुद्धां सद्योजातं च तां स्मरन् ।
 धात्रीफलमुदकपूर्वं पञ्चमस्य निवेदयेत् ॥
 होमश्रव्याणि सर्वाणि सकुशान्यधरातने ।
 दण्डाक्षमालाकौपीनमिक्षापात्राणि दक्षिणे ॥
 रोचनं कुङ्कुमं तैलं शलाकां केशसोभिनीम् ।
 हर्षणं कर्पूरं दन्तनखशोधनमञ्जनम् ॥
 तत्प्राप्तमपरं दद्याद्दामदेकमुत्तरम् ।
 ताम्बूलं भस्मसंमिश्रं दद्यात्तु पुरुषं स्मरन् ॥
 ऐशान्यमासनं छत्रं पादुके योगपट्टिकां ।
 स्पण्डिले सूत्रनिकटे परित्याधियात्य वा ॥ 55
 अक्षेण प्रोक्षितं वर्मकुण्ठितं हृदयां चतम् ।
 घेनुमुद्राष्टलीभूतं शिवांशं विनिवेदयेत् ॥
 न्यामिर्देवदेवाय पवित्राण्याहरेततः ।
 स्पण्डिलं वेदिकोर्ध्वं स्यादष्टशेनेन शालिना ॥

तदर्धतण्डुलोपेने तिलज्जलसमन्वितम् ।
 तत्र संस्थापयेत् पात्रे पवित्राण्याहरेततः ॥
 मण्डले वेदिकोर्ध्वं चेदत्र कुम्भान्तिकेऽपि वा ।
 संस्थाप्याधोदकेनैव प्रोक्ष्य संहितयाऽल्मेत् ॥
 मृगाजिनादिनाञ्छाद्य स्थापयेत् पातकान्तिके ।
 संकसरात्मकं सर्वकृत्यसाक्षिणमभ्यस्यम् ॥ 60
 गोसारं स्रग्ध्रं कर्मफलप्राप्तिनिवन्धनम् ।
 अनुस्मरन् शिवं ब्रह्म ब्रह्मं शिवमन्त्रतः ॥
 त्रिस्तम्बश्रवः तं पार्तं तथैव जुहुयात्ततः ।
 दत्त्वा मन्धरविष्टं तु मानेराचम्य शेषिकः ॥
 वागधामवृषस्थानप्रासादानलसंश्रवान् ।
 पञ्चक्रान् पञ्चसूत्रेण कर्मणा परिवेष्टयेत् ॥
 दद्याद्गन्धपवित्रं तु नन्द्यादिभ्यः प्रदक्षिणम् ।
 अविष्टं पूर्ववन्तः श्रद्धणे च पवित्रकम् ॥
 तदेतानि पवित्राणि भगवन् सङ्कृतानि हि ।
 अर्पयामि धरन्त्याय शिवायाभ्येष्टयेदिति ॥ 65
 समर्प्य रक्षणायास्मै तेभ्यो गन्धपवित्रकम् ।
 धादौ वा कुम्भकर्णयोर्दत्त्वा यायाञ्छिवान्तिकम् ॥
 स्वमूर्तौ गुरुपङ्क्तौ च दद्याद्गन्धपवित्रकम् ।
 एकप्रतिपदसमायुक्तमन्त्रतन्तुविनिर्मितम् ॥
 धूपितं पुष्पसंयुक्तं समादायाङ्गुली गुरुः ।
 आमन्त्रणपवित्रं तत् सुधामुद्राप्ररोचितम् ॥
 शिवायारोप्य तम्बुलि रेचकेन शिवाणुता ।
 आमन्त्रणात्मकं मन्त्रं पठेद्देवेशसन्निधौ ॥
 समस्तविधिविधिद्वयद्वयशमलं प्रति ।
 प्रभो वामन्त्रयामि त्वां त्वदिच्छायातिकारकः ॥ 70
 तस्मिन्निमनुजानीहि यजतांश्चक्षिपते ।
 सर्वथा सर्वदा शम्भो नमस्तेऽस्तु प्रसीद मे ॥

विहीनतपसापि न भवति यज्ञिकारम्भः ।
 यज्ञिकारम्भमायुक्तं यज्ञिकारम्भं शर्मा यज्ञिकम् ॥
 नरा इत्यादिभ्यो पवित्रं तु दत्त्वा नन्तस्तत्प्रक्षिप्य च ।
 कुम्भकर्णयोः सौम्यं गेयं प्रापरिचक्षितान् ॥
 तेषाम् सप्तपञ्चाशत्पुण्यं सौम्यं च विधानवित् ।
 यथा पूर्णापुण्यं देवगावामभ्यर्च्य सर्वयेत् ॥
 प्राप्यविष्टं ततो हृत्वा पूर्णाहुतिमथाचरेत् ।
 यथा मनोः पवित्रं तु समाचम्याणुदेष्टुम् ॥
 नन्त्यादिभ्यो पवित्रं तु दत्त्वा नन्तस्तत्प्रक्षिप्य च ।
 मन्त्रेण कुम्भकर्णयोः क्रमाद्वात् पवित्रकम् ॥ 90
 गत्वा देशान्तिकं स्वस्य चासने सुपविश्य च ।
 कुर्या विशेषपूजां च विमलस्यानुसारतः ॥
 स्वमूर्तौ गुरुपङ्क्तौ च दत्त्वा सुत्रं शिवं स्मरन् ।
 कर्तुं भासपञ्चाहर्नाडीप्राणादिविग्रहम् ॥
 सर्वेन्द्रियशरीरार्थव्यवहारैककारणम् ।
 कृत्वा कृतसमुत्सृष्टं किञ्चिदकर्मैकसाक्षिणम् ॥
 क्षेत्रगोसारमीशानं शरपदं शुक्तिमानसः ।
 प्रभवादीन्वराशास्यसुपवित्रकरो विभुम् ॥
 काष्ठतमना त्वया देव यद्दृष्टं मामके विधौ ।
 कृतं विष्टं संसृष्टं हतं शुभं च मञ्जतम् ॥ 95
 तदस्तु किञ्चिदकर्मैकं कृतं पुष्टमस्तुतम् ।
 सर्वमन्त्राभुना शम्भो पवित्रेण त्वदिच्छया ॥
 पूरयेति द्विरुच्चार्य मन्त्रमस्तुतं ततः ।
 नियमेश्वरायेति पठं स्याद्वैद्यन्तं समुत्तरम् ॥
 आत्मतत्त्वाधिपतये शिवाय नम इत्यादि ।
 सप्तविद्याशिवाय च सुक्तिकामपदं पठेत् ॥
 पवित्रकृतं मूर्तिं दद्याद्गौरी दिनादिकम् ।
 शिवाणुमायुक्तार्थं शिवविद्यात्मकं पुनः ॥

सर्वतस्वसरायेति दद्याद्गङ्गावतारकम् ।
 पुण्याल्लिपुडो भूत्वा भवत्वा विज्ञापयेत्तुम् ॥ 100
 त्वं गतिस्त्वभूतानां संस्थितत्वं चराचरे ।
 अन्तश्चारेण भूतानां दद्या त्वं परमेश्वर ॥
 कर्मणा मनसा वाचा त्वतो नान्यो गतिर्यम ।
 सन्त्राहीनं क्रियाहीनं द्रव्यहीनं च यत्कृतम् ॥
 जपहोमार्चनादीनि कृत्यं नित्यं मया तव ।
 अकृतं वाक्पहीनं च तत्पूरय महेश्वर ॥
 सुपूत त्वं सुरेशान पवित्रं पापनाशनम् ।
 त्वया पवित्रितं सर्वं जगत्स्वाधरज्जगम् ॥
 खण्डितं यथा देव व्रतवैकृत्ययोगतः ।
 एकीभवतु तत्सर्वं तवाज्ञासूत्रमुभितम् ॥ 105
 जपं कृत्वा निवेद्यास्मै स्तुत्वा नियममीश्वरात् ।
 गृहीयात्प्रणतो भक्त्या चतुर्विधमेकमात्मकम् ॥
 अर्धमासं च सप्ताहं पञ्चाहं तु त्र्यहं तु वा ।
 अथैकाहमास्मकमर्धमासं नियमं नयेत् ॥
 एकमुक्त्वादि यमस्यै शक्यतामुद्देश्यमीश्वरात् ।
 व्रतं गृहीत्वा कर्तव्यं यावत्सुत्राश्रोदणम् ॥
 साक्षेभ्यो दिक्पतिभ्यस्तु सूत्रं मत्वाग्निसंरिपते ।
 शिवे पवित्रं तुर्यं तु दत्त्वा व्याकृतेमिगुरुः ॥
 वह्निं संरोप्य स्थितान्तं हुत्वा न्तसंप्रविश्य च ।
 देवं संपूज्य गुरवे सौदाम्ने पुस्तकेऽपि च ॥ 110
 दत्त्वा पवित्रं दिक्पालत्रिणायक्य देशिकः ।
 प्रायश्चित्तं ततो दत्त्वा पूर्णं वै द्विद्विपूणीम् ॥

मण्डलार्थं च संपूज्य ततो देवं क्षमापयेत् ।
 तदन्ते मोक्षनाच्छादनाशोफकरणादिभिः ॥
 संपूज्य दीक्षितान्भूयात् प्रीयतां मे सदाशिवः ।
 लिङ्गापवित्रमुद्रास्य निर्मात्यापनये कृते ॥
 स्नातेऽर्चिते तदारोप्य मा विसर्ज्य दिनेदिने ।
 व्रतान्ते प्रायश्चित्तार्थं चातीतदिनवर्षादि ॥
 व्रतं निवेदयेदुक्त्वा ममास्तु फलदायकम् ।
 सुखिकामो मत्ती कामे कर्मव्ययक इत्यपि ॥ 115
 मन्त्रतर्पणकर्मान्तं कृत्वा निष्कृतिमाचरेत् ।
 भसितं वन्दयित्वाय बह्विधं योजयेच्छिवे ॥
 बहेर्मन्त्राश्च संहस्रं नीत्वा तां द्वादशान्तिके ।
 हृदये संनिवेश्याग्निं पितृभ्योऽहस्य विहरात् ॥
 परिधींश्च यत्किं दत्त्वा समाचम्य गुरुश्रुतिः ।
 शिवकुम्भाखवर्धन्योर्मन्त्रं संहस्रं योजयेत् ॥
 ईशे सापेक्षमुक्त्वैवं क्षमस्वेति विसर्जयेत् ।
 दिक्पालानसंयुक्तान् द्वास्यान् द्वास्संरिपतान् ॥
 रत्नान्तं तु विसृज्याय पवित्राणि भूधरात् ।
 आदाय सति चण्डेसे तस्मै दद्यात्पवित्रकम् ॥ 120
 निर्मात्यादिकमर्थं च पवित्रं न कृतं यदि ।
 लक्षं स्वधोरमावृत्त्वा दशशं होममाचरेत् ॥
 पवित्रं नित्यापूजां पुण्याये परिकल्पयेत् ।
 दत्ते नित्यपवित्रे वा साधत्सरिकमाचरेत् ॥

॥ इति उत्तरकामिकाख्ये भवतन्त्रे पवित्रारोहणाविधिः अष्टादशः पटलः ॥

॥ नवमैवेयविधिपटलः ॥

भसितं परं प्रकथयामि नवमैवेयविधिपटलम् ।
 गार्गशीर्षमथावाढं मधुमासं विकर्ष्य च ॥
 अन्येषु सर्वमासेषु नवमैवेयमाचरेत् ।
 निर्वाह्य शुभनक्षत्रं तत्पूर्वेऽङ्कुरमाचरेत् ॥
 विना वाङ्कुरकार्यं तु सुमुहूर्ते सुलग्ने ।
 राह्णदुन्दुभिनादैश्च गतिनृतादिमङ्गलैः ॥
 नानाध्वजविधानैश्च धूपदीपङ्कुरैर्युतम् ।
 मम भक्तजनैस्सार्धं विशुद्धेन समन्वितम् ॥
 चण्डेश्वरसमायुक्तं देशक्षेत्रं समाविशेत् ।
 चण्डेशाखं विना वापि क्षेत्रं गत्वा विचक्षणः ॥ 5
 इतिवा दधियुक्तेन भूतानां तु वह्निं क्षिपेत् ।
 पूर्वाग्रहदिशास्त्रेण गन्धपुण्यादिसंयुतम् ॥
 सलक्षणेन दात्रेण पूजितेनैव हेतिना ।
 प्राङ्मुखोदङ्मुखो भूत्वा राक्षसमन्त्रमनुसरन् ॥
 शकं कृत्वा तु युग्मे तु स्थलिकोर्ले निवेशयेत् ।
 तच्छूकेन समायुक्तं नवमैवेयसमायुतम् ॥
 तण्डुलैश्च समोपेतं नानाध्वजानसंयुतम् ।
 नाखिकैरफलोपेतं नवमैवेयसमायुतम् ॥
 मरीचगुलसण्डाद्यैरिष्टुभिश्च समन्वितम् ।
 नानाशाकसमायुक्तं नानाध्वजानसंयुतम् ॥ 10
 पृथक्चण्डफलोपेतं पूजादयैस्तथाविधैः ।
 आधर्यकारकैरन्यैस्तथाविधैस्तथासमन्वितम् ॥
 नृत्तगानसमायुक्तं नानाध्वजसमन्वितम् ।
 नानाद्युक्तसमायुक्तं प्रविश्य नगरादिकम् ॥
 ग्रामं प्रदक्षिणं कृत्वा ग्रामलोदालये प्रसि ।
 पूर्णकुम्भसमायुक्तं नानादीपसमन्वितम् ॥

कदलीसामसंयुक्तं नानाध्वजसमन्वितम् ।
 विमोष्य श्रीहिं शूकेभ्यश्चोपयेदातयेन वै ॥
 वेप्रादिनिर्मिते पात्रे भूतले केचलेऽपि वा ।
 गोमयालेपिते पिण्डविधिते दीपसंयुते ॥ 16
 चूर्णोत्सवक्रमप्रोक्तमार्गेणकुट्टं कर्जयेत् ।
 तुषादीन् तण्डुलाञ्जुद्वान् सङ्ग्राह्य क्षालयेत्ततः ॥
 मरीचजीरकापेतं गुळसारसमन्वितम् ॥
 नाखिकैरफलोपेतं संस्तुत्यास्तण्डुलं पुरा ।
 स्तपनं कारयेद्देवं भूषयेद्भूषणार्चकैः ॥
 सुहृत् समस्तग्रामे श्रीहीनास्तीर्य भूतले ।
 पटं तद्वर्धे विन्यस्य रम्भापत्राणि विन्यसेत् ॥
 वज्रतोयेन संप्रोक्ष्य मृत्पुष्पमनुसरन् ।
 तण्डुलं तत्र निक्षिप्य गुळतोयेन सेवितम् ॥
 कक्षचेनकुण्डपान्ते इदा संपूजयेद्गुरुः ।
 चेन्महादेवमावृत्तीकृत्य व्याभिः पुरुषेण वा ॥ 20
 नैवेद्यं परमेशाय पानीयं दापयेत् कमात् ।
 तैर्मन्त्रैर्देवाय ताम्बूलं विनिवेदयेत् ॥
 नवमैवेयफलोपेतं देव्यै च विनिवेदयेत् ।
 सर्वैभ्यस्तकलेभ्यश्च प्रायुक्तविधिना गुरुः ॥
 अथवा स्थलिकायां वा सर्वेभ्यो विनिवेदयेत् ।
 वृषादिपरियारेभ्यो होमकर्म समापयेत् ॥
 नैवेद्यं दापयेदन्ते ताम्बूलं विनिवेदयेत् ।
 बलिदानसमोपेतमतिथीनां समर्पणम् ॥
 निवेद्य तण्डुलं चान्नं पश्चाद्गोमोऽथवा भवेत् ।
 तदन्ते चोत्सवं कुर्यात्सं विना वा समाचरेत् ॥ 25

ह्रित्वा क्षेत्रवलि वाप ह्रित्वा बोद्धलक्रियाम् ।
सर्वमप्यसमाप्तं स्यात् तदन्ते पूजयेद्गुरुम् ॥

॥ इति उत्तरकामिकाख्ये महात्मने नमनेनेष्टविधिः एकोनविंशतितमः पटलः ॥

॥ समयविशेषदीक्षाविधिः ॥

अवेदानीं प्रवक्ष्यामि दीक्षां समयसंभिताम् ।
आचार्यः कृतनिश्चातु कृतमन्त्रादितर्पणः ॥
वृत्तभान्धर्धनशुद्धः कृतमन्त्रपरिमहः ।
सामान्यार्थकरो भूत्वा प्रविशेथागममष्टकम् ॥
हाराप्यक्षेत्रं तन्मोक्ष्य दारदाराधिपान्यजेत् ।
आदौ शान्तिफलशब्दद्वाराय नम इत्यपि ॥
पश्चिमा पूजयेत्पूर्वद्वारं विद्यापदक्षिणम् ।
वाहनं च निवृत्त्यादयं प्रतिष्ठापमुदगतम् ॥
प्राच्यां नदिदग्धाकाष्ठौ धाम्ये भृङ्गिनिनापकौ ।
पश्चिमे तु दृपस्कन्दौ देशीचण्डाबुद्धिदिशि ॥ 6
प्रणवादिनमोज्ज्वलं तु चतुर्थस्तं क्रमाद्यजेत् ।
सोरणस्यान् घटस्यान् वा मितिस्थान् वापि पूजयेत् ॥
पश्चिमद्वारमाश्रित्य पुण्यक्षेत्रे विधाय च ।
अक्षेत्रं पार्थिव्यातस्य त्रयं कृत्वाय भूगताम् ॥
कृत्वा ताज्ज्वलं मन्त्री विप्रानाकाशवर्तिनः ।
छोटिकाग्रधतो विप्रान् धातः प्रोत्तारयेद्बुद्धिः ॥
दक्षवक्त्रां समुत्क्षिप्य वामराख्यश्रयी विशेषत् ।
अख्येणोदुम्बरे पुण्यं क्षिप्त्वा धातश्च मध्यमे ॥
वास्तोष्पतये चेति प्रसूने नम इत्यपि ।
संपूज्य गन्धपुष्पाद्यैश्च प्राकारफलपनात् ॥ 10

कलहेन्मृगुर्लयाधैर्दक्षिणां दाययेत्ततः ।
एवं यः कुरुते कर्मरस पुण्यां गतिमाप्नुयात् ॥

वर्माकुण्डनाद्यागमेहं संरक्ष्य देशिकः ।
उपविष्ट उदयक्षत्रो भूतशुद्धिं समाचरेत् ॥
समशीकरणं यस्या कृत्वास्तर्पजनो गुरुः ।
विशेषार्थं ततः कुर्याद्यथादिदार्थकावृत्तिः ॥
अग्निस्त्रिजुषार्धमा क्षीरपुर्णैः समन्वितम् ।
तदभस्ता तु तन्मोक्ष्य पश्चिमोर्ध्वसंहितम् ॥
असमन्वेष्ट तदार्थं कथ्येनापुण्ड्रयेत् ।
हृदाभिमन्त्र्य प्रत्येकं त्रिककं चन्दनं नयेत् ॥
दिपक्षरतं च लोकस्थं तदारोपितमस्तकः ।
ज्ञानाति तत्कस्तद्व्याप्तैश्चतुर्भुजैरुत्थामि वा ॥ 15
दर्भैः प्रादेशमात्रं तु निर्मितं सान्नमन्त्रितम् ।
कुरुयेत् पञ्चमस्य तु तद्विधानमिहोच्यते ॥
गण्डपस्य द्रुमे भागे क्षेत्रे नवपदीश्रुते ।
पञ्चतल्यहृतन्यासे पञ्चप्राणि विन्यसेत् ॥
शिखे सदाहो विद्यायां काले पुंस्त्रि च देशिकः ।
सुप्रतिष्ठे सुशान्तं च तेजोवद्रूपात्मकम् ॥
रत्नोदकं ॥ तत्कल्प्य क्षीरं दधि घृतं न्यसेत् ।
गोमयं चैव गोमूत्रमाशानायेस्तु मन्त्रितम् ॥
एकद्वित्रिचतुष्पञ्चदशैश्च दधिः कुशोदकम् ।
अधुतीक्ष्णं संपूज्य शिवेनैकत्वमाचरेत् ॥ 20

गण्डपं तैलं तन्मोक्ष्य विकिरानमिन्त्रयेत् ।
आजचन्दनसिद्धार्थं नमपुष्पकुशाक्षताः ॥
हेतयोऽक्षेत्रं सरीते विधातव्या विनिधिताः ।
मैर्त्विजां मण्डपे स्थित्वा संस्मृतीर्मण्डपस्य तु ॥
युर्मादीशानवक्त्रस्तु तत्कार्यैर्दीक्षादिभिः ।
कुण्डलयेष्टं पुरास्याधि गुरुरादक्षाय तु ॥
विर्ष्यै विकिरानां कुशाकृत्वा समाचरेत् ।
मेधां वा मण्डपे वापि ईशाने वापि पश्चिमे ॥
हेमाधैकतमं कुम्भगानीय गवित्ताभस्ता ।
पूरितं पल्लवोपेतं स्वर्णव्यावित्तुनम् ॥ 25
संस्मृती विकिराणां मातनं तु चलाक्षयम् ।
तत्कल्प्य मूर्तिसन्धेन मूर्तीभूतं घटं न्यसेत् ॥
कर्मनी सोदका मन्त्रसूत्रवर्णादित्युत्तमम् ।
क्रियतेदस्यभूतां तां प्रवक्ष्यामि सगन्धिताम् ॥
संपूज्य गन्धपुष्पाद्यैर्विष्टाकाङ्क्ष गुरुतमाः ।
हन्मर्गि पमं चैव निर्देहि वरुणं तया ॥
वायुं सोमं तथैवान्नं पूजयेत्प्रादिगारितः ।
विरिञ्चिपीशादश्रुतं विष्णुं निर्देहिपामगम् ॥
घटस्थं कलशस्थं वा कुण्डलाय वा यजेद्गुरुः ।
तमेव वज्रशक्त्यादिदशाक्ष्णाप्यपि पूजयेत् ॥ 30
मो मो शक्त त्वया स्वत्वां दिशि विप्रप्रशान्तये ।
साक्यानेन पागान्ते स्थातव्यं तु शिवाय वा ॥
सर्वेषां लोकपाप्मानमनेन क्रमयोगतः ।
शिवाहां आश्रयेत् कुम्भं आगयेदमतोऽस्त्रकम् ॥
विन्यसेत्कुम्भकर्मण्यो पूर्ववत्तदन्तरम् ।
स्थिरासनं च तंपूज्य देवमन्त्रं च पूजयेत् ॥
मूर्तिविद्यातनुं सार्द्धं शिवे सावर्णाशकम् ।
पूजयित्वा तयोर्देव्यं कल्पयेद्गामुदमा ॥

सम्यमुत्तरमापिण्डीलिङ्गमङ्गुष्ठको इरः ।
भूतये कलशं स्पृष्ट्वा पूर्वमङ्गुष्ठपर्वणा ॥ 35
संस्मृतीर्धर्धनी पश्चात्पुष्टिना हृदयागुना ।
मुक्तये च पुरस्तत्त्वा वर्धनीं मुष्टिनेव तु ॥
पुष्टोदङ्गुष्ठकामेण चरमं च घटं तथा ।
उमायै भगवद्विष्ये लिङ्गरूपधराय च ॥
शङ्कराय नमस्तुभ्यमिति स्तुत्याऽनुमोच च ।
यक्षस्यास्य पतिध्वं हि मूर्तिरेवा तवावता ॥
एतरो ज्ञानविशिष्टतद्गुहाण स्वमायुधम् ।
मया प्रवर्तितध्याये यथमा मवतः कतुः ॥
रक्षणीयं त्वयैतस्मिन् सगतिर्मावदस्य हि ।
पञ्चरक्षाधुरं तस्मिन्नेवमारोप्य देशिकः ॥ 40
अभ्येपात्रं विधायाप दद्यादभ्येकधाम्यसा ।
निरोधनाथ तस्याग्रं तथैव स्थापयेद्गुरुः ॥
वर्धनीविकिरोत्पारैस्तमन्ताधामगण्डपम् ।
अपसारितविशं तु भावयेद्गुरुपरिमहम् ॥
मण्डले स्पष्टिते वापि लिङ्गे वा शिवमर्पयेत् ।
विशेषपूजयोपेतं पात्रको शिवमर्पयेत् ॥
भगवन् देहमाश्रित्य मदीयमनुकम्पया ।
कर्तव्योऽनुमदस्तेषां विद्यायां भावितात्मनाम् ॥
संप्रार्थ्यं करोमीति लब्धानुज्ञादिशवाद्गुरुः ।
मन्त्रितं मूलमन्त्रेण सतततः तितं शुभम् ॥ 45
उष्णीषं शिरसि न्यस्य शिवेनैक्यं तु भावयेत् ।
सर्वेषां कर्मणां साक्षी मण्डले समुपस्थितः ॥
यक्षस्य रक्षकत्वेन शिवकुम्भे व्यवस्थितः ।
होमाधिकरणत्वेन पावकस्थस्तदाशिवः ॥
शिष्यदेहे तु तच्छिष्यपराशमोचनकारकः ।
अनुमदकरो देवो मम देहे व्यवस्थितः ॥

पश्चाधिकरणो देवसोऽहमेव सदाशिवः ।
 अपृथग्भूतात्मानं तत्समानगुणं स्मरेत् ॥
 नमोऽपि हृदयादीनि साधनानि न संशयः ।
 स्वातन्त्र्यमेव संभाव्य शिवं निष्ठापयेदिति ॥
 यदर्थोऽयं मया देव भवध्यायः प्रवर्तितः ।
 त इमे पञ्चदशान्ता द्वारं सिद्ध्यन्ति वारिताः ॥
 अविसर्वादिभिर्लिङ्गैरुद्धृतध्वान्तकृतयः ।
 भवदीयकर्तृत्वाच्चिरं शुष्माप्रचोदितैः ॥
 लिङ्गितावश्यकाः स्नाता निवर्तितदिनक्रियाः ।
 सितवस्त्रोत्तरीयास्वत्पादपद्मदिदृक्षवः ॥
 तत्र करोतु प्रसादं मे तत्रवेशाय शङ्कर ।
 प्रवेशयामि तानेतान् भक्त्यादाभ्युज्ज्वलितकम् ॥
 कुरुष्व वचनं भद्र प्रवेशाय किलेखहम् ।
 उक्तदिशयेन संभाव्य ततदिशध्यान् प्रवेशयेत् ॥
 द्वारस्य संमुखं बाह्ये प्रणवे कुशमण्डले ।
 दिव्यं तत्रैव संस्थाप्य स्वित्वा स्वयमुद्धतमुखः ॥
 विलोकयेच्छिखान्ताद्य यावद्वदनमप्राप्तम् ।
 नखाग्रान्चूळिकां यावत् तत्त्वज्ञानदशां गुरुः ॥
 अथमात्मा शिवत्वाद्भित्तिपिच्छितवचनः ।
 पतिशक्तस्य निवेशाय पाशपातश्च भद्रशः ॥
 तदामुं ताम्रसंस्थानं श्शुणोदययोग्यकम् ।
 स्पर्शवेधिमणिप्रख्यं चोदितोऽहं च सम्भुजा ॥
 संस्पर्शादिमलीकृत्य कलधौतमिश्राचिरात् ।
 करोमि गुणसंग्रहं सतां भक्तकभूषणम् ॥
 ततस्संप्रोक्ष्य दर्शेण शिरस्थासाढ्य मत्सना ।
 दर्भकुलप्रभागाभ्यां हृत्पदेशादधोर्ध्वयोः ॥
 उल्लिखेत् पाशसंतानं प्रवृत्तकरणोन्मुखम् ।
 सकलीकृत्य तं शिव्यं नेत्रवन्धं विधाय च ॥

50

55

60

अक्षेण प्रोक्षितेनैव कुण्डितेनैव धर्मणा ।
 संसृतेनैव मूलेन सितवस्त्रेण देशिकः ॥
 प्रवेश्य पुष्पक्षेपं तु कारयित्वा तु दर्शयेत् ।
 शिवमण्डलदक्षस्थे मण्डले पूर्ववन्नेत ॥
 प्रणवं तत्र संस्थाप्य शिष्यमुज्ज्वलदेहकम् ।
 भारणापीथ संशोष्य सकलीकृत्य तत्तुम् ॥
 गन्धाधिवासितं कृत्वा स्वसंयकरफलधम् ।
 सासनेन सवेष्टेन शिवेन समधिष्ठितम् ॥
 शिवहस्तमिति ध्यात्वा सापेक्षानिरपेक्षकम् ।
 हृद्देशादुत्सृष्टेशान्ते नीत्वा वै चूळिकान्तकम् ॥
 सह प्रासादोच्चारेण समस्तग्रन्थिभेदिना ।
 रुद्रेक्षरपदावसिदायकं शिरसि न्यतेत् ॥
 कुर्याच्छिष्यस्य सर्वाङ्गालम्भनं च विशेषतः ।
 ततस्तस्याङ्गलौ पुष्पे गन्धधूपाधिवासितम् ॥
 न्यस्य सर्वांगना शम्भोः प्रत्येकं प्रार्थयेत् स्थितम् ।
 अपनीय दृग्गल्लोकाच्छादनं वसनं क्रमात् ॥
 सहस्रालोकितेशानशिववक्त्रसरोरुहम् ।
 यातमङ्ग मुञ्चेति प्रसूतं शिवसंमुखम् ॥
 स्पृष्टमक्षिशिवाम्भोजपराममिष मुञ्जितम् ।
 तत्पातसुचिते स्थाने पूर्वं शिवपदोत्तरम् ॥
 नामावधार्य विप्रस्य देवकण्ठगणायकम् ।
 अत्रविदुर्दजातीनां स्त्रीणां शक्यन्तसंज्ञकम् ॥
 शिवनामाय सर्वेषां सर्वं सर्वत्र वा यतम् ।
 सप्रदक्षिणमण्डलं प्रणामं चोपदिश्य च ॥
 नीत्वा कुण्डान्तिकं स्वस्य दक्षिणे प्रणवास्ते ।
 संस्थाप्य शिष्यं तद्वस्ते दद्याद् दर्भस्य मूलकम् ॥
 दर्भाग्रं स्वस्य जङ्घायास्तन्धौ संशोष्य देशिकः ।
 पिङ्गकामयदेहस्थां विनिःसृज्य शिशोस्ततः ॥

65

70

75

॥ १५ ॥ नाट्यां विहीनेति भाष्येन्युक्तम् ॥
 ॥ १६ ॥ त्रितयं नाडीसंभानार्थतया गुरुः ॥
 प्रवेशादिर्गौ कार्यौ चैतन्यप्रवृत्तयश्च ।
 ॥ तमष्टोत्तरं कृत्वा शिवमङ्गलि वै ददा ॥
 पूर्णां कृत्वा शिवेनैव प्रायश्चित्तनिमित्ततः ।
 वातमष्टोत्तरं कृत्वा तेनैव शिवमङ्गलः ॥
 शिवाद्योऽपि शृङ्गास्त्युर्गणतस्तान् समुद्धरेत् ।
 भृङ्गादिजातिमुद्धृत्य स्वाहान्तेनैव मूलतः ॥
 कृत्वा त्रितयं पश्चाच्छिष्यं पति यदेदिति ।
 नाट्यभाष्योपाभ्यां योनिवीजशरीरतः ॥
 मुञ्चो द्विजो भक्त्यात्मा भगवन् परमेश्वर ।
 तत्राशापादनेऽप्येवमाहुतिप्रयगावरेत् ॥
 अथं कुरो भक्त्यात्मा भगवत्प्रसादतः ।
 इत्येवं प्रार्थनां कृत्वा कुर्याद्विशेषताडने ॥
 प्रविश्य शिष्यदेहे तु रेचकेनात्मनो गुरुः ।
 विधायालेण निःसृज्यष्टेदनं चादकुशाख्यया ॥

80

॥ इति उत्तरकामिकाख्ये महातन्त्रे समयविशेषरक्षामिधिः विंशतितमः पटलः ॥

॥ स्वालीपाकविधिः ॥

स्वालीपाकविधिं कथ्ये नैवेद्यचरुकायने ।
 स्वालीं ताम्रवर्णी वाय मृण्मयीं लक्षणान्विताम् ॥
 प्रक्षाल्य पात्रक्षेत्रेण कञ्चनैवाकुण्ठय ॥
 निरीक्ष्य प्रोक्ष्य चान्द्रक्ष्य संताड्यालिय गन्धतः ॥
 कण्ठे संवेष्ट्य कौशेन रज्जुना यर्मरुपिणा ।
 मण्डले गोमयलिप्ते प्रोक्षिते शङ्खवारिणा ॥

15

सुदया शिष्यवैतन्यमाकुण्ठ्य द्वादशान्तके ।
 तमातीत्य ध्रुवेनैव संरूप्य शिशुमस्तकात् ॥
 संहारासुदया स्वस्य हृदये प्ररुकेण तु ।
 प्रविश्य कुम्भकेनैव स्मृत्वा समस्तं शिशोः ॥
 रेवकेन प्रयोगेण केशेशानसदाशिवान् ।
 नीत्वा तमानं समाभ्यर्च्य द्वादशान्ते ततस्त्रिभुजम् ॥
 संहारासुदया शिष्यदेहे संशेजयेद्गुरुः ।
 दद्याच्छोषशीतं तु मूलमन्त्राभिमानश्रुतम् ॥
 शतं सहस्रं वा कृत्वा पूर्णां दद्याच्छिष्येन तु ।
 एवं सम्यक्संस्कारयुक्तो यद्विशवपूजने ॥
 होमे चाध्ययने चैव मन्त्राणां श्रवणेऽपि च ।
 योग्यस्त्वान्भुजयो रीदं पदं प्राप्नोति मानवः ॥
 ततो निर्वाणदीक्षायामधिकारी भवेद्द्विजः ।
 शर्दं हि दीक्षयित्वा तु विधानेनाप्रजन्मनः ॥
 सोऽपि शृङ्खलमानोति दीक्षादानात् संशयः ।

85

90

वर्मविकृष्टिते पात्रे मन्त्रविन्यस्तदर्भके ।
 पशुत्यमासनं चेष्ट्वा तां न्यसेन्मूर्तिरुपिणीम् ॥
 शिवं सावर्णं तत्रागहा संरूप्य संलजेत् ।
 पुष्पाद्यमाज्येनाभ्यर्च्य वस्त्रपूतं पयो न्यसेत् ॥
 चुडीमस्त्रेण चोदित्य तेन प्रोक्ष्यावकुण्ठय च ।
 संसृज्य चोपलिप्ताद्य धर्माधर्मादयं यजेत् ॥

95

दक्षवामस्यभुजयोरिशवार्ति मय्यमे न्यसेत् ।
भासनं प्रणयं कृत्वा तां तस्यामधिरोपयेत् ॥
द्विप्रस्यमाढकं वापि पञ्चप्रसूतिनिर्मितम् ।
चतुर्थं कल्पयेद्दोमान् शास्त्रीतण्डुलादिकम् ॥
बालनोद्घाटनेऽस्त्रेण कृत्वाघोरमनुस्मरन् ।
विपत्तेर्पूर्वशत्रुसन् मध्यपक्षं यथा भवेत् ॥
अथो तस्याभिघारस्थात् शीते शीतः शिवारणम् ।
स्वान्तया मन्त्रसंज्ञया शिवहन्त्रवहे पुरा ॥
हविष्यान्ने च हेतुवत्त्वा सुखिन्ने भय इत्यपि ।
तथाभिघार एव स्याद् द्वितीये मण्डले ततः ॥
श्रोक्षणादिसमायुक्ते पूजितेऽप्यवरोप्य ताम् ।
सुशीतलो भवेत्येवं तौषट्पल्लवया तथा ॥
शीताभिघार एव स्यात्प्रसंज्ञितया भवेत् ।
संयुज्य च मृदमोर्त्या स्थालीं सुरभिमुद्रया ॥
अमृतीकृत्य कुण्डस्य पश्चिमे पूर्वमण्डले ।
पूजिते हृदयेनेष्ट्वा चाग्नेरैकैकशः क्रमात् ॥

10

॥ इति उत्तरकामिकारूपे महातन्त्रे स्थालीपक्वविधिः एकविंशतिः पटलः ॥

—X:X—

॥ समाध्यायविधिः ॥

अथ वक्ष्ये विशेषेण समाध्यायं द्विजोत्तमाः ।
दीक्षापूर्वे च काम्ये वा लक्षयेत् स्मृतमुत्तमम् ॥
तत्र हि प्रथमे यामे स्वप्नो यदि भविष्यति ।
लक्षयेदात्मनः काले फलमाकृत्यं द्विजोत्तमाः ॥
संमस्तरे तु सिद्धिस्त्यात् द्वितीये यामके यदि ।
अममसेन तु सिद्धिस्त्यात् तृतीये यामके यदि ॥
मासेनैव तु सिद्धिस्त्यात् चतुर्थे यामके यदि ।
शीघ्रमेव फलं तस्य भविष्यति न संशयः ॥

शिवेनाष्टोत्तरशतं संपातं पूर्वं कनयेत् ।
एवं संधादिसेनैव धरणा द्वेप इत्येते ॥
तण्डुलेनात्मसा चोप चरुं नित्यं विभावयेत् ।
हविष्यचतुर्दिशेन होमकर्माथवा भक्तम् ॥
होमावशिष्टं देवं स्यादाचार्याय प्रयत्नतः ।
पञ्चगोचरसंस्थाय समस्तागमवेदिने ॥
शिष्टमन्यप्रदत्तद्वेदोमो निःकल एव हि ।
शेषहीने चरोदमि स होमः स्यादनिष्टः ॥
हविषो मयूखवेदांशश्चरुर्वा होमकर्माणि ।
आर्षांशो दैविकः प्रोक्षो द्वितीयो होमकर्माणि ॥
परिवारे तृतीयः स्यात्तुष्टो देशिकाय हि ।
गृध्रश्च चरुश्चोन्नीवेयं सर्वगीशे निवेदयेत् ॥
प्राणाग्निहोत्रं कर्तव्यं साधकैः पल्लवादिभिः ।
एतेषामन्यथाभावे सयं भवति आन्यथा ॥

15

20

रक्षिमन्तं निश्चयन्तं शशाङ्कं तारकाशुतम् ।
प्रदीपमग्निहोत्रं प्रदीपमतिभास्करम् ॥
मातरं पितरं दारान् पुत्रान् भ्रातृन् सुहृन्वान् ।
यदि पश्येत्तः स्वप्ने विपुलां श्रियमाप्नुयात् ॥
चन्द्रार्कतारप्रसक्तं परिमार्जनमेव च ।
अक्षयं धारणं तेषां राज्यं सम्प्राप्नुयात्ततः ॥
श्वेतपुष्पजमालानां धनधान्यां च पक्षिणाम् ।
सौवर्णानां खगानां च दक्षिणाह्वये श्रियम् ॥

5

समाध्यायविधिपटलः

गन्धर्वनगरं वापि देवगन्धर्वयोपिताम् ।
दर्शनादप्रापणात्स्वप्ने विपुलां श्रियमाप्नुयात् ॥
आतुरपमयं छत्रं श्वेतमालाविभूषितम् ।
चूतारिपुण्यवृक्षाणां सफटनां तु दर्शनम् ॥
तेषामारोहणं शस्तं तापहानां च संमहः ।
तेषां च भक्षणं शस्तं शैलक्षम्याश्चक्षिणाम् ॥
गोशिखवृक्षभाणां च वीक्षणारोहणे हिते ।
सिंहासनचतुर्दन्तिशिविकारोहणं शुभम् ॥
सूर्येन्द्रगुरुविद्योमन्त्रवित्रीशैलवीक्षणम् ।
तरणं विस्तारगाम्भोधिकाननानां जलस्य च ॥
प्रशस्तं दोहनं कर्म महिषीणां गवामपि ।
सिंहानां वाक्पुत्राणां वाग्धवनां स्ववेशमपि ॥
प्रसयो वापि धैरासां भूतिलिङ्गमिति स्मृतम् ।
पयसः पाटलाया गोः पाने यद्वत्सलीक्या ॥
दक्षक्षपकवर्मासानां विद्यापायसभक्षणम् ।
एतेषामपि अमर्षं प्रशस्तो मुनिपुङ्गवाः ॥
बुभारुधिरमद्यानां पाने मत्स्यस्य भक्षणम् ।
एतेषां वीक्षणं वापि ज्ञानं वा रुधिरं यत् ॥
अममसा स्वमिवेकस्तु गवां शृङ्गकुलेन च ।
चन्द्रकुलेन वा रात्र्यामिवेकस्तु भविष्यते ॥
पशुसिंहगजानां च लाभो युद्धे विशेषतः ।
अध्यापनं च शास्त्राणामनलेयमेव च ॥
तृणदारुद्रयो नाभौ कुसुमस्योदकस्य च ।
त्रिहिंसीर्षकस्तुल्यं सितामाल्यानुलेपनम् ॥
सिताम्ररूपं विप्रस्य दर्शनं चाक्षिपद्विभुः ।
केतामस्य फलस्यापि व्यजनस्य व्यजनस्य च ॥
सरोजस्यातपस्य मणीनां दर्पणस्य च ।
दीपस्य चापरस्यापि शस्त्रस्य कमण्डलस्य च ॥

10

15

20

विगलस्याम्भसश्चास्ते दर्शनं शटकस्य च ।
राक्षस्य दर्शनं तेन भाषणं शुभं मत्तम् ॥
देवालयं सप्रतिमं दृष्ट्वा केतां च गामपि ।
सागरं सरितो वापि तोययुक्ताः श्रियं लभेय ॥
एतेषामपि पानेन राज्यं सम्प्राप्नुयात्ततः ।
शङ्खमाभरणं श्वेतवर्णं पुरुषमेव च ॥
रूपपौवनसंपत्तां श्रियं वा तादृशीमपि ।
चतुर्णां श्रियमाप्नोति स्वप्ने दृष्ट्वा तु मानवः ॥
कुमारं संपुष्पाणं यजं दृष्ट्वा सुते लभेत् ।
तृणं च विपुलं धान्यं गृहमग्निपुतं तथा ॥
दृष्ट्वा स्वप्ने लभेत्पुष्पां दृष्ट्वा शक्यस्य तथा ।
भूम्यनुवैरिदसनं शत्रूणां च वयकिपाम् ॥
जयं विहातृनादी संघासे विजयं तथा ।
कृत्वा तु श्रियमाप्नोति भूमौ चन्द्रनिवेशनम् ॥
निर्मले गगने दृष्ट्वा होत्रनाति भृतिं तथा ।
दृष्ट्वाग्निं संघं कृत्वा लब्ध्वा वै राजचिह्नकम् ॥
नरसुखमवाप्नोति तन्त्रीप्राप्त्य वादनम् ।
तयोल्हङ्गनं चैव रोदनं च शुभमाहम् ॥
परस्त्रीणां च तथा लाभस्तयाच्छिन्नमेव च ।
निगलैर्वन्धनं धान्यं स्वदेहदहनं तथा ॥
निहृत्य च तलं दिक्षु क्षेपणं शुभं मत्तम् ।
स्वागतनोत्सोणाय सिद्धेनैवाथ भक्षणम् ॥
हृन्मूर्धोर्दशनं शस्तं सत्यानां च विशेषतः ।
पात्रे मणिप्रये वाप राजते वाप भोजनम् ॥
सौवर्णं पद्मपत्रं वा दध्नी कान्तस्य भोजनम् ।
लाभो वा दृष्ट्वा दृष्ट्वा जयं भुङ्क्तेति शन्दवोः ॥
मुद्राधक्षारवृष्टीनां दर्शनं शुभं द्विजाः ।
विष्णोको गोशकुलं दास्तां चोच्छ्रितं स्वात्मनो गृहम् ॥

25

30

35

कथुमिच्छन्तं रीतिमात्मानं वेदमन्त्रेभ्यस्तम् ।
शिवाङ्कुराणि वीजानि तथा विधावरागमम् ॥

छिन्नाभ्यां रुधिराकाभ्यां पादाभ्यां स्वं च पश्यति ।
ऐश्वर्यं धीमममोति पुत्राश्च लभते बहून् ॥

छिन्नः स्यादक्षिणो हस्तः स्वप्ने यस्य सप्तोद्विष्टः ।
पुत्रं च लभते रीतिमाद्युष्मन्तं यदास्विनम् ॥

छिन्नं पश्य शिरः स्वप्ने हस्यते रुधिरास्तुतम् ।
लभते छिन्नमरोत्थं धनं चास्य विवर्धते ॥

कुम्भार्णवसिभिर्भावं स्वप्ने यस्य विशीर्षते ।
धनधान्यमवाप्नोति सर्वाभरणभूषितः ॥

आपण्णानीयमात्मानं स्वप्नान्ते यस्तु पश्यति ।
हृदि तस्य विजम्बीयादाद्युधास्य विवर्धते ॥

चक्रं च पूर्णकुम्भं च क्षीकृतं स्वरितकं तथा ।
सोमपाने तथा प्राश्य लभते वाञ्छितं फलम् ॥

शिवागमादिकार्यानां लक्षणं धनदं भवेत् ।
गुरुप्राधान्यमापि शुभो दृष्टिफलदर्शनम् ॥

देवद्विजमहर्षीभिर्भावेण शुभदं मतम् ।
साम्बलनञ्जनं क्लृप्तं च कुम्भमण्डले ॥

पत्येदिष्टपादिकरणं कुट्टयगोत्रविधायि ।
तन्नाशमकरणं शुभप्रदमिहोच्यते ॥

अगम्यागमने चैव सखीगात्रेषु बन्धनम् ।
कथुमिर्धर्वणं धन्यं कल्यायाः पतितमहः ॥

स्तनं शिवायेन वक्षोऽर्पणं दर्शने सत्तम् ।
गणानां विजुषानां च सुधापानं नमोदातः ॥

इत्येवमादिकं स्वप्ने दर्शने शुभमसूचकम् ।
भुवस्तलमः पर्वकश्यादाहोऽश्वरस्य च ॥

आसनस्य च दाहो नावारोहणमेव च ।
नवशुक्लपञ्चमं च तथा शुद्धोदनाशनम् ॥

मधुमः पङ्कजस्येव जननं हननं त्यक्तम् ।
शेषममनिवेर्द्धाभः शुभस्तनोऽयमीरितः ॥

दृष्टानामपि चैतेषां प्राप्तानां च कथञ्चन ।
अप्राप्तिरप्यहारश्च स्वप्नेऽनिघार्थसूचकः ॥

छिन्नस्य प्रतिमाया वा भङ्गादौ तुपतेर्दृष्टिः ।
पिण्डिकाया महिष्यास्तु धाम्नो राक्षस्य विभ्रमः ॥

बन्धूनां च क्षयः पुत्रनाशस्तन्निप्रवेशनम् ।
इस्तव्यस्तफलं भस्मगुलशाकस्यमिष्टदः ॥

विदेशगमनं जातिस्त्रीत्वं व्याधिप्रपीडनम् ।
उद्वस्तता विनाशश्च मलिनस्तमशोभनम् ॥

सुवर्णरजताङ्गारस्यविष्टोद्गमोऽशुभः ।
चूर्णानां मूर्ध्नि कात्यानां नशता मलिनान्तरः ॥

अभ्यङ्गः पसने कोष्ठाङ्गुलीरुहोद्वस्तमिष्टदः ।
रक्तपुष्पपुष्पाणां च वण्वाङ्गुलीरुहोद्वस्तमिष्टदः ॥

भक्षणं पक्वमांसानां सैख्यं रुधिरस्य च ।
नर्तनं प्रसन्नं चैव विवाहो गीतमेव च ॥

सम्प्रीवाचविहीनानां कण्ठानामपि वादनम् ।
स्रोतोमिस्रजनं यच्च स्नानं गोमयस्त्रिणा ॥

पङ्कोदेनापवा मातुः प्रवेशो जठरेऽशुभः ।
क्षितायां रोहणं वाकजजस्य पतनं तु वा ॥

सूर्याचन्द्रमसोस्तारापतनं चाशुभप्रदम् ।
दिव्यान्तरिक्षभोगानस्तुपातानां च दर्शनम् ॥

देवद्विजादिभूषाङ्गुलीनां कोध एव च ।
आलिङ्गने कुमारीणां पुरुषाणां च मीथुनम् ॥

हानिमेव स्वगात्राणां शिरेकजमनक्रिये ।
दक्षिणाशमिगमनं व्याधिनाभिभक्त्या ॥

गृहाणाञ्चैव पातश्च गृहसंमार्जने तथा ।
पीडा पिशाचकल्यादैर्वातरेश्च नरेरपि ॥

पराधिमिषश्चैव तस्माच्च व्यसनोद्वहः ।
आपायश्चकारिणं तद्वर्षीकीर्तनं द्विजाः ॥

श्रीगणेशाय नमः च रक्तमात्मानुलेनम् ।
कीर्तनं च द्विजा एतेऽः शुभं विराडापरिधम् ॥

महाप्राणां व्यजानां च सौमसां गमनं च वा ।
रक्तपङ्कजः प्रतापे तु यपनं इमशुकेशयोः ॥

ममस्य दार्पणा सेवा सेनं य क्षिणोऽपि वा ।
निकपेग नरेजाङ्गमर्दनं चोत्सवेऽपि वा ॥

पङ्कजीराण्डजानां च स्तब्धस्य च भुक्तस्य च ।
हृत्तं भक्षणान्तमगुभाय भवेत्यपि ॥

सरसि कीर्तनं वृषं जतुभःपञ्चन च द्विजाः ।
दम्पत्य नाराः सुहृदो विद्योगः इयामवस्थता ॥

छेदः पाणयोः सरोजस्यापहरो जर्णवक्त्रता ।
पासारवेष्टमष्टहानागवतारस्तु नेष्यते ॥

कर्णो च उकादौ वा सर्ववेशावेष्टने ।
क. वासतिश्चमृत्वादि छोहानि लभते च वा ॥

स्वस्यश्च लभने व्याधिं व्याधितो मृगुष्टमिति ।
वमननादिकं भक्षणं दृष्ट्वाशुभं लभेत् ॥

एकस्य पुण्डरीकस्य धारणे तद्वरीरितम् ।
तथैव हसनं मुक्तरोदनस्य सिद्धिः सह ॥

अभःपिरक्षया स्नानं सैले दम्पतिद्वारणम् ।
कुम्भरस्य तु यथाश्च वचनं जातवेदम् ॥

वाक्कणां पर्वतानां च पीठे कृष्णायसे द्विजाः ।
संस्थानं कृष्णार्णवं रवे सारसमन्त्रिते ॥

पसं च क उच्यते शिशुपाराङ्गिर्द्विजम् ।
हीनसूतसमाजश्च मानेरस्यप्रदेशके ॥

दण्डपुत्रसूतानां प्रोद्धवः कीदृशपि च ।
चरेण कपिनोद्वेग भोगो व्यालेन रीदकेः ॥

65

सर्पेरुदेनिष्टाय भवेत्सपत्य लेनम् ।
लेहेन गोमयेनापि पट्टैः कलुषशरिभिः ॥

मैट्टं विद्यापुजानां च सेव्या विष्टेदने मलेः ।
व्यालस्यारोहणं नेष्टं तद्विघाणं न संमतम् ॥

आमायते यश्च भृशं चपदैर्विकृताननैः ।
स च दुःखमवाप्नोति पङ्कमप्रतापैश्च ॥

परिप्लव्णोऽथ यस्यापि प्रेयैः पञ्चजितैरपि ।
मन्तावसापिपिदो वा कृष्यते यमदुर्गकैः ॥

शाकपत्रीं पिष्टुकं पूष वीषं वा पारिभदयम् ।
पुष्पाढ्यं कोवेदां वा पोऽप्यारोहणं मानवः ॥

शोषणं कथिगः, दणं च तोयगमं प्रयेहिणः ।
हरिद्राभोजनं चापि यद्वेत्तागुरोः गिणः ॥

एकपितं विवेयश्च शोषितं न निनश्यति ।
व्यगानापरोहश्च स्वप्नेऽजयवीर्यदो भवेत् ॥

आदित्यकर्मनाराणां मलिनस्तमशोभनम् ।
वरो हृत्तं च कन्या वा भवताकाशतो यदि ॥

महाणां प्रदणेशपि राज्ञो मरणगादिवोत् ।
हरीनं चाशुभानां वा तेरेगलिहन्तं तु यत् ॥

काकं गृध्रे तथा वरेणं पिशाचं राक्षसं तथा ।
पतन्तीं प्रसिमां चापि दृष्ट्वा व्यसनमाप्नुयात् ॥

पतन्तसु, च्छुतं केतुं पश्यते वृषमेव वा ।
गृहं पश्यतं कुट्टपं प्रधानमरणं भवेत् ॥

निर्गणदीपं रजकं चित्रेण दूतकारकम् ।
मौल्यं दृष्ट्वाभ्यन्तं चापि रुग्णदन्तं च दुर्धृक् ॥

कपालोन्मत्तवेधं च पुरुषं वा क्षिपं च वा ।
कृष्णां सशूलं स्वप्नान्ते सद्यो मरणमनुते ॥

निहतं च तथात्मानं ताभ्यां दृष्ट्वा तथा भवेत् ।
अथमुष्टं त्वं चापि मर्त्येण याममेव च ॥

75

55

60

40

45

50

सुगतं मर्त्यं तिलं दुर्गं वायसं वृक्षम् ।
 वृषं वराहं मातारमुत्तमं दुर्गसर्पकम् ॥
 कृष्णकीटं च मां कृष्णां पश्येच्चैवमभ्युपगच्छ ।
 एतेषां स्पर्शने वापि ग्रहणे रोहणे तथा ॥
 काञ्चनस्यापि वृक्षस्य दर्शनं मरणप्रदम् ।
 पक्षिपानरधादीनां छत्रादीनां च भयना ॥ 95
 सिधवादर्शनं चापि तस्मिन् धनक्षयः ।
 पुमायमानमात्मानं शिरोमुण्डनमेव च ॥
 बद्धमन्दिरद्वं वा पश्येच्चैवमभ्युपगच्छ ।
 पञ्चानुमारनालं वा विधेद्वनविनाशनम् ॥
 हण्डुलं वक्ष्यसं वा तुष्यन्मार्गकोपरे ।
 सुद्रे माये मरोचं च सर्पपं पश्यतोऽष्टमम् ॥
 कुण्डादौ पतनं नेष्टं तथा केशकिरीण्डा ।
 अस्ति तस्मिन्नादीनामस्त्रनालैरनं तथा ॥
 अन्धवारनिवेशस्तु महामार्गनक्तिस्तु वा ।
 संन्यासिप्रेतकैः साधैः कण्टकैः दिव्यैः वैरिणः ॥ 100
 तारं च भस्मयेद्वायुं शर्वं वा मशयेद्वादे ।
 रक्तधनं तु यदुद्वयं वृष्णं वा न प्रशस्यते ॥
 अश्वमेधं च भनेदकं कृष्णवातुप्रदर्शनम् ।
 अन्यत्र शोणित्वात् पञ्चात् पञ्चाशद्वक्तव्यदनात् ॥
 तथा च राजकामिनिवृत्तकालेष्टकारणः ।
 अश्वमेधपिण्डो वापि न शुभं तस्य जायते ॥
 कर्मीकदर्शनं शुष्कविषवृक्षस्य दर्शनम् ।
 भूतानां रोदनं नेष्टं वृक्षाणां पतनं क्षणम् ॥
 वैवस्वतश्च द्विजातिश्च पितरो योगिनो मृतः ।
 यद्वदन्ति नरं स्वप्ने तत्तर्पय भक्षिष्यति ॥ 105

एवमर्थविषयस्य शुभस्यऽप्यशुभस्य वा ।
 लिङ्गं स्वप्ने विधित्तत्वं न कथेदातुदोषजः ॥
 पञ्चाशद्वर्तनयेन धातुना वापि दूषणः ।
 तद्विकाराद्युः स्वप्ने प्रलब्धशान्तिव पश्यति ॥
 पथ सुतोऽर्धमादृत्य दृष्टं वा यदि वा श्रुतम् ।
 तत्किं तासन्ततिः स्वप्ने प्रलब्धेनाभासते ॥
 तदुदयं स्वप्नविज्ञानं मास्मिन्मिहागमे ।
 इडाक्षदूरमिहैवमभिचारिप्रकाशवत् ॥
 समथ तुरतः स्वप्ने यत्पश्यति शुभः शुभम् ।
 प्रणिधानमिहैवमुक्तस्तत्वात् न विरोधतः ॥
 अश्वमेधं वा शुभं स्वप्नवाचार्थं निवेदयेत् ।
 द्विजातिप्रक्रमेणैव वयसा वा धनेन वा ॥
 आचारेणाथ धर्मेण विधया वापि यत्न तु ।
 श्रेष्ठं विद्यते विप्राः स एकादौ निवेदयेत् ॥
 अनेनैव क्रमेणाथ एवं एवं स्वप्नं निवेदयेत् ।
 आचार्योक्त्या वापि श्रेष्ठं तेषु कर्तव्यम् ॥
 माधवः समवायेन संस्कारेण समन्वितः ।
 निर्वाणदीक्षायां युक्तः शूद्रो द्वावेकभागिनौ ॥
 नियोगो यस्य तन्मध्ये स एव गुरुमाश्रयेत् ।
 आदौ समाप्तदीक्षायां सत्यामये च यत्र तु ॥ 110
 नियोगः स किञ्चः पूर्वं नमाकुर्वद्गुरुतमम् ।
 वास्यादिसाम्ये संस्कारसाम्ये सत्यपि यत्र तु ॥
 नियोगो देविकत्वासीद् वा चादौ गुरुमाश्रयेत् ।
 परस्परनमस्कारेऽप्येवमेव क्रमो मृतः ॥
 श्रेष्ठेऽप्यस्य संस्कारादेवां तैर्गुरुभिरुक्ता ।
 न संन्यासो नमस्कारप्रमुखः कारणादुपरी ॥ 115

एतदेवैकशिव्याणामाचारः परिकीर्तितः ।
 किमत्र बहुनेतेन यदुक्तं देशिकेन तु ॥

इति उत्तरकामिकाख्ये महात्मने स्वप्नव्यापविधिर्विशतितमः पटलः

॥ निर्वाणदीक्षाविधिः ॥

निर्वाणाक्षयां प्रश्रयानि दीक्षां परमोक्षदाम् ।
 आचार्यः कृतमित्यस्तु कृतमन्त्रादितर्पणः ॥
 कृतसूर्यार्चनः शुद्धः सकलीकृतविप्रहः ।
 सागान्धार्यकरो द्वाद्वादशार्चनतुष्टुतः ॥
 पश्चिमद्वारमार्गेण संप्रविश्य महालयम् ।
 कृतमहाचर्चनः क्षेत्रस्थां कृत्वा विधानतः ॥
 भूतशुद्धिमणोर्यासं विशेषार्थं च कृत्यविदः ।
 कृत्वा ज्ञानाक्षयज्जं च पश्चम्यं विधाय च ॥
 विकिरानमिमन्त्राय भूमिशुद्धिं विधाय च ।
 विक्षिप्य विकिरास्तांश्च कुलोरीक्षे समदरेत् ॥
 कुम्भे च वर्धनीं तत्र संपूज्य परितो गुरुः ।
 लेकपालानयाम्यर्च्य तेषामङ्गां तु श्रावयेत् ॥
 भामिदेवा यटाञ्जलं ज्ञानखड्गं सन्ध्यं च ।
 मण्डले देवदेवेशमिन्द्राग्री तर्पयेन्मनसः ॥
 मगधन् वैदमाविश्य यदीयननुकम्पाया ।
 अनुमदन्त्या कार्यः शिष्याणां भवितव्यवान् ॥
 इति विज्ञाप्य ज्ञानाक्षय्येणां शिरसि न्यसेत् ।
 सर्वेषां कर्मणां साक्षी मण्डलसः सदाशिवः ॥
 यज्ञस्य रक्षकः कुम्भे पात्रके होमकारणम् ।
 शिष्ये तु पाशनाशाय मरेहे पाशबोधकः ॥ 120

पञ्चाधिवारणो देवस्त्वभ्युदयेक सदाशिवः ।
 मन्त्राः करणभूता ये शिवस्य हृदयादयः ॥
 ममापि ते तथैवेह स्वात्मत्रयं स्वस्य चात्मनि ।
 संभाव्याध्येयदेवेयं प्राणैरुत्तरेहिः स्थितैः ॥
 श्रीशिवः समर्थोऽयं निर्वाणार्च्यमुपस्थितः ।
 सकृद्व्याप्तं रक्षांशः समयेषु व्यवास्थितः ॥
 तदेतस्मिन्निबोधाय प्रसादः प्रियतां मम ।
 पूर्णसंक्रान्तिर्वा सन् शिवशास्त्रोपबृंहितः ॥
 आरभ्य यागधामस्तु प्रवेशं चाग्निसंमुखम् ।
 आरभ्यः सव्यमार्गे तु कृत्वा शिष्यस्य वेदानम् ॥
 माहीसन्धानकर्मैकतर्पणं पूर्णया सह ।
 कृत्वा शिवादिमन्त्राणां दीपनं सव्यमचरेत् ॥
 अक्षरतुष्टं कृत्वा शिष्यं साङ्गं पठन्तकम् ।
 कुटिलभूतमायुकं कराक्षयदनाश्रितम् ॥
 बाहुलीनां ग्रयं कार्यं मन्त्राणां दीपनं च यत् ।
 कल्याणिनिर्मितं सूत्रं त्रिगुणं त्रिगुणीकृतम् ॥
 अक्षेण प्रोक्षितं वर्तुलुङ्गितं मूलमन्त्रतः ।
 संपूज्य बोधैकाग्रस्य शिष्यायां वन्द्येच्छित्तोः ॥
 अष्टगुणकामर्यन्तं तत्सूत्रमवब्रूवेत् ।
 सूत्रं सुज्ञातुं तु प्यात्वा शिष्यस्य देहतः ॥ 125

सुखाय नमस्वेति संख्यासिन् नियोजयेत् ।
 संख्यं गन्धपुष्पादिर्मगा वाक्कुण्डयेत् ॥
 संनिधानाय गृहेषु चाहुतिप्रयत्नमाचरेत् ।
 शिष्यस्य हस्तदेशं तु संप्रोक्ष्यान्नेन पुष्पतः ॥
 संताप्य हृदये तस्य रेयकेन प्रविश्य च ।
 हृदयसुखसंस्तव्यं चैतन्यं तारकाहुतिम् ॥
 हृदयप्रतिफलप्रेण शिरसा संख्या मूलतः ।
 हृदयान्ते स्यसेऽहोऽजीवं हृदयसंपुटम् ॥ 25
 सान्ते बीजं समुच्चार्य तस्मिन् संहारमुचया ।
 सूत्रे तिलोजयेद्गर्भप्रेणैवाशकुण्डयेत् ॥
 हृदयहृदिभ्यं तस्य संनिधानाय मूलतः ।
 मणं च कर्म मायेवं भोक्ताभोगशरीरजम् ॥
 शास्त्र्यतीतादिकं सूत्रे योजयेत्सर्वप्रवृत्ततः ।
 शास्त्र्यतीतां चतुर्थ्यन्तां हृदयकारं विवादिकान् ॥
 पुष्पाकेणैव संताप्य शिष्यस्य शिरसि स्थितम् ।
 संहारमुचयाहुत्यं शिष्यं प्रणवपूर्वं ह्य ॥
 शास्त्र्यतीतां चतुर्थ्यन्तां नमस्कारसमन्वितम् ।
 हृदयार्थं योजयेत्सूत्रे हृदयगतोपलक्षिते ॥ 50
 अनेनैव कमेणाय भूतशुद्धयुक्तमार्गतः ।
 कलाचतुष्टये कुर्वाणोऽहमप्रवृत्तवोजनम् ॥
 गुरुभक्त्यानामस्तनान्ताङ्गुलिस्तान्तिक्कम् ।
 व्याप्यव्यापकमात्रं च कुर्यात्तत्र दिवक्षणः ॥
 कथाः पदानि वर्णाश्च तत्त्वानि भुवनानि च ।
 व्याख्याति व्यापकाः कर्मफलमायेयवन्धनाः ॥
 व्याख्या महाद्वयभाषि व्यापकास्तु कलाः स्मृताः ।
 तासां च संग्रहे तस्मात्सर्वे स्तुः स्वीकृतास्मिन् ॥
 स्वाध्यायमिदं शुद्ध निरेहोपस्थापिता अपि ।
 शुद्धा भवन्ति सर्वे युक्तामाचक्षुःसरिण्यते ॥ 55

तासां च शीपनं कार्यमोहारादिफलकम् ।
 अथोरीजं मूलं च शान्त्यतीतकलाभिः ॥
 भवत्यन्ते समुच्चार्य हृदयं तु समुचरन् ।
 अथवास्यासां च मूलं तु स्वधर्मात् सारं नयेत् ॥
 आहुतीनां प्रयं हुत्वा पाश्चात्त्यनमाचरेत् ।
 शिरः संताप्य च, लेण शिष्यमन्त्रं त्रिधा स्मरन् ॥
 भावन् शास्त्र्यतीतादिकं मूलकर्मसमन्वितम् ।
 व्यापकं शान्तिस्वादेः पार्श्वं स्वपदद्वयम् ॥
 हृदयकन्ते समुच्चार्य सूत्रे भूमिं समाचरेत् ।
 शिष्यं संपुटितं स्वधर्मात् च भगवत्पदम् ॥
 कलाचतुष्टयं पार्श्वं गुरुभाषिभ्यापकम् ।
 स्वधर्मात्पदं च, कथा हृदयगतसमन्वितम् ॥
 शुपकपुष्पं समुच्चार्य सूत्रे भूमिं समाचरेत् ।
 तत्सूत्रं च समाधाय शिरःपुष्पं संपुटम् ॥
 कथा संताप्योमं च तत्सूत्रं मण्डलाभिः ।
 निवेद्य तस्य स्वरूपं शिष्यकुम्भान्तिकं मयेत् ॥
 वर्णाति कारमिषा च शिष्येन शिष्यं के ।
 व्याप्यैः शिष्यसहितो विस्तृतं च तद्वपः ॥
 पञ्चगव्यं चक्रे तस्यः प्रदद्यात्समाधाय च ।
 हृदी साधने देवो विविकते लेपिते मुखः ॥
 पुष्पं मण्डलकाशेभ्यो मुक्तिमुक्तिप्रेषणा ।
 भूतये पूर्ववक्त्रेभ्यः सौम्यायेभ्यो विमुक्तये ॥
 निर्गितादवाणिभ्यः प्रवृत्तेभ्यो यथाकम् ।
 अतर्जानुपिष्टेभ्यः संकुशे दक्षिणे करे ॥
 हृदयस्य दक्षिणेनैव संप्रतिष्ठेयं पाणिना ।
 पुष्पं पञ्चगव्यस्य दद्यादेकं हृदयस्थम् ॥
 वत्पीत्वा प्रवृत्तेभ्योऽप्य तद्देव द्वितीयकम् ।
 पुष्पं वापरं वापि दद्यात्तद्वपः ॥

अथमासप्रमाणं तु पुटके मन्त्रावधके ।
 प्राध्याप्यो मुमुक्षुभ्यः कृते पितृकर्मकैः ॥
 अतिजल्पनेतस्य भक्षणानन्तरं पुनः ।
 शिष्यो वस्तकाष्ठं च क्षीरपुष्पसमुच्चरन् ॥ 60
 कनिष्ठिकाहृत्पुष्पं मूलं सरसमण्डपम् ।
 गङ्गाकारं गुणानुक्तिमुक्तिमिष्टमकाशकम् ॥
 राजन्तामसन्देशचर्वितं धीतमप्रतः ।
 आमुकं निपतेयत्र तेन विद्याभुमाद्युभयम् ॥
 अथपुस्तकपञ्चानां दिक्षु बायी न सोमनम् ।
 मुखपातोऽस्य सेवासु शोभनः कर्मणा वशात् ॥
 एतं ज्ञाना तु तत्पातमावाप्तांश्चान् समावेतान् ।
 स्वाधिगमनेनैव सरलान् स्थापयेदिति ॥
 सपोगोमयसंस्पृष्टभूतज्यपानीषु च ।
 पूर्व्यान्तोऽप्यप्यासु शय्यासु कुशभस्त्रम् ॥ 55
 परस्परमङ्गमासु सोपवातासु पार्श्वतः ।
 भवत्युद्विक्तयास्त्रेण गुतासु नितमसु च ॥
 अक्षामिषितास्त्रमसामु शतसंख्याया ।
 हृदरोप्य शिष्याण्डशिष्यान् वर्माभिमन्त्रितैः ॥
 अक्षामिषितास्त्रिष्टुपाक्षिप्यसर्वभूतैः ।
 अक्षामिषितास्त्रिष्टुपाक्षिप्यसर्वभूतैः ॥
 स्वमापयकं मन्त्रमनुवाच च तामय ।
 दद्यात्तद्वपः दिक्षु दिक्पतिभ्यो यथाकम् ॥
 चक्रे दन्तधवादिपतिपुत्रोपशान्तये ।
 विपमार्चिषमादीभ्यः हुत्वा चैकेकतः शतम् ॥ 60
 प्रायश्चित्तं ततो हुत्वा मूलेनाष्टोत्तरं शतम् ।
 प्रक्षालिताहृदिहस्तसु स्वाध्यायः स्नानमभ्यसा ॥
 निर्वर्त्य भस्त्रना वापि परिकर्ष्य तित्ताष्टुके ।
 शिष्यकृततनुर्ध्यात्वा समस्तावतनुं शिष्यम् ॥

वक्तुं पञ्चगव्यं च प्राशयेद्वस्तुभावनम् ।
 पूर्वकर्मयतो भूत्वा शुद्धः स्वयमपि स्वपेत् ॥
 अथ प्रातर्हितीयेऽह्नि कृतमित्यकिमो गुरुः ।
 शिष्यान् पुष्पं निशास्त्रान् हुत्वा स्वने शास्त्रिमाचरेत् ॥ 65
 भूतदुर्वागुक्षीरैः शतहोमं च कापिकैः ।
 शुभे तु पूर्ववक्षिप्यमनेशास्त्रिमाचरेत् ॥ 69
 आहुत्य शिष्यान् कुण्डस्य समीपे स्वस्य दक्षिणे ।
 अवलम्ब्य च तत्सूत्रं शिष्यदेहेऽधिवासितम् ॥
 कसोम्यनुग्रहं देव शिष्योऽप्येवमेवेति ।
 अथानुग्रहो ग्यसेदग्नौ शक्तिमाधाररूपिणीम् ॥
 निवृत्तिं विन्यसेच्छाली कलातस्त्रादिसंस्तुताम् ।
 पुष्पीतस्यं क्षकारश्च मन्यौ हृदयस्थकी ॥
 काञ्चाभिरथ कृष्णजं हाटकं माकशैण्यौ ।
 रीदं च हुवनाम्यन्तर्माणादस्य स्थितानि पदम् ॥
 कपाकीशो वाजो मुक्तो पञ्चदेहः प्रमर्दनः ।
 निभूतिरभ्ययः शाखा विगाकी विदवाधिपः ॥ 70
 अमिहो हुताशश्च पिङ्गलः जादको हरः ।
 अक्षो वृत्तनो धूम्रम्यान्तकः क्षयात्तकः ॥
 याव्यो मुखोर्दो धाता विधाता कर्तृसहकः ।
 संयोका च नियोका च धर्मो धर्मपतिस्त्रया ॥
 निर्देतिर्मारणो हन्ता कृतदक्षिर्भयानकः ।
 ऊर्ध्वकोशो विरूपाक्षो धूम्रलोहितदक्षिणः ॥
 अक्षो दक्षिणकोशे पाशहस्तो महावक्रः ।
 स्वैतोऽप्य जवमदक्ष दीर्घगर्जकान्तकः ॥
 मेघनादः हुनादश्च दशमः परिकीर्तितः ।
 शीमो लघुर्वायुवेगस्तीक्ष्णः सूक्ष्मः क्षयान्तकः ॥ 75
 पञ्चान्तकः पञ्चशिखः कपदी मेघवाहनः ।
 निभीशो रूपवान् धन्वः सौम्यवेक्षो जटाधरः ॥

लक्ष्मीप्रपन्नपृच्छीष्टु प्रसादश्च प्रकामदः ।
 विद्याधिपेशी सर्वज्ञो ज्ञानमुनेदपारगः ॥
 सुरेशः सर्वो ज्येष्ठश्च भूतपालो वलिप्रियः ।
 भूषो धृवधरोऽनन्तः क्रोधनो मारुताशनः ॥
 प्रसनो दुस्मरेशो च कर्णान्द्रो वज्रदांष्ट्रणौ ।
 शम्भुर्विभुर्गणायुधस्त्रिपञ्चदशेश्वरः ॥
 संवादश्च विवादश्च नमो लिङ्गुलिबोधनः ।
 वीरभद्रो भद्रकालो सर्वोर्ध्वो भुवनद्वयम् ॥
 कपालीशादयः प्राच्यामग्निहोत्रादयोऽनले ।
 याम्याश्च दक्षिणे भागे निर्दलाश्च नैर्ऋते ॥
 कल्याणा कारुणे भागे सीमाया वायुगोचरे ।
 वज्ररे तु तिथीशाया ईशो विद्याधिपदयः ॥
 वृषादयस्तत्त्वभागे शम्भुमुखा तमोगताः ।
 भुवनानां शतं चाष्टाधिकमेवं तु विन्यसेत् ॥
 एकाशीतिपदेभ्यस्तत्त्वप्रणवादि विलोमतः ।
 तमोद्वयं च प्रणयं षडक्षरमतः परम् ॥
 सर्वदश्च ततः शर्वेशिषसूक्ष्मद्वयं सप्त ।
 शम्भुद्वयं तथा ज्ञानद्वयं विज्ञानद्वयं तथा ॥
 पतङ्गं च द्विरभ्यस्तं तुरुगुमपदं भवेत् ।
 साक्षियुगमपदं पश्चात्पूर्वस्थितमतः परम् ॥
 अस्तुतास्तुत इत्येवं तत्त्वज्ञानचिन्ताचितं ।
 महाविष्णुरुद्रपर सर्वसालिध्यकारकं ॥
 सर्वभूतसुखप्रदं भवेद्भूतपदं ततः ।
 भवभुगं तथा शर्वयुगं च प्रथमद्वयम् ॥
 सुखं सुखं पदं योगाधिपते च पदं भवेत् ।
 महातेजःपदं सद्भावेश्वरे चैति कीर्तितम् ॥
 महादेवपदं पश्चात्पदयष्टौ च विंशतिः ।
 निहुरया व्यासमध्यानं तत्पार्थं जलया स्मरेत् ॥

80

85

90

हो निष्कृतिस्त्वयै च नमोऽन्ते प्रणवादिकम् ।
 इत्युक्त्यै निष्कृतिस्तु सूत्रात्संप्राप्त पात्रके ॥
 आयाशेषाहुतीनां तु त्रयं स्वशान्तमाचरेत् ।
 मलः कर्म च मायाख्यं भोक्तृभोगशरीरजम् ॥
 भगवन् कल्पयेद्योनीरन्ता देवेभ्यर्चनः ।
 तद्व्यापिकां च वागीश्रीं समाचर्य प्रजयेत् ॥
 वागीश्वर्यै नमस्चेति हृत्पुत्रं प्रणवादिकम् ।
 इत्याहुतित्रयं पश्चात्स्वाहान्तेनैव मन्त्रतः ॥
 संनिधीभव देवेशि पञ्चसुप्रद्वयमणि ।
 प्रार्थ्यैवं शिष्यमस्त्रेण संप्रोक्ष्य हृदि ताडयेत् ॥
 अस्याणुना पठन्तेन प्रणवेनाश्रितेन च ।
 स्वात्मनो रेचकेनैव तस्य देहे प्रविश्य च ॥
 अक्षमन्त्रेण हृत्पुत्रं कृत्वा च इक्षुशमुद्रया ।
 आकृत्य मूलमन्त्रेण चाहुतिं माचरेत् ॥
 मृणाप्रविन्दुवद्वयास्या प्रणवं पुटीकृतम् ।
 सान्तरीजं समुच्चार्थं शिशुं संहारमुद्रया ॥
 पूरकेण हृदि स्वस्य संनिवेश्य च कुम्भकम् ।
 कृत्वा मूत्रं स्मरन् स्वस्य द्वादशान्ते नियोज्य च ॥
 आदाय तस्माच्चैतन्यं मुद्रयोद्भक्तं कृत्वा ।
 सर्वास्तु योनिषु शिशोः संयोगं युगपसयेत् ॥
 स्वाहान्तमूलमन्त्रेण चाहुतित्रयमाचरेत् ।
 भगवन् देवदेवेश शिशोः सर्वास्तु योनिषु ॥
 संयोगं कुरु कुर्यैव दीक्षाकर्मणि मोक्षदम् ।
 निष्पद्ये सर्वपार्श्वानां दद्यान्मूलाहुतित्रयम् ॥
 भगवन् शिष्यस्य गर्भनिष्पत्तिमत्र च ।
 सर्वास्तु योनिषु कुरु कुर्यैवेवं नयेद्दिजाः ॥
 ततस्तु जननार्थं तु दद्यान्मूलाहुतित्रयम् ।
 भगवन् सर्वपार्श्वानां जननं कुरु कुर्यैवोः ॥

95

100

हृत्पुत्रं जननार्थं च पशोर्हृत्पुत्रमेव च ।
 मूलाहुतित्रयं दत्वा शिवं प्रति वदेदिदम् ॥
 भगवन् शिष्यदेहानां प्रवृद्धिं कुरु कुर्यैव ।
 पार्श्वजिनाय मूलेन चाहुतित्रयमाचरेत् ॥
 भगवन्नात्मनो नानाभोगं कुरु कुर्यैव ।
 कर्माजिनं पठित्वैवं विशेषो लोकधर्मिणि ॥
 प्राक्कर्मागमिकं धर्मरूपं कर्माजिनं कुरु ।
 देशतः कालतश्चैव देहेन विषयेण च ॥
 साधितागामिभेदेन भोगं नानाविधं स्मरन् ।
 भोक्तृत्वलिङ्गिते पुंसे सुखदुःखात्मवेदनम् ॥
 मूलाहुतित्रयं दत्वा शिवं संप्रार्थयेदिति ।
 भगवन् भोगनिष्पत्तिं सर्वत्र कुरु कुर्यैवोः ॥
 परमप्रतिरूपं च लयं भोगेषु संस्मरन् ।
 शिवाहुतित्रयं दत्वा परमप्रीतिरूपकम् ॥
 लयं च कुरु कुर्यैव शिशोर्निर्वाणकर्मणि ।
 जात्याभोगसंस्कारशुद्धयर्थं निष्कृतावणोः ॥
 हृदाहुतिशतं कृत्वा नयेन्मूलाहुतित्रयम् ।
 सर्वकर्मसु शुद्धिं च निष्कृत्या कुरु कुर्यैवोः ॥
 भगवन्निधिं विद्वेष्टं भोगाभाशदणोरिह ।
 बहिर्निष्क्रामकृत्यं तु मायापाशात् स्मरयेत् ॥
 मूलाहुतित्रयं पश्चात्स्वाहान्तमस्त्रेणमाचरेत् ।
 मलकार्यं च भोक्तृत्वं स्मृत्वा शुद्धयर्थमाहुतीः ॥
 दश दत्वा हृदा पश्चादध्यान्मूलाहुतित्रयम् ।
 मूलविस्त्रेण एव स्यात् कर्मविस्त्रेण उच्यते ॥
 अत्यन्ताभावरूपं तु विद्वेष्टं कर्मणामिह ।
 स्मृत्वाहुतित्रयं दद्यान्मूलमन्त्रं समुच्चरन् ॥
 भगवन्नात्मनो मायामूलकर्मामनस्त्रिह ।
 विद्वेष्टं कुरु कुर्यैव त्रेभ्यो निर्वाणसंस्तौ ॥

105

110

115

ततो निष्कृतिपाशस्य व्याधिनस्तु मलादिषु ।
 भस्माहुतित्रयं दत्वा शुद्धये तस्य मूत्रतः ॥
 आहुतीनां त्रयं दत्वा निष्कृतिस्त्रेदं विह ।
 भगवन् कुरु कुर्यैवैवाहं प्रार्थयेन्माचरेत् ॥
 अशेषाणां शरीराणां नाशे त्वेकस्वमात्मनः ।
 संभाव्य बौध्दन्तेन दद्यात्पूजां शिवांशुना ॥
 शौं ऋतुणे नमस्चेत्याग्राह्यं संपूज्य तर्पयेत् ।
 शब्दस्पर्शौ गृहाणान्नं वसान् स्वाहेति मन्त्रतः ॥
 आहुतीनां त्रयं दत्वा शिवाहं श्रावयेत्ततः ।
 कारणेन त्वया नास्य मातुः पदगतागमम् ॥
 प्रतिक्रियो विद्यातन्त्रस्वाहंश्च पारमेधरी ।
 मृदायां संविद्युत्थाय शुद्धतत्त्वाप्रसंखितम् ॥
 निष्कृतिपाशनिर्मुक्तं शुद्धतत्त्वसंनिभम् ।
 प्यात्वाहुतित्रयं दद्यान्मूलमन्त्रं समुच्चरन् ॥
 निष्कृतिपाशादुद्धारं भगवन्तस्य चात्मनः ।
 कुरु कुर्यैव संहारमुद्रया पूरकेण तु ॥
 कृत्वात्मस्य तदास्त्रे कवचेन निवेशयेत् ।
 आहुतीनां त्रयं दद्याच्छिशोः स्थित्यै शिवाणुना ॥
 वागीश्वर्यै नमस्चेति संपूज्यैनां तु तर्पयेत् ।
 आहुतीनां त्रयेणाग्नेः कार्यमस्या विसर्जनम् ॥
 अथ सूत्रे प्रतिष्ठायां शुद्धयर्थमयलोकयेत् ।
 त्रयोविंशतितथापि चापस्तेजो भरुद्वियत् ॥
 गन्धो रसो रूपास्पर्शो शब्दोपस्वी च पायु च ।
 पादौ प्राणौ च वाङ्मासा जिह्वा चक्षुस्त्वचश्चक्षुतिः ॥
 मनोऽहङ्कारबुद्धौ च प्रकृतिः स्वात्ततः परम् ।
 तत्त्वानि कथितान्येवं व्यादिद्यान्ता दिव्योत्तमाः ॥
 चतुर्विंशतिवर्गाः स्युः शिरो वामस्तथैव च ।
 अधोरे इति मन्त्रास्सुर्ववर्षाशास्त्रं पुनश्चि तु ॥

120

125

130

अमरेशः प्रभासश्च नैमिशः पुष्करोऽपि ।
विजिह्वमुज्ज्वला भारभूतिश्च लङ्कलीकरः ॥

हरिश्चन्द्रश्च श्रीशैलो जल्पेशायातकेसरौ ।
मध्यमेशो महाफालः केदारो भैरवस्तथा ॥

गया चैव कुरुक्षेत्रं मण्डलो नल्लक्ष्मणा ।
विमलेशोऽङ्गुहासश्च महेशो भीमसंहकः ॥

135

वल्गापदो रुद्रकोटिरिविभुको महालयः ।
गोकर्णो भद्रकर्णश्च स्वर्णशः स्वाणुरिलयि ॥

छगल्लण्डो द्विरण्डश्च माकोटो मण्डलः ।
काळक्षरः शङ्कुकर्णः स्थूलेश्वरः स्वलेखरः ॥

पैशाच राक्षसं याश्च गान्धर्वं चैन्द्रमेव च ।
सौम्यं चैव तथा श्रेयं प्राजेशं ब्राम्हणेव च ॥

अकृतश्च कृतश्चैव भैरवो महावीर्यवी ।
कौमारमौमं श्रेष्ठमण्डपसप्त भवन्ति हि ॥

अमरेशादि चासत्त्वे हरिश्चन्द्रादि तेजसि ।
गवादि वायुतत्त्वे च व्योमि वल्गापदादि च ॥

140

छगल्लण्डाद्यहङ्कारे पैशाचार्यं मती स्मितम् ।
प्रकृताव्युत्तायेवं चट्पञ्चाशत् पुराणि तु ॥

महेश्वराद्यस्त्यक्ता पदानामेकविंशतिः ।
महेश्वरपदं चायं परमात्मा द्वितीयकम् ॥

तत्तत्पदं चोक्तं शिवेति च ततः परम् ।
निधनोद्भवसंज्ञं च निधनाख्यपदं ततः ॥

अनिधनपदं चैवमर्थं स्वः पदमतः परम् ।
ओं शुभश्च पदं चान्यदोभूत्पदमतः परम् ॥

चतुर्भुजनिर्मितं चान्यजाना नानापदं ततः ।
अनादे तु पदं चान्यदभवेति पदं ततः ॥

145

अधुमपदमन्यश्च अनग्रीति पदं ततः ।
अरूपपदमन्यश्च अतिशयोक्तिस्तथैव च ॥

सैवस्तोत्रः पदं प्रोक्तं प्रथमं प्रथमेत्यपि ।
अरूपेन्यदधुमं च पदान्येकं च विंशतिः ॥

प्रतिष्ठाकल्याणैतत् सर्वं व्याप्तं तु भावयेत् ।
इत्युक्तसंख्यतत्त्वापदमन्त्रैस्त्रिविधैः ॥

गर्भितां तामनुसूत्रं संधीतोपभुजया ।
शुभं प्राप्तं कुरु स्मृत्वा शोभ्यं च गुरुमेतयोः ॥

वाचकं तद्वदुच्चार्य शोभ्यं शुद्धिं विभोक्तयेत् ।
सर्वसन्धानयोगाय चोपदिष्टश्चिन्तयिष्ये ॥

150

ओं ह्रीं ह्रीं पूर्वमुच्चार्य चतुर्थ्यन्तं कलाद्वयम् ।
नमस्कारान्तमिष्टान्ते दद्यान्मृदाहुतिप्रयम् ॥

कलोपस्थापनायं तु सर्वं पूर्ववदाचरेत् ।
निष्कृतिं शिरसा दद्याच्छतहोमेन देशिकः ॥

हरेरुक्तं रतं दत्त्वा फलां विद्यां समाश्रयेत् ।
कल्याणं विद्यां व्यासः पुरुषश्चादिमो भवेत् ॥

रागो नियतिविधौ च कल्याणकालौ च मोहिनी ।
अकारादिषकारान्ता कर्णारसस्य विभोक्तः ॥

मन्त्रशिक्षा पुराणीह सप्तविंशतिसंख्यया ।
नामो भीमस्तपोयश्च भवेशानैकवीर्याः ॥

155

प्रचण्डोपापती चाजोऽनन्तैकशिवसंज्ञकौ ।
क्रोधेशश्चैव संकर्तो ज्योतिः विष्णुश्च शूरकः ॥

पञ्चान्तैकवीरौ च शिखेदश्च महाशक्तिः ।
रामदेवो भवशिवोद्भवश्चाप्येकपिङ्गलः ॥

एकेश्वरस्तथैवानन्तैकशिवसंज्ञकः ।
पदकं च पञ्चकं चैवं शुभं शुभं त्रयं द्वयम् ॥

अष्टकं पुरुषादौ च गायन्ते तु पुराणि हि ।
पदानि विंशतिर्व्यापिन् व्यापिभिति पदं भवेत् ॥

व्योमिन् व्योमिन् पदं पञ्चाक्षरीमितं स्याद्वेत्तवम् ।
परमेश्वरपरायेति पदं चैव पुनर्भवेत् ॥

160

आतीत्युपायसंज्ञं च सर्वयोगाद्यमेव च ।

पदं चानिधनायेति पदं गोष्ठे प्रकीर्तितम् ॥

पुण्यं चातिपुण्यं पदं स्वादौ नमो नमः ।

पदं नमोऽपि पञ्चात्र सत्तादीनि क्रमेण तु ॥

विद्यायेति पदं सर्वप्रभवेति पदं ततः ।

विद्यायेति पदं पञ्चादु ओं नमः पदमन्तः ॥

अनाहारायसंज्ञं च कीर्तितानि पदानि च ।

विधानं पूर्ववत् कृत्वा विद्यामग्नौ निवेशयेत् ॥

निष्कृतिं शिखया दत्त्वा शतहोमं विधाय च ।

अपान्धौ गृहाणेति रुद्रे शुक्लं समर्पयेत् ॥

165

अवाक्यं पदमेतत्तु कलावितयगोचरम् ।

अधोर्ध्वोपध्यायमानमात्मतत्त्वोपरि स्थितम् ॥

अधिकारमलविष्टमुद्धनैश्चैव भजनम् ।

भुभोजविपुलाचार्यो भोगं शुद्धाशसाधनम् ॥

अनुकूलमसंकीर्णमनःसक्तिनिश्चयनम् ।

विभोक्तव्यं मनसा शान्तिं तस्यामन्तर्गतानि च ॥

तत्त्वानि श्रीणि विवेशसादाह्वयानि द्विजोत्तमाः ।

कर्णास्तु गलकाः प्रोक्ता मन्त्रो पञ्चतत्त्वच्छरी ॥

नामा ज्येष्ठा च रौद्री च काकी कलविकरणी ।

बलविकरणी चैव बलप्रमथनीत्यपि ॥

170

सर्वभूतदमन्येव मनोन्मन्यपय भवेत् ।

पुराणि नव विद्यायामनन्तसूक्तसंज्ञकाः ॥

शिवोत्तमैकनेत्री साप्येकरुद्रश्चमूर्तिकाः ।

श्रीकण्ठश्च शिखण्डश्चैत्येवगीशो पुराश्चक्रम् ॥

सादाह्वयभुवनं स्वस्मिन् पुराणपञ्चादशैव तु ।

एकादशपदान्यासत्रिलययोगिन इत्यपि ॥

योगपीठाद्यमन्यत् स्याच्छाश्वतायपदं पुनः ।

भुजायेतिपदं चैवनाश्रितायपदं ततः ॥

अनायायपदं प्रोक्तमनन्तायपदं पुनः ।

शिवायेतिपदं सर्वव्यापिने च पदं ततः ॥

175

व्योमादिव्योमरूपाय पदं व्योमाद्यमेव च ।

निष्कृती शतहोमं तु कवचेन समाचरेत् ॥

सर्वं पूर्ववदुदितं शुक्लायै बुद्धयद्वयम् ।

ईश्वरः कारणेशस्त्यात् प्राणकसर्वमतः परम् ॥

शान्त्यतीतकलायां तु शिवतरणं व्यवास्थितम् ।

वीजं पौंड्रशकं मन्त्राश्चाश्वेशानशिवालयः ॥

श्रीमित्येकं पदं हेयं पुराणि दश पञ्च च ।

निष्कृतिश्च प्रतिष्ठा च विद्या शान्तिश्च नाभसी ॥

पुराणि केदधानाद पञ्च प्रोक्तान्यतः परम् ।

इन्धिका दीपिका चैव रोचिका मोचिका तथा ॥

180

तथोर्वगाभिनी चेति नादोऽप्युपनामि तु ।

व्यापिनी व्योमरूपा चान्यमन्ता ततः परम् ॥

अनाया च तथा प्रोक्तानाश्रिता पञ्चमीरिता ।

भुवनानि तु शाकानि पञ्चैव कथितानि च ॥

रभिश्च गर्भिणी कृत्वा सन्धानं शुद्धया नयेत् ।

ओं ह्रीं शुक्लं चतुर्थ्यन्तं कलाद्वयमुदाहरन् ॥

संपूज्य मनसा शुक्लं दद्यान्मृदाहुतिप्रयम् ।

कलोपस्थापनायं तु सर्वं पूर्ववदाचरेत् ॥

निष्कृती शतहोमं तु शिवमन्त्रेण कारयेत् ।

अस्त्रं त्यज्वा तु दीपेन पाशच्छेदाय होमयेत् ॥

185

ततो निर्वीर्यदीक्षायां पूर्णांते कारयेदिदम् ।

समयं समवाचारं शक्तौ पाशात्मके स्थिते ॥

समयं समवाचारशशशुद्धिं महेश्वर ।

शिष्यस्य कुरु कुर्वन्नेत्युक्त्वा शुक्लं समर्पयेत् ॥

शिववीजं समुच्चार्य सदाशिवपदं पुनः ।

मनो गृहाण स्वाहेति चाहुतिप्रयमाचरेत् ॥

पूर्ववत्सर्वसुखाय सत्त्वं संगृह्य निर्मलम् ।
 रेचकेनात्मसत्त्वं तु शिष्यदेहे निवेशयेत् ॥
 शिरस्युदकविन्दुं च दत्त्वा बायीं करीं पजेत् ।
 तत्पथं पावकस्यां तु ततो शिवापयेदिति ॥ 19
 पश्चार्धं खेदित्वा सत्त्वं देवि गच्छ भगोचरम् ।
 शान्त्यसीतां कलां शक्तितरवे रीतां विदित्वा च ॥
 आगतसत्त्वं च मामागतमुपस्थाप्य गुरुपदम् ।
 आत्मसत्त्वं च पुनर्यत्नमादौ मूलसमन्वितम् ॥
 ममः प्रणवसंयुक्तमुखा संपूज्य समिधौ ।
 निधिनिकल्पद्रुपथे स्वाहास्तं शिवमन्त्रतः ॥
 सशर्पं तु शतं हुत्वा विद्यासरस्वतुपांशुधत् ।
 सवेसाग्नमुपस्थाप्य हुत्वा चाष्टोत्तरं शतम् ॥
 मन्त्रोच्चारणवैकल्याच्छिवमन्त्रेण शुष्पति ।
 शिवतत्त्वमुपस्थाप्य शक्यस्तं मानसं स्मरेत् ॥ 195
 शतमष्टोत्तरं हुत्वा मनोवैकल्याभासतः ।
 शुष्पते शिवमन्त्रेण शिवाच्छेदमगारमेव ॥
 अष्टावतस्यां च सर्वोपन्यापिकामन्त्रकारणम् ।
 व्याख्या शिष्यां तदमर्त्यं द्रुष्टुमर्हति सन्निभम् ॥
 संचित्त्य शिष्यनैतत्तं करीरीं शिष्यापठयेत् ।
 छिन्वाच्छिदां तु शिष्यां ततःसंज्ञापयेच्छिष्यम् ॥
 आरभ्य सकलीकृत्य गुरुर्गोपयेद्विज्ञातम् ।
 सुगमस्यां शिष्यां पूर्णं हुत्वाहुत्वा च पावके ॥
 ततो बहिर्बिनिःसृत्य सुकृत्सुधौ करीरीं पथि ।
 प्रक्षाल्याधम्य द्रुष्टुं शिष्यामिदं बरेदिदम् ॥ 200
 अष्टशुद्धिशिष्याच्छेदसत्त्वसादात्मनो कृतः ।
 पात्यं परमं धाम भगवन् परमेश्वर ॥
 शिष्यं संयोजयाम्येनमाहेदानीं विधीयताम् ।
 एवं कुर्वित्यनुज्ञातः प्रकथ्योऽर्थकरो गुरुः ॥

समाहूय शिष्यं पापाच्छिष्ययुक्तोऽप्रितं शुद्धम् ।
 शिष्यस्य प्रोक्षणं चैव सकलीकरणं ततः ॥
 अन्तर्यामिं ततो नादपोसन्मनसं गन्तव्यं गम् ।
 सकलीकृतमन्त्राणामेकैकाहुतिदानतः ॥
 सकलीकरणशुद्धिं च कृत्वा संयोजयोजयेत् ।
 विद्यातत्त्वसादाचार्यो विन्दुवल्गुतासमन्वितः ॥ 201
 इन्धिका दीपिका चैव रोचिका मोषिका तथा ।
 तपोर्वैगामिनी चेति सूक्ष्मा सूक्ष्माभुता मता ॥
 विन्दुशक्तिरिति प्रोक्ता नादशक्तिः कला द्विजाः ।
 नामिः कलाभिरसंस्कृतदेहयुग्मदेशिकोत्तमः ॥
 व्यापिनी व्योमरूपा शाश्वतगता अपरा मता ।
 अमायानाश्रिता चेति बहिःकरणसंयुता ॥
 अन्तःकरणसंयुक्तासमनाकल्पितं च तत् ।
 आत्मतत्त्वोन्मनाश्चैव समापुरितवेदयुक् ॥
 हुत्वा पूर्वकुम्भौ तु जिह्वासंयुक्तसंयुक् ।
 ईषद्वयावृत्तवक्त्रः स दर्शयन्तान् संस्पृशन् ॥ 210
 सम्यगुद्यतमात्रस्तु शिष्यं संयोज्य व्यापिनि ।
 नाडीं सुप्रभां प्राणाप्यवायुनैकीकृतां स्मरन् ॥
 समन्त्रं शिष्यदेतन्त्रं द्रुष्टुमर्हति सन्निभम् ।
 संभाव्य मन्त्रमुषार्थं कारणत्वागमोमतः ॥
 शिवे संयोजयेच्छिष्यं पूर्णं पुनर्मन्त्रेण तु ।
 व्यावर्तितमनःप्राणनादशक्तिव्यापनतः ॥
 समीपे सुकृत्सुधौ सुकृत्वा सृतं संक्षारमुदया ।
 द्रुष्टुमुद्यच्छिष्याकर्म्यं बह्वेरादाय पुद्गलम् ॥
 योमपेक्षनीजेन शरीरे तस्य पूर्ववत् ।
 तत्र शुक्तोऽप्यसौ तेन न समानशुणीकृतः ॥ 211
 पावतावत् प्रयातस्य तत्त्वसादित्वेन विभोः ।
 सामाख्याधियामेऽप्युच्चैर्दृष्टोः कृतार्थता ॥

न पादशुष्पानभिहृत्य शस्तस्यापि न यजते ।
 स्वगुणव्यक्तये तेन सुवेणाख्याहुतीस्तु पद ॥
 होमयेद् देशिको धीमान् प्रयोधेणामुना यथा ।
 तर्जिष्ठो नित्यसंयोजः स्वतन्त्रस्तुतिमान् मय ॥
 अस्तुतान्तशक्तिसर्वं हस्तप्रासादपूर्वकम् ।
 आत्मशक्तिं पदोपेतं स्वादान्तं दीपसंयुतम् ॥

इति सत्त्वकामिकाश्वे मन्त्रात्मे निर्वाणदीक्षाविधिरूपोविशतितमः पटलः ॥

॥ आचार्याभिप्रेक्षविधिः ॥

अभिप्रेक्षमपो कश्ये येन त्वाददेशको भुवि ।
 आचार्योऽर्थोऽर्थः श्रीमान् सर्वैश्चक्षणलक्षितः ॥
 यत्र विप्रास्तदाचारा यतपश्च तपोधमाः ।
 सन्ति देवास्तथा वेदा आचार्यस्त इति स्मृतः ॥
 एष देशः समाविष्टो न च विन्वाश्रितमन्त्रतः ।
 ककाराष्टकमिर्मुक्तः प्रसङ्गात् सोऽपि कथ्यते ॥
 कर्णाटश्च कलिङ्गाख्यः कश्चिः काश्मीरसंज्ञकः ।
 कोङ्कणः कर्णाटश्च कुट्टकः कोङ्क ईरितः ॥
 आदिशैवकुले जातः श्रेष्ठस्यादाह त्यापनादिषु ।
 विप्रादयश्चतुर्थर्णा अपि योग्याः स्वकर्मणि ॥ 5
 दीक्षायां सर्वमर्त्यानां प्रतिष्ठायां मयोत्सवे ।
 छपने प्रोक्षणेऽन्यत्र प्रायश्चित्तेऽभिप्रेक्षने ॥
 व्याख्यानादी च शस्तस्याह स्वार्थे काय परार्थिके ।
 सर्वदेवार्चने विप्रास्वादिशैवो गुरुत्तमः ॥

इत्येवं कथिता दीक्षा सर्वपापविमोचनी ।
 भक्तारो नाश्रयाद्याश्चाप्यनुजोभाश्च ये मताः ॥ 22
 न्यायना गूढजाता वा दीक्षायां अधिकारिणः ।
 आमावृष्टिपारवाद्या योग्यास्तथुर्मोक्षकाक्षिणः ॥
 दीक्षाकर्ता शिष्यो यस्मात्तेषां तस्मात्त पुत्रता ।
 अभ्यजानां न होत्री स्वाह किं तु सेवां तु वाङ्मयी ॥

विप्रादयश्चतुर्णां दीक्षायां त्यागनेऽपि च ।
 नाश्रयः क्षत्रियार्जुना क्षत्रियश्चतुर्वैश्ययोः ॥
 वैश्यः शूद्रस्य दीक्षायां स्वस्य जातावपीप्यते ।
 स्वार्थेष्टो यत्कालेऽस्य प्रतिष्ठायां प्रयसिष्यते ॥
 शूद्रोऽपि शूद्रदीक्षायां स्वार्थे च यत्कालेऽपि ।
 पाण्डित्ये क्षणे यापि स्वापको यदि नैष्ठिकः ॥ 10
 आचार्ये गोलकं चैव दयितं परिवर्तकम् ।
 तथैव परिवेचारं देवतं च पुनर्मन्त्रम् ॥
 अभक्ष्यभक्षकं चैव कुण्डं प्रक्षाल्य च तया ।
 शूद्राद्विप्रावदन्ती चाप्याशुद्धं पतितं तु वा ॥
 अक्षतं वृषतं चैव प्रायं वैश्यापतिं तथा ।
 असम्प्राप्तकृतं वलीयं व्याधितं कुनखं तथा ॥
 कथं व्यसनिनं पादद्वारिकं वृषलीपतिम् ।
 चित्रकं गायकं चैव नर्तकं च विवर्जयेत् ॥

परराष्ट्रभूतं वैवाह्यभुक्तिं च तान्त्रिकम् ।
 परापवादशीलं च तथा बहुकिमर्हितम् ॥
 सुतकं कामुकं वैभं कुतर्कस्य तयाष्ठम् ।
 बीडादिशास्त्रनिरतं सन्त्यासन्नतिनं तथा ॥
 वरुणं शतसंख्यारं बुद्ध्या जीविनमेव च ।
 सुलककर्मरतं चैव न्याये वैशेषिकेऽपि च ॥
 साह्ये विविधभेदे च मायावादेऽर्द्धतो मते ।
 औद्वेगोकायते शास्त्रे मीमांसायां विशेषतः ॥
 अन्येष्वपि कुमारीषु कामाक्षे पाश्चात्यके ।
 सोमसिद्धांतके वापि पूर्वज्ञे ॥ १ ॥
 धर्मेषु फौलदासे च होत्रे भाट्टनेषु च ।
 सितप्रमेयमाले च हस्ताशं च निरन्तरम् ॥
 काव्यभाटकसंज्ञं च भरते तु निरन्तरम् ।
 कामशास्त्रकृताभ्यां पदव्युत्पातकं नरम् ॥
 ज्योतिर्ज्ञानपरं वैश्वपुराणाहितवेत्तसम् ।
 तत्त्वसिद्धपुराणेषु कृतयामं परित्यजेत् ॥
 कामिकादिशिष्यानां वेदार्थज्ञानमेव च ।
 समं यो मन्यते मोक्षार्थं प्रयत्नेन वर्जयेत् ॥
 शिवसिद्धान्तसंक्षिप्तज्ञानयोगकिंवास्तु च ।
 चर्यायां वा स्वतःसिद्धप्रयोगशिवभाषिते ॥
 शैवार्थदेविके हित्वा विचारं सत्यतमं नरः ।
 योऽप्यत्र कुर्वते न्यायं दुर्गतिं च निवर्जयेत् ॥
 जगन्मातेन शिवदन्त्यहारिणं हृत्पुस्तकभम् ।
 अन्रविद्यामयकीं च विस्मयं च निवर्जयेत् ॥
 देवज्ञं च तथाप्यष्टमूहापोहविजितम् ।
 समानगोत्रसंज्ञं कुपुमाक्षं च वर्जयेत् ॥
 हस्तुलक्षणोयेतं बुद्धत्वानोदयेऽहनि ।
 अभिषेकं ततः कुर्वाद्भक्त्युत्पन्नपूर्वकम् ॥

15

20

25

पूर्वस्यां वायुवैशाख्यां पश्चिमायां च दिग्मय ।
 मण्डपे सौम्यवस्त्रे तु वितानेनोपशोभिते ॥
 अर्धहस्तोच्छ्रयं तद्वशाश्रं वेदिकाद्वयम् ।
 चतुर्दशपरिमितारं दक्षिणोत्तरदिगात्तम् ॥
 स्वाक्षिकेन चतुर्दिक्षु रक्षितं दीपराजितम् ।
 शुभः परिग्रहं कृत्वा मण्डपेऽग्नौ शिवं यजेत् ॥
 सुतमियाभितक्षिप्यो यदि संशयः दीक्षया ।
 बहिरुत्सर्गं दत्त्वा विधाननिदमाचरेत् ॥
 काश्चिकोदमधुनान्मूर्त्तार्गोमणोलङ्घ्यः ।
 सितार्थदक्षिणोर्ध्वं निर्मृग्य तदमन्तरम् ॥
 मन्त्रा पञ्चधा वापि सर्वधान्योपरि रिपितान् ।
 मटाम्बा वस्त्राणां वा सकूर्पान् साधिवान्कान् ॥
 सध्वान् सोदकान् गन्धराजस्पर्शवशान्वितान् ।
 चूताभ्यामपलाशाभ्यान् धीजपूरकलापकान् ॥
 सवेष्टानेन विशेषैर्नैवपञ्चगव्यैः ।
 पञ्चगव्यं निवृत्त्यादिकल्पयित्वाभिमन्त्रयेत् ॥
 शिवेन शतधाकल्पान् पूजितान् अग्नौवितान् ।
 अथवा कक्षानैकयतं वा शिवस्तुतम् ॥
 दक्षवेष्टां तु संस्वाप्य सौम्यायां तु शिशुं न्यसेत् ।
 भवपीठे शिवेनैव साङ्गेनाचिह्नितं तथा ॥
 स्वासनेन तथा सत्यगर्वितं विभवेन वा ।
 वर्णभक्तशरवैस्तु निर्मृग्य वा जलेऽथवा ॥
 शुद्धोदकेन तंज्याय तस्मादेष्टान्तरे पुनः ।
 परिशतितस्तुत्रार्थं सोत्तरीयं समालकम् ॥
 हितवन्दनदिग्भाङ्गं मन्त्रोद्घुलितमेव च ।
 आनीय दक्षवेष्टिस्थे भवपीठे निवेशयेत् ॥
 पूर्वाभ्यं गन्धपुष्पाद्यैः पूजयित्वा प्रवर्जयेत् ।
 आरात्रिकं ज्वलन्निवेष्टव्यां प्रतिशोभिते ॥

80

81

40

ततोऽस्य दद्यादाचार्यदिशम्यस्योष्णीषकादिभिः ।
 कर्णां कर्तरी तद्वद् घटिकां जङ्घुसुवौ पुनः ॥
 रसे च पुस्तकान्यक्षसूत्राण्यकुटं गुरुः ।
 पादुकां चानरं छत्रं दक्षिणं शिविकादिकम् ॥
 राजाङ्गमन्यत् तत्काले दद्यात्तस्मात्समन्वितः ।
 आङ्गां च भस्त्रया वायुदशप्रभृतिं देशिक ॥
 श्रीधाराध्यायवादिनं ह्यात्वा परीक्ष्य विधिना कुरु ।
 तथैव देवदेवाय देशिकाय यथा इतम् ॥
 लक्ष्मणादादिभिर्न भाषिकारं करोतिरिति ।
 विद्यापयेततः कुण्डं नक्षिपि प्राप्य देशिकः ॥
 निवृत्त्यादिकल्पानां तु पृथगोवाहुतिं तथेत् ।
 स्वस्वमन्त्रैस्ततः पूर्णां कृत्वा तदक्षिणे करे ॥
 दर्भोद्गुप्तेन पञ्चाङ्गैः कनिष्ठादिषु जाम्बवेत् ।
 हरवस्ते च संकल्प्य शशधिकारं सगर्भयेत् ॥
 तदर्थं विधिनानेन प्रायश्चित्तं भगवत्तरे ।
 शिवासनाङ्गमन्त्रैश्च पूज्य देशस्य नामभिः ॥
 अङ्गैर्दशाहुतीर्हृत्वा शिवेनान्ते दशाहुतीः ।
 तेनैव पूर्णां दत्त्वास्ते भगवन्तं क्षमापयेत् ।
 अनेनैव प्रकारेण साधकं नामिषेत्तथेत् ।
 किं तु साध्याणुनालम्ब्यैर्घटैरस्याभिवेचनम् ॥
 दीक्षितः पुत्रकः प्रोक्तस्तत्कृतसमयीकृतः ।
 सामान्यसमयी यस्तु स तु माहेस्वरस्मृतः ॥
 जात्युद्धारविहीनो यस्तसामान्यसमयी भवेत् ।
 तद्युक्तस्तु विशेषस्यात् चाक्षुष्यायास्तु याः स्मृताः ॥
 दीक्षास्तामिस्तमायुकाः पश्चिमावकाशमकाः ।
 न तु छिन्नार्चने योगाः किमु दीक्षादिकर्मणि ॥
 शापानुमहकर्ता चेद् गुरुर्दीर्घवैव दीक्षयेत् ।
 शिवद्विजकुलोद्या ये ते च माहेस्वर जनाः ॥

45

50

55

शिवेन दीक्षिताः पूर्वं सृष्टपादौ सर्व एव ते ।
 मर्द्धमार्थं तेषां च दीक्षा श्रुत्यर्थनिष्पत्ते ॥
 शरीरकथनं यस्मात् प्रायश्चित्तमपाचरेत् ।
 बहुधा दीक्षितो वस्तु दीर्घं शिवमवाप्नुयात् ॥
 भौतिको मन्त्रकारी वा देशिको गृहमेधितान् ।
 नैतिको नैतिकेभ्यः स्वाद् मुक्ती मुक्ती कामायतः ॥
 मुक्तिमुक्तिप्रसिद्धार्थं गृहस्थो गुरुस्थिते ।
 सर्वाजुमाहकः प्रोक्तस्तन्त्रान्तिकगुरुस्तदा ॥
 अनुष्ठानकर्मो वा स्यात् प्रतिष्ठोपगतं नेभ्यते ।
 योविष्णुस्तत्सकेशश्च जटाकृष्णदण्डशुक्ल ॥
 कौपीनमेववाभिश्च परित्याक्तस्तु यो भवेत् ।
 स गृहस्थ इति प्रोक्तो मुण्डी वा त्याज्यादियुक् ॥
 मती दारविमुक्तस्तु मिश्राशी च तथा भवेत् ।
 मती वतारामर्थो यो विधिना मतमर्पयन् ॥
 पश्चात् एतन्निवाहस्तु यतार्पकं ब्रूहेतते ।
 सृष्टयन्त्रस्तत्काले ये दीक्षिताः कौशिकादयः ॥
 शिवेन तत्पुण्ड्रोपाःस्तुस्त्रीवारसाध्यामिका दिजाः ।
 आदिशैवास्तु ते ज्येष्ठसर्वाजुमाहका मताः ॥
 वर्णाचारमतारतेषु तद्विद्युक्तान्तु वा मताः ।
 पञ्चप्रपञ्चप्रशास्यो यत्तद्वारी चरुशुक्ल सदा ॥
 मौनी त्रिधवणास्त्रापी शिवामिगुरुपूजकाः ।
 समूर्तिकं शिवं साङ्गमन्यसेऽक्षितो गुरुः ॥
 आचार्यमतमेतस्यात् वतानामुत्तमं मतम् ।
 आचार्येस्ताधकस्याप्यः पुत्रकसमयी मतः ॥
 छिन्नायं पूजयेन्निर्गुणं तान्यो नैमित्तिके मतः ।
 प्रत्यहं सन्तुष्टये तन्निष्पत्तिं कीर्तयेत् ॥
 स्वपत्रोत्सवशान्त्यादि कर्म नैमित्तिकं मतम् ।
 प्रायश्चित्ते स्तनित्वोत्थे तयोस्त्यादधिकारिता ॥

60

65

70

स्वार्थनैमित्तिके योग्यः पुत्रको न परम च ।
यदि सान्त्वानिको तो हि सोऽसौ नैमित्तिकेति च ॥

स्वार्थे वाच परार्थे वा स्थापनादिविनिर्जिते ।
आचार्याधिकृते इत्ये सर्वस्मिन् स्थापनादिके ॥

तद्वज्रहोमकर्मदो योग्यो तो देशिकाक्षया ।
स्थापनादिवज्रभूतेषु मन्त्राक्षरकुरादिव ॥

अधिकारस्तयोऽपि देशिकाक्ष भवेदपि ।
आचार्यासर्वयोग्यस्यापि सान्त्वानिको भवेत् ॥

साधकश्च तदाभूतस्त्वैकर्मणि संसितः ।
महासौवादयो योग्या दीक्षिता निष्कर्मणि ॥ 75

नैमित्तिकं इत्तं तैस्तु यदि दोषाय कल्पितम् ।
लक्षाध्यायी गुरुःश्रेष्ठो भुक्तिमुक्तिफलप्रदः ॥

मध्यगस्यात्तदर्थं हस्त्यादयोऽप्येव भवेत् ।
संवितापारगो वाच लक्षाध्याय्युपदेशतः ॥

संविता स्यात्तुल्यादयुक्ता कामिकपूर्विका ।
शेषं चतुर्विधं प्रोक्तं शेषं पाण्डुपतं तथा ॥

सोमसिद्धान्तकं चैव त्रिकुलं च चतुर्विधम् ।
चतुर्विधं नमोऽहं पुरुषाध्यायनोद्भवम् ॥

पूर्वं पूर्वं गुणोत्कृष्टं तत्र श्रेष्ठं चतुर्विधम् ।
प्रत्येकं त्रिविधं प्रोक्तं वाग्दक्षिणमेदतः ॥

सिद्धान्तान्त्येन तेषां च सिद्धान्तः श्रेष्ठ उच्यते ।
तत्रापि वीवसिद्धान्तः सर्वभ्यो ह्युत्तमोत्तमः ॥

सिद्धान्तो मन्त्रसन्तं स्यादतिमार्गं ततोऽपरम् ।
अप्यात्मं यत्ततो नीचं तस्मादेदिकमेव च ॥

वैदिकास्त्रीविकं हीनं ब्रह्मयाः पञ्च देवताः ।
वक्तारो लौकिकादीनां तेषां वेद इदोच्यते ॥

सुखमन्त्रादिनिष्क्रान्तो मन्त्रनामासिद्धिर्नरः ।
तेन वै लौकिकं शास्त्रं सर्वलोकेऽस्तारितम् ॥

वाग्दक्षिणमन्त्रादौ निरुक्तं शुद्ध एव च ।
कौटिल्यं भारतं ज्योतिषशास्त्रं वास्तव्याध्यायिकम् ॥ 85

आयुस्शास्त्रं धनुस्शास्त्रं वृक्षायुर्वेद एव च ।
लोकायतं तथा संह्यवर्द्धितो गतमेव च ॥

मीमांसा दण्डनीतिश्च वार्ताश्च लौकिकं मतम् ।
काममन्त्रोद्भवे विष्णुः कारणेशो विनीयकः ॥

तेन वैदिकमुद्दिष्टं त्रय्यादयः पुराणकम् ।
धर्मशास्त्रं वेदान्ते पाश्चात्यं च यौद्धिकम् ॥

रुद्रोऽघोरादिभिष्क्रान्तसंख्यायाम् च प्रणीतवान् ।
न्यायवेदोपिकं साध्यं सेधं यत् प्रणीतवान् ॥

ईश्वरः पुरुषाज्जातस्त्वितिमार्गं प्रणीतवान् ।
पञ्चार्थं लाकुलं वाच्यत् तथा पाण्डुपतं मतम् ॥ 90

सदाशिवो हि भगवान् मन्त्रतन्त्रमप्युपयत् ।
अथमुत्सामाधर्माश्च पुरुषाध्यायनोद्भवाः ॥

पश्चिमं वागर्धं तु वागार्धं त्रिगुणसुखम् ।
दक्षिणात् फीलकं भेदं महाफीलं ततः परम् ॥

पूर्वाध्यायं ततः श्रेष्ठं तस्मात्सिद्धान्तं उत्तमं ।
सिद्धान्तात् परमं ज्ञानं तेषां शास्त्रस्य निश्चयः ॥

अन्यसन्त्रेषु ये मुक्ताः सिद्धान्ते पशवो मताः ।
सिद्धान्तो वेदसारः स्यादन्त्येदं दक्षिणमेव ॥

सिद्धान्तविहितवाचरो वैदिकाचार उच्यते ।
गर्भाधानादिकं कर्म वाग्दक्षिणाध्यायनकम् ॥ 95

तावत् वैदिकं कर्म वीधं वाच समाचरेत् ।
तस्यापि दीक्षा कर्तव्या जातकर्मदिका क्रिया ॥

युक्ता समयया स्त्री चेदीक्षया पुरुषेण च ।
दीक्षायुक्तेन सोढा वै तद्गर्भाधानमेव च ॥

तथा पुंस्यनादिकं शेष आवश्यको मतः ।
तत्पुत्रस्यापि कर्तव्या जातकर्मदिकाः क्रियाः ॥

क्रियास्तस्यापि कर्तव्याः पुरुषार्थप्रसिद्धये ।
वैदिकमादी तदन्ते वा कर्तव्या लोकसंप्रसूतौ ॥

मायां दीक्षादिहीना चेतस्याः पुत्रस्य चोभयोः ।
वैदिकमेव क्रिया कार्या मर्ता यद्यपि दीक्षितः ॥ 100

विष्णुश्चैवतुलोनेषु वैदिकं नेष्यते क्रिया ।
क्रिया सुवर्णं देवज्ञं तथा स्याद्वैदिकीः क्रियाः ॥

दीपकर्मसमायुक्ता शैवे शैवी च केवला ।
भुक्तिमत्यादिसंनिद्धमनुष्ठानं तु यज्ञवेत् ॥

आवपयके वा शौचे वा स्नाने त्वाचमनेऽपि वा ।
सम्पापं भयने वापि सर्वेण होमकर्मणि ॥

गर्भाधानादिके वापि दत्तने आहुतकर्मणि ।
आहकाकरणे वापि निष्कर्मैवित्तिकेऽपि वा ॥

वेदाध्ययनसंस्कारे लोमयागादिकेऽपि वा ।
वेदाध्ययनकादौ वा द्विजानां विहितं तु यत् ॥ 105

तत्सर्वं कर्म कर्तव्यं न वाच्यं तु शैवकम् ।
कर्तव्यं स्वप्नोद्भवं शैवकर्माविरोधि यत् ॥

निरुद्धं चेतस्त्रिगुणं न तु शैवी परित्यजेत् ।
संप्राप्तं वैदिकं सर्वं शैववाक्याविरोधतः ॥

शैवं वैदिकमेवोक्तं वैदिकं शैवमेव वा ।
वैदिकाच्च यद्विहितं शैवं शैवात्तदप्यय ॥

तथापि वैदिकाच्छ्रेष्ठं शैवं शैवात्परं न हि ।
सिद्धान्ते कामिकादि स्यान्नासात् परमनुत्तमम् ॥

शैवं तु मूलभूतं स्यात् चतुर्विधास्तद्वद्भवाः ।
तथापि वैदिकं वेदसारमिषादिवान्वितः ॥ 110

शैवं प्रोक्तं च सर्वत्र तदर्थोक्तया मुनीश्वराः ।
सर्वेषां कामिकादीनां सिद्धदेवमिष्यते ॥

स शिवो द्विविधः प्रोक्तः सृष्टिस्तद्धारमेदतः ।
कामिकाद्युल्लान्तेन वातुलात् कामिकान्ततः ॥

कामिकं त्वैवमुक्तं योगजं पुरुषाह्वयम् ।
अवोरमुक्तं त्रिमयं वागमं कारणं भवेत् ॥

अजितं सद्यमुक्तं दक्षिणीशान्तप्रकरणम् ।
सूक्तं तु पुरुषात्वं स्यात् सद्देवं दक्षिणामनम् ॥

संश्रुमान् वागवक्त्रं स्यात् सद्यात्वं सुप्रमेदकम् ।
विजयं कर्णं ह्युक्तो निश्वासं मलमुच्यते ॥ 115

स्वायम्भुवं च इदं नाभिरत्रामलं भवेत् ।
शिरं कटिप्रदेशाभ्यां रीर्यं गुदमुच्यते ॥

मकुटं तद्वद्वेषः स्याद्विभक्तं वागमो भवेत् ।
अन्तर्धानं तदमे स्याद्विभक्तं विष्णुमन्त्रतः ॥

प्रोक्षितं दक्षजातुल्यादामादिप्रोक्षितं भवेत् ।
अक्षरं सिद्धमिति प्रोक्तं संतानं वागमं भवेत् ॥

जज्ञामे त्याज्यं शायीकं वागमं पारमेश्वरम् ।
किरणं तद्वद्विभक्तं वातुलं वागमं तद्वत् ॥

सृष्टिमेदं शिवः प्रोक्तस्तद्धारो विपरीतता ।
अथय ऊचुः—

पूर्वं तन्नामकारे तु कामिकं पादयुग्मकम् ॥ 120

इत्यादि कथितं देव परस्परविरोधम् ।

ईश्वर उवाच—

ब्रह्मा कथितं क्रिया भवद्विरवधारितम् ॥

मम सर्वत्र मकुटं तथा नेत्रं तथात्यक्तम् ।
तथा पादौ च हस्ताश्च किं तु प्यागुत्रिमेदतः ॥

सृष्टिस्तद्धारमणेन मम देहो विनिवृत्ते ।
भोगमोक्षप्रतिपदं ज्ञानदेहो भगवन्मा ॥

निराकारं भवेद्भानं संकतं तदुपाख्यतः ।
परस्परविरोधीति ष्ठीदीप्तिः प्रबोध्यते ॥
ऐश्वरं पद्मेवेदाप्यं तत्पुण्यं मतमुत्तमैः ।
न पुष्पिभार्यकं वाक्यं दैविकमृषिभिस्तथा ॥ 125
न देवैर्मन्त्रिणो वाक्यं वैष्णवं पद्मजेन वा ।
न शैवं विष्णुना वाक्यं ब्राह्मणे न कदाचन ॥
उत्तरोत्तरवैशिष्ट्यं सर्वेषां परिकीर्तितम् ।
कामिकाद्यजितान्ताश्च ईशवक्त्रसमुद्भवाः ॥
दीप्तादिमुद्भवेदान्ताः पुरुषाद्याननोद्भवाः ।
विजयाक्षरितान्ताः पद्मैतेऽप्योत्तरवक्त्राः ॥
शैवान्मुद्भवाश्चान्ता वामदेवमुद्भवाः ।
प्रोक्षिताद्यदन्तश्च सत्यवक्त्रसमुद्भवाः ॥
तन्मावतारे स्यादित्यादीदीक्षादयो मताः ।
अद्यावद्विशेषितम् च सोपमेदं च वेत्ति यः ॥ 130

स गुरुस्त्वैव एव स्याच्छृणुयाद् तं प्रयत्नतः ।
अन्येन गुरुणारब्धे तस्य स्यादधिकारिता ॥
विशिष्टगुरुणा रब्धे न हीनस्याधिकारिता ।
हीनारब्धे विशिष्टस्याधिकारः कार्यणीरितः ॥
विशिष्टगुरुणादौ स्याद् गुरुन्तरनिवेशनम् ।
विशिष्टे विद्यमाने च ब्रह्मरक्षेण कारिते ॥
सा द्वापेस्तन्मादादिदसमुद्भवाश्चामुक्ताः ।
तेन राक्षो भवेदोपो राष्ट्रस्यापि भवे भवेत् ॥
कर्तुः कारयितुश्चापि प्रागस्यापि च दोषकृतः ।
लोकप्रख्यातविद्याय गुरवे दत्तमप्यपि ॥
द्रव्यं करेति सुसुखं सर्वलोकसमं यशः ।
ततो हि राक्षो विहीनं नरानं धोतमोत्तमम् ॥
तद्विषयमाहृतं येन स पापी य स दुर्मतिः ।
नराधमस्य विशेषसर्वलोकप्रद्विभक्तः ॥

इति उत्तरकामिकाख्ये महातन्त्रे भाषायांभिषेकविधिश्चतुर्विंशतितमः पटलः ॥

—(०)—

॥ गोत्रनिर्णयविधिः ॥

अपीनामपि सर्वेषां वक्ष्ये गोत्रनिर्णयम् ।
गोत्राणां तु सप्तसप्तानि बहुतायुर्वेदानि च ॥
ऊनपञ्चाशदेवैषां संख्या स्यान्महताभिह ।
कौशिकः काश्यपश्चैव मत्स्यजोऽथ गौतमः ॥
आश्र्विंसिष्ठभागवत्यो जामदग्निश्च भार्गवः ।
अत्रिश्च मनुश्चान्यो द्विविंशस्ते प्रकीर्तिताः ॥

शिवसृष्टिसम्प्रेतं मुनयस्तद्विजिताः ।
शिवसृष्टयन्त्रिता ये ते पञ्चवक्त्रेण दीक्षिताः ॥
कौशिकाद्याश्च मुनयस्तस्यै सर्वत्र दीक्षिताः ।
गोत्रं च दीक्षय नैषां किं त्वेषां तु सजातिकम् ॥
अत्रियाणां तु वैश्यानां गोत्रमाचार्यजं तु वा ।
नैव शूद्रस्य गोत्रं स्यादेवं गोत्रविधौ मतम् ॥

॥ गोत्रीधामहं वक्ष्ये शृणुष्व द्विजसत्तमाः ।

॥ गोत्रं मुदिने पक्षे सुमुहूर्ते विशेषतः ॥ १ ॥

॥ गोत्रो निर्जने स्थाने मध्यरात्र्यायुपक्रमे ।

॥ गोत्रं गणां सदाचार्यो बोधं कुर्याद्विशेषतः ॥ २ ॥

॥ गोत्रार्थं गुरुस्थाने शक्तिपीठे मठे गृहे ।

॥ गोत्रं पश्ये सुखासीनः पञ्चगोचरसंभ्रमः ॥ ३ ॥

॥ गोत्रिने व्याघ्रचर्मं पटपदे पीठमध्यमे ।

॥ गोत्रं गणां सुखावासे असेज्जानमनुस्मरन् ॥ ४ ॥

॥ गोत्रोपचारकार्येष्टं दुकूलाभरणरपि ।

॥ गोत्रपुष्पादिभिः पूज्य योगपीठस्य भक्ष्यमे ॥ ५ ॥

॥ गोत्रं चाप्यपूपं च ताम्बूलं च निवेदयेत् ।

॥ गोत्रशेनोपचारेणाभ्यर्चयेद्गुरुपादयोः ॥ ६ ॥

॥ ज्ञानदीक्षां विशेषेण कुर्यात्सद्देशिकोत्तमः ।

॥ गोत्रमर्थं प्राणं च सद्गुरुभ्यो निवेदयेत् ॥ ७ ॥

दीर्घदण्डं नमस्कुर्यान्निलज्जो गुरुसंनिधी ।

सच्छिष्ये तु विशेषेण बोधं कुर्यात्सद्देशिकः ॥ ८ ॥

गन्धपुष्पकरः स्थित्वा शिष्यमुद्धिन च कारयेत् ।

अचितं तु शिरोमध्ये पादे कारुण्यदेशिकः ॥ ९ ॥

तत्पञ्चाङ्गानसद्भाषमिदं शिष्यस्य बोधयेत् ।

प्रथमं तत्त्वत्पद्यं च द्वितीयं तत्त्वदर्शनम् ॥ १० ॥

तृतीयं तत्त्वशुद्धिश्च चतुर्थं चात्मसंक्षणम् ।

पञ्चमं चात्मसंदर्शनं पटलं स्यादात्मसंक्षणम् ॥ ११ ॥

षष्ठमं शिष्यरूपावयवपटलं शिष्यदर्शनम् ।

सप्तमं शिष्यधीर्णं च दशमं शिष्यभोगकम् ॥ १२ ॥

त्रिविभेदेऽस्तुत्केण पतिपाणपणुत्तयम् ।

गुरोर्वचनभाष्येण जीवन्मुक्तिप्रकाशकम् ॥

इत्यर्धदणकं ज्ञानमार्गेणारस्य विधीयते ॥ १३ ॥

॥ इत्युत्तरकामिकाख्ये महातन्त्रे ज्ञानदीक्षाविधिः पञ्चविंशतितमः पटलः (१) ॥

भाद्रिदेवे यथा गोत्रमनुशेवे तथा मनसः ।
 विं तु दीक्षाविहीने तु शिवसृष्टेर्विवर्जितम् ॥
 भाद्रिदेवे विवाहे तु परैवार्ये विवर्जितः ।
 उपाये परिणतये वा कलौ नेष्टे तु वा द्विजाः ॥
 त्रयाणां पुनश्च दो कथ्यन्ते द्विजसत्तमाः ।
 गोत्राणां लोहिता रीक्ष विद्यामित्राः कथास्तथा ॥
 वाजपयान्तो वाजपयान्तश्च परिकीर्तिताः ।
 अथर्वणपूर्वाश्च कौशिका इत्युच्यन्ते ॥ 10
 गीरणाः काश्यपाः रेकाश्चाण्डिकाश्च ततो मताः ।
 लोकश्रयो भरजास्ततो रोक्षायणा मताः ॥
 मार्गवाः स्युः शरद्वन्तः कौण्डाश्च ततो मताः ।
 ततो दीधन्या ह्येवास्ततः कारेणवाच्यः ॥
 अथाना वागदेवोऽग्निर्वाधेयश्च मवेष्टिराः ।
 तुद्रगलाश्च यक्षिष्ठाश्च कुण्डिना उपमन्यवः ॥
 पराशरास्ततोऽगस्त्यास्तथाभ्यवाहनपङ्कजाः ।
 तोमशास्ततस्तथा वल्लभास्ततो मताः ॥
 अस्त्य विदा आर्द्रिण्या यस्का मित्रपुत्रास्तथा ।
 वैष्णवाश्च क्षुनका विष्णुश्रद्धा कण्वास्ततः परम् ॥ 15
 हार्तिताः संकृतेऽथैव पश्चादधीमरा मताः ।
 तुद्रवाः कथताः प्रोक्ता ऊनपत्रा शरैश्च हि ॥
 कौशिकानादितो अक्ष्ये कुशिकाः पार्श्वजङ्गकाः ।
 पारफ्या औदलिर्गणिरालम्बिर्बृहदग्रयः ॥
 तथागृह्णन्त्यापत्तिस्ततश्च पाण्डवा मताः ।
 कामन्तका वाप्यका वाष्पुकिता लोभका धमाः ॥
 साङ्गायनाश्च गौराश्च लोकास्तोगन्तव्यो मताः ।
 यमदूता अगमिन्ना ततस्तारायणा मताः ॥
 चोल्कायनसंज्ञाश्च जाबाल्युदुम्बरी मताः ।
 दण्डा भुवनयो याज्ञवल्क्यः सौश्रतयस्तथा ॥ 20

स्यात्तामयो आष्टवक्रदेवा निश्चैवसंज्ञकाः ।
 शालावता मयूगश्च तथोदुम्बरीरित्यपि ॥
 चित्रपङ्कजश्च सौमत्याः स्वैरुन्दायनसंज्ञकाः ।
 ततो मनुवन्तश्चैव मान्तमाः परिकीर्तिताः ॥
 येऽस्मन्तपःपर्यन्तास्ततो बालस्य इत्यपि ।
 स्यद्रालश्च उग्रमय इति क्वातास्तु कौशिकाः ॥
 पश्चार्थेयाः समुद्रिष्टा विद्यामित्रस्तथैव च ।
 देवरातो दधीचीति प्रवरे ऋषयस्तथा ॥
 लोहिताः सूर्यपङ्कजाश्च कर्मापणास्तथाः ।
 जक्ष्यथः प्रक्षको वाजिजय इत्यपि लोहिताः ॥ 25
 कुशिकाश्चैव एते च प्रवरे सूर्यपार्थेयकाः ।
 विद्यामित्राः द्वैषक्यो लोहिताश्च त्रयास्तथा ॥
 प्रवरा वायवः प्रोक्तास्ततो रीक्षास्तु संमताः ।
 माणा उदुम्बरा एते रीक्षास्तु कुशिका मताः ॥
 प्रवरे त्रिपार्थेयाः सूर्यविद्यामित्रश्च रीक्षकः ।
 माणिरपि त्रयस्ततो मुनयो मुनिपुङ्गवाः ॥
 विद्यामित्रस्ततो देवप्रवसश्च परिश्रमः ।
 श्रीमितो देवतरसः कामकायजित्ततः ॥
 कामकायन इत्येते विद्यामित्राः प्रकीर्तिताः ।
 त्रिपार्थेयाः समुद्रिष्टा विद्यामित्रास्तदादिमः ॥ 30
 देवप्रवस इत्यन्यो देवतरस इत्यपि ।
 कटाः स्वैरन्विताश्च करभाः संहिताः परे ॥
 वाजपयान्तश्च कौण्डास्ततो जाणायना मताः ।
 कौण्ड्याः रीक्षिराश्चैव ततश्चोदुम्बरायणाः ॥
 पिण्डिप्रीवास्ततो नारायणा नारदास्तथाः ।
 एते कटाः समाह्वयतास्त्रिपार्थेयाः समीचीनाः ॥
 विद्यामित्रकठश्चालिधेयस्तथा धनञ्जयाः ।
 आश्वनीताः कारिष्यो मयूराः सैन्धवायनाः ॥

तल्ल्याश्च मङ्गलाश्च पुष्टा ये ते धनञ्जयाः ।
 त्रिपार्षेयाः समुद्दिष्टाः प्रवरे तु मुनीश्वराः ॥ 35

विश्वामित्रो मधुसूदनो धनञ्जय इति प्रथः ।
 आज्ञायतस्ततः प्रोक्त एकवत्सश्च संमतः ॥

त्रिपार्षेयाः समुद्दिष्टा विश्वामित्रस्तथैव च ।
 त्वान्मधुश्चाथ सोजस प्रथर्षा ऋषयश्च यः ॥

अधर्म्यपूर्वश्च कौशिकाश्च ततो मताः ।
 एते च त्रिपार्षेयाः स्तुर्विश्वामित्रोऽधर्म्यः ॥

कौशिकश्च प्रयस्तेते प्रथर्षा मुनिपुङ्गवाः ।
 कौशिकाश्चेन्द्रपूर्वश्च ततः प्रोक्ता मुनीश्वराः ॥

त्र्यार्षेया इति विज्ञेया विश्वामित्रेण कौशिकाः ।
 ऋषयस्तथ आह्वाताः प्रथर्षा वागवर्त्मणि ॥ 40

वीणाया ह्यार्षेयाः स्युः कौशिकास्ते च संमताः ।
 ऋषी द्वौ संमतौ विश्वामित्रः वीरण इत्यपि ॥

कौशिकाश्च दशार्षेवं न समन्वयभामिनः ।
 काश्यपानथ मध्येऽहं काश्यपस्तेषु चादिमः ॥

ततश्चाङ्गिरसो ज्ञेया माठरा ऐतिसायनाः ।
 आभूत्वाश्चैव वैशिष्टा धूमा धूम्रायणा मताः ॥

धौमयौम्रायणा औधप्रचुराप्रायणा मताः ।
 रुद्राक्षपश्च प्रवरास्तथा पैम्बक्योऽपरे ॥

कायाताया अकापाया निकामीधनिकिस्तथा ।
 काद्रायणा औष्कल्यो रोहितायनसंज्ञकाः ॥ 45

पिङ्गाक्षिर्मितकुम्भाश्च भारायण्य एव च ।
 पैकर्णेयस्ततः प्रोक्ता धूमलक्ष्मणयः क्षुराः ॥

कौपीनकेया वात्यः त्वादग्निशर्मणया मताः ।
 कामिजङ्गोदरा गौरीवायना दौक्षकायनाः ॥

वैतम्भा देवयाताश्च मङ्गलकेयसंज्ञकाः ।
 पैठीनसाश्च नान्नेप्रास्ततो भालन्दनामकाः ॥

बृहगणाश्च पानथ्यो दाक्षायण्य एव च ।
 हरिता मातृमित्रेया पञ्चावाश्चैव स्यैरिकाः ॥

जारण्यश्च वातुश्च स्थन्तिवर्षगणायनाः ।
 वैशम्पायनसंज्ञाश्च ततः केदायनाः स्मृताः ॥

ओक्तायनिस्ततो मार्जायनाः कांसायनाः परे ।
 देवश्च होतसूच्यायस्थूणा भागुरयस्तथा ॥

पाथिकार्याः रवरेभा ये गोमयातास्ततः परम् ।
 हिरण्यवापा मुसला भविश्रेष्ठस्ततः परम् ॥

अग्निदेयिस्तथा सौम्यः छमिन्द्य इत्यपि ।
 उत्तरतो गण्यमाना मन्त्राः गर्गाः परे ॥

नैध्रुवाः काश्यपा एते त्रिपार्षेयाः प्रकीर्तिताः ।
 काश्यपश्चापवत्सरो निध्रुवा ऋषयश्च यः ॥

त्रिपार्षेयास्तथा रेफाः काश्यपा इति संस्मृताः ।
 काश्यपश्चापवत्सरो रेफश्च मुनयश्च यः ॥

शाण्डिल्याः कौलहाश्चैव पायकाः पाथिकस्ततः ।
 रमेरुण्यसौमानी वनसांस्तु करेयुतः ॥

काकुण्डेयश्च कारेयस्ततः द्वैषिकयो मताः ।
 माहाकायो जाणवताः कौशेयः कार्दमायनः ॥

ततः कामरायः पञ्चान्महोदय एव च ।
 ततो मौक्कायनाः प्रोक्तास्ततो गांगायना मताः ॥

वात्सभालय इत्युक्तास्ततो गोमिलसंज्ञकाः ।
 वेदायनास्ततो ज्ञेयास्ततो वाश्यायना मताः ॥

बहूदरय इत्युक्ता भागुरिर्बर्दितीमुक्ताः ।
 हिरण्यवाहस्तेदेहा गोमूत्राश्च ततो मताः ॥

वाक्यशुण्ठास्तथा जानन्धरिर्धन्वन्तरिस्ततः ।
 जालन्धरिरिति प्रोक्तविपार्षेयास्तु शण्डिल्याः ॥

काश्यपश्चापवत्सरोऽसित इत्यथवा प्रथः ॥
 काश्यपश्चापवत्सरोऽसित इत्यथवा प्रथः ॥

शान्तिखोऽन्यसितोऽस्मिन्तु देवप्रवरस्तु वा ।
 जोषाक्षयो मैत्रवादिर्वेदो दार्भायणस्ततः ॥

वीरिन्द्रः पशुतथैव पयणायनसंज्ञकाः ।
 मातृयथापि कापुद्रिर्लोमाक्षय इति स्मृताः ॥

गोसपत्राश्च इत्युक्ता वातुकायनिरित्यपि ।
 गोमामिसीतपञ्चोक्ताः स्युः परस्तामिरोदकी ॥ 65

रीतिकिष्ठिर्मेसेमिष्टिः द्वैषिकिः सौमुक्तस्ततः ।
 वीथकालिकालेयाः स्युर्लोकाक्षय इत्यपि ॥

गोवा याजया एते लौगाक्षय इति स्मृताः ।
 भद्रवैशिष्ट्यं नक्तं तु पश्यपाथिपार्षेयकाः ॥

काश्यपश्चापवत्सरो यस्मिन्तो मुनयश्च यः ।
 पूर्वैर्कः काश्यपैः सिद्धैर्वैशिष्ट्यं च संगताः ॥

भरद्वाजश्च मागण्यस्ततः क्षान्पायणा मताः ।
 देवाद्या उद्दहन्वाश्च ततः प्राग्वाशयो मताः ॥

ततो वाहलवा द्वयौगा अपरे वासिनायनाः ।
 आज्ञा औमाश्च तौदेहाः परिणद्धेयसंज्ञकाः ॥ 70

दीक्षेया भूरयो रुद्राः शौद्रयः स्मरिप्रीवयः ।
 वयोक्षिमेदा औपश्यां श्रमिषेयाः शंठा अपि ॥

स्वेल्लास्तनकर्णाश्च वेद्याः स्युर्गौरिवायनाः ।
 ऋक्षाश्च माणमियाश्च काम्बोदकसुसंज्ञकाः ॥

वेष्टाः सौगुण्यः काहणादयः क्षुगसंज्ञकाः ।
 भारुण्डेया इदमतास्तथा वीदोदमेवयः ॥

सौरभरास्तथा भद्रपथयः परिकीर्तिताः ।
 ततः स्युर्देवमतयः कर्मायाश्च सधोपकृत् ॥

प्रवाहणेया विज्ञेयाः स्तम्भस्तम्भस्ततो मताः ।
 वाराहयो वेववेला बलभीगय इत्यपि ॥ 75

भद्राङ्गगतसंज्ञाश्च शालाहलय इत्यपि ।
 नृत्त्यायना महावेलास्ततः शालाहयो मताः ॥

शार्दूलयस्ततो ज्ञेयाः काक्षला वाक्कास्तथा ।
 कोषायनास्तु कौटिल्याः सैषकेन्द्रास्ततः परम् ॥

मङ्गलम्भास्तथा राजस्तम्भाश्च परिकीर्तिताः ।
 सोमाग्निवायुसूक्ष्मेन्दवमविष्वापूर्वकाः ॥

स्तम्भास्ततोऽन्ये स्तम्भान्तास्त्रिष्टा अरुणसिन्धवः ।
 ततः कौमुदमन्थिश्च शक्तिः स्यात्कीर्तुकायनाः ॥

आग्नेयाणाश्च माग्न्याः धूमगन्धास्तथैव च ।
 धूमाः कौक्षेयका नेतुतयो दाभय इत्यपि ॥ 80

मत्स्यकोधाश्च ह्यामेयास्ततः श्रोक्षेयनामकाः ।
 काकल्याः कारुषथयः कारिषायणसंज्ञकाः ॥

भरद्वाजवर्जो द्वौ ऋषयः पञ्च संमताः ।
 भारद्वाजा इमे सर्वे त्रिपार्षेयाः प्रकीर्तिताः ॥

अङ्गिराश्च बार्हस्पत्या भारद्वाजा इति स्मृताः ।
 एको रौक्षायणः पञ्चार्षेयस्तु परिकीर्तितः ॥

भरद्वाजः स विज्ञेयस्वङ्गिराश्च बृहस्पतिः ।
 स्वाद् मातवचसो वन्दनोऽथ गर्गाः समीरिताः ॥

सामरायणसंज्ञाश्च तथा यौगन्धरायणः ।
 सरनीना वाहलकयो भद्रयो अश्वत्थिन्द्यः ॥ 85

ततः क्रोष्टकयः सीवामुनिः काणायना मुनिः ।
 भाजिताक्षय इत्युक्ता गोत्रापचय इत्यपि ॥

सत्यापचय आदयाता जगन्पन्नवलसंज्ञकाः ।
 पलाशशाखावत्तते मर्कटायनसंज्ञकाः ॥

ततः संमदतुल्याश्च वैधूहाः कारिरोतयः ।
 त्रिस्तोतसाश्च काकल्या राजयः पैलयस्तथा ॥

पञ्चाश्रमुनिका गर्गा भारद्वाजाः समीरिताः ।
 अङ्गिराश्च भरद्वाजो बार्हस्पत्याश्च सैन्यकाः ॥

गर्गाश्च प्रथर्षाः पञ्च अङ्गिरश्चीन्यगर्गाः ।
 ऋषयश्च आदयाताः प्रथर्षाश्च त्रिपञ्चके ॥ 90

100

115

130

143

कृष्णाजिनाः कायिकुम्भस्ततः श्यामायना मताः ।

ततः पौष्करस्रादिश्च श्वेतयूपव इत्यपि ॥

श्वेताः पराशराः पञ्च वात्स्यायनय एव च ।

श्यामेयाः पार्श्वयज्ञैव सहचौलिश्च सौकुम्भः ॥

श्यामाः पराशरा एते षट्प्रोक्तास्त्रिदार्पणकाः ।

वसिष्ठः शक्तिस्तैश्च पराशर इति प्रयः ॥

सर्वे पराशरास्त्वेते परस्परमयोगिनः ।

ततोऽगस्त्यानहं ऋष्येऽगस्त्यस्तु पुर्वगाः ॥ 150

वाल्मीक्याश्च कुल्माषो दण्डिश्च कलायनाः ।

तथोपश्रुतिश्चैव बाणिलोवाणिस्ततः ॥

लज्ज्योऽर्जुनो वैरणयो मुषोदर एव च ।

बोदरिः शैब्यस्ततः श्यामायनो मताः ॥

ततो मौलिकिः पण्डुरहिर्मस्त्यस्तथा ।

नौहिदीयाश्च रोहिण्या इत्येते त्रिदार्पणकाः ॥

हृदयुतिरगस्त्यश्च इक्ष्वाकुश्च पत्न्यमे ।

साम्भवाइनसंज्ञश्च त्रिदार्पणस्त्यगस्त्यः ॥

हृदयुतिरगस्त्यश्च साम्भवाइनस्यस्त्यमे ।

सोमवाइनसंज्ञश्च त्रिदार्पणस्त्यगस्त्यः ॥ 155

हृदयुतिरगस्त्यश्च सोमवाइनस्यस्त्यमे ।

यज्ञवाइनसंज्ञश्च त्रिदार्पणस्त्यगस्त्यः ॥

हृदयुतिरगस्त्यश्च यज्ञवाइनस्यस्त्यमे ।

अगस्त्यस्तु चत्वारो न सगन्धमाग्निनः ॥

जमदग्नीनयो ऋष्ये तथार्जुनो यत्स इति ।

मार्कण्डेयाश्च मण्डका माण्डव्याः कसियस्ततः ॥

आलेखनास्ततो दार्भयणाश्च परिकीर्तिताः ।

शार्कराश्चास्ततो वैकुण्ठायनाः शौनकायनाः ॥

माण्डूकेयाः पार्थिकाः स्युः साङ्ख्यभायनाः स्मृताः ।

पैङ्गवायनसंज्ञश्च पैङ्ग दाभेयस्ततः ॥ 160

ततो ब्राह्मकप्यो वैश्वनरश्च विलोहिताः ।

बाह्या गोष्ठायनाः शैब्यकप्यो पाणिनयस्ततः ॥

बादभूतकाः काशकृत्स्ना ऋतभागीतिशायनौ ।

वैहानरयो वात्मीकिः स्थौलपिण्डय एव च ॥

दधीचयश्च वाणिस्ततः शैलानता मताः ।

वाकायनाः मौक्तयस्ततो वाळायना मताः ॥

सौमित्रयोः माण्डविदश्च ततो हस्तायनो मताः ।

ततः शौद्रकयो ज्ञेया वैकर्णा द्वेणजिह्वयः ॥

जानायना औरशयाः काम्प्रेरोदरयस्ततः ।

कठोरकृत्स्नपाठा दैवमत्याश्च भेरविः ॥ 165

हृकाभाकार्यणो चापि उच्चैर्मन्यव एव च ।

मार्कण्डेयः शार्ङ्गश्चो वायवायनयस्ततः ॥

काङ्कायनाः कारयस्ततश्चन्द्रभक्तो मताः ।

नोपेयाश्चैव गाङ्गेया यज्ञिकाः पारिमण्डलिः ॥

वाहुमित्रायणा अपिशङ्क्यो रोहितायनाः ।

ततो वैष्टपुरेयाश्च सङ्गाश्चास्त्यपरे मताः ॥

ततो राजितवाङ्माश्च ततः शारङ्गायनाः ।

नालायनाश्च यासाश्च वाना यत्ना इति स्मृताः ॥

कत्सा एते स्मृताः पञ्च भार्गव्या जामदग्नयः ।

भार्गवश्च्यवनश्चौवाङ्मुनौ जगदग्नयः ॥ 170

ऋषयः पञ्च ते द्याताः प्रवर्षा यागकर्मणि ।

विदाः शौलास्तथा शैलास्तवदास्तु पुञस्तयः ॥

प्राचीनयोगा अज्ञेया नैनभूतास्ततो गताः ।

ततस्तदभयजताः स्युः काण्डरथय एव च ॥

आकायनास्तथा नाङ्गायणा मार्कण्डेयास्ततः ।

क्रीडायनाश्च जामाळस्ततः प्रोक्ता मुजायनाः ॥

एते मता विदाः पञ्च भार्गव्या जामदग्नयः ।

भार्गवश्च्यवनौवाङ्मुनौ विदाश्च पञ्च ते ॥

भार्गवेणा नैरथ्यो वात्स्यायनय एव च ।

गतायनास्ततश्चान्द्रायणाः पीठिकलायनाः ॥ 175

गौराभिराम्भी सिद्धाश्च तथा च सुमनायनाः ।

भार्गवेणा मताः पञ्च भार्गव्या जामदग्नयः ॥

भार्गवश्च्यवनश्चौवाङ्मुनौवाङ्मुनौपसङ्गकाः ।

भार्गवेणेन पञ्चैते ऋषयः प्रवरा मताः ॥

वत्सानाभार्गवेणानां विद्वानां च परस्परम् ।

अविवाह इति प्रोक्त उच्यन्ते ऋषयस्ततः ॥

यस्काश्च मौनो मूकश्च वाधूलो भास्करस्ततः ।

वर्षपुत्रश्च वाल्यास्ततो राक्षिततायनाः ॥

दुर्दिनो मात्यमेयाश्च देवन्तायना अपरे ।

कौशाम्बेया वाकल्यो वासयः परिकीर्तिताः ॥ 180

सायकिश्चित्रसेनश्च कीटित्यास्तत औक्थकाः ।

मागन्तयस्ततो वार्कषकयो भृगुरिन्धवः ॥

ततः स्युर्मोगभितय एते यस्का इति स्मृताः ।

त्रिदार्पेयाश्च विज्ञेया भार्गवाः परिकीर्तिताः ॥

भृगुश्च तथा यस्को दिव्योदास इति प्रयः ।

मिश्रयुक्स्ततो रणायणा दाक्षायणास्ततः ॥

साविण्डिनो महाबाल्या मारुया यायज्यसंज्ञकाः ।

पुराभिनया ऐजेयास्ततो शङ्खायणा मताः ॥

कैतवायनयो माङ्गायना मादायनः स्मृताः ।

एते मिश्रयुक्ताः प्रोक्तास्त्रिदार्पेयास्तु भार्गवाः ॥ 185

भृगुश्च मिश्रयुक्श्च दिव्योदास इति प्रयः ।

वैत्याः पार्था इति प्रोक्ता वाक्कला वैत्यसंज्ञकाः ॥

त्रिदार्पेया इति द्युता भार्गवा द्विजसत्तमाः ।

भृगुश्च वैत्यपार्थौ द्वौ प्रवर्षा ऋषयस्ततः ॥

शूनकाः सौगन्धयो यज्ञपयो गार्त्समदा इति ।

गाङ्गायना मत्स्यगन्धाधेक्षाः स्युः सार्दिमायनाः ॥

श्रोत्रियास्तैस्त्रिणां विष्णुश्च ततो मताः ।

एकार्धेयाश्च इत्येते शूनकाः परिकीर्तिताः ॥

एकोऽपि शूनकाः प्रोक्तस्तथा भार्गव एव सः ।

यत्नानां मिश्रयुक्तानां वैत्यानां च परस्परम् ॥ 190

शूनकानां न संबन्धः कर्तव्य इति गम्यते ।

अथाङ्गिरस उच्यन्ते विष्णुवृद्धस्तु चादिमः ॥

भद्रया भद्रणश्चैव शठमर्षणसंज्ञकाः ।

शान्वरायणसंज्ञाश्च सायकिः सालकायनाः ॥

बादरायणसंज्ञाश्च वासप्रायणसंज्ञकाः ।

आरुण्यश्चैव वैहोदा नेतुयास्तुत्यसंज्ञकाः ॥

देवस्थानय इत्येते विष्णुवृद्धाः प्रकीर्तिताः ।

एते चाङ्गिरसः प्रोक्तास्त्रिदार्पेया इति स्मृताः ॥

अङ्गिरा विष्णुवृद्धश्च विष्णुदासश्च सदा ।

वैकुण्ठश्च ठरुणश्च त्रासदस्तुश्च ते जयः ॥ 195

कण्वाः शैला वक्कलाश्च हलिनो मोक्षवाः परे ।

मौल्यश्च माङ्गयश्चैव मर्कटायनसंज्ञकाः ॥

मौजिगन्धस्ततः ओका याजयो याजयास्ततः ।

मार्गभक्त इत्येते कण्वाः स्युस्त्रिदार्पेयकाः ॥

अङ्गिरायाजनीडश्च कण्वश्च ऋषयस्ततः ।

हरिताश्च ततः कौत्साः संध्या दार्भास्तथैव च ॥

शैवज्ञो शर्मनायुश्च जाम्बोदरमहोदरो ।

नेमिश्चैव वैश्वस्ततो मिश्रोदरो मतः ॥

कीतपाः कौल्यः कारीपयः पौल्य एव च ।

पौण्ड्रश्चैव गाधूया मान्वाणा माण्डकारयः ॥ 200

इत्येते हरिताः प्रोक्तास्त्रिदार्पेया इति स्मृताः ।

अङ्गिरश्चाम्बरीश्च यौवनाश्च ते प्रयः ॥

ततः संकुलपुस्तपिडः शम्भुश्च मरुकास्ततः ।

पौन्यश्च शैभवत्तारकायाः परिमवास्तथा ॥

वारिमा वैतलेयाश्च ततः श्रोत्रायना मताः ।
 चागवणाः पुतिमावास्तत आवायणा मताः ॥
 चान्द्रायणाधार्पणः अवघावय इत्यमी ।
 प्रोक्ताः संस्तवमन्त्रेति त्रिपार्येणाः प्रकीर्तिताः ॥
 अङ्गिराः संस्तुतिश्चाङ्गरीपक्षः ऋषयस्तथा ।
 रथीतरास्ततः काङ्क्षायनाः सुनैतिरक्षयः ॥ 205
 ज्येष्ठायश्च ज्येष्ठे ततो लीमायना मताः ।
 ज्येष्ठायश्च सोदाहृताः सूर्यस्तित्वास्तथा ॥
 ततो हेमवता केते त्रिपार्येणा रथीतराः ।
 अङ्गिराश्चाङ्गरीपक्ष रथीतर इति त्रयः ॥
 अङ्गिराश्च विष्णुपक्ष पृथग्दर्शने वा भवेत् ।
 मुद्रायश्च हिष्णुपक्षा मित्त्याश्च ऋषयस्तथा ॥
 ऋषयः चामायना दीर्घजम्बा जम्बाः समीरिताः ।
 तत्सत्तोरणमिन्द्रश्च मुद्रायः कीर्तिता अमी ॥
 त्रिपार्येणाः समुद्रिष्टाः कथयन्ति किलादयः ।
 हर्म्याश्च समुद्रिष्टाः कथयो वैतलास्ततः ॥ 210
 देतिष्ठापनसंज्ञाश्च तररिक्ता एतज्जातिः ।
 निष्ठावै भोजसिन्ध्यापि किञ्च शार्ङ्गवस्ततः ॥
 ततः करशिलास्तथा ततो भीषीतकिर्मतः ।
 तथा सावित्र इत्युक्ताः पीप्यवश्च ततो मताः ॥
 त्रिपार्येणा इमे ज्ञेयाः ऋषयः परिकीर्तिताः ।
 अङ्गिराश्च कपिलश्च अङ्गरीप इति त्रयम् ॥
 विष्णुवृद्धादयः सर्वेऽप्योगिनः स्युः परस्परम् ।
 राक्षा विशा च वक्ष्येऽहं मनुष्यैः पुच्छराः ॥
 अत्रिपार्या ततः प्रोक्तास्ततो जेहन्दनोक्तिः ।
 वासप्रमोदको वक्ष्ये नारासाख्यादयोऽपि य ॥ 215

आग्नेयश्चैव कश्चो वाधूलश्चापि संस्तुतिः ।
 कसिष्ठः कुनफश्चैव कण्वो यत्क इमेऽष्ट व ॥
 नारासाख्याः समाहृता मनुष्या प्रवरस्त्वह ।
 अथ क्षत्रियवैश्यानाम् चार्थप्रवरोऽपि य ॥
 समानगोत्रप्रवराञ्छाया संवन्धमाचरेत् ।
 समानगोत्रप्रवरा वन्धा न पृथुयास्तदा ॥
 ऊढा येङ्गमिनी पद्मभास्तथा परिरक्षयेत् ।
 तस्याश्च रक्षणं कार्यमाहाराभ्यादनदिनिः ॥
 निवाहदोषस्तुष्टयै प्रते चागवणं चरेत् ।
 तथा सद्यः प्रमादेन संयोगायं कृतं यदि ॥ 220
 प्रायश्चित्तो सदा स स्वाकृष्टिधानमिहोच्यते ।
 संकृदागमने कुर्वाद् तेन आभ्यासणेन च ॥
 सहजाचोद्धोमं तु दिवारे द्विसदसकम् ।
 एवं योगविशुद्धया तु होमपृष्टिरिहोच्यते ॥
 मासोर्ध्वमाचरेत् कृच्छ्रं होमं चान्द्रायणमित्तम् ।
 वयनासादयदपर्वतं पूर्वोक्तेष्वर्चमाचरेत् ॥
 तदुर्ध्वमतिष्ठच्छान्तेर्वायं जलप्रथमम् ।
 निर्वाणादया तदुर्ध्वं त्वाद् दीक्षा संसारमोचनी ॥
 तदुर्ध्वपूजाश्च ये पुत्रास्ते सर्वे न हिजा मताः ।
 तदुर्ध्वपूजासोमे प्रायश्चित्तं तदैव हि ॥ 225
 उपवासस्तथा ज्ञानं पश्चात्पूजाश्च जपः ।
 होमश्चैव मन्त्रं हन्ति सर्वसङ्करं वृथाय ॥
 साये चाद्यन्तयोर्होमं यमेऽहि च राजिके ।
 चतुर्मुक्तिविहीनो य उपवास इति स्मृतः ॥
 विकालहीनो वा स स्वादायहोमं कृत्वा ।
 द्विकालहीनो वा क्षीणसत्वात् दुर्बलमनाम् ॥

इति उत्तरकालिकायामे महात्मने गौतमिर्निरूपयिषिः पञ्चविंशतितमः पटलः ॥

॥ शताभिषेकविधिः ॥

शताभिषेकं पश्येऽहं संक्षेपाद्विजयवत्तमाः ।
 अस्माकमुपगमनमायुरारोग्यवर्धनम् ॥
 इदं धनधान्यानां सुखौघविर्धनम् ।
 दीक्षितानां पुरा चन्द्रसदृशस्यावलोकिनाम् ॥
 उत्तरायणकाले तु शुक्लपक्षे विशेषतः ।
 शुक्ले च शुक्लारे वा सुशियो होमने दिने ॥
 जायतेरेक्षिकः शान्तः सर्वलक्षणसंपुनः ।
 मङ्गलाङ्कुरसंपुके मण्डये समं हस्ते ॥
 कृते वाय प्रवासा वा शुद्धदेशे मनोरे ।
 पञ्चादिपञ्चमस्तारस्तोमासमन्विते ॥
 गुलाभासपुले पापि चतुर्दशमन्विते ।
 एकादिपञ्चमस्तारस्तोमासमन्विते ॥
 भासये क्षत्रियं वाय वैश्यं शूद्रपण्डितं वा ।
 मनुजोगममुद्भूतं तैश्वराद्भूतिं हिजाः ॥
 राज्ञिष्यं वा सामन्तपवार्यं वा पुणेहेनम् ।
 राज्यासितमुद्भूतं क्षत्रियं वा विप्रविप्रकाः ॥
 पञ्चाङ्गपूजापेनमन्त्रेणैकं समाचरेत् ।
 अन्विषे तदिना पूजितो कीर्तुस्तथायम् ॥
 कारयेच्च ज्ञानस्य दक्षहस्ते गुरुजनः ।
 तत्पञ्चमः प्रथमः वा वागदत्ते तु यथेष्टम् ॥ 10
 पञ्चानवन्तो यद्वयं चैव सर्वानामेव कल्पयेत् ।
 तत्राथो तु पयः पीवा शम्पाया कम्बुदिभिः ॥
 कलितायाग्यैरेन हरेर्दक्षिणमस्तकः ।
 मण्डपं कारयिष्याय पूर्वोक्तविधिना युतम् ॥
 विष्णुप शिष्टिनं पश्चात् पुण्याहं वाचयेदुत्तमम् ।
 पूर्वप्रभुपदं च मनुष्यं प्रकल्पयेत् ॥

सते पश्युत्तरं मन्दपदयुक्तं भवेत् स्फुटम् ।
 तेषां मये गृहीत्वा तु पदानां पञ्चदशतिम् ॥
 परितस्तस्तज्जेरेकपदे हारापकावितम् ।
 चतुर्दिक्षु चतुर्दश पदपञ्चोत्तरात् ॥ 15
 अष्टोत्तराशानि स्युः पदान्यत्र विवक्षणाः ।
 तन्मये स्वपिदले कार्ये गालिभिर्दोणतमैः ॥
 कर्ष्याथ तदर्थं स्वतः कटोऽष्टादशं भवेत् ।
 अथमं वेकगाव्याते द्विगुणं तन्मये भवेत् ॥
 त्रिगुणं चोत्तमं विद्याप्रेष्टकम् उदाहृतम् ।
 आढकं वा तदर्थं वा तदर्थं वा दक्षिणे ॥
 अथ क्षुद्रकम् प्रोक्तो मीहिगाने द्विजोत्तमाः ।
 गालयमाने च मीहिः स्वाद् गैर्वा तदुत्तं क्षिपेत् ॥
 तदर्थं तु सिंहं प्रोक्तं चतुर्थांस्तं तु वा क्षिपेत् ।
 अश्वं क्षीणवित्तम् क्षिपेत् स्वर्णशुद्धये ॥ 20
 मयमे शिवकुम्भं तु दार्शिकमस्तु रितम् ।
 कर्षणी च तदर्थेन पूरिता शिवपूरिताः ॥
 बाणस्यकलशं केदारव्याकलशं पूरिताः ।
 त्रिमुखा चैतन् कुम्भे द्विमुखा वारके भवेत् ॥
 अन्येवागमि सर्वेषामेकमुत्तमं वेष्टनम् ।
 पृथग्पूजयेत्तं पृथक्पूजयेत्तं युतम् ॥
 चन्दनागदकूर्मुकुशोर्ध्वस्त्रकलकुम्भम् ।
 नादेवाग्मः प्रशस्तं स्वाच्छिन्नकुम्भादिपूजे ॥
 मानागमसमायुक्तं नानापीजसमन्वितम् ।
 नानाभासुसमयुक्तं नानाछेदसमन्वितम् ॥ 25
 नानादिगोपधोपेतं नानाकलसमन्वितम् ।
 नानापुष्पसमायुक्तं नानागम्यसमन्वितम् ॥

संख्याय कश्चिं सर्वं पूजयेत्प्रपुष्पकैः ।
 अष्टोत्तरशतानां तु रुद्राणां नाम कीर्तयेत् ॥
 पूजयेद्गन्धनिवेद्येन मानयेदक्षिकोत्तमः ।
 पञ्चपुष्पेन त्रिष्टयं शिखकुम्भं च वर्धनीय ॥
 नवगन्धादिकं रत्नं शोभे शक्यं च विन्यसेत् ।
 प्रथमावरणे विज्ञानलोकहादि विन्यसेत् ॥
 द्विष्टये रजसं ताम्रमास्कृतं च सीसकम् ।
 चापयं त्र्यु कार्त्तं चापट्टं विवेचयाम्यसेत् ॥ ३०
 द्वितीयावरणे चैवं भादनेताश्च विन्यसेत् ।
 अगर्भं गन्धकं तालं पाक्षिकं च मन्त्रिशिलाम् ॥
 रसमभरणं चैव गेरिकाञ्जनमेव च ।
 अतिनिम्बं च सिन्दूरं तुल्यं च विमलकम्प ॥
 कर्पूरं च वोहशैतानि द्वितीयावरणे न्यसेत् ।
 ऐन्द्रादशकोटैश्च विन्यसेद्द्वारपार्श्वयोः ॥
 पञ्चाशाः खादिसंख्यामङ्गुल्यप्रोपसंभवाः ।
 वैष्णवैश्च शमीजाताः शिरीषास्त्यसम्भवाः ॥
 बौद्धभरी च नारङ्गमाङ्गुल्यसमुदमवाः ।
 वृक्षाणां च त्वष्टत्वेतास्त्वर्ग्यमादितो मताः ॥ ३५
 आग्नेय्या नवकेसम्यां विन्यसेन्मृत्तिकाः पराः ।
 नदीतटे तथा गोष्ठे घग्नीके गजदन्तके ॥
 सागरे च हृदे क्षेत्रे पर्वतेऽम्बुपङ्क्तके ।
 जलस्य हृदये चैव पङ्क्तस्य हृदये तथा ॥
 शकुलं करवीरं च पाटलं कुरवं तथा ।
 मालतीं मुनिपुष्पं च मन्दिकास्तमेव च ॥
 कम्पकं द्वादशैतानि विन्यसेदक्षिणे गुरुः ।
 चन्दनोशीकुण्डं च कुङ्कुमं च नरं तथा ॥
 तत्कोलमगर्भं चैव पद्मं चैव लवङ्गकम् ।
 वैश्वंते नवके ह्येवं चारुण्यमप्य कथ्यते ॥ ४०

वैष्णवं माधनीवारगोष्पं यन्मेव च ।
 अपामार्गं त्रिंशं सुदृगं त्रिपरं सर्वं तथा ॥
 श्यामाक्षमादिकं चैव विन्यसेद्दालुपूर्वशः ।
 अक्ष्मीश्च शंखपुष्पी च विष्णुकाङ्क्षितश्च द्विष्टिनी ॥
 तुलसी सहदेवी च इन्दवली च पद्मिनी ।
 सूर्याक्षरं च कटपस्तं यवकां नवके मताः ॥
 पञ्चागन्धं तथा क्षीरं दधि गोमूत्रमेव च ।
 गोमयं नाळिकेरं च मातुङ्गफलं तथा ॥
 मारुतं विष्णुकं चैव पनसं चाक्षमेव च ।
 दाक्षिणीसंभवं चैव न्यस्तव्याः क्रमशस्ततः ॥
 गन्धोदकमयैशान्यां कलशेषु नवस्थपि ।
 एवं श्रव्याणि विन्यस्य शिवादीनर्चयेत् क्रमात् ॥
 नाचार्थो मूर्तिपैस्तार्थं ज्ञानं हृत्वा विभूषितः ।
 कसानो गूढं वासस्तोत्राण्यस्तोत्रपीपकः ॥
 पञ्चाङ्गमूर्धणोपेतस्साङ्गुलीपक एव च ।
 मण्डपे द्वारपूजादि सर्वं कर्म समाचरेत् ॥
 पूजयेन्मध्यमे कुम्भे शिवं सर्वाङ्गसंयुतम् ।
 मनोगमनी च वर्जं यत्केपनी भवेद्यदि ॥
 बह्वक्षेद् नक्षत्रं च स्पृष्ट्वा तु तामेव पूजयेत् ।
 दीक्षितश्चेन्न चेत्तदा तस्मिन्कालेऽप्य दीक्षयेत् ॥
 मण्डले पूर्वदिक्स्थाने कल्पयेद्देवदेवाके ।
 उत्तरे दक्षिणे वायव्ये महिषासुरेण संयुते ॥
 अथवेतत् परित्याज्यं शम्भुकुम्भस्थिते भवेत् ।
 पुष्पपातादिकं हृत्वा होमं कुर्याद्विशेषतः ॥
 गन्धैः पुष्पैश्च दीपैश्च धूपैरन्यैर्विशेषतः ।
 नवाग्निं वायु पञ्चाग्निमेकाग्निं वायु कल्पयेत् ॥
 समिदावप्यर्चयेत्तत्तिलवैण्यमाधकान् ।
 शुद्ध्याय क्रमशो विज्ञानं होमयोग्याश्च संभजान् ॥

सदुम्बरवटारुकाश्च हन्दादिदिक्षु च ।
 पाणीकदिरिन्ध्यामूरुभीहृत्तारुविदिक्षु च ॥ ५५
 पञ्चाशत् प्रधाने स्याच्छिष्यपञ्चाङ्गकैः क्रमात् ।
 सर्वद्व्याणि शुद्ध्याद् देव्याश्चापि प्रधानके ॥
 वातमयं तदर्थं वा शुद्ध्यान्मूलममृतः ।
 मध्याह्नात् दशांशं तु शुद्ध्यात् पुष्पं पुष्पं ॥
 होमं कृत्वा क्रमेणैव राजिशेयं व्यपेक्ष्य च ।
 गुरुत्तमः प्रधानाग्नी तेषां दीक्षां समाचरेत् ॥
 अदीक्षिताश्चेत् कर्तारश्चिष्यपुष्पमे शिवं यजेत् ।
 किन्तु पञ्चाक्षरेणैव शिवायै नम इत्यपि ॥
 वर्धयाम् च यजेद् गौरीपद्मकलशेषु च ।
 पञ्चाक्षरेण मन्त्रेण रुद्रमेव समर्चयेत् ॥ ६०
 दीक्षार्थे तु शतं कोतमण्डलं दर्शनार्थकम् ।
 पञ्चमेव सर्वतोभद्रं सर्वपापविमुक्तये ॥
 सर्वाभीष्टप्रसिद्धये दिव्यादिव्यरजोमयम् ।
 प्रातरज्जानमेतिहासं भूषितं भूषणार्थकैः ॥
 सर्वाङ्गद्वारसंयुक्तमानयेन्मण्डपगतिकम् ।
 पादप्रक्षालनोपेतमापान्तं शान्तमानसम् ॥
 ज्ञानयेदक्षिणद्वारं संप्रोक्ष्य प्रणवेन तु ।
 पुण्याष्टाङ्गिं च तेनैव प्रदक्षिणममस्तुती ॥
 कारयित्वाय कुम्भस्थे शिवे मण्डलसंस्थिते ।
 कुण्डस्थेऽपि ततः ज्ञानवेद्यां संस्थाप्य देशिकः ॥ ६५
 मध्वीटे पञ्चवृक्षजाते वा ससमुद्भवे ।
 पानसे विह्वले वायव्ये जम्बुजे अमवृक्षजे ॥
 सप्तवृक्षारयोपेतं राह्यां वेदमिवेचनम् ।
 अन्येषामपि सर्वेषां शतधारापटेन वा ॥
 हेमेन राजतेनापि सयोरन्यतरेण च ।
 सर्वाङ्गद्वारसंयुक्तमन्त्रे चामकृतादिभिः ॥

५५

६०

६५

शाम्भवान्यैरपि द्रव्यैः प्रकृतेष्वुत्तमसत्ता ।
 गात्रस्य तोषमन्त्रेण वक्राद्ये परिवर्धय च ॥
 शिखिपद्मं चन्दनाद्यैश्च गन्धपुष्पैरुत्तमम् ।
 तदन्यत्र कुमे देवो विहितेऽलङ्कृते गुरुः ॥ ७०
 स्वपिच्छं कारयित्वा तु तस्मिन् मद्यस्तनं क्षिपेत् ।
 सवैपाद्यं सवस्त्रं च महेषाभ्युजमस्य तु ॥
 स्वापयित्वाभिर्घृतं तु मध्यमे भार्यया युतम् ।
 नाचन्तं मन्त्रदेक्षां गन्धजैर्वाङ्गुलया ॥
 गन्धपुष्पैरुत्तमम् सर्वाङ्गद्वारसंयुतम् ।
 पटेन महताञ्छाद्य तदग्रेऽप्य विहितके ॥
 स्थाने सर्वाणि धान्यानि मधुपात्रं सौमिकम् ।
 स्वापयित्वा सवस्त्रं गां दर्शयेच्च पयस्विनीम् ।
 अङ्गुलिभिः पूजितं हृष्टं वक्रहेमाङ्गुलीयकैः ॥
 सुवर्णपुष्पैरन्यैश्च गोययाद्यसमन्वितम् ॥ ७५
 भारोप्य शिखिकादीं तु कृत्वा ग्रामप्रदक्षिणम् ।
 गृहद्वारे पुरस्ताच्च विहितं मङ्गलाङ्कुरे ॥
 पूर्णकुम्भयुते दीपसंयुते फल्गुकोपरि ।
 स्वापयित्वा तु तत्पादौ क्षीरैः प्रक्षालनं जले ॥
 कारयित्वा ततः क्षीभिः रजनीजलवारया ।
 दीपेन सहितमिधं कारयेत्त्रिप्रदक्षिणम् ॥
 ततः पादुकास्तथाय प्रविशेत्तत्पूजं प्रति ।
 श्रेष्ठमार्गोऽप्यमेकोनपञ्चाशत्कलशैस्तु वा ॥
 पञ्चविंशतिकलशैर्नवभिः पञ्चभिस्तु वा ।
 एकेनवाभिर्घृतं तु कारयेदभिषेचनम् ॥ ८०
 दक्षिणां च गुरोर्देव्याद्युत्तमादिषु संभजाम् ।
 दाक्षीदातं शुभं गां च गृहोपकारानि च ॥
 मूर्तिपानां तदन्ते च तदन्ते जापिनामपि ।
 स्तोत्रानामपि भक्तानां दक्षिणां पूजयेच्च ॥

७०

७५

८०

पूजयेत् कल्पयेद्विस्तरात्पुस्तकान् च ।

एवं यः कारयेन्मन्त्रस्तथा धर्मं मतिर्भवेत् ॥

शिव धनवानाख्यः पुत्रान् विजयी भवेत् ।

आधुरारोगमिष्टाः स्त्रीभुक्त्याप्नोति परां गतिम् ॥

यत्रैव क्रियते राजये तत्रैवैकस्मिन्निष्ठः ।

माकाङ्क्षन्त्युत्तमांति नालम्भीः पापद्वेषि ॥

नोपसर्गमयं तत्र न परागमयिष्यतः ।

अपराधार्थं पञ्चमः सुभिक्षं विजयी त्वयः ॥

शान्तानि सर्वभूतानि ययस्विन्यः पयोभूतः ।

॥१॥ उत्तरकामिकाख्ये गङ्गासन्ने शास्त्रमिवैकविधिः पद्धतिरहितम् पठ्यतः ॥

—(०)—

अन्त्येष्टिविधिः ॥

अन्त्येष्टिं शीघ्रव्याप्तिं दीक्षितानां द्विजोत्तमाः ।

माक्षयः क्षत्रियो धाम वैश्यश्चाशुभोगमाः ॥

आचार्यस्तथाभवा वा रघुः पुत्रकाक्षामवहेताः ।

गतासपो यदा शेषां कार्यान्त्येष्टिस्तु दीक्षितैः ॥

आचार्यादित्रयाणां स्थापय्यशुद्धिस्तमन्विता ।

अन्त्येष्टिरितरणः स्वस्वव्यवस्थितविजिता ॥

आचार्याचार्यपुत्रो यदाचार्यवर्जिताः ।

प्रायश्चित्तमनुष्ठायां पुत्राश्चान्येष्टिकर्माणि ॥

तत्त्वज्ञानं च भिक्षादिस्वर्गं सम्पन्नमुत्तमम् ।

परिहृत्य निषिद्धं च धैर्यधाम प्रमादितम् ॥

तत्त्वज्ञानं विद्वद्वैव कैवल्यमन्त्येष्टिरुच्यते ।

सर्वोत्कृष्टाः कृता येन अक्षरभादिनेदतः ॥

योगविद्विर्न रोशं च कर्म तज्जशोचनम् ।

सर्व प्रायश्चित्तयोगाद्युत्तमो जन्तोस्तमागतः ॥

विधाय ज्ञानमात्रेण मन्त्रमन्त्रविमलम् ।

मुमुक्षोश्च तत्रात्रेण मन्त्रमन्त्रं विधाय च ॥

अष्टपुत्रिकाया देवं पूजयेत्तु मुमुक्षुः ।

स्वकलेन परेषां वा कस्यचित् कदादिभिः ॥

संस्तव्यं तत्त्वं हृदये निक्षिप्य भवेत्तत् ।

सर्वविशेषादि तस्य पक्षके संनिधाय च ॥

तद्वर्धयेत्तद्वर्धयं च पदेदेवेशसंनिधौ ।

दीक्षितोऽयं स्वयं देव शिवाकादिपात्रकः ॥

मेघः शिवस्वमन्त्रिणः सविष्णोः करणोत्तरम् ।

एवं विज्ञाप्य देवेशं स्थापने विनिवेशयेत् ॥

एकथा बहुधा वापि क्रियामेतां समाचरेत् ।

पठेद्भुक्तान्तिसमये कर्णोपान्तेऽनुसंहिताम् ॥

विशेषादिप्रमाणं च मन्त्रं पञ्चाक्षरं तु वा ।

एतासौ विधेयं तु देशिकेनेतरेण वा ॥

तद्गोत्रेण वा न्येन यक्षमाणं च कर्म यत् ।

गतपाणे नरे तस्य ज्ञानार्थं तीर्थसंभवम् ॥

जले घातयत्तु घृताक्षीः परिगृह्य वा ।

तैः स्नानयेद्गृहस्थश्चेच्छौकिकस्नानसंयुतम् ॥

निपादैवं मृदावापि कलशान् स्नपनोक्तिः ।

संस्तव्यं कर्मनीक्षीनं केवलोदकसंयुतम् ॥

स्वपिच्छलावयं सखं च सहिरणं सख्यकम् ।

विधानाक्षतसंयुक्तं विद्याङ्गदरपार्थितम् ॥

स्नानयेद्गृहं स्नानयेद्गृहस्थाने वा समाचरेत् ।

अथवा स्नपनोपेतं संस्तव्यान्नेयमादरात् ॥

इत्याः संहारमार्गेण कोपीनं वसनं तथा ।

परिपुष्पाक्षमाचोर्भूयैर्भूयणादिकैः ॥

दीक्षितानामथान्येषां शिवशासनधारिणाम् ।

अन्येषां च यदायोग्यं रात्रिपूर्णे च तैलपुष्पम् ॥

ताम्बूलसहितं सर्वं जनेभ्यो दापयेत्तदा ।

आसन्दका नयेद्यद्वृक्षेयैरभिरुचिः ॥

पुरुषायतमानां च पदङ्गुलवैकर्षनात् ।

त्रिहस्तान्तसमायानां त्रिपुष्पाक्षमार्गतः ॥

सुवित्तावनमायु कामोतः नृपान्तविष्टरात् ।

आसन्दिका समारोप्य कृत्वास्तौर्लोकनक्रियाम् ॥

रक्तमालावस्त्रमन्त्रानां कम्बुनान्विताम् ।

इतरं चैतयोक्तव्या मन्त्रितं शिवयोगनम् ॥

निस्तारयेदङ्गुल्युभेस्तं सर्वभूषणैः ।

शिखिं च वदतीं सुदाननीपारोपयेत्तु च ॥

स्वन्ता सुखरेणोद्येततोयेनामगामिना ।

संयेत समपस्थानां पुष्पतथाभिनन्दितम् ॥

राक्षसनिस्तमायुक्तं मानव्यनिसमन्वितम् ।

तज्ज्वातयोऽनुगच्छेत्पुनरनुधातिमस्तथा ॥

निगृह्याक्षिजलं चाक्ष्णोद्यत्तारापारभाविताः ।

दक्षिणस्याचारोयुक्तं चक्षुःशुद्धयार्थितम् ॥

दर्भरज्या समावेष्ट्य तद्विशर्गा दिक्षं नयेत् ।

वीक्षितैस्तुभ्यभार्तीयैरपसम्पोरवीनकैः ॥

जपत्रिरस्त्रमन्येषां वाक्षयिष्योदकाभितम् ।

वर्षि च तत्पुष्टेऽन्येन सधूमं धिकाटिस्थितम् ॥

वाक्षयेदर्थविधागरक्षिणावन्ते मनाक् ।

सुविशुद्धे शुभः पुष्टे घृतं दक्षिणमस्तकम् ॥

अतस्त्वगतत्वं वा माक्षयं शिवरीक्षितम् ।

विपक्षं यो यहेत्तस्य माफाखगर्णं भवेत् ॥

गत्वा च तत्पुष्ट्यावा दद्यात् निर्वपचारि च ।

ईदितं सुखमाप्नोति परमैव च भावितः ॥

मोक्षमेनातुगन्तव्यो ह्रीन्मार्गो अतोयुक्तः ।

अनुगायामसि क्षाया सजासीशं कर्तं जपेत् ॥ ३५

असहायमनाथं च गतः सुविश्वयोगिनम् ।

नीत्वा संस्कारयेद्यस्तु सोऽरिष्टविशयमुच्यते ॥

देव्यादिस्त्रिपदेऽन्यस्मिन् प्यावोऽयं परिकल्पितः ।

अथ स्थानमदूरत्वं मुक्त्य सन्तं शुचि ॥

प्राप्य कूटं प्रधां वापि विधयेत्तदन्तरे ।

पदङ्गुलौष्ठोपेतं मेखलैकं युगायकम् ॥

कृत्वा कुण्डं विधानेन ह्यक्षिकं तन्पुनानिले ।

संकल्प्य स्वण्डले तदधितान्तात् चतुर्वाक् ॥

दत्ताहितपविर्त्तनीमहाद्गुणमभीरकम् ।

कण्डदण्डितः कुर्वान् निपादैव प्रय गुरुः ॥

गोमयेनोपलिप्याय तत्समीपस्थितां शुभम् ।
 शुचिः त्वातो गुरुर्मन्त्रकापश्चात्प्राक्कीर्तनः ॥
 प्रदक्षिणकामाद् गत्वा स्वण्डिलान्तमुदङ्मुखः ।
 विपरीतहस्त्यासो हेक्षिमन्त्रेण रक्षितः ॥
 कृतान्तर्जनोऽक्षेण सगलस्याङ्गवर्धनीम् ।
 लज्जप्रोक्षितैर्द्वयैः पूजां संकल्प्य चामनः ॥
 आचार्यं सहितमन्त्रान् कलारसहारचर्मना ।
 ब्रह्मादिकारणोपेताः स्वस्तिम् विन्यस्य देशिकः ॥
 संहारहरहर्लं च कृत्वा स्रुत्वा शिष्यं सङ्गच्छ ।
 विकीर्णं विकिरासत्र कुशान् मलमक्षिणाय ॥ 45
 समाहूय विभज्येन चित्ताधारं प्रपूजयेत् ।
 पञ्चभागीकृते क्षेत्रे पञ्चपञ्चककोष्ठके ॥
 पृथिव्यादिवदालवैः पञ्चवर्णीर्विचित्रितैः ।
 वंशरज्जवादिस्तपने विन्यसेद्गुरुदेवताः ॥
 तत्र गव्ये सुवा सार्धे भक्ष्याणं पञ्चकोष्ठके ।
 मैर्ध्वज्यं वारिणा सार्धे विष्णुं कोष्ठधनुश्च ॥
 आग्नेय्यामग्निना सार्धं रुद्रं कोष्ठवसुधये ।
 वायुकोणे वसुकोष्ठे वायुना सगमीचरम् ॥
 गगनेन सदेशागमैशमोक्षवसुधये ।
 पूर्वादिदेवकोष्ठेषु शकादीनामुरो यजेत् ॥ 50
 मित्रनाम्ना नत्या च स्वादाग्नयेन बलिं क्षिपेत् ।
 देशान्यां दिशि वर्धन्यामिष्ट्या पाशुपताञ्जकम् ॥
 रूढास कुलिशपर्यन्ताम्यज्जाग्यघ्रासु दिक्षु च ।
 निधाय पूजयेद्दूर्ध्वमथः पद्मारिणावपि ॥
 स्त्रिलदर्भान्तरे समन्यजेत्पञ्चलके भवम् ।
 ऐश्वर्यावासनं दत्त्वा सदलाम्भोजमध्वमे ॥
 मनोमन्यादि वामान्तं शक्तिचक्रं प्रपूजयेत् ।
 व्युत्क्रामाममिष्ट्यैवं साक्षं संपूज्य शङ्करम् ॥

संकल्प पूर्ववत् कुण्डं शक्तिमन्त्रार्थं तत्र च ।
 मन्त्रादांशोच्छ्रितं बलिं विनिक्षिप्याप्रदक्षिणम् ॥
 संस्कारैः पञ्चभिर्जातजातवेदोद्दम्बुजे ।
 शिष्यं स्वच्छ इवाभ्यर्च्य तर्पयित्वा सितैस्त्रिभिः ॥
 साज्यैः पूर्णविशिष्टैश्च चिमुपासु चितिं ततः ।
 अथवा पञ्चवर्णैश्चमयित्वा निधाय च ॥
 संस्तुतैः कक्षीः प्राग्दक्षिणैर्बाध्यादिभिः ।
 चित्तिगर्तेऽथ पीठे च माहेन्द्रं पुरमाक्षिपेत् ॥
 स्वसा लोहितेनापि तन्मध्ये कृत्वावर्धनः ।
 तपोस्तदेवते पोष्ये शङ्कन् कोणेऽपि रोपयेत् ॥
 आग्नेय्यादिभ्यस्तन्मध्ये शुष्ककाष्ठोपकीलकान् ।
 ऊर्ध्वमूलागधोऽप्रास्तामलमन्त्राधानं सङ्गच्छ ॥
 पञ्चरत्नसूत्रेण कवचेन च वेष्टयेत् ।
 अथवा रक्तसूत्रेण समन्तात् परिवेष्टयेत् ॥
 शिवाङ्गितिशिवगर्भेः स्वाग्रक्षोभ्यो रक्षणाय तु ।
 शिवशक्त्या चनां तत्र काष्ठैरारतार्थं याज्यैः ॥
 चन्दनागरसामिधैर्विपर्यस्तपटावृतम् ।
 संपूज्य वासरज्जेन सकुशीः कुटुमेरितलैः ॥
 कृत्वा पूतं पृथोदृष्टं गोमयेन सहाम्भसा ।
 स्नापितं धूपितं तत्र भरमना नववर्धना ॥
 समस्तसूत्रमसनं पूर्ववर्णमपेक्षया ।
 आग्नेय्यां शिवमिष्ट्याग्नेर्दक्षिणस्थां कुशासने ॥
 वीक्षणदिशि शुद्धस्य धारणाभिश्च पञ्चभिः ।
 ततोऽस्य मन्त्रकायस्य हस्तरोहकोष्ठे ॥
 भोग्यकर्मास्यारकमग्रासाधारदेहकम् ।
 महाजालेन तर्हिष्ठं संदृष्ट्य निविदेशयेत् ॥
 ओं हूं ह्रीं क्षम्य हं वां हूं महाजालमिदं मतम् ।
 तत्त्वान्ते मृतदीक्षाकृत्वा नान्यन्ता मावेतो गुरुः ॥

विधायैवं च तद्वेदे संदृष्ट्य पञ्च ताः कक्षाः ।
 मधुपर्कं शिष्यं न्यस्य पृष्ठेन शुद्ध्याच्छ्रितम् ॥
 वेत्तापसांनिधानार्थं ततस्तत्त्वानि शोभयेत् ।
 निधायैव समादाय युगपद्वा क्रमेण वा ॥ 70
 गत्यास्तारसाधेयाः प्राग्दक्षिणं संपूजयेत्ततः ।
 तादृगादिभिर्मेदेन छिन्नादाय छिन्नितम् ॥
 गोमयेपूर्ववत्तत्र कर्मकर्माधिकारिताः ।
 योगो ज्योऽथ संश्लक्षितस्यामां शोभसामपि ॥
 शिरोभासः पञ्चवर्ण पादाविलेपभेदेन ।
 तदाहो व्युत्क्रमैः कृत्वा करणाद्वा पश्चदक्षिः ॥
 विनिक्षिप्य तेन पूर्वेण पशुं निर्वर्णकर्मणा ।
 एनोत्तरदिशा च पाशाभ्याम्विशोभयेत् ॥
 उत्तया कर्मपटव्या तानप्येवं शिवावपि ।
 आग्नेय्यदृष्ट्वा वोगास्ते गोमयेदगले पदे ॥ 75
 यत्पुनो न पुनर्जातु पराधीनो भवेदपुनः ।
 इत्यनिरुद्धोऽप्यशङ्कतमिष्ट्यैवं च निवर्जयेत् ॥
 विधायैवं च तद्वेदे संदृष्ट्य स्वादे गुरुः ।
 ह्यविच्छेदज्ञानमप्येवं संदृष्ट्य स्वपदे गुरुः ॥
 शिवमभ्येत्य शम्भावागारोप्य प्राङ्मुखः कुशैः ।
 याग्यशीर्षमुदक्पादं मुक्तानां सुकुसुममिदम् ॥
 आचार्यं साधकं येन ताभ्यामर्थं तद्विभक्तम् ।
 गुरुष्ठागकर्मद्वयं चन्दनोत्तरादुत्तरैः ॥
 संश्लक्षणीयं कुण्डाग्निं शिरोवेदे विनिक्षिपेत् ।
 गधुसत्तैलसर्पाणि प्रक्षिप्योऽवलिप्तैऽनले ॥
 सर्वमधुपयः पूर्णां सुवसुक्षिप्य पूजिताम् ।
 गुरुः स्थित्वा शिरोवेदे सौम्याभ्यामिमुज्ज्वलनः ॥
 पावकास्ये क्षिपेद्वासाभित्तिं वाक्यमुदीरयन् ।
 स्वमग्ने दक्षिणः कालः कालेनैवोपपादितम् ॥ 80

गृहाण मन्त्रसंपूर्णां शम्भामेनां महाहृतिम् ।
 प्रक्षिप्यावाग्मुखी तत्र सुकुसुमावपनन्तारम् ॥
 नियुज्य संक्षिपाकर्मकुण्डलाध्वरो गुरुः ।
 अप्रदक्षिणमादाय गृहीत्वा सङ्गवर्धनीम् ॥
 उक्षिप्यारोप्य पादांसे छत्रमूर्ध्ना पद्माङ्गुलाम् ।
 धारां विमुच्य संयुक्तः स्वधर्मैः प्रदक्षिणम् ॥ 85
 अपसव्यकमस्य कृत्वा भवन्तीं तामधोमुखीम् ।
 क्षिपेत् तत्र यतो वेद्यादुद्भूता साङ्गवर्धनी ॥
 ततो जलाशयं गत्वा खात्वा प्रक्षीर्य सङ्कुशान् ।
 तदूर्ध्वमपसव्येन प्रणवं हृदयं पुरा ॥
 शुभ्रात्मनिति चेशदिशान्तपर्यन्तनामयुक् ।
 स्कन्दपूर्व गणेशान्तं नाम वा भवेद्विधम् ॥
 सकृन्वा यथाई मन्त्री त्रिः स्वधासं तर्पयेत्पुनः ।
 भूयः स्नात्वा जपेयुष्य सौम्याभ्याम्विशोभिताम् ॥
 अशोकास्तेऽपवासायामेकं वा कृषिपश्चात्तम् ।
 द्विगुणं स्कन्धदातारतथा तदाहका अपि ॥ 90
 शिवशौचं विधायैववागच्छेत्पुः स्वमग्निदम् ।
 विदंय निधयप्राणिं निधत्वा द्वारि भेदमनः ॥
 आध्यायान्निमुदकं गोमयं गीरसर्पणम् ।
 प्रविधोपुरसमालम्ब्य कृत्वागनि पदं शनैः ॥
 शिष्टस्य समयस्यस्य ह्रीनस्योत्तरदीक्षया ।
 निर्वाणदीक्षां कर्तव्या ममेत्याहितचेतसः ॥
 विपनस्यापि सा तत्पञ्चद्वान्येष्टिरिहेष्यते ।
 जलेन वासिना शङ्खैर्विशेषेणोर्ध्वसिद्धतः ॥
 तादृक्तेनान्यसर्वैर्वा वृक्षादिपतनेन वा ।
 स्वहस्ताग्राहकोष्ठेऽदरज्जुपन्धनपातनैः ॥
 अग्नयेरेतादौर्ध्वं मरणं पूर्ववत् क्रिया ।
 नमिधमानवेदानां तथा विकलदेहिनाम् ॥ 95

क्षयकुष्ठविषादिमहारोगशरीरिणां ।
 कुष्मादिनिमित्ते देहे क्रियास्सर्वास्सर्गवरेत् ॥
 विकलाङ्गं गतुर्वादिरोगिणं च नरं मृतम् ।
 दहेद्वा केशले वा प्राक्पुत्रं निखनेषु वा ॥
 क्षिपेद् गङ्गादितीर्थे वा यक्षवादीनां प्रवेशनाम् ।
 इत्येते यदि पुण्यार्थं शाल्वं कर्म सजयेत् ॥
 कुक्षीर्दण्डः गङ्गाशोथेर्दण्डोऽस्त्वसृगन्धिवरीः ।
 कुर्वात् प्रतिहर्षितं पंष्टीं गङ्गाशयनपरिष्कृताम् ॥ 100
 प्रतिमा भोगयोग्या वा कारयेद्विष्णुमानसः ।
 अस्यां च कर्म कर्तव्यं यथापूर्वमुदाहृतम् ॥
 किं तु सर्पिर्गुप्तीरसिता तां प्रतिमां दहेत् ।
 भेदे त्रिपदयज्ञे शुक्राङ्गावगुह्यतो ॥
 दहने मरणं येषां तत्कुलक्षयकारणम् ।
 तदर्थमेवं कर्तव्यं पुनर्दहनमाददात् ॥
 वृणागुह्यतश्चाङ्गा मृताणामवटक्रिया ।
 न तेषां दहनं नैव कलिनैर्दोषक्रिया ॥
 वृणां यौज्यन्तरे वा स्याद्दहनं वावटक्रिया ।
 कनद्विषयः भेदे नाग्निर्दोषक्रिया ॥ 105
 पत्नीनां भ्रातृणां वापि क्रिया स्यादवटक्रिया ।
 छत्रागुह्यतोऽपि क्रिया पशुदण्डोदनेः ॥
 वृत्तचूडस्य दहनं भवेत् पिण्डोदकाविवृतम् ।
 प्रायश्चदमुह्यतां पुंस्तुः स्यात् पिण्डे शोऽकर्मणि ॥
 दद्याद् स्याद्दण्डे तु सद्गुरुं च विशेषतः ।
 कर्म यथावदेवेह शुद्धिं कृत्वोत्तिष्ठेत् ॥
 स्त्रिकलास्तरणे दर्भान्स्त्रीषोत्तरमस्तम् ।
 आरोप्य शिपिकादीं च इच्छाने शुद्धमृत्ले ॥
 बाहुमात्रं यजेद्भूमिं तच्छृङ्गवामजिह्वापम् ।
 न्यस्ता दद्यात्तथा च पूर्णां गन्धदिवार्थयेत् ॥ 110

तत्र न्यस्ता मृतं याम्यगस्तके पूरयेत्पुनः ।
 योगिनां दण्डमात्रं वा यजेद्दण्डार्थमात्रतः ॥
 लवणेनापवापुर्न तत्समीपप्रवेशतः ।
 तत्रैवाष्टयसंयुक्तं पीठं लिङ्गमेव वा ॥
 वेरुसं स्वरूपं वा कृत्वा संस्थाप्य पूजयेत् ।
 तत्र पिण्डोदके भावे यदप्यर्पय नैवते ॥
 अङ्गुष्ठवन्धनं चास्य ताम्बूलक्षौण्यं च यत् ।
 भक्तानां गणवाप्येषा नैवते मुनिपुङ्गवाः ॥
 अष्टम्यजिजलक्ष्मि मृताणां दहनं भवेत् ।
 तथा वासीस्य भर्ता तु यदि देशान्तरे गतः ॥ 115
 द्वादशाब्दमतीत्येव वैधव्यं मृतवधरेत् ।
 मृतो वा न मृतो वाप्यविज्ञातस्यैव सवधया ॥
 वेदाष्टमपञ्चकं कृत्वा तत्र यौज्ययोग्यतः ।
 पात्रमप्ये सुपान् कृत्वा दहेदग्निपण्यातकम् ॥
 मृतस्य दहनायै तु बहिर्मेधं हि संदरेत् ।
 होमशेषमृत्तोषेते तण्डुलं क्षीरसंयुतम् ॥
 अङ्गुष्ठवन्धनं कृत्वा भिदेशेऽपि दद्यात्पुनः ।
 नवद्वारेषु द्वैरप्यशक्तक्षेपणं कृत्वा ॥
 तण्डुलं क्षीरसंयुक्तं वागवेधेन निक्षिपेत् ।
 अङ्गुष्ठवन्धनं दहन्मोक्षोऽपि कारयेत् ॥ 120
 अङ्गुष्ठवन्धनं च सतः कुरुस्सपिण्डा आगृभित्तम् ।
 वस्त्राभेन तदा सर्वे सत्प्रदक्षिणकारिणः ॥
 द्वादशवर्ष पूर्णकुर्मं न समदाय प्रदक्षिणम् ।
 अथ विधाप्य तदानीं निक्षिपेदङ्गमन्त्रतः ॥
 तोयं मित्रकपाशार्थं प्राणरक्षणेषु निक्षिपेत् ।
 स्नानान्ते पञ्चमस्य वा मृतं पांशाजयेच्छ्रवम् ॥
 यथाशक्ति तदा दानं कृत्वा च श्रद्धाहवोः ।
 शिखोदकं च दातव्यं मृतमग्ना समन्वितम् ॥

इत्यादि कर्म कर्तव्यं तत्पुण्यविहीनया ।
 अन्येष्टया च समेतानां तेषां भावेऽस्त्वस्मत्तम् ॥ 125
 प्रत्यहं तर्पणं कार्यमीशस्त्वन्दादिनामतः ।
 पूयक् पूयक् अथं कार्यं तर्पणं प्रथमेऽहनि ॥
 प्रत्यहं कर्षयेदेकं द्वादशान्तं पूयक् पूयक् ।
 पञ्चसप्ततिसप्तदशान्तं तर्पणं प्रतिभोजनम् ॥
 कल्पयेद् दिशतः पञ्चपञ्चसप्तदशान्तमन्त्रितम् ।
 ईशाद्विप्रमष्टुपयर्थं त्वेकभोजनमेव वा ॥
 नम्रपञ्चादनं दद्यात् दीक्षिताय कुटुम्बिने ।
 दाहान्ते मृतमुदिस्य पञ्चतण्डुलसंयुतम् ॥
 तर्पणान्ते बहिर् दद्यान्मयादी वा गृहेऽपि वा ।
 वैदिकस्य न कर्तव्यं प्रत्यहं तर्पणं बलिः ॥ 130
 एकाहं किं तु दाहान्ते ईशाद्विप्रिभिरिव हि ।
 तदर्थं तर्पणं कृत्वा तदर्थं पूजयेच्छ्रवम् ॥
 शीतशोकस्य सक्तानां मरणां मुञ्चेत्तन्म ।
 समुद्रावनयेत्तु यथाप्यमरणान्मुच्यम् ॥
 शिवमन्त्रा ये च क्षीमा ये गृहिणीतयाः ।
 न ह्यमः कारणां तेषामस्ति किञ्चिद्विषयिनाम् ॥
 तथा चारुमा विधुर्मित्वाप्येतनदिशवसदा ।
 न विनाशोऽस्ति तस्येह स चेदस्ति तथा ॥ १३॥
 नारमनो भोगहेतुतामसावाहुषपते ।
 तज्जाशस्तान्मयो मृत्युः स्वगुणानुपलब्धितः ॥ 135
 स्वस्यामनोऽनुकूलोऽपि प्रतिकूलं समाचरेत् ।
 अतिहासने यस्य न भवेद्विषयोऽपि ॥
 सर्वज्ञः स्यात् तनोश्चात्ते येनोक्तविशवदीक्षितः ।
 चित्तवर्णनं च भोगस्तद्भोगसाधनम् ॥
 देहोऽयं तद्विभोगो यत्सोऽयन्तं हितं अन्ये ।
 मात्रावकदधीस्तम्भे निस्तारे सारमार्गणम् ॥

यः करोति स संमूढो जलमुदमुदसंनिने ।
 पञ्चधा संमृतः कयो यदि पञ्चम्यमागतः ॥
 कर्ममिहशरीरोन्मैः कां तत्र परिवेदना ।
 गन्त्री वसुमती माशमुदर्भिर्दिवताणि च ॥ 140
 फेनमप्यः कथं नाशं मर्त्यलोको न यात्यसि ।
 स्तेनमाशु गान्धर्वैर्मुक्तं यतो मुह्यन्ते मृतोऽवशाः ॥
 अतो न रोदितव्यं स्यात् क्रिया कार्पा तु वाकितः ।
 द्वितीयेऽहनि शेषावदहनं कारयेत् ॥
 वृत्तक्षीरसमायुक्तं सपिण्डैश्च समायुतः ।
 तृतीयेऽप्यपवाधेऽपि कुर्यात् संक्रमनं धितेः ॥
 इत्याप यूपमये पात्रं क्षीरेण पयसाधवा ।
 पूर्णो त्रिकाष्टिकां तत्र दद्यात् तत्र निष्पसेत् ॥
 अस्त्रिसंमहणं वाप कुर्वात् संवपनं विना ।
 एकत्रिंशत्सप्ताहे नपभाभ्ये तु गुणाय ॥ 145
 अस्त्रिसंमहणं निप्रमुखाणां क्रमेण वा ।
 सप्तद्व्यमौदनारूपैश्चतुर्दिक्षु बहिर् क्षिपेत् ॥
 पिशाचबलिरेव स्यात् तेषां मृतपर्वकाचरेत् ।
 अत्रैरज्ञानि संहप तन्मन्त्रेणैव निक्षिपेत् ॥
 प्रायश्च माधो तु निक्षिप्य गङ्गादिक्षोणाय च ।
 सदिने वाप पञ्चान्ते मारान्ते वा त्रिमासिके ॥
 वपवासे वाय्वर्चस्यै तदूर्ध्वं वाप निक्षिपेत् ।
 निक्षिप्य नम्र तदूर्ध्वं स्नानं कृत्वा तिष्ठेत्सह ॥
 पैतृकं तर्पणं कृत्वा देवादीनपि तर्पयेत् ।
 दानं कुर्याद्यथाशक्ते पिण्डं दद्याच्च तदुभय ॥ 150
 शिष्यैकगुरुसंबन्धा गुरुसंबन्धिनश्च ये ।
 सज्जेषु देनं कर्म नित्यादन्यज्जपादिकम् ॥
 तेभ्योऽन्ये संपर्गस्था गृहिणोऽगृहिणोऽपि वा ।
 दिनमेकं क्षिपेत्तु शेषाशौचाय दीक्षिताः ॥

गृहिणो लोकमार्गस्याः लक्ष्येयुर्न लोभिकम् ।
 आचारं दीक्षितास्तस्यात् कुर्वीतलोकसंप्रतिम् ॥
 शिवप्रतपस्यास्य न मृतिर्न च संप्रकम् ।
 पूर्वाभमानपेक्षयादत्तासंसारहेतुतः ॥
 पूर्वाभगतिवत्स्यापि गृहस्थस्य तु दीक्षया ।
 अप्रसन्नसारबीजस्य ज्ञानिनः सत्किमावतः ॥ 155
 क्षणमात्रं भवेत्तत्र कामादेव निवर्तते ।
 विप्रे शुद्धिर्दशाहे स्यात् क्षत्रिये द्वादशाहिका ॥
 दशपञ्चाहिका शुद्धिर्दशे शूद्रे हि मासिका ।
 सदाहिताश्वत्थस्तु ब्राह्मणेन क्षियो यदा ॥
 क्रमेण सूतकं प्राक् दशपट्येकत्रासरम् ।
 सूतकं तत्सुतादीनां मातृपक्षे यथामहम् ॥
 पूर्वाभर्माभूतो आसन्नशुद्धिः कामात् क्षणात्मिका ।
 माससंख्योदिता मातुः क्षीपुर्गोर्गोर्नाशने ॥
 नाम्नः प्राग्दत्तजननाशपोषणनादपि ।
 स्वाममेकदिने प्रोक्तं त्रिदिनं च क्रमेण तु ॥ 160
 संपूर्णं च दशाहे स्याज्ज्ञातीनां त्रिषु कथ्यते ।
 क्षीरादधनमर्षाश्च विवाहात् पूर्ववत् क्रमात् ॥
 आसर्पा च दशाहे स्यात् कृते मासि तु सर्वदा ।
 विप्रोर्दशाहमेव स्यात् सर्वत्राशीकमप्रजाः ॥
 पक्षिणी स्यात् प्रदत्तायाः पित्रोः सोदरगोर्तुतौ ।
 तत्सुतयोः प्रयागे च पक्षिणी द्विजसत्तमाः ॥
 दिवसद्वयमप्यस्या रात्रिर्वा रात्रिमप्यगम् ।
 दिनं वा पक्षिणीस्युक्ता ज्ञात्वेन कर्म आस्येत् ॥
 त्रिदिनं च सपिण्डानां यत्र सन्नेकावसरम् ।
 समानोदवर्गानामाशीचं विहितं विधौ ॥ 165
 कृत्वा दन्तोद्भवस्य ज्ञानं तेषामत्र प्रकीर्तितम् ।
 आमोन्वीकधनादिप्रः क्षत्रियश्च धनुर्गृह्यात् ॥

आप्रतोदप्रहाद्विषयाश्चो वलद्वयमहात् ।
 पूर्णाशीचं भवेदूर्ध्वं मृतो यदि नरोत्तमाः ॥
 यदा निवृत्तचूडसंयात् क्षत्रियश्च द्विदिनैश्शुचिः ।
 वैश्यश्चैव भिक्षुश्च शूद्रो द्वादशभिर्दिनैः ॥
 एतत्सर्वं तु विहितं ज्ञातीनां मुनिपुत्रवाः ।
 भवेत् त्रिश्रमाशीचमाचार्यमरणे सति ॥
 तस्य पुत्रस्य पत्न्याश्च दिवारात्रगिति स्मृतम् ।
 शापाशीचे समुपके सूतकं तु यदा भवेत् ॥ 170
 क्षात्रेण शुष्यते सूतिर्न सूतिश्चक्षुषोधिनी ।
 सूतके सूतकं भूयो यद्यपि स्याद् द्विसोत्तमाः ॥
 प्राक्क्षेत्रेणैव शुद्धिसंयात्सूतके सूतकं तथा ।
 सूतके सूतकं चेत् स्यात् सूतके सूतकं तथा ॥
 सत्राधिकेन शुद्धिसंयात् न्यूनदिनैश्शुचिः ।
 अतिक्रान्ते दशाहे तु त्रिश्रमाशुचिर्भवेत् ॥
 सूतेऽतीते दिनेकं (मातुः स्नानमेवोत्थीक्यतः ।
 कृतानित्यात्मिकार्यस्य मृतस्य दहनदितः ॥
 अनाहितामेव शौचं गरणाद्यामकीर्तितम् ।
 ये च गृहेश्वराश्च भस्मकृदाधारिणः ॥ 175
 तेषां पञ्चदशाहे तु शुद्धिरासीत् मृतावपि ।
 सपैव कृत्वा न्यानां पञ्चापार्येऽपि संमतम् ॥
 क्षीनाशुलोभिनां तद्वद्भस्मकृदाधारिणाम् ।
 न मृतेषु सपिण्डाश्च दाहकं तत्र कथ्यते ॥
 सूतकाद् द्विगुणं ज्ञानं शापाद् द्विगुणमर्तव्यम् ।
 अर्तवाद् त्रिगुणा सूतिस्तस्या अपि च दाहकम् ॥
 प्रेतस्यार्थः कृतो वैद्यु वाहकैर्मासवाहतः ।
 नक्षत्रदर्शनाद्यापि वक्ष्येत्सूर्यदर्शनात् ॥
 सूर्यान्तेऽपि विधेयुक्ते पञ्चगव्यं घृतं तु वा ।
 इदं सामान्यभर्तानां विधानं परिकीर्तितम् ॥ 180

ने च गृहेश्वराश्च इत्याद्याः परिकीर्तिताः ।
 शिष्यान्विदां तद्विच्छिन्नाश्रमनिषेधिताम् ॥
 दिनेर्विशतिभिश्शुद्धिर्देवदास्याः प्रकीर्तिता ।
 आशीचं दासदासीनामधिष्ठातृकुलोचितम् ॥
 प्रतिलोभेषु नाशौचगम्यते द्विजसत्तमाः ।
 कुलं कृत्वा न्यानां मातृजं परिकीर्तितम् ॥
 तथैव देवदासीनां मातृजं कुलमीरितम् ।
 राज्ञां पुरोहितानां च नाशौचं मृतसूतयोः ॥
 समवस्थाप्य नाशौचं निष्पत्तयि सर्वदा ।
 गृहिणोऽगृहिणो वापि शतशुक्लस्य सर्वतः ॥ 185
 निर्वाणदीप्ताशुक्लनाममुद्यानाद्विनामनाम् ।
 गृहस्थानां च नाशौचं नित्ये नैमित्तिकेऽपि वा ॥
 काम्यकर्मणि वाशौचं यतः कामाजिह्वते ।
 नाम्नं च मतिनो नोक्तं पूषच्छ पाकशुभो यदि ॥
 स्वार्थे वाप परार्थे वा मिथामभिधीयते ।
 परित्यजेत् परार्थे वा लोकसंवरणाय च ॥
 आरुपुत्रधियुग्मोऽन्ये बान्धवा ज्ञातवाः स्मृताः ।
 ज्ञातीनां क्षीपु जातास्तु नाशौचं प्रविधीयते ॥
 आसन्नपीडयाद् प्राक् तर्पणं मृतसूतयोः ।
 तत्रापि त्र्यहमाशीचं परतः पञ्चपीडयात् ॥ 190
 तदूर्ध्वं पक्षिणी प्राया विहातं यदि बान्धवम् ।
 विप्रस्य विधिनोडातु रक्षायास्तु तिसृष्वथ ॥
 एकत्रिभिर्दिनैः साज्जातानां मासणादितः ।
 अन्यायजनानां शुद्धिस्तु द्वित्रिवेददिनैर्हितः ॥

नाशौचे प्रतिजोमानां ते निष्पाशुच्यो यतः ।
 साधारणक्षियो याश्च पूता नैव कदाचन ॥
 राजानस्सर्वदा पूतास्तमिवैकेन संयुताः ।
 महान्तो मन्त्रिणश्चापि यदि मत्त महेश्वरे ॥
 शिवकर्म्मरता ये तु पृथा भस्मादिसंयुताः ।
 दिनेर्विशतिभिश्शुद्धाः पञ्चविंशतिभिः परे ॥ 195
 प्रेतसूतकसंयन्धि नित्यशान्तिं करोति यद् ।
 तस्य तावत्तिथौ शुद्धिर्याश्चानि दिनानि तु ॥
 प्रायश्चित्तं तदर्थं तु नक्तं यावत्कर्मोजनम् ।
 त्रिकावस्नानपूजाभिजपद्विपुस्तस्मिन् ॥
 विना क्षान्तिं यदा योगात्तदन्ते च शिराजकम् ।
 योगं विना यदा क्षान्तिस्तत्रात्यन्ते दिनप्रथम् ॥
 भक्तिज्ञाने च वैराग्यमेतैश्चेकृतमं तु वा ।
 यस्य सत्यम् भवेत्तत्र कायै समयिनार्थनम् ॥
 मन्दगन्धर्वं वापि यस्यैतत् श्रित्यं भवेत् ।
 अन्तर्गम्यते तेनापि कर्त्तव्योऽन्ते दिनद्वयम् ॥ 200
 एकाहं वा यथाहारी चतुर्गुणा सहस्रकम् ।
 जपेदघोरं स्नानान्ते दशांशो ह्येव एव वा ॥
 यय नास्ति शिखाश्छेदस्तस्य पारार्थक्यस्य च ।
 अयमेव विधिः प्रोक्तः समयत्यस्य हे द्विजाः ॥
 निर्वाणदीक्षितस्यापि शिखाश्छेदपुस्तस्य च ।
 नित्ये नैमित्तिके काम्ये सर्वत्रैवाधिकारिता ॥
 शिखाश्छेदविहीनस्य नित्यकर्मणि योग्यता ।
 एतेषांपि सर्वेषां आसादादिप्रवेशनम् ॥
 जपमण्डपमाहो तु न दोषाय प्रकल्पते ।

इति उत्तरकामिकाख्ये महात्मने अथैवमिति सप्तविंशतितमः पटलः ॥

॥ विद्युत्विधिः ॥

विद्युत्विधिं वश्ये श्रुत्वा मुनिपुङ्गवः ।
आवश्यकं गृहस्थानां लोकमार्गानुयायिनम् ॥

अङ्गणे बाह्यदेशे वागारे विद्युत् नयेत् ।
पीठं पीठोत्तरीयं तु सत्रिमेखलमाचरेत् ॥

तत्पुरस्तात्प्राग्नेयाष्टं कुर्यात्तु गुरुः ।
गोमयान्मोभिर्गच्छिष्य न्यस्य पीठस्य मध्यमे ॥

कूर्चं प्रादेशमात्रं तु पञ्चभिस्तसमिषु वा ।
त्रिप्रादीनां क्रमाद्वापि रुद्रान्तकसुसंमितैः ॥

दर्भैर्वा सत्कुटीः कूर्चं दक्षिणाशाप्रसृतम् ।
प्रणवेनासुनं दत्त्वा मूर्तिमावाहयेत्ततः ॥

5

तद्गोत्रादिसमोपेतं देवदत्तादिमूर्तये ।
स्वयेत्युक्त्वा विनिक्षिप्य तद्दत्ताम्बुसंयुतम् ॥

तद्गोत्रादिसमोपेतसमात्मानं प्रणवं न्यसेत् ।
पाद्यादिनिचयं यत्नं गन्धपुष्पतिष्ठान्कृतम् ॥

घृते दीपं च नैवेद्यमदकादिनिर्मितम् ।
तदर्धनिर्मितं वापि तस्य प्रीतिकरं च यत् ॥

गुल्लण्डाज्यसंयुक्तं सोपदंशं प्रकल्पितम् ।
आशौचरहितैः स्नातैर्नैवृद्धान् एव हि ॥

ताम्बूलसहितं दद्यान्नित्यं कण्डद्वयेऽपि च ।
द्वयमक्षयेन कर्तव्यमेककालेऽप्यथ द्वयम् ॥

10

एतत्सर्वं च तन्मात्रा स्वान्तेन हृदयान्वितम् ।
अथकार्यमिति दद्यादन्यत्रान्नं प्रकल्पयेत् ॥

पिण्डप्रदं तु वा देयं केवलं त्वष्टं हि वा ।
कुत्सेष्टकां वा पाषाणं शरात्रे वा निधाय च ॥

कूर्चं पुरोहितं दत्त्वा तत्रैतत् कर्म वा नयेत् ।
सप्ताहं वा नवाहं वा दशाहं वा तदाचरेत् ॥

तदन्ते चापराद्धे वा पूर्ववद्विधिनाचरेत् ।
सूदमुद्वाह्य तस्यानात् पिण्डं पुष्पसमन्वितम् ॥

तत्कूर्चमिष्टकायुक्तं पाषाणं पीठिकां च वा ।
संग्रह्य पीठिकादी च धूपदीपादिसंयुतम् ॥

आतोषसहितं वापि निक्षिपेत् तीर्थमप्यथ ।
एतत्सर्वं तु वा पुण्यस्थाने नद्यादिके नयेत् ॥

त्रिप्रादीनां तु सामान्यं विशेषस्तदनुषंग्यते ।
ब्राह्मणे दशपिण्डास्तु क्षत्रिये द्वादश स्मृताः ॥

वैश्ये पञ्चदश प्रोक्ताः शूद्रे त्रिंशत् प्रकीर्तिताः ।
आशौचं यावदेतेषां तायेत् पिण्डोदकक्रिया ॥

अथमे लोकपिण्डं तु द्वितीये चतुरस्तथा ।
तृतीये पञ्च वै दद्यात् त्रिदिनादी मतो विधिः ॥

दशाहे समतिक्रान्ते एकोदिष्टे कृते सति ।
पिण्डमेकं तदा देयमाशौचं चाप्रदानतः ॥

20

इति उत्तरकामिकाख्ये मन्त्रात्मने विद्युत्विधिः अष्टाविंशतितमः पटलः

॥ शैवशास्त्रविधिः ॥

ततः श्राद्धविधिर्लेशात् कथ्यते दीक्षितात्मनाम् ।
नित्यं नैमित्तिकं काम्यं वृत्तिः पार्वण्यमेव च ॥

प्रोक्तं पञ्चविधं श्राद्धं ज्ञात्वा कर्म समाचरेत् ।
नित्यं दद्यादहरहर्नैमित्तिकं स्थान्मृतेऽहनि ॥

काम्याय विहितं काम्यं कुर्वी पार्वण्यमिष्यते ।
वृद्धिभाद्धं विवाहादावेवं पञ्चविधं भवेत् ॥

तदर्थं श्रद्धया दत्तं भोजनं श्राद्धमुच्यते ।
तत्संयुद्धिदिनाद्यावद्भस्मासादिमेदतः ॥

एकोदिष्टं प्रकर्तव्यं प्रसितं शरत् कृतम् ।
श्राद्धं स्यात्प्रेक्ष्यवीर्यं श्राद्धपक्षे विशेषतः ॥

6

नवश्राद्धं भवेदायं ततः स्थायोदशसप्तकम् ।
चतुर्थे पञ्चमे त्वष्टि नवाहैकादशाहयोः ॥

मृतसुरिष्य यदार्तं नवश्राद्धमिति स्मृतम् ।
नवश्राद्धमन्त्रं तु पिण्डोदकविजितम् ॥

अनुदकमधूर्पं च गन्धमात्यविजितम् ।
आशीर्वास्ते प्रकर्तव्यमेकोदिष्टं द्विजोत्तमाः ॥

एकादशे त्रिपक्षे च तथा च प्रतिमासके ।
वत्सराधे च यत्कर्म सांस्कृतिकसंयुतम् ॥

षोडशाद्यादमित्युक्तं दानमेतेषु परकृतम् ।
एतच्च षोडशाद्यादमेकोदिष्टमिति स्मृतम् ॥

यस्यैतामि न कुर्वन्ति श्राद्धानि नव षोडश ।
विशाचलं चिरं तस्य दत्तेश्चान्नशतैरपि ॥

हारे च भस्मनिचये वाकाशे च यथाक्रमम् ।
ज्याहाणि श्रीणि चैकं च त्रेतीभूतसंस्थितम् ॥

25

सपिण्डीकरणादूर्ध्वं शिखलोकं स गच्छति ।
मरणाहात् समारभ्य प्रत्यहं कसरावधि ॥

भोजनं सोदकुम्भं च प्रदद्याद्देशिकात्मने ।
विधाय च नवश्राद्धमेकोदिष्टसमन्वितम् ॥

सोदकुम्भयुतं यथात् सपिण्डीकरणं समे ।
विधातव्यं प्रयत्नेन ब्रह्मचर्यमनुश्रुता ॥

15

वर्णसास्ते त्रिमासान्ते मासान्ते वा समाचरेत् ।
एकोदिष्टद्वितीयाहे सपिण्डीकरणक्रियाम् ॥

अर्वाक् सपिण्डीकरणं यस्य संवत्सराह्वयेत् ।
तस्याप्यनं सोदकुम्भं दद्यात्संवत्सरादगुरुः ॥

पूर्वमेव नवश्राद्धमेकोदिष्टसमन्वितम् ।
सपिण्डीकरणं कुर्याद्भोजनं चैकवर्धनम् ॥

समृद्धा वै तत् कर्तव्यं विशेषाद्देशिकात्मने ।
शिवाय वा प्रदातव्यमथवा दीक्षितात्मने ॥

एकोदिष्टक्रियान्ते तु पक्षश्राद्धं विशां सतम् ।
पाक्षिकं मासिकं श्राद्धं शृङ्गाणां च तथा भवेत् ॥

20

अन्यसर्वे समानं स्याद्वाद्यणैश्च त्रिधर्षिणाम् ।
षट्कन्यागते सूर्ये कृष्णपक्षे विशेषतः ॥

चतुर्थी सप्तमी चैव नवमी च त्रयोदशी ।
अष्टमास्या यथा चासु विद्युत्पक्षे प्रकल्पयेत् ॥

अष्टम्यां पूर्वपक्षेषु मातृगौ प्रकल्पयेत् ।
म्यत्तीपातेऽप्यने वापि स्वर्भनोरपि दर्शने ॥

शिखोरपि गजच्छायासंकाश्यादिषु कारयेत् ।
शङ्काग्निभूतपाताम्बुप्रवेशविधिना सूताः ॥

एतेषां तु चतुर्दश्यां श्राद्धं कुर्याच्च सुसप्तये ।
अन्यदा वापि कर्तव्यं संभवे वसुधाप्रयोः । 26

राशौ तु राक्षसं श्राद्धं सन्त्ययोरुभयोरपि ।
रात्रौ वापि च कर्तव्यं यदि स्यादाहुदर्शनम् ॥

गृही प्रयोदशीश्राद्धं न च कुर्वीत पुत्रवान् ।
मघाह कुर्वीतः श्राद्धं अष्टपुत्रो विनश्यति ॥

अश्यायां दारसूनु च चतुर्दश्यां त्रिजन्मभू ।
यदि कुर्याच्च श्राद्धं कुलक्षयकरं भवेत् ॥

शुक्ले च सुभारे च गुरोरसोमस्य वारयोः ।
एतेषु कुर्वीतः श्राद्धं कर्तुर्मरणमविशेत् ॥

पौष्णमादित्यमेन्द्राग्नौ रोहिणीं च व उततः ।
आमनस्य त्रिजन्मानि पातुर्विपत्तिर्भवेत् ॥ 30

सप्तविंशति ऋक्षं च श्राद्धकर्मणि वर्जयेत् ।
एतेषु कुर्वीतः श्राद्धं पुनर्मरणमविशेत् ॥

अमाद्वयसु वै मासो मलिनः पापसंभवः ।
गर्हितः पितृदेवेश्वर्यः सर्वकर्मसु संभजेत् ॥

निवृत्तिमिच्छितं कुर्यात् प्रयत्नस्तन्मणिस्तुभे ।
वैशाखे शुक्लपक्षस्य तृतीया शुक्लकर्तिके ॥

अथमी श्राद्धमावास्या नभस्ये कृष्णपक्षके ।
तिथिचन्द्रोदरी माघे तथा पञ्चदशी मता ॥

तिस्रोऽष्टकापने सूर्याचन्द्रयोर्महनेऽपि च ।
कास्मिन्नेतेषु वा दद्याद्दुदकं लिङ्गसंपुतम् ॥ 35

अमासद्वयं तच्छ्राद्धं भवत्येव न संशयः ।
कर्म्यं गते सजितरि पितरो यान्ति वै सुतान् ॥

ततो वृश्चिकर्तमासौ निराशाः पितरो गताः ।
ततः स्वभवनं यान्ति क्षापं दत्त्वा सुदारुणम् ॥

अर्जुणश्च तच्छ्राद्धं पक्वे गौरिव सीदति ।
उपासेषु सुसप्तानं शकुना इव पिपले ॥

मधुमासैश्च पार्कैश्च पयसा पायसेन च ।
एष नो दास्यति श्राद्धं वर्षासु च मघास्यपि ॥

पूर्वाह्णे दैविकं श्राद्धमपराह्णे तु पेटकम् ।
एकोद्दिष्टं मध्याह्णे प्रातर्हृदिनिमित्तकम् ॥

शुक्लपक्षके तु पूर्वाह्णे कृष्णे श्राद्धपराह्णे ।
आमश्राद्धं प्रकर्तव्यं पूर्वाह्णे द्विजसत्तमाः ॥

आपथनशौ तीर्थे च चन्द्रसूर्यग्रहे तथा ।
आमश्राद्धमशकौ स्वाच्छ्राद्धायैतु सदैव हि ॥

द्विजोत्तमादयस्सर्वे प्रशक्ताः श्राद्धसंपदि ।
स्वजात्याकर्तव्यो प्राजाः स्वस्वजास्तुष्टवाश्च वा ॥

आचार्यकृष्णप्रोक्तकृष्णा न तु निन्दिताः ।
न भाषणं परीक्षेत दैवकर्मणि धर्मवित् ॥

पित्र्ये कर्मणि तु प्राप्ते परीक्षेत प्रयत्नतः ।
अपकारविमुक्तय दत्तं यत् तदि सात्त्विकम् ॥

शिवज्ञानार्थविदुषे बहुविधाय यद् द्विजाः ।
दद्यात् प्रदत्तं यत् सात्त्विकं ब्रह्मचेतसा ॥

शिवशास्त्रविहीनाय यत्तु पूर्वोपकारिणे ।
सगृह्याय च यदत्तं तत्सर्वं राजसं गतम् ॥

संबन्धिने च यदत्तमागतस्याय सुगताः ।
फलाधिभिराशौ च तदानं राजसं गतम् ॥

शिवाचनविहीनाय शिवज्ञानापहारिणे ।
दीयते तत्करायापि तदानं तामसं स्मृतम् ॥

सरोषमपसृज्य च यैश्च मुक्तकल्पा ।
सेवकाय च यदत्तं तदानं तामसं स्मृतम् ॥

कल्पस्त्वेन समाख्यातस्यनुकल्पश्च कथ्यते ।
मातामहो मातुलश्च स्वसीयः अश्वरौ गुरुः ॥

दीक्षितो विद्वत्पतिर्विभुर्द्विषामोऽपि वा मताः ।
अतस्त्वमपि दीक्षितं श्राद्धे यत्नेन भोजयेत् ॥

अधामे त्वय मिच्छूणा भोजयेद् मक्षचारिणम् ।
श्राद्धं हत्वा परश्राद्धं यस्तु मुञ्चति मोहितः ॥

एतन्ति पितरस्तस्य सुसप्तिकोदकक्रियाः ।
पुनर्भोजनमप्याने माराप्ययन्मैथुनम् ॥

दानं प्रतिग्रहं होमं श्राद्धं सुकल्पाद् वर्जयेत् ।
श्राद्धार्थं वरणं कृत्वा न प्रवच्छति यः पुमान् ॥ 55

तस्मै प्रार्थयते सोऽयं रीरक्षे नरकं वजेत् ।
अणीतश्राद्धतन्त्रो यो न मुञ्चते श्राद्धकर्मणि ॥

सोऽयं तरकमान्तेति कुम्भीपाकं न संशयः ।
श्रीणि चात्र प्रक्षेपयित्वा शीतमकोधमवरम् ॥

श्राद्धे श्रीणि पवित्राणि साकुशाः कुतपाक्षिणाः ।
सौम्यं च वर्णं यैश्च तथा मानससंभवम् ॥

पवित्रे परमे देते प्रशङ्कागणि निराशः ।
रामठं च प्रशस्तं श्राद्धशुभकल्पनामि च ॥

यद् किंचित् पश्यते गेहे भयं वा भोजयमेव वा ।
अनिवेश्य न भोक्तव्यं पिण्डार्थं न कदाचन ॥ 60

कोदमं लवणं सर्वं तथा जम्बूफळानि च ।
कूर्माण्डालासुवार्ताकं माह्वं क्षीरमेव च ॥

बीजपूरकमापाणि मरीचि पिप्पलीमपि ।
कृतं च लवणं सर्वं क्षेप्यं च विवर्जयेत् ॥

कर्म्यं च लोहितं सर्वं द्विजा कुट्टुगमेव च ।
आस्ता ये च निर्यासाः प्रत्यक्षलवणानि च ॥

कुलस्य पादसंस्पृष्टं शुक्लं पशुपितं च यत् ।
पिण्डार्थं मथितं चापि तथातिष्ठकं च यत् ॥

हस्तदत्तास्तु ये स्नेहाल्लवणं व्यञ्जनानि च ।
दातारं नोपविष्टते मोक्ष मुञ्चते च किञ्चिद्वत् ॥

निरङ्गुष्ठं च यच्छ्राद्धं महिर्जातु च यद्भुतम् ।
यदिर्जातु च भुक्तं यद् सर्वमेवाहुरं भवेत् ॥

दानं प्रतिग्रहो होमो भोजनं बलिरेव च ।
साहस्युक्तेन तथा कार्यमाहुरं स्यात् तथान्यथा ॥

अन्तर्जानु विशेषेण तथैवाचमनं भवेत् ।
दर्भाः पवित्रं पूर्वाह्णे द्विष्पाणि च सर्वशः ॥

विनियुक्तास्तु ये श्राद्धे देवे वा मांसमुत्तजेत् ।
यावन्ति पशुरोगाणि तावन्नरकमुच्छति ॥

यो वेष्टितशिरो मुञ्चते मक्ष वै दक्षिणाशुभः ।
सोपानाकक्ष यो मुञ्चते तद्दे रक्षासि मुञ्चते ॥ 70

पृथग्येषु च पात्रेषु श्राद्धे यो भोजयेत् पित्र् ।
देशिकेनाग्रदाता च भोक्ता च नरकं वजेत् ॥

पृथक्पृथक्प्रतिश्रुतिं प्रोक्षणं तु विविध्यते ।
नामेरवश्च संस्पृष्टं कर्मपुक्ते विवर्जयेत् ॥

आयुः पुत्रो धनं प्रज्ञा सौभाग्यस्तुलं यथाः ।
मिश्राण्यारोग्यसंपन्न भवेच्छ्राद्धानिन्दितात् ॥

निराहारनिर्ममस्त्रापो शिवनाशः कपविध्वजः ।
कच्छो मित्रवासश्च निन्दितश्राद्धतो भवेत् ॥

भौतिको मन्त्रधारी च भेष्टोऽसौ श्राद्धकर्मणि ।
शैवं सन्तानिकं लम्बा पितृवैवार्थमिदम् ॥ 75

नीष्टिकं स्वस्थित्वेन लम्बा सीदति यः पुमान् ।
चतुर्वेदार्थविदुषां भाषणानां भूतमनाम् ॥

आचार्येण तु भुक्तेन कोटिर्भक्ति भोजिता ।
लक्षं तु साधके भुक्ते दीक्षितेऽप्युतमेव तु ॥

समयस्ये सद्धनं स्यात् शतं माहेश्वरे नरे ।
साधकदितयं देवे विप्रयै देशिकत्रयम् ॥

संभवे कथितं श्राद्धे सर्वं सर्वत्र वा मताः ।
ईशस्तदाशिवश्चान्तदिशश्च श्राद्धे प्रकीर्तिताः ॥

करोऽनन्तश्च कथितो विश्वदेवा इति द्विजाः ।
दीक्षितानाममी प्रोक्ता कर्माशानामथोच्यते ॥ 80

स्वयं दत्तं गणेशनाथयः पित्र्यैर्विरताः ।
 तत्र नन्दिमहाकाशौ द्वौ गणौ द्वितये स्थितौ ॥
 चतुर्लोकैर्निर्गच्छं तृप्तं शिवान्तं च भवेत्सुखं ।
 पञ्चाभासो यदा तत्र तदा तद्दृश्यकल्पना ॥
 बाहुभूतशिरस्यस्थाने भवेत् त्रितयकल्पनम् ।
 एकत्रान्यत्र कर्तव्यं स्थानमसद्वयं द्वयोः ॥
 एकत्र बाहुभूतेन सह वा पञ्च कल्पयेत् ।
 चतुर्दशं गृहस्थानां विभिन्नां तु त्रिदेवतम् ॥
 इत्येवमभिसंधाय आह्वयकर्म समाचरेत् ।
 निमन्त्रणीत पूर्वेषु रथपादुक्कमतविकृतः ॥ 88
 इदानीं संस्पृश्य जह्ने द्वे समामान् फण्डल्वी ।
 यवीयसः प्रियोल्लासं तु समावाह्य शोभेद्वनम् ॥
 तांभूतदानसहितं आसक्तद्वेष्टिकोत्तमम् ।
 वसेयु रजनीं तां च स्मरन्तः परमेश्वरम् ॥
 संयम्य चेन्द्रियमगमनगृह्यानुकल्पयः ।
 अन्येषुः स्नानपूजादिक्रिया निर्वर्त्य तान्मथ ॥
 भ्यावरेदपरहं तु वृत्तानामादिकर्मणः ।
 अभ्युत्थानासमायेन स्वागतोनागतमथ ॥
 संभाष्य पादसौभाग्यं कुर्वाणमण्डलकानि तु ।
 सुसमे गोमयाम्भोभिः सुमलिते गृहाजिरे ॥ 90
 समन्तादङ्गरेणामिश्रकीर्णवदधीपदे ।
 द्वे चतुर्लोकके प्राच्यां प्रतीच्यां द्वे सुवर्णम् ॥
 दक्षिणोत्तरसंस्थाने हस्तमात्रे तदन्तरे ।
 प्रक्षिप्य मण्डलाग्रे वावटः स्यादुद्भासकगुह्यः ॥
 नातुश्चादये पितृश्चादये मण्डलं चावटं तु वा ।
 कल्पयेदेव पित्र्यैर्धर्म्यं पात्रेषु पञ्चसु ॥
 गन्धपुष्पकुशाम्भोभिर्विद्याङ्गैर्मन्त्रसंयुतैः ।
 वेकार्पं यवसंयुक्तैः पित्र्यैः सिद्धसंयुतैः ॥

अभ्युत्थानार्थं भसा मन्त्रैर्विद्याङ्गैरभिमन्त्रयेत् ।
 पुरुषेण च वस्त्राणि गन्धं हृदयमन्त्रतः ॥ 95
 पुष्पाणि मन्त्रशिरसा शिखया धूपदीपके ।
 कनकमन्यपुष्पाङ्गं हृदयेनाभिमन्त्रयेत् ॥
 एवं द्रव्याणि संशोध्य ततः कर्म समाचरेत् ।
 सामयोरधकीर्याय यवान् सदृशयोस्तिष्ठान् ॥
 तिर्यङ् मध्ये पुशाम्भसत्वा मृतपिण्डं दक्षिणे न्यसेत् ।
 विद्याङ्गाक्षेण दक्षार्थं मण्डलं सास्त्रमर्चयेत् ॥
 सुगन्धैः स्वेतपुष्पाद्यैर्विद्याङ्गहृदयेन तु ।
 सौम्यार्थं प्रणवायेन स्वस्वनाम्ना समन्वितम् ॥
 स्वाहाप्तेनापसम्भारयहसूत्रेण पश्चिमे ।
 मण्डले करपुष्टेन स्वधान्तेन समर्चयेत् ॥ 100
 पात्रेभ्यः पृथगादायाम्पौदकं पादयोः क्रमात् ।
 दक्षार्थं मृदमादाय पादौ प्रक्षालयेद्वनम् ॥
 सौम्यमण्डलघोरेभ्यो दक्ष्या सुक्षीतलेः ।
 तोमेराचमनं पश्चादाध्यात्मसंभवेन तु ॥
 हस्तस्थिते सुभौ देशे दक्षिणे प्रणवान्विते ।
 आसनेषु सुभौतेषु हस्त्या तानुपवेशयेत् ॥
 ततः आर्घ्यं करिष्येऽहमिति तान् प्रार्थयेदथ ।
 कुरुन्तेऽभ्युत्थानातो दद्यादर्थसत्तनं द्वयोः ॥
 न तु हस्तेषु दातव्यं पितृणां विश्वदेवयोः ।
 उदगप्रमज्जातेन सव्ये हस्तोत्तरीयकम् ॥ 105
 आवाहयामीति वदेदुक्तत्वावाहयेति तैः ।
 आवाहयेदनुज्ञातः स्वनाम्ना प्रणवादिना ॥
 स्थापनादि त्रयं कृत्वा कामदेवेन मन्त्रवित् ।
 त्रयं रक्षार्थमादाय यथानवकिरेत् परि ॥
 प्रदक्षिणान्तरेणैव दद्यादर्थमयाङ्गलौ ।
 रुपिणा संनिधानां द्वितयस्य सकृद् सकृद्व ॥

पितृणां दत्तं तु पात्रे संस्थाप्य तद्गुह्यं ।
 आनुष्मामवनौ स्थित्वाघोरेणाभ्यर्चयेद्यतैः ॥
 पञ्चपात्रं प्रभृति निष्ठाङ्गमाह्वयकर्म सादरम् ।
 गन्धैरक्षिप्य सर्वाङ्गं भूषयेत्पुष्पदामभिः ॥ 110
 बाणदेवाणुना धीमादेयो धूपोऽपि रुपिणा ।
 दीपं च तेन संस्थादीशानेन पवित्रकम् ॥
 कर्त्तव्यं प्रावणोपेतमङ्गुलीयकमादरात् ।
 तदङ्गमपरं दद्यादुपवीतिक्रमेण तु ॥
 हस्तो ततोऽयसम्भं तु पितृणाममदक्षिणम् ।
 कुशाक्षि दिगुणं दत्त्वा सद्योजातेन मन्त्रतः ॥
 आवाहयेदनुज्ञातः पितृस्तत्तम्यं स्मरन् ।
 स्थापनादि त्रयं कृत्वा कामदेवाप्रदक्षिणम् ॥
 रक्षां तिष्ठिरेष्टेन दद्यादर्थोदकं पुनः ।
 अपाणां संनिधानार्थमघोरेणाङ्गलौ धूपम् ॥ 115
 पूर्वैकपक्षिगृह्यार्थं स्थापयेदङ्गलौ स्थितम् ।
 भूमिहजाशुरीयेन शिरसः प्रभृति क्रमात् ॥
 तिष्ठिरभ्यर्चयेद्दामदेवमन्त्रमनुस्मरन् ।
 गन्धार्घ्यं धूपदीपौ च रुपिणा दापयेत्ततः ॥
 ईशानेन पवित्राद्यभ्यसम्भं स्वभास्तकम् ।
 पूर्णमक्षिपति वक्तव्यं पूर्णमक्षिपति तैरपि ॥
 ततस्तथा संस्थास्तेषां पात्रे कृत्वा विधानतः ।
 पितृस्थानमसीत्येवं ग्युज्जं पात्रमधो न्यसेत् ॥
 सीमणं राजतं पात्रं ताम्रजं हस्तसंभवम् ।
 भाजनं शुद्धमादाय भोजनयोपपादयेत् ॥ 120
 हस्तप्रक्षालनायापो दत्त्वा भूपक्ष शोभयेत् ।
 पङ्क्तिदोपनिहृत्यर्घ्यं कृत्वा तु परिहारकान् ॥
 सर्वपाकविशुद्धार्घ्यं शिवान्धाहृतिपूर्वतः ।
 शिवानले करिष्येऽहं पृष्ठेऽहोमिति द्विजाः ॥

कुरुन्तेऽभ्युत्थानातो वक्तुः होममथाचरेत् ।
 सोमाय पितृमन्त्रं चतुर्थ्यन्ते स्थवा नमः ॥
 ततो यमायेत्युच्चार्याङ्गिरसे ते स्वधा नमः ।
 स्वस्वाग्रये ततः कल्पवाहनाय स्वधा नमः ॥
 इतरेषां प्रदद्यात् भोजनेषु नरं सारम् ।
 पित्र्यै चैव पिण्डार्थं न दद्याद्विश्वदेवयोः ॥ 125
 अस्मिन् हविष्यं च दद्यादकोधमो नरः ।
 दद्यात् मधुराशं तु पुरुषेण वृत्तवृत्तम् ॥
 संस्थाघोरेमन्त्रेण तत्पात्रमभिमन्त्रयेत् ।
 पवित्रीकरणयेति ततस्तस्यमधोमुलम् ॥
 तदङ्गुष्ठं स्वहस्तेन गृहीत्वास्ते निवेद्य च ।
 शुद्धमन्त्रं अपेक्षायं सुशुक्तिमन्त्रमेव वा ॥
 वसुतत्वाय परितः पाणिना भाम्येज्जङ्गम् ।
 आपोशनार्थमायेन प्रदद्यात् पाणिपङ्कजे ॥
 ह्यं शुक्लीभमिषुक्ते भुक्तीरिस्तेऽपि वाग्यताः ।
 अक्षिपि भोजयेच्छकया तत्काळे न विचारयेत् ॥ 130
 देवो देवी गुह्यो निष्पुर्णस्साक्षाच्छरीरवान् ।
 चरन्त्यतिपिण्डेण तस्मात् तास विचारयेत् ॥
 अपभीक्ष्णमाक्षिपेदादृष्टेरुदगाननः ।
 तृतास्येति भूतास्तस्तन्मृतास्तम् इति कीर्तिते ॥
 तदन्नं प्रक्षिपेद्भूमौ सद्दद्विस्तमन्वितम् ।
 लक्ष्मिद्वस्तमिधौ कुर्वाणोमयेनैव मण्डलम् ॥
 कुशानास्तीर्थं दद्यात्प्रमज्जातेन सिद्धास्तया ।
 कामेन सिद्धसंयुक्तं सर्वोदनसमन्वितम् ॥
 दक्षिणामिषुखो भूत्वा पिण्डव्रितयमुदरम् ।
 मण्डपवतिष्ठसंयुक्तं भूमिहस्तस्यजानुना ॥ 135
 दद्यादुपरि दर्भाणां कनदीयादिशम्भरैः ।
 विधाय चारिणो धारं कामदेवमुदीरयन् ॥

क्षीमं कार्पाससूत्रं वा दद्यादस्त्र्यर्चनमन्त्रम् ।
 संपूज्य गन्धपुष्पाद्यैः प्रणिपत्य क्षमापयेत् ॥
 क्षमामिति संख्यं पितृनामस्य मन्त्रविद् ।
 पूर्वमाचमनं त्रिभ्यो दद्यात् दद्यादनन्तरम् ॥
 प्रदद्यात्पुष्पदन्तस्यस्तम्बं चास्त्र्यर्चयेत् ।
 सकर्षुं तदर्थं यद् गृह्योपकरणं तथा ॥
 गोभृदास्यादिकं दद्यादक्षिणां तेषु तृणम् ।
 मर्हन्नीमुदकापूर्णां आसृज्यक्षिणाननः ॥ 140
 धृत्वा पठेत् स्वधाकारं वदेयुर्वाच्यतामिति ।
 ईशादित्रितयं पश्चात् चतुर्थ्यन्तमुदीरयेत् ॥
 स्वधान्तं आसृज्यश्वादीशाद्यास्तस्यैव च ।
 अस्तु स्वयेति मृगुस्ते भूमौ सिञ्चेत्ततो जलम् ॥
 एवं त्रिवारं कर्तव्यं पठेत्पुस्तकान्तरम् ।
 देवा इन्द्रश्च सुप्यस्तामित्येते च एवं पठेत् ॥
 दातारो मोऽभिर्वर्धन्तां क्षेपस्तत्तिरेव च ।
 इत्युक्ते तैरिदं वाक्यं कथ्यं द्विजसत्तमाः ॥
 पुनश्चैवं वदेत् कर्ता उत्तरे आसृज्यतः ।
 ब्रह्मा च नो मा वयवगाद् बहुदेवं च मोऽस्त्विति ॥ 145
 इत्युक्त्वा च त्रिधा वाज्रः प्रणिपत्य क्षमापयेत् ।
 यस्मिंस्ते संख्याः पूर्वमर्थपात्रे निवेशिताः ॥
 पितृपात्रं तदुत्थानं कृत्वा पश्चादिसर्जयेत् ।
 सद्योजातेन मन्त्रेण पितृपूर्वमनुजयेत् ॥
 अजहोपैः किं क्रियातामित्युक्ते आसृकारिणा ।
 इष्टैरसहोपगोकथ्यमिति ते मृगुरिदृशः ॥
 पिण्डाश्च गोषु विधेभ्यो दद्यादग्नौ जलेऽपि वा ।
 प्रक्षिपेत् कुलपत्नी वा मध्यमं पिण्डमस्तुथात् ॥
 ततोऽस्यां जायते पुत्रो रुद्रादो लक्ष्णाम्बितः ।
 धीरश्चीनान्यशस्त्रो च विद्यासन्तानपारगः ॥ 150

गर्भाधानादिके विद्वान् संस्कारे षोडशात्मके ।
 ब्रह्मै नान्दीमुखे नैव पितृन् आत्वेऽनुत्तरेष्वेत् ॥
 नाग्दीमुखे तथान्यस्मिन् सर्वगङ्गाकर्मणि ।
 दद्याच्च दधिकर्मजुमिश्रान् पिण्डान्यथैः क्रियाः ॥
 अपसम्भं न कुर्वीत न कुर्यादप्रदक्षिणम् ।
 प्रदद्यात् प्राङ्मुखः पिण्डान् दक्षिणादेष्टु मिलाशः ॥
 प्रागमेष्टु च दक्षेष्टु पिण्डं दद्यात्तु दक्षिणम् ।
 अनिष्ट्वा तु पितृन् आदे सदैवकर्म न कारयेत् ॥
 मित्यभ्याहृतमैव स्यादेकोदिष्टं तथैव च ।
 एकोदिष्टं दैवहीनगोकार्थैकपवित्रकम् ॥ 155
 आवाहनादिकरणरहितमपसम्भवत् ।
 उत्तिष्ठतामित्याप्यस्थाने तेषां विसर्जनम् ॥
 अभिरम्यतामिति वदेत् मृगुस्तेऽभिरताः समहे ।
 एको वायु मरो प्राणो निमित्तस्य च सप्ततः ॥
 स्वनाम्ना सर्वकर्म स्यात् प्राग्भूतं किं तु भव्यवेत् ।
 गोभृदिरण्यसहैवमवाहनाः श्छादनादिकम् ॥
 वस्त्राणि कांस्यपात्राणि धान्यानि विविधानि च ।
 आसनं ताडवृत्तं च छत्रं पादुकसंयुतम् ॥
 उपधानपुतां शय्यां तदीयमपरं च यत् ।
 दद्यादक्षिणोपेतं जलदानयुतं पुष्पम् ॥ 160
 आशीषान्सदिने त्वेतेकोदिष्टं मह्यवेत् ।
 नक्षत्राद्भस्मं तु पिण्डोदकविवर्जितम् ॥
 अनूदकमधूपं न गन्धमाल्यविर्जितम् ।
 पिण्डोदकं समाख्यातं पिण्डपात्रगतम् च ॥
 जलस्य धारया नेष्टं पिण्डोर्ध्वं भ्रमणं द्विजाः ।
 प्रणामं न च कुर्वीत स्वधाकारं तथैव च ॥
 नैवाग्नौ करणं तच्च प्रज्जे विप्रोचमान प्रक्षि ।
 ध्यौ करिष्ये इत्येकोदिष्टेष्वपि स्मृतम् ॥

विध्यानेन ते मासं कर्तारं पायसेन च ।
 तिष्ठन्ति पुत्रवर्षादिदाः स्तुवन्ति च पिताम्नाः ॥ 165
 एकस्याल्पादिभक्तैश्च सम्पन्नपरिभृतीः ।
 तृप्यन्ति पितरो दत्तैर्महासुखा न संशयः ॥
 गवायां विहितं धातुं सर्वमानन्यमुच्यते ।
 गन्धोदकशिलैर्मुक्तं कुर्यात्पात्रं चतुष्टयम् ॥
 अर्घ्यापि पितृपात्रेषु प्रेतपात्रं प्रसेवयेत् ।
 तन्नामभिरबोरादिपूर्वकैर्भक्ष्यैश्च ॥
 ओमित्येव पितृभ्योऽपि शेषं पूर्ववदाचरेत् ।
 वाज्रत्रयं तु विप्रैर्निमित्तार्थं परं मतम् ॥
 सपिण्डीकरणं त्वेतेकोदिष्टं द्विजा अपि ।
 कर्तव्यं सर्वकर्मायै यथापूर्वमुदाहृतम् ॥ 170
 स्वनाम्ना कर्म कर्तव्यं सपिण्डीकरणापुरा ।
 ईशादिमागभिः पश्चात्सर्वकर्म समाचरेत् ॥
 यस्तपिण्डीकृतं प्रेतं पुष्पं पिण्डेन योजयेत् ।
 पितृतो जायते कर्ता गातृदा च भवेद्भुवम् ॥
 अशुष्कागो लमेदायुः धनकामो पातुनि च ।
 विद्याकामोऽमला विद्या रतिकामो वरक्षिपः ॥
 पुत्रान् सीमाग्यमारोग्यं यतो वीर्यं श्रियस्तुलम् ।
 रतानि लभते नित्यं ब्राह्मणो नावसीदति ॥
 प्रगीतस्य पितुः पुत्रैः ब्राह्मणं देवं हि दीक्षितैः ।
 शान्तिमनुसुहृद्भिर्भूष्यैर्भूष्यैश्च दीक्षितैः ॥ 175
 पुत्रभावे तु पत्नी स्यात् पत्न्यभावे तु सोदरः ।
 योग्यो ह्यनुपनीतोऽपि आसृकर्मण्यदीक्षितः ॥
 कृतचूडस्तु कुर्वीत छुदकं पिण्डमेव च ।
 स्वधाकारं प्रयुज्जीत मन्त्रोच्चारं न कारयेत् ॥
 एकवस्त्रो न भुज्जीत न कुर्यादेवतार्चनम् ।
 दानमाचमनं होमं भोजनं देवतार्चनम् ॥

श्रीदवादेन कुर्वीत स्वाध्यायं पितृतर्पणम् ।
 आसनाखण्डपादश्च जलान्वोर्वा जङ्घयोस्तथा ॥
 परकीयप्रदेशे तु पितृणां निर्वपेत्तु यः ।
 तद्भूमिस्थानिपितृभिः आसृकर्मोपमुच्यते ॥ 180
 अटवी चाकृतारण्यं नदीतीराणि यानि च ।
 सर्वाण्यम्भान्निकान्येन तेषु आद्यादिकं नयेत् ॥
 चण्डाजश्च वराहश्च कुम्भकुटश्च तथैव च ।
 रजस्वला च पण्डितश्च नेत्रोरज्ज्वलतो द्विजान् ॥
 होमे प्रदाने भोग्ये च यदि तीरपि वीक्ष्यते ।
 ईद्वे इवीपि पिब्ये च तद्गाम्भस्त्यपयातयम् ॥
 वृक्षश्चापकनिर्गन्धाः शाकवा जीवन्तिकास्तथा ।
 ये धर्माजानुपतैस्ते ते च नम्रादयो मताः ॥
 अक्षं पश्येत्तरेते तु यदि वै हृष्यकथ्ययोः ।
 तामुह्यं प्रधामार्थं संस्कारश्चापदि स्मृतः ॥ 185
 दिवसस्याहमे भागे मन्दीभूतविवाकरः ।
 स कालः कुतपः प्रोक्तस्तस्मिन् पितृकमाचरेत् ॥
 अथवाच्यप्रकारेण कुतपस्त्विवह कथ्यते ।
 शिवोक्तिश्चौचमकोधस्तपसाः पात्रवहयः ॥
 सिलो दर्भश्च कालश्च मथैते कुतपः स्मृताः ।
 पिता पितामहश्चैव प्रपितामह एव च ॥
 गणोऽप्यस्त्वैसामान्यो न स्वपित्रादयो मताः ।
 क्रमादीशादयः प्रोक्तास्तद्भ्यामातामहादयः ॥
 स्वेन भर्ता सने ब्राह्म माता सुहृक्ते सुधासमम् ।
 पितामही तथा स्वेन तथैव प्रपितामही ॥ 190
 पिण्डदेवालयः पिण्डानेवं कुर्वेज सुश्रुति ।
 मातृब्राह्मं तु युग्मे स्यात् सदैवं प्राङ्मुखैस्तदा ॥
 मातृब्राह्मं तु पूर्वं स्यात् पितृणां तदनन्तरम् ।
 अपुत्रायां मृतायां तु पतिः कुर्यात् सपिण्डताम् ॥

एकोद्दिष्टं तु कर्तव्यं यावत्सिद्धोत्सृज्यता ।
सपिण्डीकरणार्थमेकोद्दिष्टं निवर्तते ॥
न पृथक् पिण्डदानं तु तस्मादर्थं विधीयते ।
अपुत्रका मृताः केचित् स्त्रियो वा पुरुषाश्च ये ॥
तेषामपि च देवं स्यादेकोद्दिष्टं न पापेणम् ।
विप्रादित्रयपत्नीनां भोग्या मात्रे वृता द्विजाः ॥ 195
श्रीणामेवाथवा दद्यान्मातृप्रादे द्विजोत्तमाः ।
स्वगोत्राद् भक्षते नारी उडाह्वार सप्तमे पदे ॥
स्वामिश्रेण कर्तव्यं तस्याः पिण्डोदकक्रिया ।
चतुर्पीडोमन्त्रैस्तु मांसमज्जादिविरसह ॥

इति उत्तरकामिकाख्ये महातन्त्रे शैवसाधविधिः एकोनत्रिंशत्तितमः पटलः ॥

॥ प्रायश्चित्तविधिः ॥

प्रायश्चित्तविधिं कल्पे श्रूयतां द्विजसत्तमाः ।
विभिन्निविध इत्येवं चोदना द्विविधा मता ॥
अनुष्ठितायां तस्यां स्थापयामहर्म्मसंप्रदः ।
वैपरीत्ये स्वधर्मस्यात्तेन पापं महद्भवेत् ॥
तेनाधोगमने प्राप्ते कर्तुं कर्तव्यं परं पदम् ।
यत्कर्म नयतीत्युक्तं प्रायश्चित्तमिहागमे ॥
प्रकृष्टायास्समानत्वदोषः प्रायः प्रकीर्तितः ।
विदात्मा कथितस्याखे तरणं तु तत्कारतः ॥
सदोषस्यात्मनो यस्मात्तरणं पततो बाधः ।
तस्मात्प्रकीर्तितं विप्राः प्रायश्चित्तं शिवाश्रिताः ॥ 5
विभिन्निविधो वा नास्ति यस्मिन् कर्मण्यनुष्ठिते ।
तस्मिन् पुण्यं च पापं वा नेति शास्त्रार्थनिश्चयः ॥

एकत्वं सा गता भर्ता ततस्तद्गोत्रभागिनी ।
पाणिप्रादणिका भन्वाः पितृगोत्रापहारिणः ॥
आसुरादिविवाहेषु विशेषः कश्चिद्विध्यते ।
स्त्रीणामन्यस्य भर्तुर्वै यद्गोत्रं तेन निर्वपेत् ॥
यदि स्क्वत्तयोनिस्सा स्वयंपक्षे प्रसिद्धिता ।
तद्गोत्रेण तु दातव्यं पिण्डं श्राद्धं तयोदकम् ॥ 200
जनन्यां संस्थितायां तु सपिण्डीकरणादिकम् ।
पैतृकं तु भवेद् गोत्रमूर्त्यं तु पितृदैवतम् ॥
पितृगोत्रं समुत्सृज्य न कुर्वाद्भर्तृगोत्रतः ॥

आकस्यके कृते पूर्वमुखेनैव प्रतिक्रिया ।
कर्तव्या पश्चिमास्येन कोणास्येन न वेति च ॥
प्रायश्चित्तं विमोदेन न शक्यं वक्तुमप्रजाः ।
कर्मणामप्यनन्तत्वाद् अन्यविस्तारदोषतः ॥
ततो निगद्यते जेशाद् प्रायश्चित्तं सनातनम् ।
स्नानं जपश्चैव कर्तव्यं प्राणायामः प्रदक्षिणम् ॥
लिङ्गबेरगमादीनां स्वगुरोर्देशिकस्य च ।
शिवज्ञानरतानां च दर्शनं तस्मिन्निष्ठम् ॥ 10
नमस्काराद्यभेदे वा शिवधामनिवेशणम् ।
शिवाग्निगुरुपूजा च भोजनं दीक्षितात्मनाम् ॥
पुण्यतीर्थाग्राहश्च पञ्चगव्याशनं ततः ।
शिवाभ्यामभस्ततो दीक्षा पुण्यक्षेत्राधिकासनम् ॥

पञ्चासक्षरोर्मुक्तिः पात्रलोपाशनं च यत् ।
शान्तिश्च शान्तिहोमश्च विशाख्यः संहितावृत्तिः ॥
गृहिहोमो घृतशौक्ष्ण्यश्चानाद्यनेकधा ।
एकाहापुस्तवश्शीतकुम्भो वैशेषिकार्चनम् ॥
एवमादि समुद्दिष्टं प्रायश्चित्तं समातनम् ।
विभज्य लक्षणं तेषां केषांचिदिह कथ्यते ॥ 15
पञ्चगोचरसंभूतश्चैव विजयकुलोद्भवः ।
सोष्णीपस्तोत्ररीयश्च नवाम्बरसमावृतः ॥
पञ्चाङ्गभूषणोपेतो देशिको निष्कृतिं वरेत् ।
प्रायश्चित्तेऽदभुते वापि शान्तिं सधर्मसगाचरेत् ॥
दिनपक्षार्धोत्तमादिप्रेक्षणं मात्र संमतम् ।
प्रायश्चित्तं कृतं सद्यो यदि श्रेष्ठं प्रकीर्तितम् ॥
मध्यं सप्तदिनादवाक् पञ्चाहादधमं भवेत् ।
तस्मान्मासावसानं तु हीनमित्यभिधीयते ॥
मासोर्ध्वं नैव कर्तव्यं यदि शान्त्या समाचरेत् ।
लिङ्गपीठमिमानादिप्रायश्चित्तादिकं नयेत् ॥ 20
आदौ मध्ये तदन्ते वा सन्धानार्थं द्विजोत्तमाः ।
प्रायश्चित्ते समुत्पन्ने कर्ता वा देशिकोऽपवा ॥
स्थानिको वा यदा कुर्युरौदासीन्यं क्रियां प्रति ।
वित्तभावात्मनः क्षोमादागद्वेषादिहेतुभिः ॥
पापकर्माभिघाताद्वा एते मद्देहिणो नराः ।
रूपमज्ञाय जातास्ते राष्ट्रविश्वोमकारिणः ॥
अनुशास्याश्च मद्भक्तैर्षीतरागीस्तपस्विभिः ।
देवत्वहारिणो मर्त्या येऽप्येवं शासनाहंकाः ॥
सश्रद्धं निष्कृतिं कुर्युर्मदीयास्ते नरोत्तमाः ।
राष्ट्रो हितकराः पुण्यकर्माणो राष्ट्रयोक्ताः ॥ 25
तद्भ्रामर्द्धिकराः स्यान्मन्त्रज्ञाश्चिद्विद्वेदाः ।
इति श्रुत्वा तु यत्नेन प्रायश्चित्तं समाचरेत् ॥

अथ मन्त्रमप्यं कुर्यात् स्नानं चोदितमस्तना ।
मन्त्रकाय उदम्यमन्त्रः पूर्वोत्पः साक्षमालिकः ॥
शिवाणुमय्याचोरे यदा पाञ्चपतं वरम् ।
अधोरास्त्रं शिवास्त्रं वा वक्ष्याप्यज्ञानि वा पुनः ॥
मेलामन्त्रं तु यद्वाग्वं परार्धान्तं शतादितः ।
जपेत्तदनुकूपेण मितप्राप्तो हविष्यमुक् ॥
अनाहारोऽपि भिक्षाशी चरुमुक् श्रीरथोऽपि वा ।
शाकमावकपिण्याककन्दमूलकलाशनः ॥ 30
स्मृतस्तददेवतारूपं जपंस्तस्मै निवेदयेत् ।
जप एव समाख्यातः प्रदक्षिणमयोच्यते ॥
नानाविधं तदाख्यातमन्त्रार्थाविमोदतः ।
लिङ्गप्रासादयोर्मध्ये श्रेष्ठाश्रेष्ठे प्रकीर्तितम् ॥
अन्तर्मण्डलशालादावन्तः श्रेष्ठं प्रकीर्तितम् ।
गर्भे प्रदक्षिणे कर्तुं न शक्यं बहुदोषकृत् ॥
गर्भगोहे भवेत्लिङ्गच्छायाभिर्गन्धसङ्करः ।
सोमसूत्रस्य मूलं च देवसामीप्यमेव च ॥
परिहृत्य कृतं सर्वं यदि सर्वफलवहम् ।
अन्तर्मण्डलदेशेऽपि सोमसूत्रं च विद्यते ॥ 35
प्रासादार्धप्रमाणं वा प्रासादसममेव वा ।
निर्मल्यसङ्करोऽपि स्याद्दामच्छाया च विद्यते ॥
परिहृत्य तु तत्सर्वं प्रदक्षिणमथाचरेत् ।
सव्यापसव्यमार्गेण कर्तव्यं वा प्रदक्षिणम् ॥
सव्यं चण्डप्रदेशः स्यादपरं सोमसूत्रतः ।
सव्यापसव्यमार्गेण मृदुगत्या समाचरेत् ॥
सव्यापसव्यमेव स्यादन्तर्निष्ठोत्सवेऽपि च ।
छायाया लङ्घनं धाम्नो देशदेशोत्सवेऽपि च ॥
तत्कालकृतसंयस्य नैव दोषप्रदं भवेत् ।
तद्वाद्ये नैव दोषस्य प्रवेशोऽस्ति मनागपि ॥ 40

वेदाग्रं वा सुदृढं वा हस्तमात्रमितं यथा ।
 स्पष्टिहले वा समापाय प्रोक्षयेदक्षराणि ॥
 सर्वाणि वा चतुर्दिक्षु प्रासादस्य तदाचरेत् ।
 एकं वा कूटमापाय तत्र सर्वं समाचरेत् ॥
 मध्यमे वेदिकायुक्तं कुम्भसंस्थापनाय च ।
 अथैतद्वर्णाशाखायां कर्म सर्वं समाचरेत् ॥
 अथान्यत् कुम्भमैशान्यां ब्रह्माङ्गसहितस्य च ।
 तर्पणार्थं महेशस्य कल्प्यं वा मुनिपुङ्गवाः ॥ 100
 शिवं संपूज्य विधिवद्विज्ञे वा स्पष्टिहलादिके ।
 तदग्रे संयजेदक्षं शिवाक्ष्यं देशिकोत्तमः ॥
 चतुर्वक्त्रं पञ्चलोकेशं त्रिपुण्ड्रसंगमप्रभम् ।
 चन्द्रलङ्घनसुमूर्धानं सवतुष्करपङ्कजम् ॥
 अशनिम्बनिसंयुक्तमसहं भीमविक्रमम् ।
 द्वादशाक्षियुतं शक्तिशुक्लभयवराश्रितम् ॥
 व्याधेनं गन्धपुष्पाद्यैः शिवाक्षं स्थापुनार्चयेत् ।
 दक्षेऽघोराक्षमभ्यर्च्य पश्चात् पाशुपतं यजेत् ॥
 सौम्ये प्रसन्निरा पूज्या तद्वपानमन्त्रमुच्यते ।
 ओं ह्रींकारं ततः कृष्णशसते चेति यत्पदम् ॥ 101
 ततश्च सिंहवदने महावदन इत्यपि ।
 महाभैरविवर्गे च सर्वशशुपदं ततः ॥
 कर्मविष्णुसिनीत्येवं परमन्त्रपदं ततः ।
 छेदिनीसुदरेत्यश्वात् सर्वभूतक्षम्यपि ॥
 सर्वभूतास्ततो अन्ध बन्धेति पदमुदरेत् ।
 सर्वविघ्नानिति पदं क्षिप्रं क्षिप्रं च यत्पदम् ॥
 सर्वव्याधिं निहन्तेति निहन्तेति पदं च यत् ।
 सर्वदुष्टास्ततो भक्ष भक्षेति पदमुदरेत् ॥
 आलज्जिह्वं करालेतिपदं दंष्ट्रेपदं पुनः ।
 प्रसन्निरपदं पश्चाद् ह्रीं नमोऽस्त्विति यत्पदम् ॥ 110

ते स्वाहेत्युदरेदेव मन्त्रः प्रसन्निरात्मकः ।
 प्रणवात् सप्तवर्णं हृच्छिरः पञ्चदशाक्षरम् ॥
 दशाक्षरा शिखा तस्मात् कवचं सप्तवर्णकम् ।
 तथैव तस्मान्नेत्राण्युत्तुर्ध्वं शिरःकम् ॥
 ज्योदशार्णा गायत्री साक्षित्री सप्तवर्णजः ।
 नमःस्वाहावपञ्चौषधैर्हृत्पङ्क्त्या हृदादयः ॥
 सिद्धवक्त्रोदंष्ट्राग्निसप्रभोर्ध्वं शिखाम्बिताम् ।
 कृष्णाङ्गननिभां हृत्पङ्क्त्यानेत्रप्रयाम्बिताम् ॥
 बह्वर्त्ता सप्तवर्ताभ्यां हृत्पङ्क्त्या चमकं परम् ।
 बह्वर्त्ता वामहस्ताभ्यां सुपुण्ड्रं सेवे तु पङ्कजम् ॥ 111
 कृष्णाम्बरधरां सायमांसाख्यां नर्तने रताम् ।
 मौक्तिकाभरणैर्युक्तां सर्वाभयभूषणाम् ॥
 अहस्तसरोपेतां कृष्णाजिह्वमम्बिताम् ।
 व्याधेनं गन्धपुष्पाद्यैर्धर्येऽरमेधरीम् ॥
 अथवा पञ्चकुम्भास्तु सत्पूज्यान् वक्ष्येऽपि तान् ।
 गन्धोदकोदरान् कूर्चदेवपङ्कजसंयुतान् ॥
 पूषकृत्स्नजिह्वकाधारान् सविधानान् सप्तलभान् ।
 चन्दनाक्षितदेहास्तु विग्नस्य करकेण च ॥
 तथानिधेनं संयुक्तं तत्र मध्ये शिवाम्बिकाम् ।
 प्रागुत्तया परितोऽऽश्रापि ततः प्रसन्निरात्मपि ॥ 112
 इष्ट्वा विज्ञाप्य होमार्थं विशेषः पावकाक्षयम् ।
 कुण्डं स्वकीयं संशुष्य पावकं च यथा पुरा ॥
 स्वधेवान् समाशङ्क साङ्गान् गन्धादिना सह ।
 तर्पयेद्युर्ध्वपात्राय मूर्तिपा गुरुणा सह ॥
 कुर्युश्चाप्ययनं मन्त्रजपं स्तोत्रजपादिकम् ।
 प्राग्बेत् समाहिताः स्वधदिक्षु सम्यग् व्यवस्थिताः ॥
 पञ्चोदुम्बरकाश्यायकटासमिध ईरिताः ।
 प्रधानस्य पञ्चाशस्यात् स च सर्वत्र वा मतः ॥

शिवाभ्यर्च्यार्च्यसमिधः क्षीराकाकाङ्गुल्ययताः ।
 चक्रश्च होमद्व्याणि शतं पञ्चाशदेव वा ॥ 125
 प्रायेकमेतैर्गुह्ययुः स्वधेवध्वानतत्पराः ।
 आश्विचाहुतिं पूर्णां ताम्बूलाहुतिसंयुतान् ॥
 एतावान् निरोधार्थं कथाङ्गे सनिरोधनम् ।
 अन्तर्बहिर्बहिर् पश्चादाचारतो मन्त्रविग्रहः ॥
 कर्त्तव्यिहापनं देवे प्रार्थयन्ताप्रसादतः ।
 कर्त्तुमस्मदार्थं च कुर्यात्सर्वमनुकमात् ॥
 देवं कुम्भस्थपानीयैः संस्तवाभ्यर्चयेद्गुरुः ।
 शेषवाग्निं कृतं चैतद्यदि कुम्भोदकेऽसदा ॥
 प्रायश्चित्तं समुद्दिश्य कर्त्तते प्रोक्षयेत्तु तत्र ।
 शिवाहोमसमाकृत्वा तत्तर्त्तारिहनिवारणः ॥ 130
 दिवाहोमो द्वितीयोऽस्ती विशेषस्तत्र कथ्यते ।
 प्रसन्निरायाश्चाक्षाणां पूजा नात्र समीरिता ॥
 समिदाग्नौ दनैर्होमस्तुतिर्होस्तितत्तण्डुलैः ।
 होमश्च पुरुषाघोरनामाजैर्दिक्षु संमतः ॥
 सपनादिषु होमोऽयं चतुर्दिक्षु च संमतः ।
 अग्नयेऽहं संहिताहोमं सर्वदोषनिहन्तनम् ॥
 शुभाशायामघान्मस्मिन् मित्वाग्री यागमण्डपे ।
 सप्तवायमग्निमन्त्रे वा स्पष्टिहले वा समाचरेत् ॥
 समन्नाङ्गविशवस्यास्त्रे संहितेऽपि विधीयते ।
 तैर्मन्त्रैस्तंजते यद्वा गन्धाधैरर्चितो गुरुः ॥ 135
 पञ्चाशत्समिदाग्न्याजैश्चातसंख्या शिवागुना ।
 शिवादशाशतोऽङ्गानामाहुतिर्निहतामपि ॥
 ततोऽघोरागुना होमं पञ्चविंशतिसंख्याया ।
 प्रायश्चित्तार्थमापाद्य पूर्णं कुर्याद्विधानतः ॥
 संहिताहोम एव स्यान्मूर्तिहोमो विधीयते ।
 हर्म्याग्नेऽप्यत्र वा कृत्वा स्पष्टिहले कृतमण्डले ॥

शिवकुम्भं न्यसेन्मन्त्रे वर्धनी तस्य दक्षिणे ।
 बह्मदिक्कुरुमास्तु पश्चादाधुनसंयुतान् ॥
 सप्तशान् सापिधानाश्च सप्तशान् सक्षिरण्यकान् ।
 गन्धोदकोदरान् गन्धपुष्पधूपप्रदीपकैः ॥ 140
 मध्यकुम्भे शिवं चेष्टवाचोरात्रं करके यजेत् ।
 यथाघोराश्वराजानं मध्यकुम्भे शिवं विना ॥
 वर्धनीमपि हिरण्यं साङ्गमभ्यर्चयेद्गुरुः ।
 दत्त्वा सप्तमयाश्चासनाय ह्यं फणमसिबलि ॥
 दत्त्वा सप्तमूर्तये ह्यं फणमो मूर्तिं च सामिति ।
 भ्यायेत्सूर्यसहस्रार्धं प्रकृष्याद्भुदमिस्वतम् ॥
 प्रदीपदशनप्रान्तप्रकाशमुखकन्दरम् ।
 अक्षं तद्विस्तृताग्निहोमोऽहोमश्चतुर्ध्वजम् ॥
 सप्तोपवीतं शूलासिंहास्त्रमुदगरधारिणम् ।
 चतुर्भुजं चतुर्वक्त्रं स्फुरच्चन्द्रार्धकोरम् ॥ 145
 सुष्मन्तं तं महाकायं नागामरणभूषितम् ।
 देवदानवदैत्यानां दर्पितानां विमर्दकम् ॥
 पञ्चादिशूळपर्यन्ताभ्युपगताऽऽश्राणि संयजेत् ।
 पञ्चं चक्रं तथैशाने नैर्ऋते च क्रमाचरेत् ॥
 तदमकल्पिते कुण्डे हासिके वृत्तसंनिभे ।
 स्पष्टिहले संस्तुते वापि यद्धि निवस्य देशिकः ॥
 संस्तुत्य पञ्चसंस्कारैर्वैदिकार्योक्तकर्मना ।
 तत्रावाह्यं यजेत्साङ्गमघोरास्त्रं शिवानले ॥
 समिदाग्न्यतिक्षीरसितदूर्वाभधुत्रकम् ।
 हविष्माक्षं सहस्रं वा तदर्थं शतमेव वा ॥ 150
 प्रत्येकं शुद्धयाचेतैरघोरास्त्रं शिवानले ।
 कर्मनिर्देशसंयुक्तमङ्गैरस्त्रैश्च तर्पयेत् ॥
 पूर्णाहुतिं ततो दत्त्वा प्रायश्चित्तं समाप्य च ।
 पुनः पूर्णं च ताम्बूलं दत्त्वा स्तुत्वाभिवन्द्य च ॥